

35
AUM

25
USPEE
CONSTANTIN STERE

ISSN 1811-0770
E-ISSN 2587-411X

REVISTA NAȚIONALĂ DE DREPT

Publicație periodică științifico-practică

Nr. 4 (246), anul 22 (2021)

DOMENII DE CERCETARE:

- ♦ *Științe juridice*

CHIȘINĂU - 2021

**Agenția Națională de Asigurare
a Calității în Educație și Cercetare**

CERTIFICAT

de recunoaștere a revistei
în calitate de publicație științifică de profil

Seria RȘP Nr. 011

Revista Națională de Drept

ISSN 1811-0770

Fondatori: Uniunea Juriștilor din Moldova
Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”
Universitatea de Stat din Moldova
Universitatea Americană din Moldova

Tipul B

Profil: Științe juridice

În baza Deciziei Consiliului de Conducere al Agenției Naționale de Asigurare a Calității
în Educație și Cercetare nr. 19 din 06 decembrie 2019, pentru o perioadă de 4 ani.

Președinte

Andrei CHICIUC

Eliberat la 15 iunie 2020

Chișinău

REVISTA NAȚIONALĂ DE DREPT

Publicație periodică științifico-practică

Nr. 4 (246), anul 22 (2021)

Certificatul de înregistrare: nr. 1003600061124 din 27 septembrie 2000

Accreditată de Agenția Națională de Asigurare a Calității în Educației și Cercetare prin Decizia nr. 19 din 06.12.2019

Tipul B

FONDATORI:

- ✓ Uniunea Juriștilor din Moldova
- ✓ Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”, Republica Moldova
- ✓ Universitatea de Stat din Moldova
- ✓ Universitatea Americană din Moldova

REDACTOR-ŞEF: *Gheorghe AVORNIC*, doctor habilitat în drept, profesor universitar, rector, Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”, Republica Moldova

REDACTOR-ŞEF ADJUNCT: *Violeta COJOCARU*, doctor habilitat în drept, profesor universitar, prorector, Universitatea de Stat din Moldova

Redactare în română și rusă: *Tudor SOROCEANU*; Redactare în engleză: *Lorina AVORNIC*; Redactare în franceză: *Anişoara DUBCOVEȚCHI*;
Asistență computerizată: *Maria BONDARI*

CONSILIUL ȘTIINȚIFIC

Gheorghe AVORNIC, doctor habilitat în drept, profesor universitar, rector, Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”, Republica Moldova

Violeta COJOCARU, doctor habilitat în drept, profesor universitar, prorector, Universitatea de Stat din Moldova

Ion DEACONESCU, doctor, profesor universitar, academician, președinte, Academia Internațională „Mihai Eminescu”, România

Mircea DUȚU, doctor în drept, profesor universitar, director, Institutul de Cercetări Juridice al Academiei Române

Spyridon FLOGAITIS, doctor în istorie și drept, profesor universitar, academician, director, Organizația Europeană de Drept Public, Grecia

José Luis IRIARTE ÁNGEL, doctor, profesor în drept internațional privat, Universitatea Publică din Navarra, Spania

Gheorghe RUSNAC, doctor habilitat în științe politice, profesor universitar, academician, Academia de Științe a Moldovei

Tudorel TOADER, doctor în drept, profesor universitar, rector, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, România

Andrei TREBKOV, doctor în drept, președinte, Uniunea Internațională a Juriștilor, Rusia

COLEGIUL DE REDACȚIE

Elena ARAMĂ, doctor habilitat în drept, profesor universitar, Universitatea de Stat din Moldova

Grigore ARDELEAN, doctor în drept, conferențiar universitar, Academia „Ștefan cel Mare” a Ministerului Afacerilor Interne, Republica Moldova

Victoria ARHILIUC, doctor habilitat în drept, profesor universitar, Universitatea de Stat din Moldova

Gheorghe AVORNIC, doctor habilitat în drept, profesor universitar, rector, Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”, Republica Moldova

Flavius-Antoniu BAIAS, doctor în drept, conferențiar universitar, decan al Facultății de Drept, Universitatea din București, România

Oleg BALAN, doctor habilitat în drept, profesor universitar, rector, Academia de Administrare Publică, Republica Moldova

Cătălin BORDEIANU, doctor în drept, profesor universitar, academician, Academia Internațională „Mihai Eminescu”, România

Gheorghe CHIBAC, doctor în drept, profesor universitar, Universitatea de Stat din Moldova

Valentina COPTILET, doctor în drept, conferențiar universitar, prorector, Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”, Republica Moldova

Ion CRAIOVAN, doctor în drept, profesor universitar, România

Andrian CREȚU, doctor în drept, Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”, Republica Moldova

Bogdan CUZA, doctor în economie, doctorand în drept, Germania

Ion DEACONESCU, doctor, profesor universitar, academician, președinte, Academia Internațională „Mihai Eminescu”, România

Lucian DINDIRICA, doctor în istorie, conferențiar universitar, România

Marin DOMENTE, doctor în drept, conferențiar universitar, Universitatea Americană din Moldova

Mircea DUȚU, doctor în drept, profesor universitar, director, Institutul de Cercetări Juridice al Academiei Române

Spyridon FLOGAITIS, doctor în istorie și drept, profesor universitar, academician, director, Organizația Europeană de Drept Public, Grecia

Raisa GRECU, doctor habilitat în drept, conferențiar universitar, Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”, Republica Moldova

Ion GUCEAC, doctor habilitat în drept, profesor universitar, academician, Academia de Științe a Moldovei

Ioan HUMĂ, doctor în drept, profesor universitar, România

José Luis IRIARTE ÁNGEL, doctor, profesor în drept internațional privat, Universitatea Publică din Navarra, Spania

Iurie MIHALACHE, doctor habilitat în drept, conferențiar universitar, Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”, Republica Moldova

Victor MORARU, doctor habilitat în științe politice, profesor universitar, membru corespondent, Academia de Științe a Moldovei

Vytautas NEKROSIUS, doctor habilitat în drept, profesor universitar, Lituania

Mihai POALELUNGI, doctor habilitat în drept, conferențiar universitar, Universitatea Liberă Internațională din Moldova

Elena RAILEAN, doctor în pedagogie, conferențiar universitar, Universitatea Americană din Moldova

Alexandru ROȘCA, doctor habilitat, profesor universitar, academician, Academia de Științe a Moldovei

Gheorghe RUSNAC, doctor habilitat în științe politice, profesor universitar, academician, Academia de Științe a Moldovei

Nicolae SADOVEI, doctor habilitat în drept, conferențiar universitar, Universitatea de Stat din Moldova

Diana SCOBIALĂ (SÎRCU), doctor habilitat în drept, profesor universitar, director executiv, Institutul Național al Justiției, Republica Moldova

Tzvetan SIVKOV, doctor în drept, profesor universitar, Bulgaria

Andrei SMOCHINĂ, doctor habilitat în drept, profesor universitar, Universitatea Liberă Internațională din Moldova

Victor SPINEL, doctor în istorie, profesor universitar, academician, Academia Română

Florin STRETEANU, doctor în drept, profesor universitar, decan al Facultății de Drept, Universitatea Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca, România

Alexandru SURDU, doctor în filozofie, academician, director, Institutul de Cercetări Socio-Umane, Academia Română

Tudorel TOADER, doctor în drept, profesor universitar, rector, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, România

Andrei TREBKOV, doctor în drept, președinte, Uniunea Internațională a Juriștilor, Rusia

Iurie VOLOȘIN, doctor habilitat în drept, profesor universitar, decan al Facultății de Relații Internaționale, Universitatea Națională de Aviație, Kiev, Ucraina

ADRESA REDACȚIEI: MD 2009, Chișinău, bd. Ștefan cel Mare și Sfânt, nr. 200, et. 2, bir. 202. Tel./fax. (022) 241207. Indexul PM 31536

Versiunea electronică: <http://uspee.md/rnd/>; <http://americanuniversity.md/rnd/>; <http://revistadredpt@yahoo.com>. Pagina web: www.rnd.revistestiintifice.md

Toate articolele sunt recenzate în sistem „double-blind peer review”

Responsabilitatea pentru conținutul textelor aparține, în exclusivitate, autorilor

© UJM, USPEE, USM, UAM, 2020

NATIONAL LAW JOURNAL
Periodical scientific-practical publication

No. 4 (246), year 22 (2021)

Registration certificate: No. 1003600061124 of 27 September 2000

Accredited by the National Agency for Quality Assurance in Education and Research by Decision No. 19 of 06.12.2019

Type B

FOUNDERS:

- ✓ *Union of Lawyers of the Republic of Moldova*
- ✓ *University of European Political and Economic Studies „Constantin Stere”, Republic of Moldova*
- ✓ *State University of Moldova*
- ✓ *American University of Moldova*

EDITOR-IN-CHIEF: *Gheorghe AVORNIC*, doctor habilitatus in law, university professor, Rector, University of European Political and Economic Studies „Constantin Stere”, Republic of Moldova

DEPUTY EDITOR-IN-CHIEF: *Violeta COJOCARU*, doctor habilitatus in law, university professor, Vice-rector, State University of Moldova

Romanian and Russian editing: *Tudor SOROCEANU*; English editing: *Lorina AVORNIC*; French editing: *Anisoara DUBCOVETCHI*;

Digital assistance: *Maria BONDARI*

SCIENTIFIC COMMITTEE

Gheorghe AVORNIC, doctor habilitatus in law, university professor, Rector, University of European Political and Economic Studies „Constantin Stere”, Republic of Moldova

Violeta COJOCARU, doctor habilitatus in law, university professor, Vice-rector, State University of Moldova

Ion DEACONESCU, PhD, university professor, academician, International Academy „Mihai Eminescu”, Romania

Mircea DUTU, PhD in law, university professor, Director, Romanian Academic Research Institute

Spyridon FLOGAITIS, PhD in history and law, university professor, academician, Director, European Public Law Organization, Greece

José Luis IRIARTE ÁNGEL, PhD, Professor in Private International Law, Public University of Navarra, Spain

Gheorghe RUSNAC, doctor habilitatus in political science, university professor, academician, Academy of Sciences of Moldova

Tudorel TOADER, PhD in law, university professor, Rector, „Alexandru Ioan Cuza” University, Iasi, Romania

Andrei TREBKOV, PhD in law, President, International Union of Jurists, Russia

EDITORIAL BOARD

Elena ARAMA, doctor habilitatus in law, university professor, State University of Moldova

Grigore ARDELEAN, PhD in law, associate professor, Academy „Ștefan cel Mare” of the Ministry of Internal Affairs, Republic of Moldova

Victoria ARHILIUC, doctor habilitatus in law, university professor, State University of Moldova

Gheorghe AVORNIC, doctor habilitatus in law, university professor, Rector, University of European Political and Economic Studies „Constantin Stere”, Republic of Moldova

Flavius-Antoni BAIAS, PhD in law, associate professor, Dean of the Faculty of Law, University of Bucharest, Romania

Oleg BALAN, doctor habilitatus in law, university professor, Rector, Academy of Public Administration, Republic of Moldova

Catalin BORDEIANU, PhD in law, university professor, academician, International Academy „Mihai Eminescu”, Romania

Gheorghe CHIBAC, PhD in law, university professor, State University of Moldova

Valentina COPTILET, PhD in law, associate professor, Vice-rector, University of European Political and Economic Studies „Constantin Stere”, Republic of Moldova

Ion CRAIOVAN, PhD in law, university professor, Romania

Andrian CRETU, Doctor of Law, University of European Political and Economic Studies „Constantin Stere”, Republic of Moldova

Bogdan CUZA, PhD in economics, PhD candidate in law, Germany

Ion DEACONESCU, PhD, university professor, academician, International Academy „Mihai Eminescu”, Romania

Lucian DINDIRICA, PhD in history, associate professor, Romania

Marin DOMENTE, PhD in law, associate professor, American University of Moldova

Mircea DUTU, PhD in law, university professor, Director, Legal Research Institute, Romania a Academy

Spyridon FLOGAITIS, PhD in history and law, university professor, academician, Director, European Public Law Organization, Greece

Raisa GRECU, doctor habilitatus in law, associate professor, University of European Political and Economic Studies „Constantin Stere”, Republic of Moldova

Ion GUCEAC, doctor habilitatus in law, university professor, academician, Academy of Sciences of Moldova

Ioan HUMA, PhD in law, university professor, Romania

José Luis IRIARTE ÁNGEL, PhD, Professor in Private International Law, Public University of Navarra, Spain

Iurie MIHALACHE, PhD in law, associate professor, University of European Political and Economic Studies „Constantin Stere”, Republic of Moldova

Victor MORARU, doctor habilitatus in political science, university professor, correspondent member, Academy of Sciences of Moldova

Vytautas NEKROSIUS, doctor habilitatus in law, university professor, Lithuania

Mihai POALELUNGI, doctor habilitatus in law, associate professor, Free International University of Moldova

Elena RAILEAN, PhD in pedagogy, associate professor, American University of Moldova

Alexandru ROSCA, doctor habilitatus, university professor, academician, Academy of Sciences of Moldova

Gheorghe RUSNAC, doctor habilitatus in political science, university professor, academician, Academy of Sciences of Moldova

Nicolae SADOVEI, PhD in law, associate professor, State University of Moldova

Diana SCOBIOALA (SIRCU), doctor habilitatus in law, university professor, Executive Director, National Institute of Justice, Republic of Moldova

Tzvetan SIVKOV, PhD in law, university professor, Bulgaria

Andrei SMOCHINA, doctor habilitatus in law, university professor, Free International University of Moldova

Victor SPINEI, PhD, university professor, academician, Romanian Academy

Florin STRETEANU, PhD in law, university professor, Dean of the Faculty of Law, Babes-Bolyai University, Cluj-Napoca, Romania

Alexandru SURDU, PhD in philosophy, academician, Director, Institute for Socio-Human Research, Romanian Academy

Tudorel TOADER, PhD in law, university professor, Rector, „Alexandru Ioan Cuza” University, Iasi, Romania

Andrei TREBKOV, PhD in law, President, International Union of Jurists, Russia

Alexandru TICLEA, PhD in law, university professor, Ecological University of Bucharest, Romania

Alexandru VOICU, PhD in law, university professor, Romania

Yuri VOLOSHIN, doctor habilitatus in law, university professor, Dean of the Faculty of International Relations, National Aviation University, Kiev, Ukraine

PUBLISHING HOUSE ADDRESS: MD 2009, Chisinau, blvd. Stefan cel Mare si Sfint, nr. 200, et. 2, bir. 202. Tel./fax. (022) 241207. Index PM 31536

Electronic version: <http://uspee.md/rnd/>; <http://americanuniversity.md/rnd/>; revistadrepr@yahoo.com. Web: www.rnd.revistestiintifice.md

All articles are double-blind peer reviewed

The responsibility for the texts' content lies exclusively with the authors

© UJM, USPEE, USM, UAM, 2020

REVUE NATIONAL DE DROIT
Publication périodique scientifique et pratique

N° 4 (246), année 22 (2021)

Certificat d'inscription: N° 1003600061124 du 27 Septembre 2000

Accréditée par l'Agence nationale pour l'assurance de la qualité dans l'enseignement et la recherche par
la décision N° 19 du 06.12.2019

Type B

FONDATEURS:

- ✓ *Union des Juristes de la République de Moldova*
- ✓ *Université d'Études Politiques et Économiques Européennes „Constantin Stere”, République de Moldova*
- ✓ *Université d'État de Moldova*
- ✓ *Université Américaine de Moldova*

RÉDACTEUR EN CHEF: *Gheorghe AVORNIC*, docteur habilité en droit, professeur, recteur, Université d'Études Politiques et Économiques Européennes „Constantin Stere”, République de Moldova

RÉDACTEUR EN CHEF ADJOINT: *Violeta COJOCARU*, docteur habilité en droit, professeur, vice-recteur, Université d'État de Moldova

Rédaction en roumaine et russe: *Tudor SOROCEANU*; Rédaction en anglais: *Lorina AVORNIC*; Rédaction en français: *Anisoara DUBCOVETCHI*;
Assistance informatique: *Maria BONDARI*

COMITÉ SCIENTIFIQUE

Gheorghe AVORNIC, docteur habilité en droit, professeur, recteur, Université d'Études Politiques et Économiques Européennes „Constantin Stere”, République de Moldova

Violeta COJOCARU, docteur habilité en droit, professeur, vice-recteur, Université d'État de Moldova

Ion DEACONESCU, docteur, professeur, académicien, Académie Internationale „Mihai Eminescu”, Roumanie

Mircea DUTU, docteur en droit, professeur, directeur, Institut de Recherche Universitaire, Roumanie

Spyridon FLOGAITIS, docteur en histoire et en droit, professeur, académicien, Directeur, Organisation Européenne de Droit Public, Grèce

José Luis IRIARTE ANGEL, PhD, professeur de droit international privé, Université Publique de Navarre, Espagne

Gheorghe RUSNAC, docteur habilité, professeur, académicien, Académie des Sciences de Moldova

Tudorel TOADER, docteur en droit, professeur, recteur, Université „Alexandru Ioan Cuza”, Iasi, Roumanie

Andrei TREBKOV, docteur en droit, professeur, président, Union Internationale des Juristes, Russie

COMITE DE REDACTION

Elena ARAMA, docteur habilité en droit, professeur, Université d'État de Moldova

Grigore ARDELEAN, docteur en droit, professeur agrégée, Académie „Stefan cel Mare” du Ministère des affaires internes, République de Moldova

Victoria ARHILIUC, docteur habilité en droit, professeur, Université d'État de Moldova

Gheorghe AVORNIC, docteur habilité en droit, professeur, recteur, Université d'Études Politiques et Économiques Européennes „Constantin Stere”, République de Moldova

Flavius-Antoniut BALAS, docteur, professeur agrégée, doyen de la Faculté de droit, Université de Bucarest, Roumanie

Oleg BALAN, docteur habilité en droit, professeur, recteur, Académie d'Administration Publique, République de Moldova

Catalin BORDEIANU, docteur en droit, professeur, membre correspondant, Académie Internationale „Mihai Eminescu”, Roumanie

Gheorghe CHIBAC, docteur en droit, professeur, Université d'État de Moldova

Valentina COPTILET, docteur en droit, professeur agrégée, vice-recteur, Université d'Études Politiques et Économiques Européennes „Constantin Stere”, République de Moldova

Ion CRAIOVAN, docteur en droit, professeur, Roumanie

Andrian CRETU, docteur en droit, Université des Sciences Politiques et Économiques Européennes „Constantin Stere”, République de Moldova

Bogdan CUZA, docteur en droit, doctorat en économie, Allemagne

Ion DEACONESCU, docteur, professeur, académicien, Académie Internationale „Mihai Eminescu”, Roumanie

Lucian DINDIRICA, docteur, professeur agrégé, Roumanie

Marin DOMENTE, docteur en droit, professeur agrégé, Université Américaine de Moldova

Mircea DUTU, docteur en droit, professeur, directeur, Institut de Recherche Juridique de l'Académie Roumaine

Spyridon FLOGAITIS, docteur en histoire et en droit, professeur, académicien, directeur, Organisation Européenne de Droit Public, Grèce

Raisa GRECU, docteur habilité en droit, professeur, Université d'Études Politiques et Économiques Européennes „Constantin Stere”, République de Moldova

Ion GUCEAC, docteur habilité en droit, professeur, académicien, Académie des Sciences de Moldova

Ioan HUMA, docteur en droit, professeur, Roumanie

José Luis IRIARTE ANGEL, PhD, professeur de droit international privé, Université Publique de Navarre, Espagne

Iurie MIHALACHE, docteur en droit, professeur agrégé, Université d'Études Politiques et Économiques Européennes „Constantin Stere”, République de Moldova

Victor MORARU, docteur habilité, professeur, membre correspondant, Académie des Sciences de Moldova

Vytautas NEKROSIUS, docteur habilité en droit, professeur, Lituanie

Mihai POALELUNGI, docteur habilité en droit, professeur agrégé, Université Internationale Libre de Moldova

Elena RAILEAN, docteur en pédagogie, professeur agrégé, Université Américaine de Moldova

Alexandru ROSCA, docteur habilité, professeur, académicien, Académie des Sciences de Moldova

Gheorghe RUSNAC, docteur habilité, professeur, académicien, Académie des Sciences de Moldova

Nicolae SADOVEI, docteur en droit, professeur agrégé, Université d'État de Moldova

Diana SCOBIOALA (SIRCU), docteur habilité en droit, professeur, directeur exécutif, Institut National pour la Justice, République de Moldova

Tsvetan SIVKOV, docteur en droit, professeur, Bulgarie

Andrei SMOCHINA, docteur habilité en droit, professeur, Université Internationale Libre de Moldova

Victor SPINEL, docteur, professeur, académicien, Académie Roumaine

Florin STRETEANU, docteur en droit, professeur, doyen de la Faculté de droit, Université Babes-Bolyai de Cluj-Napoca, Roumanie

Alexandru SURDU, docteur en philosophie, académicien, Académie Roumaine

Tudorel TOADER, docteur en droit, professeur, recteur, Université „Alexandru Ioan Cuza”, Iasi, Roumanie

Andrei TREBKOV, docteur en droit, professeur, président, Union Internationale des Juristes, Russie

Alexandru TICLEA, docteur en droit, Université Ecologique de Bucarest, Roumanie

Alexandru VOICU, docteur en droit, professeur, Roumanie

Yuri VOLOSHIN, docteur habilité, professeur, doyen de la faculté des relations internationales, Université Nationale de l'Aviation, Kiev, Ukraine

ADRESSE DE LA MAISON D'ÉDITION: MD 2009, Chisinau, blvd. Stefan cel Mare si Sfint, nr. 200, et. 2, bir. 202. Tel./fax. (022) 241207. Index PM 31536.

Version électronique: <http://uspee.md/rnd/>; <http://americanuniversity.md/rnd/>; revistadrept@yahoo.com. Web: www.rnd.revistestiintifice.md

Tous les articles sont évalués en système „double-blind peer review”

La responsabilité du contenu des textes incombe uniquement aux auteurs

© UJM, USPEE, USM, UAM, 2020

НАЦИОНАЛЬНЫЙ ЖУРНАЛ ПРАВА
Научно-практическое периодическое издание

№ 4 (246), год 22 (2021)

Регистрационное свидетельство: № 1003600061124 от 27 сентября 2000 г.

Аккредитовано Национальным агентством по обеспечению качества в образовании и исследованиях
по решению № 19 от 06.12.2019

Тип Б

УЧРЕДИТЕЛИ:

- ✓ *Союз юристов Молдовы*
- ✓ *Университет Европейских Политических и Экономических Знаний имени Константина Стере, Республика Молдова*
- ✓ *Молдавский Государственный Университет*
- ✓ *Американский Университет Молдовы*

ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР: *Георге АВОРНИК*, доктор хабилитат юридических наук, профессор, ректор, Университет Европейских Политических и Экономических Знаний имени Константина Стере, Республика Молдова

ЗАМЕСТИТЕЛЬ ГЛАВНОГО РЕДАКТОРА: *Виолета КОЖОКАРУ*, доктор хабилитат юридических наук, профессор, проректор, Молдавский Государственный Университет

Редактирование на румынском и русском языках: *Тудор СОРОЧАНУ*; Редактирование на английском языке: *Лорина АВОРНИК*; Редактирование на французском языке: *Анишоара ДУБКОВЕЦКИ*; Компьютерная техподдержка: *Мария БОНДАРЬ*

НАУЧНЫЙ СОВЕТ

Георге АВОРНИК, доктор хабилитат юридических наук, профессор, ректор, Университет Европейских Политических и Экономических Знаний имени Константина Стере, Республика Молдова

Виолета КОЖОКАРУ, доктор хабилитат юридических наук, профессор, проректор, Молдавский Государственный Университет

Ион ДЕАКОНЕСКУ, доктор наук, профессор, академик, президент, Международная Академия «Михай Еминеску», Румыния

Мирча ДУЦУ, доктор юридических наук, профессор, директор, Институт правовых исследований, Румынская академия

Спиридон ФЛОГАНТИС, доктор исторических и юридических наук, профессор, академик, директор, Европейская Организация Публичного Права, Греция

Хосе Луис ИРИАРТЕ АНГЕЛ, доктор, профессор международного частного права, Государственный университет Наварры, Испания

Георге РУСНАК, доктор хабилитат политических наук, профессор, академик, Академия наук Молдовы

Тудорел ТОАДЕР, доктор юридических наук, профессор, ректор, Университет «Александру Иоан Куза», Яссы, Румыния

Андрей ТРЕБКОВ, доктор юридических наук, президент, Международный Союз Юристов, Россия

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ

Елена АРАМЭ, доктор хабилитат юридических наук, профессор, Молдавский Государственный Университет

Grigore ARDELEAN, доктор юридических наук, доцент, Академия «Штефан чел Маре» Министерства внутренних дел, Республика Молдова

Виктория АРХИЛЮК, доктор юридических наук, профессор, Молдавский Государственный Университет

Георге АВОРНИК, доктор хабилитат юридических наук, профессор, ректор, Университет Европейских Политических и Экономических Знаний имени Константина Стере, Республика Молдова
Флавиус-Антониу БАНАС, доктор юридических наук, доцент, декан юридического факультета, Бухарестский Университет, Румыния

Олег БАЛАН, доктор хабилитат юридических наук, профессор, ректор, Академия публичного управления, Республика Молдова

Кэтлин БОРДЕЯНУ, доктор юридических наук, профессор, академик, Международная Академия «Михай Еминеску», Румыния

Георге КИБАК, доктор юридических наук, профессор, Молдавский Государственный Университет

Валентина КОПТИЛЕЦ, доктор юридических наук, доцент, проректор, Университет Европейских Политических и Экономических Знаний имени Константина Стере, Республика Молдова

Ион КРАЙОВАН, доктор юридических наук, профессор, Румыния

Андрюан КРЕЦУ, доктор права, Университет Европейских Политических и Экономических Знаний имени Константина Стере, Республика Молдова

Бордан КУЗА, доктор экономических наук, аспирант юридических наук, Германия

Ион ДЕАКОНЕСКУ, доктор наук, профессор, академик, президент, Международная академия «Михай Еминеску», Румыния

Лучиан ДИНДРИКА, доктор исторических наук, доцент, Румыния

Марин ДОМЕНТЕ, доктор юридических наук, доцент, Американский Университет Молдовы

Мирча ДУЦУ, доктор юридических наук, профессор, директор, Институт правовых исследований, Румынская академия

Спиридон ФЛОГАНТИС, доктор исторических и юридических наук, профессор, академик, директор, Европейская Организация Публичного Права, Греция

Раиса ГРЕКУ, доктор хабилитат юридических наук, профессор, Университет Европейских Политических и Экономических Знаний имени Константина Стере, Республика Молдова

Ион ГУЧАК, доктор хабилитат юридических наук, профессор, академик, Академия наук Молдовы

Иоан ХУМЭ, доктор юридических наук, профессор, Румыния

Хосе Луис ИРИАРТЕ АНГЕЛ, доктор, профессор международного частного права, Государственный университет Наварры, Испания

Юрие МИХЛАКЕ, доктор юридических наук, доцент, Университет Европейских Политических и Экономических Знаний имени Константина Стере, Республика Молдова

Виктор МОРАРУ, доктор хабилитат политических наук, профессор, член-корреспондент, Академия наук Молдовы

Витатус НЕКРОСИУС, доктор хабилитат юридических наук, профессор, Литва

Михай ПОАЛЕЛУНДЖЬ, доктор хабилитат юридических наук, доцент, Международный Свободный Университет Молдовы

Елена РАИЛЯН, доктор педагогических наук, доцент, Американский Университет Молдовы

Александру РОШКА, доктор хабилитат, профессор, академик, Академия наук Молдовы

Георге РУСНАК, доктор хабилитат политических наук, профессор, академик, Академия наук Молдовы

Никалае САДОВЕЙ, доктор хабилитат юридических наук, доцент, Молдавский Государственный Университет

Диана СКОБИОАЛЭ (СЫРКУ), доктор хабилитат юридических наук, профессор, исполнительный директор, Национальный институт юстиции, Республика Молдова

Цветан СИВКОВ, доктор юридических наук, профессор, Болгария

Андрей СМОКИНЭ, доктор юридических наук, профессор, Международный Свободный Университет Молдовы

Виктор СПИНЕЙ, доктор исторических наук, профессор, академик, Румынская академия

Флорин СТРЕТЯНУ, доктор юридических наук, профессор, декан юридического факультета, Университет Бабеш-Болияй, Клуж-Напока, Румыния

Александру СУРДУ, доктор философских наук, академик, директор, Институт социально-гуманитарных исследований, Румынская академия

Тудорел ТОАДЕР, доктор юридических наук, профессор, ректор, Университет «Александру Иоан Куза», Яссы, Румыния

Андрей ТРЕБКОВ, доктор юридических наук, президент, Международный Союз Юристов, Россия

Александру ЦИКЛЕА, доктор юридических наук, профессор, Бухарестский экологический университет, Румыния

Александру ВОЙКУ, доктор юридических наук, профессор, Румыния

Юрий ВОЛОШИН, доктор хабилитат юридических наук, профессор, декан факультета международных отношений, Национальный авиационный университет, Киев, Украина

АДРЕС РЕДАКЦИИ: MD 2009, Кишинев, бул. Штефан чел Маре 200, 2-й этаж, офис 202. Тел./факс. (022) 241207. Индекс РМ 31536.
Электронная версия: <http://uspee.md/rnd/>; <http://americanuniversity.md/rnd/>; revistadreprt@yahoo.com. Сайт: www.rnd.revistestiintifice.md

Все статьи рецензируются по системе „double-blind peer review”

Ответственность за содержание текстов несут исключительно авторы

CUPRINS

Armen OGANESEAN

Sfera de aplicare a jurisprudenței CtEDO în activitatea organelor de urmărire penală

Liliana ȚURCAN

Locul și rolul Președintelui Republicii Moldova și Președintelui României în sistemul autorităților publice. Studiu comparativ

Ianuș ERHAN, Vadim ARDELEANU

Impactul strategiei de dezvoltare a poliției pentru anii 2016–2020. Analiză și concluzii

Vadim PRISACARI

Problematica calificării omorului intenționat implicând o pluralitate de victime

Mihai MIZDRAN, Alexandru MARIȚ

Evoluția ocrotirii vieții corelată cu noțiunea de paricid, familicid și cele conexe acestora

Iurie ODAGIU, Artiom PILAT

Respectarea dreptului la apărare la dispoziția expertizei judiciare

Adriana CAZACU

Modele conceptuale privind combaterea corupției. Instrumente contemporane anticorupție

Alina GAJA

Concesiile reciproce - element obligatoriu al tranzacției de împăcare

Eduard GURIN

Răspunderea disciplinară a salariaților în sfera muncii. Reflecții cu privire la natura juridică

Ana SACARA

Serviciile sociale – o componentă esențială a modelului social european

Grigore ARDELEAN

Delimitarea contractului de locațiune de alte raporturi contractuale asemănătoare

Georgeta MELNIC

Subsistemul juridic și economic de asigurare a gestiunii financiare a întreprinderii

CONTENT

Armen OGANESEAN

The sphere of ECtHR jurisprudence application in the activity of criminal investigation bodies of law

Liliana TURCAN

The place and role of the President of the Republic of Moldova and the President of Romania in the system of public authorities. Comparative study

Ianus ERHAN, Vadim ARDELEANU

Impact of police development strategy for the years 2016–2020. Analysis and conclusions

Vadim PRISACARI

The issue of qualification of the intended killing involving a plurality of victims

Mihai MIZDRAN, Alexandru MARIT

Evolution of the protection of life related to the notion of paricide, familicide and related things

Iurie ODAGIU, Artiom PILAT

Respect for the right to defense at the disposal of judicial expertise

Adriana CAZACU

Conceptual models on combating corruption. Contemporary anti-corruption tools

Alina GAJA

Reciprocal concessions – compulsory element of a settlement agreement

Eduard GURIN

Disciplinary liability of employees in the work field. Reflections on the legal nature

Ana SACARA

Social services - an essential component of the European social model

Grigore ARDELEAN

The difference of the lease agreement from other similar contractual relationships

Georgeta MELNIC

The legal and economic subsystem ensuring the financial management of the enterprise

TABLE DES MATIÈRES

Armen OGANESEAN

Sphère d'application de la CEDH jurisprudence dans l'activité des organes d'investigation pénal

Liliana TURCAN

La place et le rôle du Président de la République de Moldova et du Président de la Roumanie dans le système des pouvoirs publics. Étude comparative

Ianus ERHAN, Vadim ARDELEANU

Impact de la stratégie de développement de la police pour les années 2016-2020. Analyse et conclusions

Vadim PRISACARI

La problématique de la qualification de meurtre intentionnel impliquant plusieurs victimes

Mihai MIZDRAN, Alexandru MARIT

Évolution de la protection de la vie liée à la notion de paricide, de familicide et de choses apparentées

Iurie ODAGIU, Artiom PILAT

Respect du droit à la défense à la disposition de l'expertise judiciaire

Adriana CAZACU

Modèles conceptuels de lutte contre la corruption. Instruments anti-corruption contemporains

Alina GAJA

Concessions mutuelles - élément obligatoire d'une transaction de rapprochement

Eduard GURIN

Responsabilité disciplinaire des employés dans le domaine du travail. Réflexions sur la nature juridique

Ana SACARA

Les services sociaux - une composante essentielle du modèle social européen

Grigore ARDELEAN

La différence entre le contrat de location et d'autres relations contractuelles similaires

Georgeta MELNIC

Le sous-système juridique et économique d'assurance de la gestion financière de l'entreprise

ОГЛАВЛЕНИЕ

Артем ОГАНЕСЯН

Сфера применения юриспруденции ЕСПЧ в деятельности следственных органов

Лилиана ЦУРКАН

Место и роль Президента Республики Молдовы и Президента Румынии в системе органов государственной власти. Сравнительное исследование

Януш ЕРХАН, Вадим АРДЕЛЯНУ

Воздействие стратегии развития полиции на 2016–2020 годы. Анализ и выводы

Вадим ПРИСАКАРЬ

Проблематика квалификации умышленного убийства со множеством жертв

Михай МИЗДРАН, Александру МАРИЦ

Эволюция защиты жизни, связанная с понятием отцеубийства, убийства семьи и других аналогичных деяний

Юрие ОДАЖИУ, Артем ПИЛАТ

Соблюдение права на защиту при вынесении постановления о проведении судебной экспертизы

Адриана КАЗАКУ

Концептуальные модели борьбы с коррупцией. Современные антикоррупционные инструменты

Алина ГАЖА

Взаимные уступки – обязательный элемент мирового соглашения

Эдуард ГУРИН

Дисциплинарная ответственность работников в сфере труда. Размышления о правовой природе

Ана САКАРА

Социальные услуги - важный компонент европейской социальной модели

Григоре АРДЕЛЯН

Отличие договора аренды от иных аналогичных договорных отношений

Жеоржета МЕЛНИК

Юридическая и экономическая подсистема обеспечения финансового управления предприятием

SFERA DE APLICARE A JURISPRUDENȚEI CtEDO ÎN ACTIVITATEA ORGANELOR DE URMĂRIRE PENALĂ

Armen OGANESEAN

Doctor în drept,

Centrul de Informații Juridice al Institutului Național al Justiției,

Chișinău, Republica Moldova

e-mail: a.oganesean@procuratura.md

<https://orcid.org/0000-0001-7357-0141>

În prezentul articol am cercetat aspectele teoretice și practice ce vizează sfera de aplicare a jurisprudenței CtEDO și a interpretărilor date de CtEDO în activitatea organelor de urmărire penală, determinând în cadrul procesului penal național particularitățile de aplicare a jurisprudenței CtEDO la faza urmăririi penale. Am analizat perspectivele de utilizare a precedentelor Curții Europene în cadrul procesului penal cu relevarea particularităților și avantajelor aplicabilității acestora pentru exponenții organelor de urmărire penală. Supremația legii reprezintă unul dintre principiile-cheie ale Convenției pentru apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților fundamentale și implică faptul că o imixtiune a autorităților asupra drepturilor unei persoane trebuie supusă unui control efectiv, mai ales în cazul în care legea conferă executivului puteri largi de apreciere. Controlul dat devine deosebit de important în contextul atribuțiilor ce îi revin procurorului la faza urmăririi penale, prin urmare, în această lucrare am abordat cele mai relevante aspecte ale aplicării jurisprudenței CtEDO în activitatea subiecților procesuali la faza urmăririi penale.

Cuvinte-cheie: precedent, practică judiciară, jurisprudență, Curtea Europeană a Drepturilor Omului, proces penal.

THE SPHERE OF ECtHR JURISPRUDENCE APPLICATION IN THE ACTIVITY OF CRIMINAL INVESTIGATION BODIES OF LAW

In this article, we have investigated the theoretical and practical aspects of the sphere of application of ECtHR case law and interpretations given by the ECtHR in the activity of criminal investigation bodies of law, as well determining in the national criminal process the particularities of ECtHR case law application at the criminal investigation stage. We analyzed the perspectives of using the precedents of the European Court in the criminal process with the revelation of the particularities and advantages of its applicability for the exponents of the criminal investigation bodies. The rule of law is one of the key principles of the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms and implies that an interference by the authorities on a person's rights must be subject to effective control, especially if the law gives the executive broad powers. This control becomes particularly important in the context of the prosecutor's duties in the criminal investigation phase, therefore, in this article we studied the most relevant aspects of the application of ECtHR jurisprudence in the activity of procedural subjects in the criminal investigation phase.

Keywords: precedent, judicial practice, jurisprudence, practice, European Court of Human Rights, criminal procedure.

SPHÈRE D'APPLICATION DE LA CEDH JURISPRUDENCE DANS L'ACTIVITÉ DES ORGANES D'INVESTIGATION PÉNAL

Dans cet article, nous avons étudié les aspects théoriques et pratiques du champ d'application de la jurisprudence de la CEDH et les interprétations données par la CEDH dans l'activité des organes de poursuite pénale, déterminant dans le processus pénal national les particularités de l'application de la jurisprudence de la CEDH aux phases d'enquête criminelle. Nous avons analysé les perspectives d'utilisation des précédents de la Cour Européenne dans le processus pénal avec la révélation des particularités et des avantages de son applicabilité pour les représentants des organes de police judiciaire. L'État de droit est l'un des principes clés de la Convention de sauvegarde des Droits de l'Homme et des Libertés fondamentales et implique qu'une ingérence des autorités dans les droits d'une personne doit faire l'objet d'un contrôle effectif, surtout si la loi confère à l'exécutif des pouvoirs étendus. Ce contrôle devient particulièrement important dans le contexte des devoirs du procureur dans la phase d'enquête pénale, par conséquent, dans cet article, nous avons abordé les aspects les plus pertinents de l'application de la jurisprudence de la Cour Européenne des Droits de l'Homme dans l'activité des sujets de procédure dans la phase d'enquête pénale.

Mots-clés: *précédent, pratique judiciaire, jurisprudence, Cour Européenne des Droits de l'Homme, procédure pénale.*

СФЕРА ПРИМЕНЕНИЯ ЮРИСПРУДЕНЦИИ ЕСПЧ В ДЕЯТЕЛЬНОСТИ СЛЕДСТВЕННЫХ ОРГАНОВ

В данной статье мы исследовали теоретические и практические аспекты сферы применения прецедентного права ЕСПЧ и толкований, данных ЕСПЧ в деятельности органов уголовного преследования, определяя в национальном уголовном процессе особенности применения прецедентного права ЕСПЧ на этапе уголовного расследования. Мы проанализировали перспективы использования прецедентов Европейского Суда в уголовном процессе с выявлением особенностей и преимуществ его применимости для представителей органов уголовного преследования. Верховенство закона является одним из ключевых принципов Конвенции о защите прав человека и основных свобод и подразумевает, что вмешательство властей в права человека должно подлежать эффективному контролю, особенно если закон наделяет исполнительную власть широкими полномочиями. Этот контроль становится особенно важным в контексте обязанностей прокурора на этапе расследования уголовного дела, поэтому в статье мы рассмотрели наиболее важные аспекты применения судебной практики ЕСПЧ в деятельности процессуальных субъектов на этапе расследования уголовного дела.

Ключевые слова: *прецедент, судебная практика, юриспруденция, Европейский Суд по Правам Человека, уголовное преследование.*

Introducere

Activitatea de descoperire a infracțiunilor, de identificare și prindere a infractorilor, de stabilire prin probe a vinovăției acestora, ca activitate prealabilă judecătii, este necesară pentru combaterea promptă și fermă a infracțiunilor, precum și pentru prevenirea lor, scopul imediat și de perspectivă a procesului penal [32, p. 409].

Astăzi, sfera de aplicare a jurisprudenței CtEDO și a interpretărilor date de Curtea Europeană a dobândit o aplicabilitate largă, datorită efectului pozitiv al acesteia asupra derulării procesului penal și procedurilor judiciare. Într-adevăr, este greu de găsit o instituție, o normă procesual penală sau o situație de fapt, care nu a fost marcată și examinată de către Curtea Europeană. De aceea, luând în considerație natura și scopul prezentei lucrări, considerăm că

este necesar să abordăm cele mai importante sfere de aplicare a jurisprudenței CtEDO și a interpretărilor date de CtEDO în activitatea organelor de urmărire penală, pentru a determina poziția Curții Europene referitor la anumite circumstanțe de fapt și norme de drept și pentru a formula concluzii de rigoare.

Considerăm că acest subiect urmează a fi examinat sub prisma procedurilor și acțiunilor de urmărire penală aferente acestei faze a procesului penal. Deci, sfera de aplicare a jurisprudenței CtEDO trebuie să fie analizată începând cu momentul sesizării organului de urmărire penală despre comiterea infracțiunii și ca urmare pornirii urmăririi penale, până la terminarea urmăririi penale, întocmirea rechizitoriului și trimiterea cauzei penale în instanța de judecată competentă.

La faza urmăririi penale, rolul activ al organului de urmărire penală creează o multitudine de situații care necesită aplicarea anumitor decizii. În acest sens, deseori apar situații critice, când din cauza necunoașterii suficiente a normelor legale, se admit diferite încălcări și abuzuri. Pentru a evita acest fapt, este necesar ca subiecții procesuali să cunoască nu numai normele imperative ale legii procesual penale, dar și practica atât pozitivă și negativă a altor state în domeniul urmăririi penale. În acest sens, CtEDO reprezintă o instituție de supraveghere, subsidiară sistemelor naționale de protejare a drepturilor omului [5]. Subsidiaritatea, nici într-un fel nu exclude obligativitatea aplicării jurisprudenței CtEDO și respectării interpretărilor date de CtEDO în activitatea organelor de urmărire penală.

Conform articolului 1 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului, Statele Contractante recunosc oricărei persoane aflate sub jurisdicția lor drepturile și libertățile definite în Convenție. De aceea, cel dintâi și cel mai important rol al statului este acela de a proteja drepturile omului.

Art.252 din Codul de procedură penală prevede că urmărirea penală are ca obiect colectarea probelor

necesare cu privire la existența infracțiunii, la identificarea făptuitorului, pentru a se constata dacă este sau nu cazul să se transmită cauza penală în judecată în condițiile legii și pentru a se stabili răspunderea acestuia. Rămâne evident faptul că acest obiectiv al urmăririi penale este irealizabil fără implicarea activă a subiecților procesuali din sectorul public - ofițeri de urmărire penală și de investigație, colaboratori ai subdiviziunilor specializate, procurori, cât și a avocaților.

Îndeosebi actualmente, când jurisprudența CtEDO a devenit parte a sistemului național având prioritate asupra normelor interne, cunoașterea suficientă a poziției instanței internaționale referitor la diferite probleme juridice este determinantă la pronunțarea unor hotărâri legale și echitabile [33, p. 7].

Organismele Convenției se concentrează adesea asupra garanțiilor procedurale, a procedurii de luare a deciziilor, a standardelor aplicabile [39, pag.50]. Deci, jurisprudența CtEDO are o importanță deosebită nu numai în vederea garantării drepturilor și libertăților omului, dar și reprezintă un instrument eficient aplicabil în timpul luării deciziilor de către subiecții oficiali. Practica demonstrează că în anumite cazuri, folosirea jurisprudenței CtEDO în textul actului procedural, atribuie acestuia o doză suplimentară de autoritate și o motivare mai amplă. În anumite cazuri, cum ar fi de exemplu, perfectarea soluțiilor de către procuror în textul ordonanțelor de a refuza începerea urmăririi penale sau demersurilor înaintate judecătorului de instrucție, prin care se solicită autorizarea măsurii speciale de investigații sau aplicarea în privința bănuțului/învinuțului a măsurii preventive de constrângere, precedentele Curții de la Strasbourg au o aplicabilitate largă datorită soluțiilor și principiilor pe care acestea le conțin.

Aplicabilitatea practică a jurisprudenței CtEDO poate fi privită în activitatea subiecților procesuali nu numai sub prisma respectării garanțiilor și drepturilor protejate de Convenția Europeană, dar și în contextul

diferitor activități procedurale sau situațiilor de fapt create în cadrul procesului penal. Astfel, am divizat prezentul compartiment al articolului, convențional, în blocuri tematice, fiecare din ele conținând o analiză a aspectelor practice de aplicare a jurisprudenței CtEDO și interpretările date de CtEDO în activitatea organelor de urmărire penală.

Conținutul de bază

Obligativitatea aplicării jurisprudenței CtEDO și a interpretărilor date CtEDO de către organul de urmărire penală în vederea neadmiterii torturii, tratamentelor și pedepselor inumane sau degradante precum și a practicilor de provocare polițienească.

Jurisprudența CtEDO atestă că statul este responsabil pentru omisiunile autorităților cărora le-a delegat sarcini în vederea respectării drepturilor și a libertăților fundamentale ale omului și care nu au întreprins măsuri prompte și adecvate în vederea executării acestora [37]. Analizând hotărârile *Curții Europene v. Republica Moldova*, ajungem la concluzia că, în ultimii ani, în țara noastră se observă tendința de scădere a încălcărilor manifestate prin tortură sau admiterii provocărilor polițienești la comiterea infracțiunilor.

Analizând interdicția torturii, tratamentelor și pedepselor inumane sau degradante, Curtea Constituțională a Republicii Moldova, în hotărârea nr.18 din 04.07.2013 menționează că în jurisprudența sa constantă, Curtea Europeană a Drepturilor Omului a afirmat că respectul pentru demnitatea și libertatea umană constituie însăși esența Convenției europene pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale [35].

Dreptul prevăzut de art.3 este unul absolut, și nu poate fi restrâns nici sub o formă. Curtea Europeană deseori a reiterat că în cele mai dificile circumstanțe, precum ar fi lupta împotriva terorismului și crimei organizate, Convenția Europeană interzice în termeni absoluți tortura și tratamentele sau pedepsele

inumane ori degradante. Determinarea, dacă un tratament aplicat unei persoane încalcă interdicția stabilită pentru maltratări, nu depinde de faptul dacă o persoană a comis sau nu infracțiuni grave sau dacă este bănuită de asemenea fapte [35].

Convenția Europeană recunoaște că cea mai mare parte a drepturilor garantate de aceasta nu ar putea fi nelimitate într-o societate democratică și că pot fi necesare restrângeri în numele siguranței publice sau securității naționale, al interesului economic al țării, al sănătății publice și al moralei, al prevenirii dezordinii și delincvenței. Ea permite, de asemenea, statelor, în anumite condiții, ca obligațiile lor să se suspende în caz de război sau în alte situații de urgență. Dar nici un stat nu se poate sustrage obligației de a respecta dreptul la viață, nici interzicerii torturii, a pedepsei cu moartea, a sclaviei și a retroactivității legilor penale [43, p. 39].

În contextul riscului producerii tratamentelor inumane sau degradante, organul de urmărire penală trebuie să aprecieze toate circumstanțele, pentru a evita realizarea acestor consecințe.

De exemplu, pericolul de a fi supus torturii sau tratamentelor sau pedepselor inumane sau degradante este mai mare în locurile unde persoanele sunt private de libertate. În astfel de condiții, jurisprudența CtEDO urmează a fi aplicată de către organul de urmărire penală nu numai în cadrul motivării anumitor decizii, dar și în contextul rolului activ care îi revine în legătură cu exercitarea controlului asupra persoanei aflate în custodia statului. Deci, o deosebită atenție trebuie să fie acordată procedurii de reținere și plasare a persoanelor în izolatoare de detenție provizorie, când asupra măsurii preventive nu s-a pronunțat judecătorul de instrucție. La etapa dată, un rol important îi revine procurorului care trebuie să fie pregătit practic pentru a realiza atribuțiile de serviciu apelând la practica procesuală din cauzele concrete examinate de Curtea Europeană.

Un alt aspect, care are o legătură strânsă cu interzicerea relelor tratamente este etica și deontologia profesională a persoanelor oficiale. Curtea Europeană în cauza *Tyer v. Regatul Unit* [25] a constatat că, poate fi suficient ca victima să se considere umilită în propriii săi ochi, chiar dacă ceilalți nu consideră tratamentul aplicat ca fiind umilitor. În altă speță, Curtea Europeană este în mod consecvent diligentă, amintind statelor că comportamentul persoanei nu poate fi considerat nicidecum drept o justificare pentru recurgera la un comportament interzis [15]. Deci, standardele stabilite în hotărârile Curții Europene în ceea ce privește comportamentul subiecților procesuali urmează a fi studiate și respectate cu strictețe în activitatea practică a colaboratorilor organelor de drept.

O altă ilegalitate gravă condamnată de nenumărate ori în practica Curții Europene este tragerea la răspundere penală a persoanei pentru săvârșirea infracțiunii ca urmare a unei provocări. În acest domeniu, practica Curții Europene, a instanțelor naționale este foarte bogată și urmează a fi studiată, în special, de colaboratorii organelor de poliție în vederea evitării practicilor similare pe viitor.

Cu titlu de exemplu, aducem *cauza Khudobin v. Rusia* [13], în care reclamantul, neavând legătură cu lumea criminală, nefiind anterior condamnat, a fost provocat să găsească și ulterior să vândă heroină agentului statal. Curtea a constatat provocare.

În celebra *speță Ramanauskas v. Lituania* [22], CtEDO a menționat că stabilirea lipsei provocării revine acuzării, mai ales că pretențiile preveniturii nu sunt lipsite de orice verosimilitate, în lipsa unei atare probe contrare, autoritățile judiciare trebuie să examineze faptele cauzei și să ia măsurile necesare pentru descoperirea adevărului în scopul determinării dacă a existat sau nu o provocare, în caz afirmativ, ele trebuie să tragă concluzii în conformitate cu Convenția. În cazul în care partea acuzării nu a examinat minuțios astfel de pretenții există riscul condamnă-

rii ilegale. Totodată, procurorul trebuie să aprecieze foarte atent declarațiile polițiștilor ca și probele, luând în considerație faptul că acestea au fost apreciate critic în contextul jurisprudenței CtEDO, ceea ce urmează a fi reținut în activitatea practică.

Practica națională a instanțelor judecătorești cunoaște multe cazuri când a fost constată provocare la faza de urmărire penală. Cu titlu de exemplu, Colegiul Penal al CSJ examinând recurs ordinar [29] împotriva deciziei instanței de apel a constatat că deși condamnată a invocat că a fost victimă a unei provocări instanțele de judecată nu au analizat punctele în fapt și în drept, pertinente unei modalități care ar fi permis deosebirea unei capcane de formele legitime de investigație polițistă, fapt care, în contextul jurisprudenței Curții Europene se apreciază ca violarea articolului 6§1 din Convenție. Cunoașterea și aplicarea practicii Curții Europene la faza urmăririi penale pe marginea acestei probleme ar putea exclude în speța dată și situații similare condamnării ilegale.

Aplicarea practicii judiciare a Curții Europene de către organele de urmărire penală în vederea garantării și realizării eficiente a dreptului persoanei la apărare.

Jurisprudența CtEDO a degajat o regulă potrivit căreia exigențele generale de echitate consacrate în articolul 6 „dreptul la un proces echitabil” al Convenției Europene pentru Apărarea Drepturilor Omului și Libertăților Fundamentale se aplică procedurilor referitoare la toate tipurile de infracțiuni penale, de la cea mai simplă la cea mai complexă [24]. Prin urmare, indiferent de gravitatea faptei, organul de urmărire penală în activitatea sa, apelând la practica Curții Europene este obligat să asigure condiții reale pentru realizarea dreptului la apărare.

Un alt aspect al dreptului abordat, ține nemijlocit de profesionalismul înalt și calificarea apărătorului. Ideea dată o regăsim în jurisprudența Curții Europene. Cu titlu de exemplu, putem menționa că, în

cauza Neziraj v. Germania [19], Curtea a menționat că asistența juridică efectivă a unui avocat competent, ales sau numit din oficiu, constituie o garanție fundamentală a unui proces echitabil. Sub aspect practic, luând în considerație atribuțiile care îi revin părții acuzării, această este obligată să supravegheze calitatea asistenței juridice acordate. Deci, soluția de solicitare a apărătorului care prestează asistența juridică garantată de stat sau înlocuirea acestuia poate fi motivată în mod practic cu referire la precedentele CtEDO care conțin abordarea situațiilor similare.

Cu referire la eficacitatea asistenței juridice promovate de avocații numiți din oficiu, CtEDO în *cauza Nefedov v. Rusia* [18], a reiterat ca și principiu general aplicabil dreptului la asistența gratuită, că art. 6§3 garantează oricărei persoane acuzate dreptul de a fi asistat, fără a fi specificat modul concret de exercitare a acestui drept. Simpla desemnarea a avocatului din oficiu nu presupune eficiența asistenței juridice care urmează a fi acordată individului acuzat. În cazul *Pham Hoang v. Franța* [20], magistrații Curții Europene au declarat că, dacă problemele puse în joc sunt complexe, dacă apărătorul nu dispune de o pregătire juridică necesară pentru a prezenta și a desfășura argumentele valabile și dacă doar un avocat experimentat este capabil să pregătească dosarul, interesele justiției cer ca un avocat să fie oficial responsabil de dosar. Reieșind din cele menționate, concluzionăm că aplicarea jurisprudenței CtEDO în contextul exercitării dreptului la apărare trebuie să urmărească un scop legal, în vederea evitării exercitării formaliste a drepturilor prevăzute de Convenția Europeană.

Totodată, cu privire la obligațiile pozitive ale statului, în materie art. 6 din Convenție, în *speța Artico v. Italia* [2], Curtea Europeană a declarat că dacă avocatul nu este în stare să îndeplinească obligațiile profesionale, statul este obligat să-l determine să le îndeplinească. Considerăm că dreptul acuzatului de a beneficia de o asistență juridică calificată urmează

de a fi protejat de către stat în mod activ. Sarcina dată, în primul rând, se pune pe seama părții acuzării care dispune în acest sens de un mijloc practic eficient, cum este jurisprudența Curții Europene. Ultima, poate fi aplicată și în contextul eventualului refuz în cazul în care persoana deferită justiției face abuz de drepturile sale procedurale.

În *speța Vaudelle v. Franței* [27], CtEDO a subliniat că sistemul Convenție încubă statelor în anumite cazuri obligația de a adopta măsuri pozitive care să garanteze eficient drepturile înscrise în art.6 inclusiv și cel de a fi apărat. Statele trebuie să dea dovadă de diligență în vederea asigurării că indivizii se bucură efectiv de drepturile garantate de art. 6 în totalitatea acestora. Astfel, rezultă că organul de urmărire penală trebuie să aibă un rol activ, pentru a se asigura că persoana va beneficia de asistența juridică calificată. Suport juridic pertinent, care va asigura caracterul întemeiat al oricărei soluții în acest sens devine raportarea concluziilor CtEDO la decizia concretă.

Nu putem vorbi despre acordarea asistenței juridice calificate în situația în care inculpații cu interese contradictorii au fost reprezentați de către unul și același avocat, ceea ce este contrar prevederilor art.67 alin.(5) pct.3) Cod de procedură penală. Existența calității de apărător al ambilor învinuiți la etapa urmăririi penale, a unui și aceluiași avocat, Colegiul penal al CSJ [28] a apreciat-o ca foarte gravă lezare a dreptului la apărare a acestora, fapt care a atras necesitatea casării deciziei instanței de apel. Situația creată în contextul celor expuse mai sus poate fi privită ca omisiunea ofițerului de urmărire penală care a exercitat urmărire penală și a procurorului care a condus-o. Evitarea acesteia ar putea fi realizată prin implementarea principiilor degajate de jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului.

Organul de urmărire penală trebuie să acorde condiții reale pentru exercitarea dreptului la apărare. Comunicarea confidențială dintre o persoană și avocatul său este protejată de Convenție, reprezen-

tând o garanție importantă a dreptului unei persoane la apărare. Celebra hotărâre din practica Republicii Moldova în fața CtEDO, a fost pronunțată în cauza *Castraveț v. Moldova* [4], când din cauza peretelui de sticlă din camera pentru întrevederi între avocați și clienți reclamantul nu a putut discuta în mod liber și confidențial cu avocatul său despre anumite chestiuni cu privire la procedurile legate de dreptul lui la libertate. Drept urmare, Curtea de la Strasbourg a constatat că în această cauză a avut loc violarea 5 § 4.

Totodată, trebuie să menționăm că dreptul abordat nu este absolut. În hotărârea *Kröcher și Möller v. Elveția* [7], în care s-a constatat că faptul că avocatul și clienții săi au fost separați de un perete de sticlă, Curtea Europeană nu a constatat o încălcare a dreptului la discuții confidențiale. Curtea și-a justificat poziția prin aceea că reclamanții în acea cauză au fost acuzați de acte extrem de violente și erau considerați foarte periculoși.

Spețele enunțate mai sus cu titlu de exemplu demonstrează în mod practic că aparent, în situații similare, pot fi interpretate în mod diferit circumstanțele de fapt asemănătoare și adoptate soluții diferite. Prin urmare, practica Curții Europene propune practicilor soluții concrete, aplicarea cărora nu numai simplifică activitatea discreționară dar și atribuie deciziilor luate un grad de autoritate și înaltă competență.

Aplicabilitatea jurisprudenței CtEDO la etapa sesizării organului de urmărire penală și în momentul pornirii urmăririi penale.

Din momentul sesizării organului de stat despre săvârșirea faptei antisociale, factorii de decizie a acestuia hotărăsc dacă fapta cade sub incidența legislației penale sau constituie un delict din alt domeniu. Luând în considerație faptul că, CEDO garantează drepturile și libertățile și în cadrul unui proces contravențional, și având în vedere că, în practica sa, Curtea a demonstrat că statutul de contravenient poate fi privit ca acuzație în materie penală, am încercat să analizăm în ce măsură organele care

nemijlocit sunt implicați în procedurile atât penale, cât și contravenționale sau de altă natură, care ar putea conține semnele acuzației în sensul Convenției, îndeplinesc atribuțiile ce îi revin în concordanță cu jurisprudența CtEDO. Pe parcursul activității practice, fiind examinate sub prisma respectării rigorilor legale, materiale înregistrate în R-2 al IP Buiucani, precum și dosarele contravenționale, am ajuns la concluzia că soluțiile adoptate nu conțin trimiteri la practica Curții Europene, deseori nefiind motivate chiar sub prisma legislației naționale.

În continuare, urmează să analizăm faza urmăririi penale propriu-zisă și particularitățile aplicării precedentelor CtEDO în cadrul acesteia.

Potrivit art.265 alin.(1) din Codul de procedură penală, organul de urmărire penală este obligat să primească plângerile sau denunțurile referitoare la infracțiunile săvârșite, pregătite sau în curs de pregătire chiar și în cazul în care cauza nu este de competența lui. Potrivit jurisprudenței CtEDO, necesitatea de a porni urmărirea penală împotriva unei persoane suspectate de comiterea unei infracțiuni poate servi ca o justificare inițială a privării de libertate, spre exemplu, în cazul reținerii în flagrant. Aceasta semnifică faptul că persoana poate fi reținută și până la pornirea urmăririi penale [38]. Deci, din momentul începerii urmăririi penale, organul de urmărire penală, în vederea atingerii scopului legal, în activitatea sa, restrânge anumite drepturi și libertăți ale persoanei. Ingerința dată urmează a fi supusă unui control. Limitele acesteia pot fi apreciate obiectiv și ca necesare doar în cazul în care subiectul oficial cunoaște și aplică nu numai cadrul normativ intern dar și normele derivate din jurisprudența Curții Europene.

Trebuie de luat în considerație că, Curtea Europeană admite un minim de ingerințe și până la pornirea urmăririi penale. În vederea începerii urmăririi penale, acestea se pot efectua în timp până la momentul în care s-au strâns suficiente date ce permit

emiterea unei concluzii juste privind începerea sau neînceperea urmăririi penale [42].

Fiind pornită urmărirea penală, procuror urmează să fixeze termenul acesteia și în continuare să supravegheze ca acesta să nu fie târăgănat. În conformitate cu art.259 alin.(1) din Codul de procedură penală, urmărirea penală se efectuează în termen rezonabil.

În activitatea sa, organul de urmărire penală trebuie să țină cont că termenul rezonabil în materia procedurilor penale, în contextul jurisprudenței CtEDO, începe în ziua înaintării acuzației penale, care nu obligatoriu coincide cu ziua recunoașterii în calitate de bănuț, învinuit sau ziua unui alt act de procedură prin care persoanei i se recunoaște oficial o altă calitate de acuzat, de exemplu odată cu notificarea oficială, din partea autorității competente, privind suspiciunea referitoare la comiterea unei fapte penale [41].

Deci, termenul rezonabil al urmăririi penale începe din momentul în care suspectul a fost implicat în proces, indiferent de statutul procesual al acestuia sau dacă a avut loc o notificare oficială referitor la acuzarea existentă sau nu. Totodată, caracterul rezonabil a fost abordat în practica Curții Europene sub diferite aspecte, cum ar fi complexitatea cauzei, personalitatea făptuitorului și a victimei. În acest context, în mod practic, precedentele Curții Europene asigură soluționarea echitabilă a cererilor adresate procurorului, din conținutul cărora rezultă dezacordul participantului la proces cu durata fazei de urmărire penală.

Sub aspectul criteriului comportamentul părților, ca alt criteriu care determină termenul rezonabil al urmăririi penale, în contextul jurisprudenței CtEDO prin lipsa părții acuzării, chiar și motivată prin implicarea în alte procese, va fi privit mereu cu rezerve și nu va constitui o scuză dacă această lipsă a fost una excesivă. Cel mai complicat la apreciere în aceste spețe este evaluarea chestiunii cu privire la complexitatea cazului care de obicei se estimează în raport

cu caracterul și gravitatea acuzațiilor, capetelor de acuzații, valoarea și calitatea probatorului acumulat și necesar de a fi acumulat, existența sau lipsa unor expertize complexe, existența complicilor și co-acuzaților etc. [41].

Sub prisma jurisprudenței CtEDO, analizând *cauza Holomiov v. Moldova* [10], determinăm un alt criteriu care determină accelerare procesului este importanța pentru reclamant, îndeosebi în cazul în care măsura preventivă aplicată sau starea de sănătate a acuzatului impun o diligență sporită la examinarea promptă a cazului.

Cum a fost menționat anterior, la etapele incipiente ale procesului penal, de exemplu în timpul unui flagrant, organul de urmărire penală trebuie să țină cont că acesta va fi responsabil pentru eventuala violare drepturilor omului, care a avut loc, când persoana s-a aflat în custodia statului. În *cauza Boicenco v. Moldova* [3], Curtea a considerat că explicațiile Guvernului nu au fost plauzibile deoarece faptul cauzării traumei craneo-cerebrale în ziua reținerii reclamantului a fost constatată de medici. Din aceste motive, Curtea a stabilit violarea articolul 3 al Convenției prin supunerea reclamantului tratamentelor inumane și degradante.

În *speța Ilașcu v. Moldova* [11], Curtea a denotat că în cazul în care unei persoane i-au fost cauzate leziuni corporale în perioada aflării în detenție sau în controlul poliției, orice astfel de leziune ar da o prezumție puternică că acea persoană a fost supusă relelor tratamente. Este de datoria statului să prezinte o explicație plauzibilă despre cum leziunile corporale au fost cauzate.

Analizând aspectele practice privind aplicarea jurisprudenței de către ofițerii de urmărire penală, devine clar că mulți dintre ei au fost instruiți în domeniul drepturilor omului și posedă cunoștințe suficiente în acest domeniu, dar nu fac trimitere la practica Curții Europene, motivând că categoriile deciziilor adoptate de către aceștia nu necesită o mo-

tivare, având de regulă caracter constatator. De pildă, majoritatea din ei folosesc formularele tipizate ale ordonanțelor de recunoaștere în calitate de bănuît, parte vătămată; rapoartele cu propunere conțin doar analiza probelor, nefiind abordată și motivată soluția propusă sub prisma normelor procesuale. Concluzionăm că practica CtEDO trebuie să fie aplicată nu în mod formalist, prin reflectarea concluziilor Curții în conținutul actelor procedurale, ci în mod obiectiv și real, printr-un anumit comportament, acțiuni active sau abținerea de la anumit comportament, prin metode și mijloace de exercitare a atribuțiilor de serviciu.

Recunoașterea persoanei în calitate de bănuît / învinuit sub prisma jurisprudenței Curții Europene.

În cadrul urmăririi penale, persoana suspectă în comiterea unei infracțiuni poate avea statut de bănuît sau învinuit. În dependență de calitatea procesuală a subiectului infracțiunii, se determină volumul drepturilor și obligațiilor aferente precum și limitele implicării acestuia în acțiuni de urmărire penală și activitatea specială de investigații.

Procurorul, asigurând temeinicia oricărei acuzații în materie penală trebuie să aibă posibilitate de a lua cunoștință și de a dezvolta toate probele, cererile sau excepțiile invocate de cealaltă parte [12]. În acest sens, atât ofițerul de urmărire penală, cât și partea apărării, sunt obligați să-l asigure pe procuror cu toate probele administrate de către aceștia, pentru ca acesta să aibă posibilitatea să aprecieze obiectiv, dacă sunt probele suficiente și concludente pentru a pune persoana sub învinuire.

Susținem părerea [45, p. 123] expusă în doctrina de specialitate, că este necesar să delimităm persoana *de facto* suspectă, de persoana care are statutul oficial de subiect al dreptului procesual-penal. Ofițerul de urmărire penală sau procurorul poate efectua acțiunile de urmărire penală în privința persoanei numai din momentul intervenii faptei juridice – atribuirii subiectului statutului de bănuît sau învinuit.

Analizând această idee sub prisma jurisprudenței Curții Europene, C.C. a RM a stabilit că având în vedere principiile de interpretare a Articolului 4 din Protocolul 7 la Convenție de către Curtea Europeană, pentru instanța internațională nu va conta ce fel de calitate a avut persoana – bănuît sau învinuit. Curtea Europeană îl va aprecia ca “acuzat”, adică persoana căreia i s-a adus la cunoștință oficial despre existența unei acuzații în materie penală [36].

Concluzionăm că și persoana suspectă, în privința căreia a fost îndreptate careva măsuri, se consideră în sensul CEDO ca acuzat. Prin urmare, în activitatea sa, indiferent de statutul procesual al subiectului implicat în comiterea infracțiunii, sau dacă i s-a înaintat acuzaare sau nu, organul de urmărire penală și procuror îl va poziționa în sensul Convenției ca acuzat. O persoană nu poate fi criticată pentru că a folosit pe deplin posibilitățile oferite de legislația națională pentru apărarea intereselor sale [10]. Aprecierea dacă procedurile intră în sfera penalului în sensul Articolului 6§1 din Convenție nu este ținută de clasificarea dată de legislația națională și constituie un concept autonom care se apreciază după unele criterii deja bine definite, așa-numite criterii *Engel*, și anume:

- încadrarea în dreptul intern;
- natura infracțiunii (delictului, contravenției, etc.);
- gravitatea pedepsei pe care persoana în cauză riscă să o primească [41].

O regulă de importanță majoră este că reclamant acuzat nu este obligat să coopereze și nu poate fi criticat pentru utilizarea posibilităților legitime de a se apăra. Curtea nenumărate ori a menționat că persoană acuzată de o infracțiune nu este obligată să coopereze activ cu autoritățile judiciare. Deci, în activitatea sa practică, organul de urmărire penală urmează să exercite atribuțiile ce îi revin în mod obiectiv și imparțial, respectând în acest sens standardele CtEDO, indiferent de poziția persoanei referitor la acuzațiile ce i se impută.

Curtea Europeană a Drepturilor Omului [21] a statuat în jurisprudența sa că o diferență de tratament între persoane plasate în situații analoage sau compatibile este discriminatorie dacă ea nu se bazează pe o justificare obiectivă și rezonabilă, adică dacă nu urmărește un scop legitim sau dacă nu există un raport rezonabil de proporționalitate între mijloacele utilizate și scopul urmărit.

Studierea și aplicarea practicii judiciare a Curții de la Strasbourg de către procurori este importantă și sub prisma aspectelor dreptului material. Curtea europeană deseori dă apreciere normelor materiale, explicând cum urmează a fi încadrat juridico-penal un anumit comportament sau apreciată o situație de fapt. Cu titlu de exemplu aducem *speța M.C v Bulgaria* [17]. Curtea a remarcat tendința universală de a considera că lipsa consimțământului este criteriul esențial pentru a determina dacă a existat viol sau abuz sexual. Adesea, victimele unui abuz sexual, în special fetele tinere, nu depun rezistență din motive psihologice sau de teamă să nu fie supuse la alte violențe. Subliniind faptul că statele au obligația de a urmări penal autorii actelor sexuale impuse chiar și în absența rezistenței fizice a victimei, Curtea a considerat defectuoasă atât cercetarea asupra cauzei, cât și legislația bulgară.

Practica CtEDO și obligația pozitivă a statutului de a efectua investigații eficiente, complete și obiective.

Curtea Europeană a Drepturilor Omului a creat un cadrul jurisprudențial foarte bogat în ceea ce ține obligațiile pozitive ale statului de a efectua investigații penale complete și în deplin volum. În conformitate cu art.254 alin.(1) din Codul de procedură penală, organul de urmărire penală este obligat să ia toate măsurile prevăzute de lege pentru cercetarea sub toate aspectele, completă și obiectivă, a circumstanțelor cauzei pentru stabilirea adevărului. Pentru ca o investigație să fie efectivă este necesar ca persoanele care o efectuează să fie independente de cele implicate în evenimente [9].

Practica națională a statelor membre ale CoE cunoaște nenumărate cauze tragice, când din culpa statului și poziției indifferente, pasive și neglijente a agenților acestuia, se comiteau crime din rândul celor excepțional de grave, survenirea cărora cu siguranță ar trebui evitată.

La 2 noiembrie 2002, organele de drept al Republicii Slovacia au fost sesizate de către victima violenței în familie, reclamanta Kontrova, care a depus împotriva soțului său o plângere penală în care îl acuza că o agresase și bătuse cu un cablu electric. Ulterior, ea a revenit la secția de poliție însoțită de soțul ei pentru a-și retrage plângerea sub influența și cu sprijinul poliției, contrar voinței proprii. La 31 decembrie 2002, soțul ei și-a omorât fiica și fiul, de 4 și respectiv 1 an. CtEDO a stabilit [14] încălcarea art.2 din cauza eșecului autorităților de a proteja viața copiilor.

Practica Curții Europene cunoaște o sumedenie de cazuri similare. Din acest considerent, persoanele care înfăptuiesc justiția penală, urmează să se conducă în activitatea lor zilnică de experiența atât negativă cât și pozitivă a altor state, pentru a evita pe viitor situații similare, ceea ce atribuie aplicabilității jurisprudenței CtEDO la faza de urmărire penală o semnificație socio-juridică sporită.

În celebra *cauză Anușca v. Moldova* [8], CtEDO a subliniat că autoritățile competente trebuie să conducă o investigație efectivă întru stabilirea circumstanțelor cazului (în speța decesului ostașului) și să constate dacă o eventuală responsabilitate a oficialilor se impune în acest sens. Această este o obligație de luare de măsuri și nu, neapărat, cu privire la un rezultat.

În *cauza Artico v. Italia* [2], Curtea a menționat că Convenția a fost gândită pentru a garanta drepturi practice și efective. În același timp, garanția dată creează în favoarea statului și autorităților acestuia un șir de obligațiuni, printre care este investigarea corespunzătoare a crimelor.

Tot în *cauza Anuşca v. Moldova* [8], Curtea a stabilit că o diligență specială este impusă atunci când un tânăr decedează și în cazul în care un suicid este prezumat de a fi avut loc, autoritățile urmează să demonstreze precum că dâșii au făcut tot ce le este în putere să înlătore orice dubii. În practică aceasta înseamnă o cercetare minuțioasă a tuturor elementelor întru a exclude orice tendințe de a considera că decedatul a fost subiectul unui act criminal. Investigația urmează a fi una minuțioasă și multilaterală. Autoritățile sunt obligate să adopte toate măsurile rezonabile pentru a stabili toate aceste elemente.

În speța abordată, Curtea a considerat că investigația nu a fost una „eficientă” în sensul conceptului stabilit prin propria jurisprudență. Respectiv, a avut loc violarea Articolului 2 din Convenție.

Obligația organului de urmărire penală de efectua investigația efectivă este deosebit de stringentă când în calitate de victimă figurează un minor. În *cauza M.C v Bulgaria* [17], la vârsta de 14 ani, vârsta majoratului sexual în Bulgaria, reclamanta a fost violată de doi bărbați; ea a plâns în timpul violului, a fost ulterior dusă la spital de către mama sa. Acolo medicii au constatat că himenul ei fusese rupt. Cu toate acestea, nu s-a putut stabili că aceasta a opus rezistență sau a cerut ajutor, autorii violului nu au fost urmăriți penal.

În contextul monitorizării jurisprudenței CtEDO și aplicării standardelor acesteia, se va spori gradul de responsabilitate și diligența profesională a subiecților implicați în faza de urmărire penală, ceea ce va avea un impact pozitiv atât asupra prevenției generale a crimelor grave, dar și investigării mai operative și obiective a infracțiunilor consumate.

Obligația organului de urmărire penală de a respecta viața personală și datele cu caracter personal în contextul jurisprudenței Curții Europene a Drepturilor Omului.

O altă problemă, pusă în discuție, se referă la practicile organelor de forță legate cu acțiunile abu-

zive în scopul stabilirii identității persoanei, precum și culegerii datelor cu caracter personal.

Controlul identității persoanei poate fi de două feluri: cu caracter judiciar și cu caracter preventiv. Dacă primul tip nu ridică probleme cu privire la drepturile persoanei, cel de-al doilea tip este foarte delicat din acest punct de vedere [30]. Utile din punctul de vedere al asigurării ordinii publice, controalele preventive de identitate pot da naștere unor practici abuzive atâta vreme cât nu sunt reglementate adecvat din punct de vedere legislativ. Trebuie ca orice control de identitate cu caracter preventiv să îndeplinească câteva condiții minimale pentru a fi legal, în vederea neadmiterii încălcărilor a art. 8 din Convenția Europeană. Apelând la jurisprudența CtEDO în acest sens, subiectul oficial urmează să aprecieze în mod obiectiv temeinicia și necesitatea acestei activități.

O altă problemă reprezintă regimul juridic al dosarelor speciale. În speța *Rotaru v. România* [23], Curtea constată că servicii secrete conțineau diverse informații asupra vieții reclamantului, în special asupra studiilor sale, activităților politice și cazierului sau judiciar, parte din ele fiind culese cu mai mult de 50 de ani înainte. În opinia Curții, astfel de informații, sistematic culese și introduse într-un fișier ținut de agenți ai statului, pot fi analizate din punctul de vedere al noțiunii de „viața privată”, în sensul art. 8§1 din Convenție. Deci, speța analizată abordează o problemă de sistem, manifestată prin aceea că, unele informații au fost recunoscute neveridice, riscând să aducă atingere drepturilor reclamantului. În jurisprudența sa, Curtea a subliniat pericolul folosirii în cadrul procesului a datelor obținute din surse neoficiale sau neadministrative conform normelor legale. Respectarea acestei reguli în mod practic va asigura un proces echitabil și va exclude riscul recunoașterii ca administrate ilicite a unor probe.

În speța *Leander v. Suedia* [16], Curtea reamintește că art. 8§1 din convenție este aplicabil atunci

când este vorba despre stocarea într-un registru secret și comunicarea datelor privind „viața privată” a unei persoane. Totodată, standardele Curții Europene impun organului de urmărire penală obligația de a nu limita accesul persoanei la informația stocată în privința acesteia. Regula dată instituită de practica Curții Europene se aplică în mod practic în coraport cu restricțiile stabilite de cadrul procesual penal intern, de exemplu referitor la prezentarea materialelor cauzei penale la terminarea urmăririi penale.

Principiul pericolului criminal determină necesitatea formării cercului obiectelor activității speciale de investigații. Bazându-se pe criteriile cum ar fi trecutul criminal, categoria infracțiunilor comise, legăturile cu lumea criminală, subdiviziunile speciale colectează informațiile în privința persoanelor care reprezintă interesul operativ. Analizând cadrul normativ intern, temeiul legal al acestei activități îl găsim în art.19 din Legea cu privire la activitatea poliției și statutul polițistului care prevede că, în domeniul prevenirii infracțiunilor și contravențiilor, poliția culege informații în scop de cunoaștere, prevenire și combatere a infracțiunilor precum și a altor fapte ilicite [40]. Totodată, lit.c) din articolul nominalizat, prevede că poliția deține evidențe proprii de prevenire, criminalistice și operative în vederea susținerii activității proprii. În sensul jurisprudenței CtEDO, în activitate operațiunile date urmează a fi controlate, iar datele obținute în acest mod, pot fi folosite în cadrul unei cauze penale doar în condiții în care provin de la un subiect oficial, au fost administrate conform procedurii existente și sunt disponibile persoanei la care se referă.

Jurisprudența CtEDO și aplicarea acesteia de către organul de urmărire penală pe parcursul administrării probelor.

Atingerea scopului legii penale nu poate fi realizată fără derularea activității procesuale. La faza urmăririi penale, aceasta se realizează în cadrul acțiunilor

de urmărire penală, manifestate prin procedee probatorii și alte acțiuni cu caracter dispozitiv.

Art. 279 alin. (1) din Codul de procedură penală prevede că acțiunile procesuale se efectuează în strictă conformitate cu prevederile prezentului cod și numai după înregistrarea sesizării cu privire la infracțiune. Acțiunile de urmărire penală pentru efectuarea cărora este necesară autorizarea judecătorului de instrucție, precum și măsurile procesuale de constrângere sânt pasibile de realizare doar după pornirea urmăririi penale, dacă legea nu prevede altfel.

În domeniul administrării probelor, jurisprudența Curții Europene se axează pe drepturile consacrate în art. 6 din Convenție. În acest sens, bogata jurisprudență CtEDO abordează esența și mecanismele practice de realizare a principiului egalității armelor și dreptului la probe, în contextul articolului 6 din Convenție. Inițiativa subiecților procesuali nu trebuie să fie limitată în ceea ce privește administrarea probelor conform procedeelelor legal instituite. Subiecții procesuali trebuie să decidă singur prin ce metode să dobândească probele și când să le invoce ca și cealaltă parte să aibă acces la ele.

Prin practica sa, CtEDO creează diferite reguli și principii de interpretare și aplicare practică a prevederilor Convenției. Principiul loialității probațiunii nu se regăsește în Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, el fiind o creație a jurisprudenței Curții Europene a Drepturilor Omului. Mai mult decât atât, acest principiu a fost așezat de către CEDO alături de principiul egalității de arme, în cadrul dreptului la un proces echitabil.

Pornind de la consacarea acestuia de către CEDO și luând în considerație că la etapa actuală majoritatea subiecților procesuali prioritar aplică prevederile legislației procesual penale cuprinse în Codul de procedura penală, considerăm că va fi oportun să includem acest principiu în cadrul normativ intern.

Principiul loialității probațiunii se referă, în primul rând, la ceea ce acuzarea prezintă ca și probă în

fața instanței de judecată. Până la urmă, cel căruia i se aduce o acuzație este prezumat inocent până la proba contrarie. Reprezentantul statului trebuie să dovedească vinovăția inculpatului, în așa fel încât prezumția ce există în favoarea acestuia să fie răsturnată [44, p. 238].

Principiul loialității probelor ghidează și modul în care apărarea își exercită dreptul de a administra probe. Și inculpatul poate să prezinte în fața instanței de judecată, pentru a-și dovedi nevinovăția cu toate că nu este obligat să facă acest lucru, în favoarea lui operând prezumția de nevinovăție amintită, probe în conformitate cu legea în vigoare, care să fi fost procurate într-o manieră ce poate fi definită ca și loială [44, p. 238]. Putem conchide că principiul loialității probațiunii se referă la totalitatea participanților în procesul penal și că asupra lui este chemată să vegheze instanța de judecată.

Regula generală conturată în jurisprudența Curții Europene, ce ține de atitudinea subiecților oficiali față de ceilalți participanți în procesul penal, denotă că această trebuie să fie egală, nelezând demnitatea persoanei. Însă, în cauza *Dudgeon v. Regatul Unit*, Curtea a făcut referire la condițiile morale și sociale diferite care se pot aplica în zone diferite, remarcând că, din cauza faptului că o restricție nu este considerată necesară altundeva, acest lucru nu înseamnă că ea nu este de acceptat într-o anumită zonă [39]. Deci, Curtea Europeană admite diferența de tratamente în cazuri similare, din motivul condițiilor morale și sociale diferite, de exemplu aspectele tactice de audiere a unui minor și a unui recidivist pentru una și aceeași faptă comisă în coparticipare.

Organul de urmărire penală efectuează procedee probatorii în vederea atingerii scopului procesului penal. Activitatea dată întotdeauna presupune o anumită ingerință în viața privată a persoanei, restrângere a drepturilor. În cazul în care imixtiunile, conform Convenției, pot fi justificate ca urmare a unor scopuri legitime specificate, cerința ca aceste interferențe să

fie totuși necesare pare să așeze o îndatorire în sarcina Statului. Curtea a precizat condiția conform căreia o imixtiune asupra unui drept trebuie justificată printr-o „nevoie socială presantă” [39].

Orice atingere admisă în cadrul urmăririi penale trebuie să fie proporțională gradului de prejudiciabilitate al infracțiunii și pericolozității sociale a individului, în general, și după importanța acesteia pentru stabilirea adevărului în cauza penală respectivă, în particular [1].

În contextul dat, Curtea Europeană relevă că, datorită numărului mare de infracțiuni ușoare, un stat contractant poate găsi rațiuni suficiente de convingătoare pentru a introduce un sistem prin care organele de jurisdicție să fie degrevate de obligația de a sancționa asemenea fapte [34].

În *hotărârea Van Mechelen v. Olanda* [26], CtEDO justificând condamnarea Olandei a căreia autorități au declarat culpabilitatea acuzaților pe baza depozițiilor polițistilor care au refuzat să depună mărturie cu fețele descoperite, afirmă că, apărarea la fel a fost privată de posibilitatea de a observa reacțiile lor la întrebările directe, ceea ce le-ar fi permis să controleze fiabilitatea lor.

În activitatea sa, organul de urmărire penală trebuie să urmărească practica Curții Europene a Drepturilor Omului care acordă o atenție sporită categoriilor speciale de martori, cum ar fi: martori anonimi, persoane audiate în condiții speciale, agenți sub acoperire și polițiști audiați în calitate de martori. Particularitățile admiterii declarațiilor acestor categorii de persoane, sub prisma jurisprudenței CtEDO vor fi examinate în următorul compartiment al prezentei lucrări.

Egalitatea armelor implică obligația de a i se oferi fiecărei părți posibilitatea rezonabilă de a prezenta cauza sa în astfel de condiții care să nu o plaseze într-un net dezavantajat în raport cu adversarul său [31]. Egalitatea armelor presupune și accesul egal al părților la înscrisuri și alte acte procedurale cel puțin

datorită faptului că ele joacă un rol important în formarea opiniei instanței, cu toate că în unele situații accesul apărării poate fi limitat [6].

Practica Curții Europene a Drepturilor Omului demonstrează că egalitatea armelor este aferentă numărului impunător de acțiuni și procedee procesuale legate de administrarea și admisibilitatea probelor. Cunoașterea acestora de către organul de urmărire penală va contribui nu numai la asigurarea deplină de drepturilor persoanei, dar și la calitatea acțiunilor efectuate în vederea atingerii scopului procesului penal.

Concluzii

Aplicabilitatea jurisprudenței CtEDO de către organele de urmărire penală urmează a fi realizată nu numai în sens procedural formal, prin efectuarea trimiterii la hotărârea Curții Europene în conținutul actului procedural, ci în mod substanțial, prin exercitarea corespunzătoare a atribuțiilor ce îi revin conformei legislației în vigoare. Practica CtEDO nu trebuie să fie aplicată în mod formalist, prin reflectarea concluziilor Curții în conținutul actelor procedurale, ci în mod obiectiv și real, printr-un anumit comportament, acțiuni active sau abținerea de la anumit comportament, prin metode și mijloace de exercitare a atribuțiilor de serviciu.

În practică, deseori apar situații nefavorabile, când din cauza necunoașterii suficiente a normelor legale se admit diferite încălcări și abuzuri. La etapa actuală, soluțiile care se adoptă zilnic de organele de urmărire penală nu conțin trimiteri la practica Curții Europene, deseori nefiind motivate. Pentru a evita această stare de fapt, este necesar ca subiecții procesuali să cunoască nu numai normele imperative ale legii procesual penale, dar și practica atât pozitivă și negativă a altor state în domeniul urmăririi penale și înfăptuirii justiției penale, care derivă din jurisprudența CtEDO.

Practica demonstrează că în anumite cazuri, folosirea jurisprudenței CtEDO în textul actului procesual,

atribuie acestuia o doză suplimentară de autoritate și o motivare mai amplă.

Cunoașterea și aplicarea practicii Curții Europene la faza urmăririi penale în vederea neadmiterii torturii, tratamentelor și pedepselor inumane sau degradante, precum și a practicilor de provocare polițienească va reduce la minimum pe viitor situațiile similare și condamnările Republicii Moldova la Curtea Europeană a Drepturilor Omului pentru violarea drepturilor garantate de CEDO. Totodată, s-a demonstrat rolul preventiv al practicii CtEDO.

Activitatea practică efectuată ne permite să tragem concluzii privitor la starea reală ce ține de aplicabilitatea jurisprudenței CtEDO de către ofițerii de urmărire penală. Fiind examinate cauze penale aflate în exercitarea urmăririi penale de către ofițerii de urmărire penală din cadrul organelor de urmărire penală ai MAI și CNA, se ajunge la concluzia că, această categorie de participanți la procesul penal omit, în mod practic, să aplice concluziile și standardele formulate de Curtea Europeană a Drepturilor Omului.

Astfel, considerăm că asupra practicii aplicării jurisprudenței CtEDO de către organul de urmărire penală va avea efect pozitiv completarea conținutului art. 3 alin.(2) din Legea nr. 333 din 10.11.2006 privind statutul ofițerului de urmărire penală cu sintagma ”cu practica Curții Europene a Drepturilor Omului”, atribuindu-i următorul conținutul: urmărirea penală în cauze penale se efectuează în strictă conformitate cu prevederile Constituției Republicii Moldova, ale Codului penal și ale Codului de procedură penală, ale altor legi, cu normele cuprinse în hotărârile Curții Europene a Drepturilor Omului, principiile și normele unanim recunoscute ale dreptului internațional.

Referințe bibliografice

1. CROITOR, E. Argumentarea admisibilității înregistrărilor audio/video în procedura penală, din perspec-

tiva drepturilor fundamentale. În: Revista Națională de Drept, 2006, nr.6.

2. Curtea Europeană a Drepturilor Omului, cauza Artico v. Italia, hotărârea din 13 mai 1980, nr. 6694/74.

3. Curtea Europeană a Drepturilor Omului, cauza Boicenco v. Moldova, hotărârea din 10 iunie 2008, nr. 41088/05.

4. Curtea Europeană a Drepturilor Omului, cauza Castraveț v. Moldova, hotărârea din 13 martie 2007, nr. 23393/05.

5. Curtea Europeană a Drepturilor Omului, cauza Handyside v. Regatul Unit, hotărârea din 7 decembrie 1976, nr. 5493/72.

6. Curtea Europeană a Drepturilor Omului, cauza Kamasinski v. Austria, hotărârea din 19 decembrie 1989, nr. 9783/82.

7. Curtea Europeană a Drepturilor Omului, cauza Kröcher și Möller v. Elveția, hotărârea din 09 iulie 1981, nr. 8463/78.

8. Curtea Europeană a Drepturilor Omului, cauza Anușca v. Moldova, hotărârea din 18 mai 2010, nr. 24034/07.

9. Curtea Europeană a Drepturilor Omului, cauza Barbu Anghelescu v. Romania, hotărârea din 05 octombrie 2004, nr. 46430/99.

10. Curtea Europeană a Drepturilor Omului, cauza Holomiov v. Moldova, hotărârea din 07 noiembrie 2006, nr. 30649/05.

11. Curtea Europeană a Drepturilor Omului, cauza Ilașcu ș.a v. Moldova, hotărârea din 08 iulie 2004, nr. 48787/99.

12. Curtea Europeană a Drepturilor Omului, cauza J.J. v. Olanda, hotărârea din 27 martie 1998, nr. 21351/93.

13. Curtea Europeană a Drepturilor Omului, cauza Khudobin v. Rusia, hotărârea din 26 ianuarie 2007, nr. 59696/00.

14. Curtea Europeană a Drepturilor Omului, cauza Kontrova v. Slovacia, hotărârea din 31 mai 2007, nr.7510/04.

15. Curtea Europeană a Drepturilor Omului, cauza Labita v. Italia, hotărârea din 06 aprilie 2000, nr. 26772/95.

16. Curtea Europeană a Drepturilor Omului, cauza Leander v. Suedia, hotărârea din 26 martie 1987, nr. 9248/81.

17. Curtea Europeană a Drepturilor Omului, cauza M.C. v. Bulgaria, hotărârea din 04 decembrie 2003, nr. 39272/98.

18. Curtea Europeană a Drepturilor Omului, cauza Nefedov v. Rusia, hotărârea din 24 septembrie 2012, nr. 40962/04.

19. Curtea Europeană a Drepturilor Omului, cauza Neziraj v. Germania, hotărârea din 08 noiembrie 2012, nr. 30804/07.

20. Curtea Europeană a Drepturilor Omului, cauza Pham Hoang v. Franța, hotărârea din 29 august 1992, nr. 13191/87.

21. Curtea Europeană a Drepturilor Omului, cauza Pretty v. Regatul Unit, hotărârea din 29 aprilie 2002, nr.2346/02.

22. Curtea Europeană a Drepturilor Omului, cauza Ramanauskas v. Lituania, hotărârea din 05 februarie 2008, nr. 74420/01.

23. Curtea Europeană a Drepturilor Omului, cauza Rotaru v. România, hotărârea din 04 mai 2000, nr.28341/95.

24. Curtea Europeană a Drepturilor Omului, cauza Teixeira de Castro v. Portugalia, hotărârea din 09 iunie 1998, nr. 25829/94.

25. Curtea Europeană a Drepturilor Omului, cauza Tyrer v. Regatul Unit, hotărârea din 25 aprilie 1978, nr. 5856/72,

26. Curtea Europeană a Drepturilor Omului, cauza Van Mechelen ș.a. v. Olanda, hotărârea din 23 aprilie 1997, nr. 21363/93, 21364/93, 21427/93, 22056/93,

27. Curtea Europeană a Drepturilor Omului, cauza Vaudelle v. Franța, hotărârea din 30 ianuarie 2001, nr.35683/97.

28. Curtea Supremă de Justiție a Republicii Moldova, Colegiul penal. Decizia din 12 iulie 2005, nr.Ira-372/2005,

29. Curtea Supremă de Justiție, Colegiul Penal. Decizie din 11 mai 2010, nr.Ira-580/10,

30. DOGARU, I., DĂNIȘOR, D.C. Drepturile omului și libertățile publice. Chișinău: ZAMOLXE, 1998.

31. DOLEA, I. Drepturile persoanei în probatoriul penal: conceptul promovării elementului privat. Chișinău: Bons Offices, 2009.

32. DOLEA, I., ROMAN, D., SEDLEȚCHI, I., VIZDOAGĂ, T. ș.a. Drept procesual penal. Chișinău: Tipografia Centrală, 2009.

33. DOLEA, I., ZAHARIA, V. Jurisprudența CtEDO și interesele copilului. Chișinău: Cartea Juridică, 2012.

34. FURDUI, S. Natura juridică a contravenției din perspectiva jurisprudenței CtEDO. În: Revista Institutului Național al Justiției, 2014, nr.3.

35. Hotărârea Curții Constituționale nr.18 din 04.07.2013 privind controlul constituționalității unor prevederi din Codul penal nr.985-XV din 18 aprilie 2002 și Codul de executare nr.443-XV din 24 decembrie 2004, în redacția Legii nr.34 din 24 mai 2012 pentru completarea unor acte legislative.

36. Hotărârea Curții Constituționale nr.26 din 23.11.2010 asupra excepției de neconstituționalitate a prevederilor alin. (6) art. 63 din Codul de procedură penală. În: Monitorul Oficial 235-240/27 din 03.12.2010.

37. Hotărârea explicativă a Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova nr. 3 din 09.06.2014: Cu privire la aplicarea de către instanțele judecătorești a unor prevederi ale Convenției Europene pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale.

38. Hotărârea explicativă a Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova nr.1 din 05.04.2013: Cu privire la aplicarea de către instanțele judecătorești a unor prevederi ale legislației de procedură penală privind arestarea preventivă și arestarea la domiciliu.

39. KAREN, Reid. Ghidul specialistului în Convenția Europeană a drepturilor omului. Chișinău: Cartier, 2005.

40. Legea cu privire la activitatea poliției și statutul polițistului nr. 320 din 27.12.2012, În: MO nr.42-47 din 01.03.2013.

41. Ministerul Justiției al Republicii Moldova, Direcția Agent Guvernamental. Ghid practic de aplicare a Jurisprudenței Curții Europene în materia neexecuții și/sau duratei excesive a procedurilor. Chișinău, 2012, p.9.

42. SEDLEȚCHI, I., MARIȚ, M. Actele premergătoare începerii urmăririi penale în legislația procesual penală a României. În: Revista Națională de Drept, 2007, nr.2, p.5.

43. SÎRCU, D. Geneza și natura Convenției pentru Apărarea Drepturilor Omului și Libertăților Fundamentale, semnată la Roma la 4 noiembrie 1950. În: Revista Națională de Drept, 2003, nr.3.

44. TOMA, E. Standardele europene și românești referitoare la principiul loialității probațiunii, În: Dreptul, nr.1, 2011.

45. ТУШЕВ, А.А. Прокурор в уголовном процессе Российской Федерации. Санкт-Петербург: Юридический Центр Пресс, 2005.

LOCUL ȘI ROLUL PREȘEDINTELUI REPUBLICII MOLDOVA ȘI PREȘEDINTELUI ROMÂNIEI ÎN SISTEMUL AUTORITĂȚILOR PUBLICE. STUDIU COMPARATIV

Liliana ȚURCAN

Doctor în drept, Universitatea de Stat din Moldova,
Chișinău, Republica Moldova
e-mail: turcanliliana77@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-4070-2731>

Instituția șefului de stat constituie obiect de cercetare atât pentru știința dreptului constituțional, cât și pentru știința dreptului administrativ. Articolul este consacrat examinării, în plan comparativ, a rolului și locului șefului de stat în sistemul autorităților publice din Republica Moldova și România. Sunt analizate prevederile constituționale ce determină funcțiile și atribuțiile Președintelui Republicii Moldova și Președintelui României, opiniile expuse în doctrină, precum și jurisprudența constituțională în materie. Analiza comparativă ne permite să evidențiem care sunt trăsăturile comune, dar și diferențele dintre statutul juridic al Președintelui în aceste state. În opinia autorului, la nivelul Șefului de Stat sau ale Guvernului orice atribuție politică duce la un subsidiar administrativ și orice atribuție administrativă are un substrat politic, încât o delimitare între „politic” și „administrativ” apare ca fiind riscantă și didactic nerecomandabilă. În concluzie, autorul argumentează ideea necesității redefinirii rolului și locului Președintelui Republicii Moldova în sistemul autorităților publice, prin regândirea cadrului constituțional în vederea instaurării unui regim semiprezidențial după modelul României sau cel al Franței.

Cuvinte-cheie: rolul președintelui, atribuțiile președintelui, guvern, putere executivă, regim politic.

THE PLACE AND ROLE OF THE PRESIDENT OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA AND THE PRESIDENT OF ROMANIA IN THE SYSTEM OF PUBLIC AUTHORITIES. COMPARATIVE STUDY

The institution of the Head of State is a research object both for the science of constitutional law and for the science of administrative law. The Article is dedicated to the comparative examination of the role and place of the Head of State in the system of public authorities of the Republic of Moldova and Romania. The constitutional provisions determining the functions and duties of the President of the Republic of Moldova and the President of Romania, the views expressed in the doctrine, as well as the constitutional case-law in this area are analyzed. The comparative analysis allows us to highlight the common features, but also the differences in the legal status of the President in these States. In the opinion of the author, at the level of the Head of State or the Government, any political task leads to an administrative subsidiary and any administrative task has a political sublayer, that a distinction between "political" and "administrative" appears to be risky and uncommanding. In conclusion, the author argues the idea of the need to redefine the role and place of the President of the Republic of Moldova in the system of public authorities, by rethinking the constitutional framework with a view to establishing a semi-presidential regime along the lines of Romania or France.

Keywords: role of the President, duties of the President, government, executive power, political regime.

LA PLACE ET LE RÔLE DU PRÉSIDENT DE LA RÉPUBLIQUE DE MOLDOVA ET DU PRÉSIDENT DE LA ROUMANIE DANS LE SYSTÈME DES POUVOIRS PUBLICS. ÉTUDE COMPARATIVE

L'institution du chef de l'état est un objet de recherche à la fois pour la science du droit constitutionnel et pour la science du droit administratif. L'article est consacré à l'examen comparatif du rôle et de la place du chef de l'état dans le système des pouvoirs publics de la République de Moldova et de la Roumanie. Les dispositions constitutionnelles déterminant les fonctions et les devoirs du Président de la République de Moldova et du Président de la Roumanie, les opinions exprimées dans la doctrine, ainsi que la jurisprudence constitutionnelle en la matière sont analysées. L'analyse comparative nous permet de mettre en évidence quelles sont les caractéristiques communes, mais aussi les différences de statut juridique du président dans ces états. Selon l'auteur, au niveau du Chef de l'État ou du Gouvernement, toute attribution politique conduit à une filiale administrative et toute attribution administrative a un substrat politique, de sorte qu'une délimitation entre "politique" et "administratif" apparaît comme risquée et didactiquement déconseillée. En conclusion, l'auteur soutient l'idée de la nécessité de redéfinir le rôle et la place du Président de la République de Moldova dans le système des pouvoirs publics, en repensant le cadre constitutionnel afin d'établir un régime semi-présidentiel sur le modèle de la Roumanie ou de la France.

Mots-clés: rôle du président, responsabilités du président, gouvernement, pouvoir exécutif, régime politique.

МЕСТО И РОЛЬ ПРЕЗИДЕНТА РЕСПУБЛИКИ МОЛДОВА И ПРЕЗИДЕНТА РУМЫНИИ В СИСТЕМЕ ОРГАНОВ ГОСУДАРСТВЕННОЙ ВЛАСТИ. СРАВНИТЕЛЬНОЕ ИССЛЕДОВАНИЕ

Институт главы государства является объектом исследования как науки конституционного права, так и науки административного права. Статья посвящена сравнительному анализу роли и места главы государства в системе органов государственной власти Республики Молдова и Румынии. Анализируются конституционные положения, определяющие функции и полномочия Президента Республики Молдова и Президента Румынии, мнения, выраженные в доктрине, а также конституционная судебная практика по данному вопросу. Сравнительный анализ позволяет выделить как общие черты, так и различия правового статуса Президента в обоих государствах. По мнению автора, на уровне главы государства или правительства любая политическая атрибуция ведет к административному подчинению, а любая административная атрибуция имеет политический субстрат, так что разграничение между «политическим» и «административным» представляется рискованным и не рекомендуется. В заключение автор аргументирует необходимость пересмотра роли и места Президента Республики Молдова в системе органов государственной власти путем переосмысления конституционных основ с целью установления полупрезидентского режима по образцу Румынии или Франции.

Ключевые слова: роль президента, обязанности президента, правительство, исполнительная власть, политический режим.

Introducere

Instituția șefului de stat constituie obiect de cercetare atât pentru știința dreptului constituțional, cât și pentru știința dreptului administrativ. Articolul este consacrat examinării, în plan comparativ, a rolului și locului șefului de stat în sistemul autorităților publice din Republica Moldova și România. Sunt analizate prevederile constituționale ce determină funcțiile

și atribuțiile Președintelui Republicii Moldova și Președintelui României, opiniile expuse în doctrină, precum și jurisprudența constituțională în materie. Analiza comparativă ne permite să evidențiem care sunt trăsăturile comune, dar și diferențele dintre statutul juridic al Președintelui în aceste state. În opinia autorului, la nivelul Șefului de Stat sau ale Guvernului orice atribuție politică duce la un subsidiar

administrativ și orice atribuție administrativă are un substrat politic, încât o delimitare între „politic” și „administrativ” apare ca fiind riscantă și didactic nerecomandabilă.

Astfel, scopul prezentei publicații constă în examinarea comparativă a funcțiilor și atribuțiilor Președintelui Republicii Moldova și a Președintelui României în vederea determinării locului și rolului acestora în sistemul autorităților publice.

Idci și discuții

Instituția șefului de stat constituie obiect de cercetare atât pentru știința dreptului constituțional, cât și pentru știința dreptului administrativ. Teoretic și practic, nu este atât de simplu să se delimiteze *aspectele exclusiv politice ale Șefului de Stat sau ale Guvernului, de cele exclusiv administrative*. La nivelul Șefului de Stat sau ale Guvernului orice atribuție politică duce la un subsidiar administrativ și orice atribuție administrativă are un substrat politic, încât o delimitare între „politic” și „administrativ” apare ca fiind riscantă și didactic nerecomandabilă. Trebuie să acceptăm ideea că pe această „zonă” se intersectează dreptul administrativ cu dreptul constituțional, stabilirea unei problematice specifice fiind, în ultima analiză, o chestiune de convenție a autorilor [24, p. 248].

Dreptul constituțional, definit într-o formulare mai sintetică, ca *ramură a dreptului formată din normele juridice care reglementează relațiile sociale fundamentale ce apar în procesul instaurării, menținerii și exercitării statale a puterii* [32, p. 12], în mod tradițional, examinează detaliat toate aspectele ce țin de instituția șefului de stat: modul de desemnare, funcțiile, atribuțiile, raporturile cu alte autorități publice, suspendarea din funcție, vacanța funcției, interimatul funcției, actele, răspunderea, implicațiile statutului juridic asupra regimului constituțional.

Din perspectiva dreptului administrativ, care, într-o formulare mai generală, reglementează *relațiile ce apar în vederea organizării și executării în con-*

cret a legilor, examinarea instituției Președintelui este efectuată prin prisma determinării coraportului dintre conceptele șef de stat – puterea executivă. Cu alte cuvinte, cu referire la instituția șefului statului, întrebările de bază care sunt abordate în doctrina dreptului administrativ din Romania și Republica Moldova sunt:

- Care este locul și rolul șefului statului în sistemul autorităților publice?
- Care sunt atribuțiile de natură executivă ale șefului de stat?
- Putem oare atribui șeful statului la puterea executivă?
- Putem oare afirma că șeful de stat exercită a patra putere în stat?
- Ce raporturi există între șeful statului și guvern: de colaborare sau de subordonare?

În Republica Moldova instituția prezidențială este recent instituită, în septembrie 1990, și din acest motiv nu găsim în literatura de specialitate o tratare științifică bine determinată a locului și rolului acesteia în sistemul autorităților publice. Cu atât mai mult că forma în care a fost consacrată această instituție inițial în Constituția în vigoare a și suferit anumite modificări [34, p. 63].

Spre exemplu, unul din autori, Borodac A., consideră că *Președintele are unele atribuții legislative și careva atribuții executive fără a avea un loc bine determinat în sistemul autorităților statale* [6, p. 67].

O opinie similară găsim într-un tratat de drept administrativ din Romania, în care se menționează că *prin atribuțiile sale, Președintele face parte atât din sistemul organelor legislative – puterea legislativă, cât și din sistemul organelor executive – puterea executivă* [36, p.9-10]. Ca argumente în sprijinul acestei susțineri au fost aduse o serie de prevederi constituționale referitoare la atribuțiile Președintelui, precum promulgarea legilor, posibilitatea dizolvării Parlamentului dacă acesta nu a acordat votul de încredere pentru formarea Guvernului în termen de

60 zile de la la prima solicitare și după respinerea a cel puțin două solicitări de investitură, declararea mobilizării parțiale sau totale a forțelor armate, contrasemnarea unor decrete de prim-ministru etc. Invocând aceste argumente, autorul V. Prisăcaru subliniază că: „Exercitând atribuții de natura puterii legislative, cât și a celei executive, *Președintele face parte din ambele puteri, fiind în același timp deasupra acestora*, pentru că el este ales prin vot universal de întregul popor și nu poate fi demis decât tot de popor, prin referendum” [36, p. 10].

Putem fi de acord cu opiniile expuse doar în partea ce ține de afirmarea că Președintele deține atribuții de natura puterii executive. Totodată, considerăm că afirmarea potrivit căreia președintele are unele atribuții legislative pare a fi exagerată, mai ales pornind de la prevederile constituționale. Astfel, Constituția Republicii Moldova din 29 iulie 1994 [9], în art. 60 alin.(1) determină expres că *Parlamentul este unica autoritate legislativă*. Dispoziții similare găsim și în Constituția României din 21 noiembrie 1991 [10], care stabilește în art. 61 alin.(1) că *Parlamentul este unica autoritate legiuitoare a țării*.

La fel, nu putem plasa Președintele pe o treaptă superioară celorlalte puteri doar pentru că este ales prin vot universal de întregul poporul. Amintim, că atât în Republica Moldova, cât și în România, Parlamentul, și nu Președintele, este *organul reprezentativ suprem* (a se vedea: art. 60 alin.(1) din Constituția Republicii Moldova și art. 61 alin.(1) din Constituția României).

În plus, Parlamentul, printr-o lege de abilitare, atribuie Guvernului, și nu Președintelui dreptul de a emite ordonanțe cu putere de lege ordinară. (a se vedea: art. 106/2 din Constituția Republicii Moldova și art. 115 din Constituția României).

Mai mult ca atât, după cum se afirmă în literatura de specialitate, acordarea Președintelui a atribuțiilor de promulgare a legilor, de dizolvare a Parlamentului, de inițiativă legislativă nu înseamnă altceva de-

cât un mecanism de influențare a puterii legislative din partea puterii executive, stabilit de Constituție în scopul colaborării și păstrării echilibrului dintre aceste puteri [34, p. 63].

Cu referire la rolul și locul președintelui Republicii Moldova în sistemul autorităților publice, o opinie interesantă a fost expusă de autorul Guțuleac V., care consideră că potrivit legislației, nici Președintele Republicii Moldova, nici Curtea Constituțională nu se atribuie la vreuna din cele trei verigi ale puterii de stat. În viziunea acestui autor, *are dreptul la existență și divizarea puterii de stat în cinci verigi, oferindu-i Președintelui Republicii Moldova și Curții Constituționale un loc separat*, deoarece, reieșind din atribuțiile lor, ele nu pot fi parte componentă nici la una dintre verigile puterii de stat, prevăzute de Constituția Republicii Moldova: legislativă, executivă și cea judecătorească [19, p. 117-118]. Același autor subliniază că, Președintelui țării îi revine un rol extrem de important în ceea ce privește organizarea și funcționarea întregului sistem al organelor preocupate cu activitatea executiv-creativă și controlul acestei activități. Iar Curții Constituționale îi revine controlul constituțional al activității legislativ-creative [19, p. 124].

O opinie similară găsim și la alți autori din Republica Moldova, care consideră că Președintele ar avea un *rol de mediator (arbitru)* între puterile statului, precum și între stat și societate. Acești autori subliniază că „având rol de mediator evident, ne-am contrazice afirmând că el conduce și cu puterea executivă și administrația publică, deoarece calitatea de bază a unui mediator este imparțialitatea.... Astfel, *Președintele Republicii Moldova ar fi o autoritate publică autonomă* ce asigură, pe de o parte, colaborarea puterilor în stat, iar pe de altă parte, suveranitatea, independența, unitatea și integritatea teritorială a țării [7, p. 42].

Această opinie este criticată de alți autori care subliniază că *atribuirea președintelui unui rol de*

mediator al puterilor de stat poate fi interpretată ca încălcarea principiului separației puterilor de stat [37, p. 78].

În acest context, menționăm, că și în literatura de specialitate din România s-a afirmat că *Președintele nu face parte din nici una din cele trei puteri (puterea legislativă, puterea executivă și puterea judecătorească), el exercitând o „a patra putere în stat”* [5, p.296-297]. Pentru susținerea acestei idei s-a pornit de la *funcția de mediere* între puterile statului pe care o exercită Președintele României, subliniindu-se că *„dacă ar face parte din una din ele, n-ar mai putea să fie moderator între puterea publică din care face parte și o altă putere”*.

Opiniile expuse mai sus au dreptul la existență dacă admitem că principiul separației puterilor în stat nu trebuie interpretat în varianta sa clasică. Ca urmare a evoluției moderne a acestui principiu, astăzi vorbim nu doar de separare, ci și despre colaborare și control reciproc dintre ramurile puterii. Constituțiile mai multor state contemporane nici nu prevăd expres principiul în cauză, acesta fiind subînțeles reieșind din modul de reglementare a raporturilor dintre autoritățile ce realizează funcțiile statului. În plus, trebuie menționată *existența în societatea contemporană a unor structuri organizatorice investite cu prerogative de putere publică, reprezentând deci autorități publice, cel mai adesea cu atribuții de control, care, strict științific, nu pot fi încadrate în niciuna din cele trei puteri ale statului* [1, p. 17]. Drept exemplu de asemenea autorități putem da: Curtea constituțională, Ombudsmanul, Curtea de Conturi etc. [1, p. 16-21].

Cu referire la locul șefului de stat în sistemul autorităților publice, potrivit *opinieii majoritare* expusă în literatura de specialitate din Republica Moldova, *Președintele face parte din puterea executivă*.

Așa, spre exemplu, profesorul A. Arseni menționează că *în cadrul celor trei ramuri ale puterii de stat, instituția șefului de stat se încadrează*

plenar în puterea executivă, fiind „capul” acesteia [3, p. 13].

B. Negru și A. Negru menționează că *„... atribuțiile puterii executive sunt repartizate nu numai Guvernului, ci și șefului statului – Președintelui Republicii Moldova”* [33, p. 163].

Gh. Costachi susține că *marile structuri ale executivului sunt: a) șeful de stat; b) guvernul; c) ministerele și celelalte autorități ale administrației publice centrale; d) autoritățile administrației publice locale, la care se adaugă aparatul administrativ însărcinat să pregătească și să execute decizii, la nivelul fiecărei structuri executive* [11, p. 318].

Apartenența președintelui la puterea executivă este susținută și de alți autori, cum ar fi M. Orlov [34, p. 63], S. Slusarenco [37, p. 78], Gh. Tataru [38, p. 45-50] ș.a.

Și în doctrina din Romania, opinia potrivit căreia Președintele face parte din puterea executivă, este majoritară. Astfel, autorul D. C. Măță subliniază că *Președintele României este parte a puterii executive și are prerogative specifice unui șef de stat* [30, p. 113]. Aceeași opinie este susținută de A. Iorgovan, V. Vedinaș, D. Apostol Tofan etc.

Considerăm că determinarea *locului și rolului* șefului de stat în sistemul autorităților publice al Republicii Moldova și al României este posibilă doar în urma conturării principalelor *funcții și atribuții* pe care le exercită, acestea fiind fixate în *dispozițiile constituționale*.

În general, dacă să analizăm sub aspect comparativ constituțiile statelor contemporane și formele de guvernământ existente în prezent, observăm ca majoritatea statelor aleg fie forma parlamentară, fie forma mixtă, pentru a evita concentrarea puterii în mâinile unei singure persoane. De regulă, constituțiile statelor contemporane îi atribuie șefului de stat *un rol mai mult simbolic, cu atribuții restrânse*, care se reduc la reprezentarea statului, semnarea tratatelor, promulgarea legilor, acordarea de titluri, numirea în

funcții superioare, primirea scrisorilor de acreditare etc.

O analiză a modului de reglementare a instituției Președintelui în statele Uniunii Europene care consacră forma de guvernământ republicană, ne duce la concluzia că, în majoritatea cazurilor, predomină teza unui Președinte de Republică aflat cât mai aproape de un monarh constituțional, cu rol în principal de reprezentare și de arbitru, dispunând de atribuții destul de restrânse și adeseori condiționate de intervenția altor autorități publice [1, p. 110].

De remarcat, că în Constituția României noțiunea șefului de stat nu este menționată expres, dar este folosită în mod constant în doctrina de drept constituțional și de drept administrativ atunci când se prezintă atribuțiile de reprezentare a statului român, atât în interiorul, cât și în exteriorul țării [4, p.77]. Din analiza prevederilor Constituției României, este clar că Președintele exercită atribuții specifice șefului de stat, cum ar fi: reprezentarea statului în relațiile internaționale, conferirea decorațiilor, acordarea grațierii etc.). Curtea Constituțională a României a calificat Președintele României ca șef al statului în mod implicit, prin Hotărârea nr.3/1996 [23], și ulterior, în mod explicit, prin Decizia nr.147/2007 [15].

Această jurisprudență constituțională a fost consolidată prin Decizia nr.683/2012 [16], în care s-a statuat, cu valoare de principiu, că în „exercitarea atribuțiilor constituționale, Președintele României participă la reuniunile Consiliului European în calitate de șef al statului”.

În Constituția României, Capitolul II cu titlul „Președintele României” face parte din titlul III „Autoritățile publice”, fiind precedat de Capitolul I „Parlamentul”.

În Constituția Republicii Moldova, Capitolul V cu titlul „Președintele Republicii Moldova” face parte din titlul III „Autoritățile publice”, fiind precedat de Capitolul IV „Parlamentul”.

Menționăm că Constituțiile care consacră regimuri *parlamentare*, ca regulă, plasează subdiviziunea consacrată Președintelui Republicii după cea consacrată Parlamentului, iar calitatea de șef de stat a președintelui, la fel ca și în constituțiile monarhice, este fie prevăzută în mod expres, fie sugerată prin alte expresii, fie subînțeleasă din modul în care sunt reglementate atribuțiile [24, p. 288].

Constituțiile care consacră regimuri *prezidențiale* sau *semi-prezidențiale*, dimpotrivă, ca regulă, plasează materia consacrată Președintelui Republicii înaintea celei consacrate Parlamentului, exemplu tipic în această privință oferindu-l Constituția Franței [24, p. 288].

Vorbind nemijlocit de rolul șefului de stat în sistemul puterii, precizăm că acesta este determinat în principal de funcțiile cu care este investit [38, p. 46]. Rolul Președintelui Republicii Moldova este consacrat în art. 77 din Constituția Republicii Moldova, care stabilește: (1) *Președintele Republicii Moldova este șeful statului.* (2) *Președintele Republicii Moldova reprezintă statul și este garantul suveranității, independenței naționale, al unității și integrității teritoriale a țării.* Pornind de la aceste dispoziții constituționale, în literatura de specialitate au fost identificate 3 funcții ale Președintelui Republicii Moldova: *funcția de reprezentare, funcția de garant și funcția de mediere.*

Potrivit opiniei prof. A. Arseni, primele două funcții sînt expres consacrate în Constituția Republicii Moldova, în timp ce ultima derivă din prevederile constituționale [2, p. 216]. În acest context, în doctrină se subliniază că *funcția de mediere* a șefului de stat cuprinde o serie de prerogative bazate pe dreptul:

- de a convoca sesiuni extraordinare sau speciale ale Parlamentului (art. 67 alin. (2));
- de a adresa Parlamentului mesaje (art. 67 alin. (2));
- de a promulga legile (art. 93);
- de a dizolva Parlamentul (art. 85);
- de a desemna candidatura la funcția de prim-ministru și de a numi Guvernul (art. 98);
- de a numi în func-

ție judecătoreii la propunerea Consiliului Superior al Magistraturii (art. 116); • de a cere poporului să-și exprime, prin referendum, voința asupra problemelor de interes național (art. 88 lit. f) etc. [12, p. 462].

Sub aspect comparativ, precizăm că Constituția României în art. 80 consacră *expres* toate cele trei funcții ale șefului de stat, stabilind următoarele: „(1) Președintele României *reprezintă* statul român și este *garantul* independenței naționale, al unității și al integrității teritoriale a țării. (2) Președintele României veghează respectarea Constituției și la buna funcționare a autorităților publice. În acest scop, Președintele exercită *funcția de mediere* între puterile statului, precum și între stat și societate.”

Așadar, în raport cu prevederile art. 80 din Constituție, în doctrina românească se identifică un triplu rol al Președintelui, constând în trei funcții fundamentale: *funcția de reprezentare*, *funcția de apărare sau garantare* a unor valori fundamentale ale poporului român și *funcția de mediere sau de arbitraj* [41, p. 69].

Într-un comentariu recent al Constituției României se susține că după integrarea României în Uniunea Europeană se impune a adăuga o *a patra atribuție* pe care o are Președintele României, aceea de *garant al îndeplinirii obligațiilor asumate de România față de Uniunea Europeană*, așa cum prevede art. 148 alin.(4) din Constituție: *Parlamentul, Președintele României, Guvernul și autoritatea judecătorească garantează aducerea la îndeplinire a obligațiilor rezultate din actul aderării și din prevederile alineatului (2)* [31, p. 711].

În opinia noastră, faptul că în Republica Moldova și România șeful statului exercită *funcția de mediere*, iar dispozițiile constituționale nu atribuie expres președintele nici la o putere din stat, a generat opinia susținută de unii autori, potrivit căreia președintele ar reprezenta o a patra putere în stat.

Pe de altă parte, în doctrină s-a subliniat că „medierea realizată de Președinte are un caracter faculta-

tiv, iar propunerile făcute nu pot avea forță obligatorie față de părțile implicate” [35, p. 62].

S-a mai menționat, că consacrară expresă a rolului Președintelui de arbitru între „puterile statului, precum și între stat și societate” nu poate fi interpretată în conotația sa juridică. Cum șeful statului nu poate interveni direct între autoritățile publice ce realizează clasicele funcții ale statului, o asemenea interpretare ar duce la concluzia de neacceptat că acesta s-ar situa undeva deasupra celor trei puteri ale statului, eventual, ca o autoritate suprastatală [1, p. 113].

Cu toate acestea, funcția de mediere este importantă, pornind de la legitimitatea populară, ce rezultă din alegerea directă de către popor. Pe de altă parte, această funcție conduce la necesitatea unui Președinte de Republică, *neutru și echidistant față de partidele politice*. Menționăm, în acest context, că în Constituția României s-a prevăzut expres, în art. 84 alin.(1), *interdicția de a fi membru al vreunui partid politic*, după dobândirea celei mai înalte funcții din stat.

Sub aspect comparativ, menționăm că în Constituția Republicii Moldova lipsește o asemenea prevedere expresă; interdicția respectivă o găsim în Codul electoral al Republicii Moldova din 21 noiembrie 1997 [8], care stipulează în art. 123 alin.(2): *Până la validarea mandatului, candidatul ales la funcția de Președinte al Republicii Moldova prezintă Curții Constituționale confirmarea faptului că nu este membru al vreunui partid politic și nu îndeplinește nicio altă funcție publică sau privată.*

Funcțiile șefului de stat determină cercul atribuțiilor, existând mai multe criterii de clasificare a acestora (din punct de vedere al procedurii, al formelor tehnico-juridice, al conținutului, al frecvenței etc.).

Unul din criteriile care ne permite să înțelegem mai bine și să conturăm locul șefului de stat în sistemul autorităților publice este *clasificarea din punct de vedere al subiectelor în raport cu care se exercită*,

avându-se în vedere, în principiu, atribuțiile pe care Președintele le exercită în raporturile sale cu celelalte autorități constituționale care realizează clasicele funcții ale statului. Față de *puterea legislativă* sunt analizate atribuțiile sale în raport cu Parlamentul. Față de *puterea executivă*, sunt analizate atribuțiile sale în raporturile cu Guvernul și alte autorități ale administrației publice. Față de *puterea judecătorească* sunt analizate atribuțiile sale în raporturile cu justiția și, *distinct, datorită naturii juridice speciale*, a acestei autorități publice, atribuțiile sale în raporturile cu Curtea Constituțională [1, p. 121].

După criteriul *domeniului în care intervin*, specialiștii în drept administrativ evocă, de regulă, atribuțiile Președintelui în *domeniul apărării* și în *cazuri excepționale*, precum și în *domeniul politicii externe*.

Cu referire la atribuțiile Președintelui în *raporturile sale cu Parlamentul*, subliniem că atât în Republica Moldova, cât și în România, dispozițiile constituționale configurează următoarele atribuții pentru șeful de stat: adresarea de mesaje Parlamentului, convocarea și dizolvarea Parlamentului, promulgarea legii.

În plus, reieșind din prevederile art. 73 din Constituția Republicii Moldova, Președintele Republicii Moldova este unul dintre subiectele cu drept de inițiativă legislativă, acest drept nefiind recunoscut Președintelui României. Cu referire la această prerogativă a Președintelui Republicii Moldova, autoarea M. Orlov a subliniat că *inițiativa legislativă aparține unui cerc foarte restrâns: deputaților în Parlament, Președintelui Republicii și Guvernului (art. 73), deci este o atribuție de maximă importanță* [34, p. 66].

Alți cercetători au accentuat că dreptul Președintelui Republicii Moldova la inițiativă legislativă recunoscut de art. 73 este un „*drept ce nu poate fi întâlnit în nicio Constituție aparținând unui stat cu regim politic parlamentar*”, fiind vorba

de prevederi constituționale specifice unui regim semiprezidențial de guvernare [13, p. 9].

S-a mai subliniat, că atribuțiile Președintelui Republicii Moldova care se referă la coraportul acestuia cu puterea legislativă și se manifestă prin dreptul de a participa la lucrările parlamentului, de a adresa mesaje cu privire la principalele probleme ale națiunii și dreptul de a dizolva parlamentul, sunt identice cu atribuțiile Președintelui Franței în domeniul respectiv, fiind caracteristice republicilor cu regimul politic semi-prezidențial [37, p. 71].

În ce privește atribuțiile Președintelui în *raporturile cu justiția*, tradițional sunt examinate două categorii de atribuții, și anume: numirea magistraților și acordarea grațierii individuale.

Potrivit prevederilor art. 116 alin.(2) din Constituția Republicii Moldova, judecătorii instanțelor judecătorești se numesc în funcție, în condițiile legii, până la atingerea plafonului de vârstă, de către Președintele Republicii Moldova, la propunerea Consiliului Superior al Magistraturii. Iar în corespundere cu Constituția României, art. 134 alin.(1), Consiliul Superior al Magistraturii propune Președintelui României numirea în funcție a judecătorilor și a procurorilor, cu excepția celor stagiari, în condițiile legii.

Așadar, numirea judecătorilor în ambele țări poartă mai mult un caracter solemn, declarativ, deoarece rolul de bază îl are, Consiliul Superior al Magistraturii, care selectează candidații prin concurs, în baza rezultatelor examenului de capacitate.

Președintele Republicii Moldova nu dispune de dreptul de a conduce ședințele Consiliului Superior al Magistraturii, acestea fiind prezidate de Președintele acestui organ, ales prin vot secret, din rândul membrilor judecători ai Consiliului, pe durata mandatului, cu votul majorității membrilor Consiliului și care își exercită activitatea pe bază permanentă, în corespundere cu art. 5 alin.(1) și art.

6 lit.(a) din Legea cu privire la Consiliul Superior al Magistraturii, nr.947 din 19 iulie 1996 [25].

În plan comparativ, menționăm, că potrivit art. 133 alin.(6) din Constituția României, *Președintele României prezidează lucrările Consiliului Superior al Magistraturii la care participă*. Nefiind membru al Consiliului, Președintele României este în drept totuși să participe, fără drept de vot, la ședințele acestui organism ori de câte ori consideră că prezența sa la dezbateri este necesară.

Este o soluție interesantă și inedită, spre deosebire de alte țări (ca de exemplu, Franța sau Italia) unde Președintele Republicii este și președintele Consiliului Superior al Magistraturii. Participarea Președintelui României la lucrările Consiliului Superior al Magistraturii apare ca o formă de garantare a drepturilor cetățenilor, care îi sesizează acestuia diferite aspecte din justiție, aduse astfel în discuție, într-o formă instituționalizată, pentru a trage concluziile și a se adopta măsurile care se impun [1, p. 140].

Cu referire la *raporturile Președintelui cu Curtea Constituțională*, menționăm că potrivit art. 142 alin. (3) din Constituție, Președintele României numește trei din judecătorii Curții Constituționale, trei fiind numiți de Camera deputaților și trei de Senat. Sub aspect comparativ, subliniem că Președintele Republicii Moldova, prin modificările aduse Constituției la 05 iulie 2000 [29], a fost lipsit de dreptul de a numi judecători în Curtea Constituțională. Astfel, în prezent, în corespundere cu art. 136 alin.(2) din Constituția Republicii Moldova, doi judecători sunt numiți de Parlament, doi de Guvern și doi de Consiliul Superior al Magistraturii.

Atât în Republica Moldova, cât și în România, șeful de stat este în drept de a sesiza Curtea Constituțională. Astfel, în România, potrivit art. 146 lit.(a) din Constituție, Președintele poate sesiza Curtea Constituțională, alături de alte subiecte de sesizare, cu privire la neconstituționalitatea unei

legi, înainte de promulgare, cu toate consecințele ce decurg de aici. Iar în Republica Moldova, art. 25 din Legea cu privire la Curtea Constituțională, nr.317 din 13.12.1994 [26], include Președintele Republicii Moldova în lista subiectelor cu drept de sesizare.

Din perspectiva dreptului administrativ, un interes deosebit îl prezintă atribuțiile exercitate de *șeful statului în raporturile cu Guvernul și alte autorități administrative*. Considerăm că identificarea esenței acestor raporturi ne permit să înțelegem, de fapt:

- dacă putem considera șeful de stat ca parte componentă a puterii executive sau nu;

- dacă Președintele și Guvernul se află în raporturi de subordonare sau colaborare.

Explicarea instituției șefului de stat trebuie realizată în funcție de *structura executivului și de locul șefului de stat în acest executiv*.

În raport cu Guvernul, potrivit dispozițiilor constituționale, Președintele Republicii Moldova are următoarele atribuții: după consultarea fracțiunilor parlamentare, desemnează un candidat pentru funcția de Prim-ministru (art. 98 alin.(1) din Constituția Republicii Moldova); în baza votului de încredere acordat de Parlament, numește Guvernul (art. 98.alin.(4) din Constituția Republicii Moldova); în caz de remaniere guvernamentală sau de vacanță a funcției, Președintele Republicii Moldova revocă și numește, la propunerea Prim-ministrului, pe unii membri ai Guvernului. (art. 98 alin.(6) din Constituția Republicii Moldova).

O atribuție importantă este și cea prevăzută de art. 88 lit.(i) din Constituția Republicii Moldova, potrivit căreia Președintele suspendă actele Guvernului ce contravin legislației până la adoptarea hotărârii definitive a Curții Constituționale. În doctrină s-a apreciat drept nereușită plasarea acesteia printre „alte atribuții”, această atribuție este deosebit de importantă în asigurarea legalității și îndeplinirii exacte a programului de guvernare [34, p. 67].

Atribuțiile Președintelui României în raporturile cu Guvernul se înscriu, în mare parte, în registrul tradițional al raporturilor dintre șeful statului și autoritatea publică centrală colegială prin care se realizează puterea executivă [30, p. 124]. Aceste atribuții privesc în esență, dreptul Președintelui de a desemna candidatul pentru funcția de prim-ministru, de a numi Guvernul și de a revoca sau numi pe unii membri ai Guvernului (*a se vedea*: art. 85, 103 din Constituția României).

Totodată, Președintele României *poate consulta Guvernul cu privire la probleme urgente și de importantă deosebită* (art. 86 din Constituție); *poate lua parte la ședințele Guvernului în care se dezbate probleme de interes național privind politica externă, apărarea țării, asigurarea ordinii publice și, la cererea primului-ministru, în alte situații* (art. 87 alin.(1)); *prezidează ședințele Guvernului la care participă* (art. 87 alin. (2)).

Ultimele atribuții au fost prevăzute și de Constituția Republicii Moldova în varianta din 1994, însă au fost excluse prin reforma din 05 iulie 2000 [29], astfel, fiind *redușă considerabil influența Președintelui Republicii Moldova în domeniul executiv*. În general, doctrina tratează *reforma constituțională din iulie 2000 drept un eveniment cu un impact destul de mare pentru viața politică moldovenească*, legislativul operând modificări constituționale prin care a limitat prerogativele președintelui și a poziției sale în sistemul politic moldovenesc și substituind instituția alegerii șefului de stat de către popor cu alegerea acestuia de către parlament [13, p. 9].

Prin Hotărârea Curții Constituționale nr.7 din 04.03.2016 au fost revigorată dispozițiile constituționale, abrogate în anul 2000 (art. 78), care prevăd alegerea șefului de stat prin sufragiu universal direct, fiind recunoscută legitimitatea populară a șefului de stat. Cu toate acestea însă, șefului statului nu i-au fost „restituite” atribuțiile pe care le deținea

până în anul 2000, perioadă în care, din punctul de vedere al reprezentativității, acesta deținea aceeași poziție cu autoritatea legiuitoare, având prerogative largi, precum: de a desemna un candidat la funcția de Prim-ministru fără consultarea fracțiunilor parlamentare (art. 98 alin. (1) din Constituție); dreptul de a iniția revizuirea Constituției (art. 141 alin. (1) lit. c)), de a lua parte la ședințele Guvernului, de a prezida ședințele Guvernului la care participă, de a consulta Guvernul în probleme urgente și de importanță deosebită (art. 83), inclusiv dreptul de a înainta doi judecători la Curtea Constituțională etc [13, p. 10].

În categoria atribuțiilor în raporturile cu alte autorități ale administrației publice, se înscrie, spre exemplu, atribuția șefului de stat *de a numi* în funcții publice, în condițiile legii (prevăzută de art. 88 lit.(d) din Constituția Republicii Moldova și art. 94 lit.(c) din Constituția României), precum și prerogativa șefului de stat *de a propune numirea* conducătorilor unor autorități ale administrației publice. Spre exemplu, potrivit art. 65 alin.(2) lit. (h) din Constituția României, Parlamentul reunit în ședință comună numește, *la propunerea Președintelui României*, directorii serviciilor de informații și exercită controlul asupra activității acestor servicii, iar, în corespundere cu art. 13 din Legea privind Serviciul de Informații și Securitate al Republicii Moldova, nr.753 din 23-12-1999 [28], Serviciul este condus de un director, numit în funcție de Parlament, *la propunerea Președintelui Republicii Moldova*, pe un termen de 5 ani.

În contextul descrierii *atribuțiilor șefului de stat în raporturile cu alte autorități ale administrației publice*, este necesar de reliefat atribuțiile sale *în domeniul apărării*. Atât Președintele României, cât și Președintele Republicii Moldova, cum de fapt, și marea majoritate a șefilor de stat, au calitatea consfințită în Constituție, de comandant al forțelor armate, în această calitate interacționând cu toa-

te autoritățile cu atribuții în domeniul militar, de menținere a păcii și stabilității în societate.

În domeniul apărării, potrivit art. 87 din Constituția Republicii Moldova, Președintele Republicii Moldova poate declara mobilizarea parțială sau generală, precum și starea de război, poate lua și alte măsuri pentru asigurarea securității naționale și a ordinii publice, în limitele și în condițiile legii. Necesitatea acordului sau aprobării din partea Parlamentului, cât și contrasemnarea de către prim-ministru a acestor activități nu trebuie privită ca o diminuare a puterii șefului de stat. În cazul dat se ia în vedere importanța deosebită a problemei care atinge interesul general național și trebuie să fie rezolvată cu acordul întregii puteri supreme, pentru a evita erorile fatale [34, p. 66-67].

Președintele României are atribuții similare în domeniul apărării, fiind determinate de art. 92 al Constituției României. În plus, art. 92 alin. (1) din Constituția României stabilește expres că *Președintele României* îndeplinește funcția de președinte al Consiliului Suprem de Apărare a țării. Consiliul Suprem de Apărare a Țării reprezintă o autoritate autonomă colegială, formată din membri de drept [18, p. 326].

În acest context menționăm că Președintele Republicii Moldova, la rândul său, este președinte al Consiliului Suprem de Securitate, această calitate fiind prevăzută nu de Constituție, ci de art. 12, alin.(3) din Legea securității statului, nr. 618 din 31.10.1995 [27] și de art. 6 alin.2 din Decretul privind aprobarea Regulamentului Consiliului Suprem de Securitate, nr.58 din 29 martie 2021 [17]. Consiliul Suprem de Securitate este un organ consultativ care analizează activitatea ministerelor și a altor autorități administrative centrale în domeniul asigurării securității naționale și prezintă recomandări Președintelui Republicii Moldova în probleme de politică externă și internă a statului. (art. 12 alin.(1) din Legea securității statului).

Considerând *politica externă tot o dimensiune a administrației publice*, unul dintre ministere ocupându-se de acest domeniu, rezultă că reglementarea unor atribuții și pentru șeful de stat în această materie are semnificația implicării sale în procesul decizional administrativ [24, p. 317]. Atât în Republica Moldova, cât și în România *principalele atribuții ale șefului de stat în domeniul politicii externe* constau în următoarele: a) încheierea de tratate internaționale în numele țării; b) acreditarea reprezentanților diplomați; c) înființarea, desființarea sau schimbarea rangului misiunilor diplomatice.

Atribuțiile în domeniul politicii externe țin, în mare parte, de șeful statului, chiar dacă în acest domeniu au atribuții atât Parlamentul, cât și Guvernul [34, p. 66].

Așadar, observăm că în ambele state *cercul atribuțiilor șefului de stat în domeniul executiv este impunător*, dacă să facem comparație cu cercul atribuțiilor președintelui în raport cu puterea legislativă și cercul atribuțiilor în raport cu justiția și alte autorități jurisdicționale.

Într-o formulare generală, s-a apreciat în doctrina din România, s-ar putea spune că toate atribuțiile Președintelui care nu privesc sarcinile de reprezentare a statului și, respectiv, de „mediere între puterile statului, între stat și societate” sunt *atribuții din sfera executivului* [24, p. 313].

Considerăm, că cercul larg al atribuțiilor șefului de stat în domeniul executiv a avut ca efect formarea în doctrina din Republica Moldova și România a opiniei majoritare potrivit căreia președintele face parte din puterea executivă. În același timp, nu există o opinie unică referitor la *locul președintelui în cadrul puterii executive*.

Astfel, unii autori consideră că Președintele este mai superior decât Guvernul, subliniind că Președintele Republicii, pe lângă calitatea de a fi șef al statului, este și șef al executivului, aflându-

se în vârful piramidei sistemului acestor autorități. Autoarea Maria Orlov accentuează în acest context că „*nu putem fi de acord cu părerea potrivit căreia Președintele Republicii împarte egal puterea executivă cu Guvernul, aflându-se pe aceeași treaptă în sistemul autorităților publice; în primul rând, Președintele Republicii numește Guvernul, în baza votului de încredere acordat de Parlament (oricum nu se poate numi pe cineva într-o funcție egală cu a celui care numește), în al doilea rând, Președintele dispune de atribuții de putere mult mai mari, de care nu dispune nici un guvern sau prim-ministru*” [34, p. 64].

Alți specialiști consideră că între președinte și guvern nu există raport de subordonare, argumentând că *în acest sens legea fundamentală nu conține nicio prevedere expresă, ba mai mult, stabilește responsabilitatea politică a guvernului față de parlament, și nu față de Președinte. În același timp, ideea superiorității șefului de stat față de guvern este infirmată, într-o anumită măsură, și de condiția contrasemnării de către primul-ministru a decretelor emise de Președinte (în cazurile expres reglementate de lege)* [12, p. 467; 38, p. 46].

Comisia de la Veneția, fiind expusă în Avizul asupra propunerilor Președintelui Republicii Moldova de modificare a Constituției în vederea extinderii competențelor de dizolvare a Parlamentului, adoptată la cea de-a 111-a sesiune plenară din 16-17 iunie 2017, CDL-AD(2017)014, a notat că prin reforma din 2000, Republica Moldova a devenit o republică parlamentară, în care *Președintele Republicii, deși este șeful statului, nu este, în același timp, șeful executivului și are competențe executive limitate. În regimurile parlamentare, șeful statului joacă un rol de arbitru, sau *pouvoir neutre*, detașat de politica partidului (a se vedea Avizul citat, §§ 26-27, 56)* [14, p. 25].

Deși în doctrină s-a afirmat că *Republica Moldova reprezintă un regim politic mixt*, îm-

binând calitățile regimului parlamentar cât și cele ale regimului prezidențial [37, p.79], Curtea Constituțională a Republicii Moldova a statuat constant în jurisprudența sa că Republica Moldova este o republică parlamentară [21, 22].

S-a afirmat, în special, că prin Hotărârea Curții Constituționale nr. 7 din 4 martie 2016, s-a revenit la alegerea Președintelui Republicii Moldova prin vot universal, egal, direct, secret și liber exprimat de către cetățeni, în cadrul *unui regim parlamentar*. Hotărârea Curții, motivată de necesitatea de a evita dizolvările repetate ale Parlamentului, și nu de a le multiplica, a vizat exclusiv modalitatea de alegere a Președintelui Republicii Moldova, nu și competențele acestuia, modificate prin Legea nr.1115-XIV din 5 iulie 2000, în sensul configurării *regimului parlamentar de guvernământ* [22, p. 112].

În plan comparativ, în contextul determinării esenței raporturilor dintre Președinte și Guvern, în doctrina din România s-a expus opinia că *în regimul constituțional actual puterea executivă este bicefală, fiind partajată prin atribuții specifice între Președintele României și Guvern, în cadrul unor relații de colaborare, și nu de subordonare* [39, p. 163].

Un alt autor subliniază că *funcția de șef al executivului se realizează împreună cu Guvernul, dată fiind structura bicefală a executivului în actualul cadru constituțional* [30, p. 115].

Se mai menționează în literatura de specialitate că *ceea ce este important pentru definirea funcției de Președinte al României este faptul că el nu dispune de o putere absolută în realizarea funcțiilor sale, acestea fiind funcții proprii puterii executive, iar exercitarea lor este partajată între Președinte și Guvern, ambele autorități aflându-se sub control parlamentar* [40, p. 50].

Având în vedere funcțiile pe care le exercită Președintele României, precum și alegerea sa de popor prin vot universal, egal, direct și secret, în

doctrină s-a considerat, într-o opinie majoritară, *că regimul politic din România este un regim semi-prezidențial atenuant sau parlamentarizat* [30, p. 116].

Curtea Constituțională a României s-a exprimat cu privire la tipul de regim politic consacrat de Constituția din 1991 în considerentele Deciziei nr.683/2012 [16], optând, la fel, într-o opinie majoritară spre calificarea regimului politic ca fiind *semiprezidențial*.

Concluzii

Analiza comparativă a prevederilor constituționale referitoare la funcțiile și atribuțiile șefului de stat în Republica Moldova și România, precum și a opiniilor doctrinarilor și a jurisprudenței constituționale în materie, ne permite să formulăm următoarele **concluzii**:

- în ambele state legitimitatea Președintelui este de natură populară, ca și în cazul Parlamentului, totuși Parlamentul este autoritatea reprezentativă supremă, și nu Președintele;

- în ambele state Președintele are un rol triplu, rolul de mediere generând cele mai multe discuții în literatura de specialitate, fiind uneori invocat ca argument forte în întemeierea opiniei potrivit căreia Președintele reprezintă o autoritate autonomă ce nu poate fi atribuită nici la o putere clasică;

- atât Constituția Republicii Moldova, cât și Constituția României nu indică expres că Președintele face parte din puterea executivă, sau că este șeful puterii executive. Cu toate acestea, în ambele state cele mai largi atribuții Președintele le are anume în domeniul executiv;

- în ambele state atribuțiile de natură executivă ale Președintelui nu sunt nelimitate, fiind condiționate de implicarea altor autorități, fie de Parlament (de exemplu, la formarea guvernului), fie de Guvern (cele mai importante acte fiind contrasemnate de prim-ministru):

Președintele României are atribuții mai largi în domeniul executiv, fiind astfel recunoscut practic în unanimitate de doctrină ca unul din capurile puterii executive alături de Guvern. Cu referire la implicațiile rolului Președintelui României asupra regimului constituțional actual, atât doctrina, cât și jurisprudența constituțională din România califică regimul constituțional existent drept unul semiprezidențial.

În Republica Moldova nu există o unanimitate de opinii în acest sens, incertitudinea privind statutul juridic al președintelui, dar și determinarea locului acestuia în sistemul autorităților publice, fiind cauzate de discrepanța dintre modul de alegere a președintelui și atribuțiile acestuia, atribuții ce au fost limitate prin reforma constituțională din 2000, însă care nu au fost restituite în 2016, când s-a schimbat modul de alegere a Președintelui.

Este evident că astăzi, pentru a evita posibilele conflicte dintre Președinte și Parlament, Președinte și Guvern, se impune ca necesară redefinirea rolului și locului Președintelui Republicii Moldova în sistemul autorităților publice, prin regândirea cadrului constituțional în vederea instaurării unui regim semiprezidențial după modelul României sau a Franței.

Referințe bibliografice

1. APOSTOL TOFAN, D. Drept administrativ, Vol.I, Ediția 5, Editura C.H.Beck, București, 2020.
2. ARSENI, A. Legitimitatea puterii de stat – principiu edificator al statului de drept și democratic contemporan: argumentare științifică și confirmare practică. Monografie. Chișinău: CEP USM, 2015.
3. ARSENI, A. Șeful de stat – garanții de realizare a mandatului: concept teoretico-practic, Revista națională de drept, nr.3, martie, 2008, p.13-16.
4. BĂLAN, E. Instituții administrative. Ed. C. H.Beck, București, 2008.
5. BREZOIANU, D. Drept administrativ român, Editura All Beck, București, 2004.

6. BORODAC, A. Bazele statului și dreptului Republicii Moldova, Editura Știința, Chișinău, 1997.

7. COBĂNEANU, S., BOBEICO, E., RUSU, V. Drept administrativ. Note de curs, CEP USM, Chișinău, 2012.

8. Codul electoral al Republicii Moldova din 21.11.1997. Republicat: Monitorul Oficial al republicii Moldova, nr. 451-463, art. 768 din 29.12.2017.

9. Constituția Republicii Moldova din 29.07.1994. Republicată: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr.78/140 din 29.03.2016.

10. Constituția României din 21.11.1991. Republicată: Monitorul Oficial al României, nr.767 din 31 octombrie 2003.

11. COSTACHI, Gh. Direcțiile prioritare ale edificării statului de drept în Republica Moldova, Î.S. F.E.-P. „Tipografia Centrală”, Chișinău, 2009.

12. COSTACHI, Gh., HLIPCĂ, P. Organizarea și funcționarea puterii în statul de drept, Tipografia Universității “Transilvania” din Brașov, Chișinău: Institutul de Istorie, Stat și Drept al AȘM, 2010.

13. COSTACHI, Gh. Republica Moldova: de la parlamentarism la prezidențialism. Legea și Vața, ianuarie, 2019, p.4-12.

14. Decizia Curții constituționale a Republicii Moldova de inadmisibilitate a sesizării nr. 31b/2020 privind interpretarea prevederilor articolelor 77 și 86 coroborate cu articolele 2, 6, 96 și 101 din Constituție (atribuțiile Președintelui Republicii Moldova în domeniul politicii externe din 6 august 2020). Publicată: <https://www.constcourt.md/ccdocview.php?tip=decizii&docid=846&l=ro>

15. Decizia Curții Constituționale a României, nr.147 din 21 februarie 2007 referitoare la constituționalitatea Legii pentru modificarea și completarea Legii nr.3/2000 privind organizarea și desfășurarea referendumului. Publicată: Monitorul Oficial, nr.162 din 7 martie 2007.

16. Decizia Curții constituționale a României, nr. 683 din 27 iunie 2012, asupra conflictului juridic de natură constituțională dintre Guvern, reprezentat de Primul-ministru, pe de o parte, și Președintele României, pe de altă parte. Publicată: Monitorul Oficial al României, nr. 479 din 12 iulie 2012.

17. Decretul Președintelui Republicii Moldova, nr.58 din 29-03-2021, privind aprobarea Regulamentului Consiliului Suprem de Securitate. Publicat: Monito-

rul Oficial al Republicii Moldova, nr. 88-95 art. 89 din 02.04.2021.

18. DRĂGANU, T. Drept constituțional și instituții politice. Tratat elementar, Vol.I, Editura Lumina Lex, București, 1998.

19. GUȚULEAC, V. Rolul și locul Președintelui Republicii Moldova și a Curții Constituționale în sistemul puterii de stat și unele probleme privind legalitatea și legitimitatea activității lor. Revista națională de drept, nr.4-6, 2020, p.113-126.

20. Hotărârea Curții Constituționale a Republicii Moldova, nr.7 din 04.03.2016, privind controlul constituționalității unor prevederi ale Legii nr.1115-XIV din 5 iulie 2000 cu privire la modificarea și completarea Constituției Republicii Moldova (modul de alegere a Președintelui). Publicată: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 59-67 din 18.03.2016.

21. Hotărârea Curții Constituționale a Republicii Moldova, nr.2 din 24-01-2017, pentru interpretarea prevederilor articolului 98 alin. (6) din Constituția Republicii Moldova (codecizia la remanierea guvernamentală). Publicată: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 356-359 art. 94 din 06.10.2017

22. Hotărârea Curții Constituționale a Republicii Moldova, nr. 24 din 27 iulie 2017, privind controlul constituționalității decretului Președintelui Republicii Moldova nr. 105-VIII din 28 martie 2017 privind desfășurarea referendumului republican consultativ asupra unor probleme de interes național (referendumul republican consultativ). Publicată: <https://www.constcourt.md/ccdocview.php?tip=hotariri&docid=627&l=ro>

23. Hotărârea Curții Constituționale a României, nr.3/1996 referitoare la soluționarea contestației privind înregistrarea candidaturii domnului Ion Iliescu pentru funcția de Președinte al României, la alegerile din 3 noiembrie 1996. Publicată: Monitorul Oficial al României, nr.216 din 11.09.1996.

24. IORGOVAN, A. Tratat de drept administrativ. Vol.I, ediția a III-a, editura Allbeck, București, 2001.

25. Legea Republicii Moldova cu privire la Consiliul Superior al Magistraturii, nr. 947 din 19.07.1996. Republicată: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2012, nr.185, art. 620.

26. Legea Republicii Moldova cu privire la Curtea

Constituțională, nr. 317 din 13.12.1994. Publicată: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 8 art. 86 din 07.02.1995.

27. Legea Republicii Moldova securității statului, nr. 618 din 31.10.1995. Publicată: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 10-11 art. 117 din 13.02.1997.

28. Legea Republicii Moldova privind Serviciul de Informații și Securitate al Republicii Moldova, nr. 753 din 23.12.1999 Publicat : 31.12.1999 în Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 156 art. 764.

29. Legea Republicii Moldova cu privire la modificarea și completarea Constituției Republicii Moldova, nr. 1115 din 05.07.2000. Publicată în Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 88-90 art. 661 din 28.07.2000.

30. MĂȚĂ, D.C. Drept administrativ. Volumul I, Ediția a III-a, Editura Universul Juridic, București, 2021.

31. MURARU, I., TĂNĂSESCU, E.S. Constituția României. Comentariu pe articole, ed.2, ed. C. H. Beck, București, 2019.

32. MURARU, I., TĂNĂSESCU, E.S. Drept constituțional și instituții politice, Ed. All Beck, București, 2003.

33. NEGRU, B., NEGRU, A. Teoria generală a dreptului și statului. – Chișinău: Bons Offices, 2006.

34. ORLOV, M., BELECCIU, Ș. Drept administrativ, Editura „Elena –V.I.”, Chișinău, 2005.

35. PETRESCU, R.N., Drept administrativ. Editura Hamangiu, București, 2009.

36. PRISĂCARU, V. Tratat de drept administrativ român, Partea generală, Lumina Lex, București, 1993.

37. SLUSARENCO, S., POZNEACOVA, V. Unele considerații privind rolul instituției prezidențiale. Revista națională de drept, nr.10-12, 2020, p.65-80.

38. TATARU, Gh. Rolul instituției prezidențiale în cadrul sistemului puterii de stat, Legea și viața, octombrie, 2016, p.45-50.

39. VEDINAȘ, V. Tratat teoretic și practic de drept administrativ, Vol.I, Ed. Universul juridic, București, 2018.

40. VIDA, I., VIDA, I.C., Puterea executivă și administrația publică, ed. a II-a, Editura Cordial Lex, Cluj Napoca, 2012.

41. VRABIE, G. Rolul și funcțiile Președintelui României, în Revista de drept public, nr.2, 1995.

IMPACTUL STRATEGIEI DE DEZVOLTARE A POLIȚIEI PENTRU ANII 2016–2020. ANALIZĂ ȘI CONCLUZII

Ianuș ERHAN

Doctor în drept, conferențiar universitar, cercetător științific superior în cadrul LCS „Drept public comparat și e-guvernare”, Institutul de Cercetare și Inovare al Universității de Stat din Moldova,
Chișinău, Republica Moldova
e-mail: ianuserhan@yahoo.com
<https://orcid.org/0000-0003-4110-8133>

Vadim ARDELEANU

Inspectoratul General al Poliției,
Chișinău, Republica Moldova
e-mail: ardeleanuvadimm@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0001-9939-3956>

Poliția din Republica Moldova în ultimii ani a trecut prin ample procese de transformare menite să asigure modernizarea și dezvoltarea acesteia, astfel încât cetățenilor să le fie oferite servicii de calitate prin asigurarea unui climat adecvat de legalitate în domeniul ordinii și securității publice. În special, acest proces a fost marcat de Strategia de dezvoltare a poliției pentru anii 2016–2020 (SDP) și Planul de acțiuni privind implementarea acesteia. Implementarea Strategiei a fost realizată cu Suportului bugetar oferit de către UE, fără de care nu ar fi fost posibilă realizarea acestui deziderat. La fel, toți actorii implicați au sesizat faptul că Poliția națională are ambiția și deține capacitățile necesare, de continuare a implementării angajamentelor asumate, iar asigurarea sustenabilității și durabilității investițiilor realizate pentru perioada imediat următoare, după finalizarea asistenței externe, reprezintă o altă provocare pentru instituție. Aprobarea unui nou document de politici care să descrie viziunea de dezvoltare de mai departe, reprezintă una din garanțiile suplimentare ce indică preocuparea și interesul autorității publice centrale pentru amplificarea impactului pozitiv înregistrat pe această dimensiune. Implementarea Strategiei este un salt calitativ în dezvoltarea Poliției, astfel, încât astăzi Poliția națională este mai bine instruită și echipată, responsabilă, eficientă, transparentă și profesionistă.

Cuvinte-cheie: poliție, reforma poliției, matricea de politici, criterii de performanță, proceduri standard de operare, activitatea polițienească comunitară.

IMPACT OF POLICE DEVELOPMENT STRATEGY FOR THE YEARS 2016–2020. ANALYSIS AND CONCLUSIONS

In the last years the Police of the Republic of Moldova has gone through extensive transformation processes meant to ensure its modernization and development, so that citizens are offered quality services by ensuring an adequate climate of legality in the field of public order and security. In particular, this process was marked by the Police Development Strategy for the years 2016–2020 (PDS) and the Action Plan on its implementation. The implementation of the strategy has been carried out with the budgetary support provided by the EU, without which it would not have been possible to achieve this

goal. Likewise, all the actors involved have noticed that the National Police has the ambition and has the necessary capabilities to continue the implementation of the commitments undertaken, and ensuring the sustainability of the investments made for the next period, after the completion of the external assistance, represents another challenge for the institution. The approval of a new policy document describing the further development vision is one of the additional guarantees that indicates the concern and interest of the central public authority to amplify the positive impact in this domain. The implementation of the Strategy is a qualitative leap in the development of the Police, so that today the National Police is better trained and equipped, responsible, efficient, transparent and professional.

Keywords: police, police reform, policy matrix, performance criteria, standard operating procedures, community policing.

IMPACT DE LA STRATÉGIE DE DÉVELOPPEMENT DE LA POLICE POUR LES ANNÉES 2016-2020. ANALYSE ET CONCLUSIONS

Durant ces dernières années, la Police Moldave a subi de vastes processus de transformation visant à assurer sa modernisation et son développement afin que les citoyens se voient offrir des services de qualité en assurant un climat approprié de légalité dans le domaine de l'ordre public et de la sécurité. En particulier, ce processus a été marqué par la Stratégie de développement de la police pour les années 2016-2020 (SDP) et le plan d'action pour sa mise en œuvre. La mise en œuvre de la stratégie a été réalisée avec le soutien budgétaire fourni par l'UE, sans lequel il n'aurait pas été possible d'atteindre cet objectif. De même, tous les acteurs impliqués ont noté que la Police Nationale est focalisée et est capable de continuer à mettre en œuvre les engagements pris, et assurer la pérennité et la durabilité des investissements réalisés pour la prochaine période, après l'achèvement de l'aide extérieure, est un autre défi pour l'institution. L'approbation d'un nouveau document politique décrivant la vision du développement ultérieur est une garantie supplémentaire qui indique la préoccupation et l'intérêt de l'autorité publique centrale à amplifier l'impact positif dans ce domaine. La mise en œuvre de la stratégie est un niveau important dans le développement de la police, de sorte qu'aujourd'hui la police nationale est respectivement mieux formée et équipée, responsable, efficace, transparente et professionnelle.

Mots-clés: police, réforme de la police, matrice des politiques, critères de performance, procédures de normes d'exploitation, activité policière communautaire.

ВОЗДЕЙСТВИЕ СТРАТЕГИИ РАЗВИТИЯ ПОЛИЦИИ НА 2016–2020 ГОДЫ. АНАЛИЗ И ВЫВОДЫ

Полиция Республики Молдова в последние годы прошла через обширные процессы трансформации, направленные на ее модернизацию и развитие, с тем чтобы гражданам предоставлялись качественные услуги путём обеспечения адекватного климата законности в области общественного порядка и безопасности. В частности, этот процесс был отмечен Стратегией развития полиции на 2016–2020 годы (СПП) и Планом действий по её реализации. Реализация Стратегии осуществлялась при бюджетной поддержке, предоставленной ЕС, без которой не удалось бы достичь цели. Все вовлечённые стороны отметили, что национальная полиция имеет необходимые возможности для продолжения взятых на себя обязательств для обеспечения устойчивости и долгосрочности инвестиций, сделанных после завершения внешней помощи. Утверждение нового стратегического документа, обеспечивающего дальнейшее видение развития, является одной из дополнительных гарантий, свидетельствующих о заинтересованности государства в усилении положительного воздействия в этой области. Реализация Стратегии является важным скачком в развитии Полиции, так что сегодня национальная Полиция лучше подготовлена и оснащена, ответственна, эффективна, транспарентна и профессиональна.

Ключевые слова: полиция, реформа полиции, матрица политик, критерии эффективности, стандартные операционные процедуры, общественная деятельность полиции.

Introducere

De ceva timp Poliția din Republica Moldova trece prin ample procese de transformare menite să asigure modernizarea și dezvoltarea acesteia, astfel încât cetățenilor să le fie oferite servicii de calitate prin asigurarea unui climat adecvat de legalitate în domeniul ordinii și securității publice.

În special, procesul de transformare prin care a trecut Poliția Națională în ultimii ani, a fost marcat de Strategia de Dezvoltare a Poliției pentru anii 2016–2020 (SDP) și Planul de acțiuni privind implementarea acesteia [1].

Strategia a asigurat continuitatea procesului de reformare demarat prin Concepția de reformare a Ministerului Afacerilor Interne (MAI) [2, pag. 9] și a structurilor subordonate și desconcentrate, și reprezintă o aliniere a acțiunilor planificate la prevederile Acordului de asociere, Uniunea Europeană – Republica Moldova.¹

Astfel, suntem de acord cu opinia că, acele transformări prin care a trecut Poliția, sunt mai degrabă o continuitate a proceselor lansate cu mulți ani în urmă, reprezentând o etapă de consolidare a reformei demarate în anul 2010. Totodată, necesitatea reformării Poliției a fost dictată nu doar de aspirațiile de integrare europeană ale Republicii Moldova, ci și de necesitatea soluționării stringente a multiplelor probleme constatate în funcționarea sistemului afacerilor interne și în activitatea polițienească.

Întru susținerea amplului proces de implementare a Strategiei menționate, în luna decembrie, anul 2016 Guvernul Republicii Moldova și Comisia Europeană au semnat un Acord de finanțare: Contractul de Reformă „Suport pentru Reforma Poliției” (Suport Bugetar) [3] în valoare totală de 57 mln. de euro, dintre care 51 mln. destinate pentru implemen-

¹ Titlul II: „Dialogul politic și reforma, cooperarea pe domeniul politicilor externe și de securitate” și Titlul III: „Justiție, libertate și securitate”.

tarea obiectivelor Acordului și 6 mln. pentru suport complementar (Proiect Twinning, Asistență tehnică, Evaluare și audit, Proiecte de suport).

Obiectivul general al Programului pentru Suport Bugetar este să asiste Guvernul Republicii Moldova în asigurarea statului de drept, consolidarea ordinii și securității publice, combaterea crimelor organizate și protecția drepturilor omului prin dezvoltarea unei poliții transparente, eficiente, responsabile și accesibile.

În ceea ce ține de obiectivele specifice ale Programului, acestea sunt similare cu obiectivele generale ale Strategiei de Dezvoltare a Poliției cu mențiunea expresă de aliniere la cele mai bune standarde și practici ale UE și a celor internaționale. Respectiv, obiectivele Strategiei de dezvoltare a Poliției, prin care s-a încercat acoperirea domeniilor vulnerabile constatate în cadrul analizei ex-ante aprobării acesteia, au fost următoarele:

1. Consolidarea responsabilității, eficienței, transparenței și profesionalismului Poliției.
2. Aplicarea echitabilă, eficientă și eficace a legislației bazate pe drepturile omului în activitatea Poliției.
3. Consolidarea capacităților Poliției de combatere a crimei organizate, traficului de ființe umane, criminalității cibernetice, violenței, inclusiv infracțiunilor din motive de gen, drogurilor și contrabandei cu armament, falsificarea și spălarea banilor.
4. Crearea unui serviciu polițienesc modern, în conformitate cu cele mai bune standarde și practici ale Uniunii Europene și a celor internaționale, în măsură să răspundă pro-activ și în mod egal la nevoile cetățenilor și ale societății în ansamblu.
5. Promovarea și implementarea principiului de toleranță zero față de corupție, discriminare și a rețelilor tratamente în activitatea Poliției.

Obiectivele 1 și 2 asigură accesul la serviciile polițienești de calitate, obiectivele 3 și 4 urmăresc

să dezvolte capacități sporite ale Poliției în combaterea criminalității și asigurarea ordinii și securității publice, iar obiectivul 5 urmărește să asigure transparența în activitatea polițienească și integritatea angajaților.

Obiectivul principal al strategiei de dezvoltare a poliției a fost modernizarea, raționalizarea și dezvoltarea Poliției pentru a oferi cetățenilor servicii de calitate și pentru a consolida încrederea societății în forțele poliției, în conformitate cu cele mai bune practici internaționale și comunitare.

Principalele idei ale cercetării

Este cunoscut că sistemele polițienești moderne se evaluează prin prisma gradului de încredere de care se bucură din partea comunității. Elementul încrederii este unul dominant și determină implementarea politicilor comunitare în activitatea polițienească în raport cu cultura societală, tradițiile existente și mai ales în raport cu problemele cu care comunitatea se confruntă. În acest sens, este reprezentativ faptul, creșterii constante a încrederii cetățenilor în Poliție, de la 25,5% în anul 2016, primul an de implementare al Strategiei, până la 41% în ultimul de implementare, iar cel mai mare nivel a fost atins în luna iunie, anul 2020, când încrederea în Poliție a crescut până la 45% [4].

Un alt aspect important îl constituie faptul că procesul de implementare a Strategiei de dezvoltare a Poliției pentru prima dată a oferit angajaților, cât și cetățenilor garanția și certitudinea că, acele schimbări de ordin instituțional și funcțional sunt susținute și completate de un sprijin financiar, exprimat prin dotări mai bune, echipament performant, infrastructură îmbunătățită, un proces de instruire modern și dedicat.

Considerăm și apreciem faptul că, prin implementarea Strategiei de dezvoltare a Poliției pentru anii 2016 –2020, Poliția Republicii Moldova a trecut la o nouă etapă de dezvoltare, fiind totodată, pri-

mul act în care este descrisă direcția de dezvoltare a Poliției naționale pe termen mediu și care a avut, în mare parte, asigurată acoperirea financiară pentru realizarea angajamentelor asumate.

Astfel, dacă anterior au existat mai multe documente de politici de reformare ale Poliției naționale, în cele din urmă, implementarea acestora a produs un impact minor, din motivul lipsei resurselor financiare consistente pentru reformarea acestui sector.

Încă din primul an de implementare, pentru Inspectoratul General al Poliției realizarea obiectivelor din Matricea de politici aferentă Suportului Bugetar pentru reforma Poliției, conform Acordului de finanțare menționat, cât și implementarea Strategiei de dezvoltare a Poliției au constituit prioritățile de bază.

La fel, pe tot parcursul implementării ambelor documente era important de a atinge anumiți indicatori tangibili, astfel încât cetățeanul care este beneficiarul de bază al serviciului polițienesc, să poată da o apreciere critică a proceselor ce au loc în cadrul Poliției.

Însăși procesul de implementare al Suportului Bugetar pentru Reforma Poliției, cât și a Strategiei de dezvoltare a Poliției, a cunoscut o abordare diferită decât toate procesele implementate anterior, fiind instituit Sistemul de coordonare al Programului pentru reforma Poliției, care pe lângă nivelul strategic format din Consiliul de coordonare al reformei Poliției, a fost constituită și Unitatea de management a Programului pentru reforma Poliției, cu echipe de proiect dedicate fiecărei componente a Suportului Bugetar [5].

În acest sens, etapa inițială a implementării documentelor menționate a fost axată pe identificarea managerilor de proiect și a echipelor de proiect, care să poată asigura atingerea criteriilor de performanță, cât și pe pregătirea acestora în domeniului managementului proiectelor.

Un alt proces important a fost cel de planificare al activităților în cadrul fiecărui Proiect, astfel încât să

se atingă indicatorii de performanță și să fie valorificate eficient mijloacele financiare avute la dispoziție. Astfel, s-a încercat și parțial s-a reușit organizarea echipelor și gestionarea proceselor după principiile și regulile de management al proiectelor, lucru absolut nou și inedit la acea etapă pentru MAI.

Nu în ultimul rând, a fost acordată o atenție sporită, prezentării în interiorul instituției a obiectivelor procesului de reformă și a valorii adăugate pe care acesta le va aduce sistemului, astfel încât să existe susținerea necesară din partea întregului personal al Poliției [6]. Din aceste considerente s-a asigurat informarea permanentă a angajaților, dar și a cetățenilor cu referire la ceea ce s-a propus de realizat în următorii ani, ce s-a realizat, care sunt riscurile și ce putem face pentru a le depăși, fiind organizate ședințe de informare, vizite de studiu, pregătirea articolelor de vizibilitate, a spoturilor video, etc. [7]

Marea majoritate a criteriilor de performanță din cadrul Matricei de Politici, pentru primul an de implementare prevedea elaborarea și adoptarea Planurilor de acțiuni, cât și conceptelor de realizare a diferitor procese și activități dedicate.

Respectiv, ca rezultat al implementării Matricei de Politici, cât și a Strategiei de dezvoltare a Poliției au fost elaborate și aprobate mai multe documente de politici sectoriale, cât și proceduri de operare. Astfel, la începutul anului 2018, de către Guvernul Republicii Moldova a fost aprobată Concepția și Planul de acțiuni pentru anii 2018 – 2020 privind activitatea polițienească comunitară [8] care este destinată organizării activității polițiștilor conform celor mai bune practici și standarde internaționale de conlucrare cu membrii comunității.

Cât privește reducerea relelor tratamente, abuzului și discriminării față de persoanele aflate în custodia Poliției, a fost adoptat un Plan de acțiuni dedicat [9], iar realizarea acestora a fost axată pe îmbunătățirea condițiilor de detenție și transportare, prin finalizarea procesului de asigurare cu autospe-

ciala a unităților de poliție, îmbunătățirii condițiilor materiale de detenție, dezvoltării instrumentelor de management al cazurilor de detenție, cât și stabilirea unor reglementări clare și exacte de respectare a drepturilor și garanțiilor procesuale ale persoanelor aflate în custodia Poliției.

Pentru îmbunătățirea capacităților de instruire și pregătire profesională a fost creat Centrul integrat de pregătire pentru aplicarea legii al MAI. Inițial, acesta a fost organizat ca instituție publică de învățământ de formare profesională continuă independentă în subordinea Ministerului [10], ulterior prin Hotărârea Guvernului nr. 429 din 24.06.2020 [11] s-a decis fuzionarea acestuia cu Academia „Ștefan cel Mare” a MAI, dar cu păstrarea autonomiei funcționale legate de organizarea și desfășurarea procesului de instruire.

În afară de actele normative menționate, aprobate prin Hotărâre de Guvern, la nivelul MAI/IGP au fost aprobate mai multe planuri de acțiuni sectoriale, cum ar fi:

1. Ghidul carierei polițistului, aprobat prin Ordinul MAI nr. 201/2018 [12];

1. Planul de acțiuni privind creșterea ponderii și rolului femeilor în Poliție pentru perioada 2018-2020, aprobat prin Ordinul IGP nr. 521/2017 [13];

2. Planul de acțiuni privind consolidarea capacităților Poliției de a lupta împotriva criminalității organizate și a celei transfrontaliere, pentru anii 2017-2020, aprobat prin Ordinul MAI nr. 219/2017 [14];

3. Planul de implementare a rețelei de comunicații în standard TETRA, aprobat prin Ordinul MAI nr. 401/2017 [15];

4. Conceptul privind funcționarea sistemului integrat de gestionare a apelurilor de urgență, aprobat prin Ordinul MAI nr. 351/2017 [16];

5. Planul de acțiuni privind prevenirea și combaterea corupției în cadrul IGP, aprobat prin Ordinul MAI nr. 387/2017 [17].

Documentele menționate mai sus au constituit instrumentele de bază în vederea evaluării și realizării criteriilor anuali de performanță pentru întreaga perioadă a implementării Matricei de Politici. Cu toate că, elaborarea și descrierea acțiunilor și indicatorilor au ținut, în mare parte, de decizia discreționară a autorității implementatoare (MAI/IGP), rezultatele propuse spre realizare au fost ambițioase și realiste, îndreptate spre asigurarea atingerii criteriilor generale stabilite, de performanță.

Astfel, procesul a fost unul responsabil și dedicat, încât să fie posibilă, în primul rând, atingerea indicatorilor stabiliți, iar în al doilea rând garantarea continuității proceselor de dezvoltare lansate.

Rezultate în implementarea Strategiei de dezvoltare a poliției

Analizând propriu-zis Planul de acțiuni aferent Strategiei, acesta este constituit din 5 obiective, 16 acțiuni și 84 subacțiuni.

Conform evaluărilor interne, gradul de implementare al Strategiei și Planului de acțiuni aferent, rezultă că din totalul celor 84 subacțiuni prevăzute în Plan, 75% au fost evaluate cu calificativul „Realizat”, 17,86% „Realizat parțial” și 7,14% cu calificativul „Nerealizat” [18].

Totodată, conform Raportului nr. 5 întocmit de către Asociația “Promo-Lex”, în cadrul proiectului de „Monitorizare civică a Reformei Poliției în Republica Moldova”, fiind făcută o retrospectivă a anului 2020, care a fost și ultimul an de implementare a Strategiei, s-a evaluat că, din cele 84 de activități (subacțiuni) planificate pentru realizare în perioada anilor 2016–2020, Asociația “Promo-LEX” a calificat gradul de realizare după cum urmează: 25 de subacțiuni – realizate (30%); 33 de subacțiuni – realizate parțial (39%); 15 subacțiuni – nerealizate (18%); 11 subacțiuni (13%) sunt formulate într-o manieră generală, iar indicatorii nu sunt măsurabili. În privința acestora Asociația “Promo-LEX” nu s-a

putut pronunța asupra gradului de realizare [2, pag. 102].

Evaluarea în cauză nu este finală, respectiv, evaluarea ce vizează întreaga perioadă de implementare a Strategiei urmează a fi prezentată în curând.

Un alt indicator important pentru a aprecia impactul Strategiei îl constituie ***debursarea resurselor financiare*** de către finanțator. Astfel, potrivit capitolului V „Implementarea Strategiei” din Strategia de dezvoltare a Poliției, secțiunea 5.4 „Finanțarea Strategiei”, costurile aferente implementării acesteia urmează a fi finanțate de către Uniunea Europeană, în baza Acordului de finanțare încheiat între Guvernul Republicii Moldova și Comisia Europeană. În acest context, Guvernul, mai întâi, a alocat anual sumele necesare pentru realizarea obiectivelor asumate în anul respectiv, urmând ca după evaluarea îndeplinirii acestora și proporțional gradului de realizare, sumele să fie debursate de către UE prin intermediul instrumentului financiar al politicii de vecinătate.

Analiza volumului resurselor financiare debursate, raportate la cele planificate conform calendarului stabilit în Acord, scoate în evidență că din totalul resurselor planificate a fi debursate către finele anului 2020, în sumă de 33 mln. euro, au fost debursate 26,6 mln. euro, sau 80,60%. Nivelul debursării indică progresele semnificative înregistrate în cadrul implementării obiectivelor de reformă asumate și direcționarea investițiilor expres pentru realizarea livrabilelor pe Program.

Pentru debursarea resurselor financiare, conform ultimelor actualizări, urmau a fi întrunite 2 condiții:

A. Condițiile generale pentru eliberarea tranșelor:

a) Progrese satisfăcătoare în implementarea Strategiei de reformă a poliției naționale (2016-2020), a Planului de acțiuni aferent, realizarea obiectivelor și indicatorilor stabiliți, credibilitate din partea populației, relevanța și consecvența activităților.

a) Implementarea unei politici macroeconomice orientate spre stabilitate credibilă.

b) Progres satisfăcător în implementarea programului care va îmbunătăți managementul finanțelor publice.

c) Progres satisfăcător în ceea ce privește disponibilitatea publică în timp util a informațiilor bugetare cuprinzătoare și clare.

B. Condițiile specifice pentru efectuarea plăților au ținut de implementarea Matricei de politici, și anume:

1. Realizarea indicatorilor de produs (5 direcții regionale operaționale; 90 sectoare, 15 izolatoare de detenție provizorie, 100 încăperi, 30 autolaboratoare, 25 autospeciale pentru deținuți, etc.).

1. Realizarea Planurilor dedicate pe fiecare componentă în parte, menționate mai sus, conform indicatorilor și calendarului de implementare.

În contextul pandemiei de COVID-19 și în semn de solidaritate cu Republica Moldova, la 03.11.2020, Comisia Europeană a propus amendarea Acordului de Finanțare pentru Reforma Poliției și debursarea integrală a unei tranșe fixe de 21,4 mln. euro, la finele lunii aprilie a anului 2021 [19], pentru care au fost înaintate următoarele condiționalități:

a) progres satisfăcător vis-a-vis de cele 4 condiții generale ale Acordului de finanțare;

a) progres satisfăcător în implementarea Planului de acțiuni privind prevenirea și combaterea pandemiei COVID-19 de către subdiviziunile subordonate MAI, aprobat prin Ordinul MAI nr. 545 din 29.12.2020 [20].

Această sumă exprimă: a) fondurile disponibile pentru anul 2020, tranșa variabilă nr.4; b) fondurile destinate pentru dezvoltarea carabinierilor; c) fondurile nevalorificate deplin din tranșele variabile nr. 2 și nr. 3, ca rezultat al rapoartelor misiunilor de evaluare ale UE.

Ce ține de Planul de acțiuni indicat, acesta constituie instrumentul de evaluare a eforturilor instituțiilor

din prima linie din cadrul MAI de a fi pregătite pentru un răspuns la infecția cu Coronavirus de tip nou (COVID-19). Activitățile din plan sunt orientate, atât spre protejarea angajaților MAI din prima linie, cât și a comunității, în general, pentru minimizarea impactului asupra sănătății și efectelor pandemiei.

Prin implementarea acestui plan de acțiuni s-a urmărit:

- asigurarea măsurilor de prevenire și control al infecțiilor la locul de muncă;

- reducerea numărului de infectări în rândul angajaților MAI din prima linie;

- îmbunătățirea coordonării acțiunilor pentru pregătire și răspuns la COVID-19 la nivel național și local;

- fortificarea capacităților respondenților din prima linie de combatere și prevenire, în contextul amenințărilor globale generate de pandemia COVID-19.

Conform Raportului de evaluare asupra realizării Planului de acțiuni al MAI privind pregătirea și răspunsul la infecția cu coronavirus de tip nou [21], au fost atinse rezultatele scontate, respectiv 86,6 % din acțiunile prevăzute în plan au fost realizate, iar 13,3 % au fost parțial realizate, neexistând nici o acțiune nerealizată.

Recent oficialii europeni, ca rezultat al evaluărilor efectuate, au comunicat despre decizia de a debursa tranșa fixă, în mărime de 21,4 mln. Euro [22], tranșa debursată la finele lunii septembrie curent [23]. În aceste condiții debursarea va avea loc în proporție de 94,12%, fiind o premieră pentru Republica Moldova în implementarea unui program de suport bugetar, ca formă de asistență financiară din partea Comisiei Europene.

În ceea ce ține de realizările cantitative și calitative propriu-zise, începând cu anul 2016, eforturile instituționale au fost orientate prioritar la realizarea activităților și producerea livrabilelor asumate în procesul de reformă al Poliției.

În cadrul acestui proces de transformare, au fost implicați, în mare parte, angajați din toate subdiviziunile Poliției, astfel încât, transformările propuse să fie comunicate, consultate și înțelese de angajații instituției, care reprezintă o parte din categoria grupului țintă al beneficiarilor.

Pe durata implementării activităților, a fost asigurată transparența datelor și informațiilor, activitățile dedicate realizărilor în procesul implementării Strategiei de dezvoltare a Poliției, fiind accesibile pe pagina web oficială a instituției, la modulul „Reforma Poliției” [24].

Pe parcursul acestor ani au fost realizate multiple activități, atinse anumite rezultate, bifați anumiți indicatori atât cantitativi, cât și calitativi. Astfel, urmare a eforturilor coordonate de implementarea activităților stabilite în Strategia de dezvoltare a poliției, sporirii prezenței și implicării poliției în sprijinul cetățeanului, începând cu aprilie 2016, potrivit Barometrului de opinie publică, asistăm la un proces continuu de creștere a nivelului de încredere al populației în Poliție, de la 25,5% în aprilie 2016 la 41% în octombrie 2020 [25].

Pe de altă parte, analiza sociologică aplicată de instituțiile internaționale care cercetează opinia publică (IRI – *International Republican Institute*) plasa nivelul de încredere al populației față de autoritatea polițienească cu un trend ascendent de la 31% în anul 2016, până la 54% la finele anului 2019.

În ceea ce ține de fenomenul infracțional, acesta a înregistrat o descreștere continuă din anul 2017. Astfel, dacă la finele anului 2017 au fost înregistrate 32322 infracțiuni, atunci la finele anului 2020 au fost înregistrate 23978 infracțiuni, cu 8344 infracțiuni mai puține comparativ cu anul 2017 sau o diminuare cu 25,81% [26].

Acest lucru se datorează, în mare parte, implementării managementului bazat pe analiza informațiilor (Intelligence-led Policing), a unor elemente ale activității polițienești comunitare, asigu-

rării echipelor de investigații cu automobile de serviciu, tehnică specială, produse software analitice, creării unităților regionale de investigații, precum și dezvoltării capacităților profesionale ale angajaților, dar și situației pandemice.

Prin aprobarea Concepției și dezvoltarea Sistemului informațional automatizat „Registrul de stat al armelor” [27] s-a urmărit asigurarea unui control riguros cu privire la procurarea și deținerea armelor, evidența și controlul unic centralizat asupra circulației armelor în Republica Moldova, precum și colectarea și actualizarea informației despre arme, starea lor tehnică, dreptul de proprietate și alte drepturi patrimoniale asupra lor și despre modificările acestor drepturi, despre titularii de drept și documentele ce stabilesc un drept, sub forma creării unei bănci de date de informații integrate, destinate organizării accesului operativ la aceasta.

La compartimentul prevenirii actelor de corupție putem observa că dacă numărul cazurilor de denunțare, de către polițiști, a actelor de corupere din partea populației este în continuă creștere, de la 17 în anul 2016, până la 117 în anul 2019, atunci numărul cauzelor penale pentru aceiași perioadă, pornite în privința polițiștilor pentru corupere pasivă, este în descreștere de la 197 în anul 2016 la 64 în anul 2019.

Pe durata implementării Strategiei de dezvoltare a Poliției o atenție deosebită a fost atrasă consolidării capacităților profesionale ale Poliției, prin asigurarea cu echipamente de ultimă generație, care să sprijine eforturile instituționale de realizare a obiectivelor Strategiei.

Astfel, pe dimensiunea siguranței rutiere, în scopul dezvoltării capacităților de prevenire a accidentelor rutiere și documentării, descurajării incidentelor legate de consumul de alcool, începând cu anul 2016, la dispoziția poliției au fost puse echipamente de ultimă generație: 20 echipamente de măsurare a vitezei, 74 etil teste de măsurare a alcoolemiei, echi-

pament destinat pentru investigarea accidentelor rutiere, etc.

În contextul construcției rețelei de comunicații securizate în standard “TETRA” la nivel de țară, a fost posibilă asigurarea subdiviziunilor Poliției cu 1400 stații radio. Utilizarea acestora, facilitează coordonarea integrată a forțelor, atât la apelurile de urgență 112, cât și la măsurile de asigurare a ordinii publice.

Totodată, în această perioadă subdiviziunile Poliției au fost asigurate cu 1345 unități de tehnică de calcul, 756 imprimante, echipamente de stocare și păstrare a datelor, echipamente pentru interconectarea și administrarea rețelelor informaționale, etc. Proiectarea și construcția rețelelor “LAN” (*local area network*) în cadrul subdiviziunilor polițienești scoate în evidență abordarea complexă privind utilizarea tehnicii de calcul și mijloacelor periferice, cu un accent sporit pe protecția datelor și informațiilor, precum și controlul fluxurilor informaționale.

La fel, în această perioadă au fost achiziționate echipamente pentru consolidarea capacităților criminalistice de cercetare a locului infracțiunii. Asigurarea subdiviziunilor Poliției cu truse criminalistice de colectare a probelor, a constituit un element de suport în exercițiul de acreditare al domeniilor de bază de activitate ale Centrului tehnico-criminalistic și expertize judiciare.

Referitor la parcul auto al Poliției, începând cu anul 2016, a înregistrat o transformare pozitivă în limita numărului de unități aflate la evidență. Astfel, acesta a fost reînnoit în proporție de 32,25%. La fel, în această perioadă au fost automatizate procesele de evidență a flotei auto a Poliției prin implementarea conceptului de GPS monitoring propriu al MAI.

Ce ține de **creșterea numărului femeilor în Poliție**, urmare a integrării politicilor de gen în activitatea Poliției, numărul femeilor încadrate a crescut, de la 1496 la finele anului 2016 la 1873, către finele anului 2020. Astfel, ponderea femeilor în Poliție în

anul 2020 a constituit 23,29 % din numărul total al angajaților de pe listă, luând în considerare și numărul femeilor aflate în concediu de îngrijire a copilului, comparativ cu 17,84 % înregistrate la finele anului 2016. Rezultatele obținute excedă angajamentele stabilite în “Matricea de politici”, de 20%.

Acest lucru a devenit posibil datorită abordării complexe și includerii transversale a dimensiunii de gen în toate obiectivele instituționale.

De asemenea, coraportul ponderii femeilor și bărbaților ofițeri din cadrul subdiviziunilor Poliției care ocupă funcții de conducere, la finele anului 2020 constituie 10,74 % din totalul funcțiilor de conducere prevăzute în statul de personal.

Datorită implementării politicilor de gen în cadrul subdiviziunilor Poliției, s-a constatat o dinamică pozitivă de participare a femeilor pentru pozițiile scoase la concurs, comparativ cu anii precedenți.

Nu mai puțin important a fost **procesul de aprobare a standardelor de operare și reglementărilor noi**. Astfel, în perioada anilor 2016 – 2020, la nivelul IGP au fost aprobate 98 proceduri standard de operare pe domeniile: tehnico-criminalistic, reacționare operativă (intervenția față de unele categorii de persoane/situații), management operațional, resurse umane, investigații infracțiuni, domeniul juridic, auditul intern, etc.

Procedurile Standard de Operare reprezintă o noutate pentru Poliția națională, iar standardizarea proceselor de lucru determină uniformizarea, la nivel de țară, a intervențiilor Poliției pentru diferite situații, precum și garanții suplimentare pentru toți subiecții.

În acest sens, investițiile realizate în pregătirea personalului cu participarea experților naționali și internaționali, precum și elaborarea procedurilor standard de operare pentru standardizarea tipurilor de intervenții, constituie un salt calitativ în asigurarea respectării drepturilor omului, iar reducerea numărului sesizărilor în privința angajaților poliției

privind presupusele cazuri de abuz și rele tratamente, constituie un argument în acest sens [18].

Un alt aspect care merită a fi menționat ține de **ridicarea nivelului de pregătire profesională**, prin activitățile dedicate ce țin de operaționalizarea Centrului integrat de pregătire pentru aplicarea legii, cât și schimbarea procesului de instruire al angajaților Poliției.

Dacă analizăm ce a fost și ce este nou și diferit de ceea ce era anterior și ce s-a reușit prin realizarea acestor transformări, putem menționa că astăzi se pune accentul pe pregătirea practică a angajaților care trebuie să cunoască, să respecte și să aplice corect legislația Republicii Moldova, să știe să comunice eficient și să soluționeze situațiile de conflict, să posede o pregătire fizică și tactică corespunzătoare.

Totodată, subofițerii debutanți sunt instruiți de către cei mai buni formatori, care posedă experiență și aplică cele mai eficiente metode și tehnici de instruire. De aceea, un prim pas întru dezvoltarea unui sistem de formare inițială eficientă a avut la baza sa identificarea, selectarea și instruirea angajaților din cadrul subdiviziunilor MAI în calitate de formatori.

În contextul implementării Strategiei a fost elaborată noua Programă „Formarea inițială a subofițerilor de ordine și securitate publică”, care corespunde competențelor profesionale ce urmează să le dețină subofițerii de ordine și securitate publică. Ulterior, a fost stabilit un Plan de învățământ conform noilor activități de instruire, cât și elaborate curriculele de instruire pentru fiecare disciplină care asigură dezvoltarea la fiecare cursant a celor competențe de comunicare, tactice și juridice ce urmează să le posede fiecare angajat al Poliției pentru a soluționa eficient situațiile de serviciu cu care se confruntă zi cu zi, în spiritul valorilor democratice și ale statului de drept, cât și în interesul cetățenilor.

Cunoștințele și deprinderile pe care le obține subofițerul debutant în cadrul cursului de formare

inițială reprezintă profilul profesional al acestuia în calitate de om al legii, iar astăzi acești angajați sunt mult mai bine pregătiți pentru a face față provocărilor, cât și pentru a realiza cu succes acele cunoștințe, abilități și aptitudini descrise mai sus.

Cu referire la logistica instruirii, astăzi procesul de instruire se desfășoară în cadrul unei infrastructuri parțial renovate, sunt folosite tehnici și mijloace moderne de instruire, care corespund standardelor europene de instruire.

Astfel, dacă la compartimentul “elaborare și implementarea programelor moderne de formare inițială și continuă” au fost atinse rezultate tangibile, atunci pe segmentul dezvoltării infrastructurii, urmează a fi realizate în continuare acțiuni de operaționalizare ale Centrului integrat de pregătire pentru aplicarea legii, prin alocarea de resurse financiare pentru definitivarea reparației capitale a edificiilor, instalarea comunicațiilor, amenajarea teritoriului, cât și dotarea cu echipamente, mijloace și bunuri pentru asigurarea unui proces eficient de formare inițială și continuă.

Restanțe și deficiențe în implementarea Strategiei de dezvoltare a poliției

Necăutând la efortul depus au fost constate și anumite restanțe în implementarea angajamentelor asumate, cum ar fi:

1. *Inversarea piramidei posturilor, coraportul 60% subofițeri la 40 ofițeri.* Potrivit datelor statistice, în perioada de referință a fost înregistrată o creștere constantă a funcțiilor de subofițeri în raport cu cele de ofițeri. Astfel, la finele anului 2020, numărul funcțiilor de subofițeri a constituit 3406 în raport cu 2636 în 2016, sau o creștere cu 770 unități. Exprimate procentual, coraportul funcțiilor ofițer/subofițer reflectă următoarea situație: a) 70,58% ofițeri la 29,42% subofițeri, la nivelul anului 2016 și 61,80% ofițeri la 38,20% subofițeri la finele anului 2020. Potrivit “Matricei de politici”, către finele anului 2020 această cifră urma să atingă o cotă de 60,0%. Astfel,

deficitul înregistrat în raport cu angajamentul asumat constituie 21,8%.

În acest sens, dacă în anul 2018 au fost operate modificări la Legea privind funcționarul public cu statut special din cadrul Ministerului Afacerilor Interne [28] ce stabilește trecerea angajaților de la categoria corpului de ofițeri la cea a corpului de subofițeri în legătură cu reducerea de funcții, abia la finele anului 2020 a fost modificată Hotărârea Guvernului nr. 460/2020 [29], care descrie mecanismul transferului funcționarilor publici cu statut special de la categoria corpului de ofițeri la cea a corpului de subofițeri. Totodată, procesul a fost condiționat de aspectele conexe existente: moratoriul la angajări și numărul mare de posturi vacante.

2. *Modificarea sau aprobarea mai multor acte normative*, cum sunt:

a) perfecționarea cadrului legal privind organizarea întrunirilor publice, proiectul elaborat a primit avize negative de la majoritatea autorităților, în procesul de avizare externă;

b) stabilirea rolului, locului și atribuțiilor subdiviziunilor de urmărire penală din cadrul Poliției în contextul reformei sectorului judiciar;

c) adaptarea cadrului legal privind activitatea specială de investigații la standardele comunitare – proiectul a fost elaborat de Ministerul Justiției, ca autoritate responsabilă de promovarea politicii statului pe acest segment, cu participarea reprezentanților autorităților cu competențe în domeniu, iar până în prezent proiectul nu a fost promovat;

d) elaborarea și aprobarea proiectelor pentru amendarea cadrului normativ în vederea reglementării competențelor Poliției în prevenirea și combaterea fenomenului spălării banilor. Proiectul a fost elaborat de MAI/IGP, inclusiv avizat pe extern cu toate autoritățile, însă pentru promovarea în legislativ acesta a fost remis Ministerului Justiției care este responsabil de promovarea amendamentelor la actele codificate;

e) elaborarea și aprobarea curriculumului de instruire al personalului selectat pentru participare la misiuni internaționale, activitate care, la moment este în proces de realizare.

3. *Renovarea a 90 sectoare de poliție (SP)*. Această activitate nu a putut fi realizată în măsură satisfăcătoare din cauza lipsei unor estimări verificate a evoluției costurilor, la etapa negocierilor Matricei de Politici și imposibilității, corectării erorilor de estimare prin alocarea resurselor suplimentare, în corespundere cu proiectele de execuție.

În contextul procesului de reformă instituțională numărul sediilor SP au fost reduse de la 203 la 174 de unități. La etapa actuală, în programele de finanțare pentru modernizarea sediilor au fost incluse 70 sectoare de poliție, iar pentru numărul rămas urmează a fi identificate resursele financiare necesare.

4. *Reducerea timpului mediu de reacționare la minimum 15 min. la nivel național*. Potrivit informațiilor furnizate de Serviciul Național Unic pentru Apelurile de Urgență 112, durata medie de prelucrare a apelurilor solicitanților constituie circa 4 minute, iar media de reacționare la apelurile cetățenilor constituie circa 32 minute. Media zilnică a apelurilor de urgență 112, ce țin de competența Poliției este de 773 cazuri.

Deși a fost întreprins un complex de măsuri, cum sunt: integrarea soluțiilor MAI cu resursele 112, implementarea sistemului GPS monitoring ca sprijin pentru dispeceri în identificarea rapidă a celei mai apropiate echipe mobile; asigurarea cu unități de transport pentru echipele de reacționare; asigurarea cu echipamente de comunicare în standard "TETRA" a echipelor de reacționare și serviciilor de gardă, dezvoltarea soluțiilor analitice inteligente ca suport pentru planificarea forțelor, instruirea dispecerilor, nu s-a reușit realizarea indicatorului propus. Cu toate acestea reducerea timpului de reacționare rămâne un deziderat ce urmează a fi realizat în perspectivă imediat următoare.

În desfășurarea ideilor de mai sus, considerăm că activitățile prezentate ca nerealizate, nu exprimă rezultatul doar inacțiunii persoanelor responsabile, dar a mai multor factori care, adeseori, au depășit sfera de soluționare instituțională, cum ar fi:

- schimbarea viziunilor și abordărilor asupra unor probleme sistemice, la nivel național, de exemplu cel al achizițiilor publice, al coordonării asistenței externe, la care IGP a trebuit să-și adapteze procesele de lucru, deviind de la activitățile asumate în 2016;

- promovarea și adoptarea în legislativ a unor proiecte importante (ex: *acordarea competenței Poliției de investigarea infracțiunilor de spălare a banilor; modificarea legii cu privire la activitatea specială de investigație; cât și Legii cu privire la intrunirile publice*), care au depins în mare parte de alte autorități publice;

- problema de percepție asupra unor procese interne în cadrul Poliției, care au fost apreciate diferit (exemplu: *funcționarea Consiliilor din cadrul IGP*);

- finalizarea implementării unor activități în afara calendarului stabilit (exemplu: *pregătirea angajaților poliției pentru participarea în misiunile internaționale de menținere a păcii sau aprobarea unor regulamente cu întârzieri*);

- anumiți indicatorii nu au fost stabiliți exact sau nu erau măsurabili, astfel a fost dificil de ai realiza sau cuantifica;

- formularea acțiunilor nu a fost cea mai corectă și explicită, lăsând loc de interpretări și aprecieri subiective.

Concluzii

Făcând o analiză a procesului de implementare a Strategiei de dezvoltare a poliției, astăzi putem conchide anumite **concluzii**. Mai întâi, au fost relevate neconcordanțe în aspectul formulării obiectivelor specifice ai Programului de Suport Bugetar cu obiec-

tivele generale ale Strategiei de dezvoltare a poliției, aceștia fiind similari, dar nu identici.

Totodată, analiza comparativă realizată asupra activităților stabilite în Planul de acțiuni pentru implementarea Strategiei, cât și Matricei de Politici, a scos în evidență aspecte de nesincronizare a calendarului de implementare pentru aceleași activități, formularea diferită a indicatorilor de progres, cei din Matricea de Politici fiind mult mai specifici și măsurabili decât cei din Planul de acțiuni aferent Strategiei, iar anumite acțiuni din Plan nu se regăseau în indicatorii corespondenți din Matrice.

În același context, o altă provocare majoră a fost neconcordanța alocării resurselor financiare corespunzător calendarului de realizare a criteriilor de performanță și prezentare a livrabilelor. De exemplu, pentru anii 2018 – 2019, expresia financiară a livrabilelor, depășea volumul resurselor financiare disponibile.

O altă carență a fost lipsa studiilor de prefezabilitate și fezabilitate elaborate de specialiști, care să stabilească principalii indicatori tehnico-economici aferenți obiectivelor de investiții pe baza necesității și oportunității realizării acestora. Astfel, divergențele dintre costurile estimate la etapa inițială și cele constatate la etapa finală prin punerea în executare a documentației de proiect și deviz, a constituit provocarea majoră în domeniul construcțiilor, care a trebuit gestionată riguros de către managementul instituției pentru a putea realiza acele angajamente agreeate de către părți în Acord.

Modul de implementare al Strategiei și Acordului de finanțare pentru reforma poliției a constituit o altă provocare, aceste documente fiind analizate ca un tot întreg, a fost asigurată o sincronizare în implementare. Fiecare obiectiv stabilit în Matrice a fost implementat ca un proiect distinct, pentru care au fost selectați și desemnați manageri de proiect susținuți de echipe de specialiști pe domenii în parte. Această formulă aplicată la nivel instituțional a constituit

cheia succesului în realizarea progreselor semnificative.

Digitalizarea și automatizarea proceselor de lucru a constituit o altă provocare. Respectiv, în această perioadă au fost dezvoltate mai multe sisteme informaționale automatizate care să permită optimizarea proceselor de lucru cheltuitoare de resurse.

Pandemia COVID-19 și-a lăsat amprenta asupra procesului de implementare a Strategiei în anul 2020 și trimestrul I din anul 2021. Instituirea stării de urgență și aplicarea unui set de măsuri restrictive au încetinit ritmul de implementare al activităților. Această situație a determinat adaptarea proceselor și calendarului de implementare, în special pe segmentul achizițiilor publice și executării contractelor de antrepriză.

Un aspect important în procesul de implementare a documentelor strategice analizate l-a avut lansarea la 1 iulie 2019 a proiectului *“Monitorizarea civică a reformei Poliției în Republica Moldova”*, implementat de Asociația *“Promo-LEX”*, care a elaborat rapoarte alternative de monitorizare a implementării reformei Poliției, a câte două în fiecare an. În acest context, a fost elaborată metodologia de efectuare a monitorizării civice a procesului de reformă, cât și atragerea în proces a altor organizații ce colectează date și informații de la populație, precum și de la angajații poliției din teritoriu, pentru a urmări sustenabilitatea eforturilor.

Până la această etapă au fost realizate și publicate 5 rapoarte alternative de monitorizare civică a reformei Poliției [30]. Printre cele mai pregnante restanțe care se numără în aceste rapoarte sunt activitățile legate de procesele de reorganizare asumate în cadrul implementării Strategiei, cum ar fi: desconcentrarea activităților de asigurare a ordinii publice la nivelul unităților teritoriale; adoptarea unor acte normative asumate, etc.

Totodată, în baza ultimului raport prezentat public la 6 august curent, au fost înaintate mai multe

recomandări, care vizează toți actorii responsabili de domeniu [2, pag. 104-105], de exemplu Parlamentului Republicii Moldova i se propune: modificarea Legii cu privire la activitatea Poliției și statutul polițistului [31] privind organizarea și funcționarea direcțiilor de poliție regionale, Nord, Centru și Sud, cât și majorarea cuantumului salarial al angajaților Poliției.

Guvernului Republicii Moldova i se recomandă: aprobarea documentelor strategice pentru dezvoltarea Poliției în perioada următoare, anularea moratoriului privind încadrarea personalului din sectorul bugetar în funcțiile vacante înregistrate în Inspectoratul General al Poliției, majorarea cuantumului salarial al angajaților Poliției.

Printre cele mai importante recomandări adresate MAI pot fi menționate: desfășurarea acțiunilor necesare în vederea regionalizării Poliției; continuarea lucrărilor de construcție ale Centrului Integrat de Pregătire pentru Aplicarea Legii; elaborarea și aprobarea documentelor strategice pentru dezvoltarea Poliției în perioada următoare, cu includerea doar a acțiunilor și a activităților realizabile în termenul preconizat, cu rezultate scontate, indicatori măsurabili și termene de executare concrete; identificarea soluțiilor optime în vederea inversării piramidei posturilor; alocarea surselor financiare suficiente în vederea asigurării dotării complete a subdiviziunilor teritoriale ale Poliției cu echipament și tehnică specială, conform necesităților acestora; desfășurarea acțiunilor necesare în vederea excluderii atribuțiilor impropriei Poliției din competența acesteia.

Este evident că cele mai multe recomandări au fost stabilite pentru Inspectoratul General al Poliției, cum ar fi: desconcentrarea activităților de menținere și asigurare a ordinii publice la nivelul subdiviziunilor teritoriale ale Poliției, prin punerea la dispoziția acestora a competențelor și efectivelor necesare gestionării situației la nivel local; completarea numărului echipelor de reacționare la apelurile de urgență

ale cetățenilor conform necesităților inspectoratelor de poliție; supravegherea respectării procedurilor de recrutare și selectare a candidaților, îndeosebi în privința funcțiilor de conducere ale subdiviziunilor IGP; continuarea eforturilor privind stimularea, susținerea și creșterea numărului femeilor în Poliție, implicarea femeilor în procesul decizional, reacționarea promptă și fermă la cazurile de discriminare sau hărțuire a angajaților/angajatelor; modernizarea și amenajarea, în cadrul fiecărui inspectorat de poliție, a camerelor de audiere și camerelor de prezentare spre recunoaștere; continuarea modernizării sectoarelor de poliție și continuarea eforturilor de implementare a conceptului activității polițienești comunitare; suplینirea numărului echipelor de reacționare la apelurile de urgență ale cetățenilor, conform necesităților subdiviziunilor teritoriale, uniformizarea structurilor echipelor de reacționare operativă și subordonarea acestor echipe subdiviziunilor teritoriale.

În ceea ce ține de **procesul de organizare și evaluare a activităților**, până la finele anului 2020, în conformitate cu condițiile Acordului de finanțare, au fost organizate 7 Comitete directoare cu participarea mai multor subiecți (MAI, MF, MAEIE, PG, MJ, ONG-uri), unde au fost prezentate și discutate evoluțiile și propunerile de dezvoltare durabilă ale obiectivelor implementate.

Realizarea reformei Poliției a fost evaluată și de Curtea de Conturi în procesul auditului rapoartelor financiare consolidate ale MAI, iar rezultatele fiind reflectate în cadrul ședinței din 29.05.2019, în Raportul auditului rapoartelor financiare ale MAI [32], încheiate la 31.12.2018.

Totodată, implementarea Programului de suport bugetar a fost evaluată periodic din extern, de către echipa de evaluatori contractată de Delegația Uniunii Europene în Republica Moldova. În baza acestor rapoarte, au fost debursate 3 tranșe variabile, iar analiza realizată asupra implementării Strategiei de

dezvoltare a poliției a scos în evidență progresul satisfăcător înregistrat de către instituțiile implementatoare.

Astfel, **în final**, putem menționa că exercițiul de analiză al implementării Strategiei de dezvoltare a poliției și Planului de acțiuni aferent, este o oportunitate și posibilitate de a face totalurile și concluziile necesare, ce a mers și ce nu a mers bine, iar lecțiile învățate urmând a fi valorificate în procesul dezvoltării instituționale de mai departe.

Considerăm că prin valorificarea Suportului bugetar oferit de către UE, Poliția Republicii Moldova a realizat o reformă instituțională fără precedent, la fel, a fost demonstrat că IGP a deținut și deține capacitățile necesare, în vederea realizării “Matricei de Politici”, cât și implementării documentelor de politici sectoriale.

Toți actorii implicați au sesizat faptul că Poliția națională are ambiția și deține capacitățile necesare, de continuare a implementării angajamentelor asumate, iar asigurarea sustenabilității și durabilității investițiilor realizate pentru perioada imediat următoare, după finalizarea asistenței externe, reprezintă o altă provocare pentru instituție. Aprobarea unui nou document de politici care să descrie viziunea de dezvoltare de mai departe, reprezintă una din garanțiile suplimentare ce indică preocuparea și interesul autorității publice centrale pentru amplificarea impactului pozitiv înregistrat pe această dimensiune.

Ca și idee, se propune aprobarea unei Strategii consolidate pe domeniul ordinii și securității publice, cât și a unor programe dedicate, parte componentă a Strategiei menționate, în vederea asigurării continuității proceselor realizate, inclusiv aspectul care ține de dezvoltarea Poliției.

Următorul document de politici urmează să ia în calcul lecțiile învățate, dar și prioritățile pentru perioada următoare. La fel, activitățile restante, care sunt actuale în prezent și prezintă o prioritate pentru

perioada următoare urmează a fi incorporate în noul document de politici.

Pe lângă anumite critici, neajunsuri și restanțe, este evident pentru toți că implementarea Strategiei reprezintă un salt calitativ în dezvoltarea Poliției naționale, care astăzi este altfel decât atunci când a fost lansat procesul de implementare a Strategiei, respectiv este mai bine instruită și echipată, mai responsabilă, mai eficientă, mai transparentă și mai profesionistă.

Referințe bibliografice

1. Hotărârea Guvernului nr. 587 din 12-05-2016 pentru aprobarea Strategiei de dezvoltare a Poliției pentru anii 2016-2020 și a Planului de acțiuni privind implementarea acesteia. Publicat: 20-05-2016 în Monitorul Oficial Nr. 134-139 art. 645.
2. Raportul nr. 5, Monitorizarea civică a Reformei Poliției în Republica Moldova, Promo-Lex, retrospectiva anului 2020.
3. Hotărârea Guvernului Nr. 1257 din 16-11-2016 cu privire la inițierea negocierilor și aprobarea semnării Acordului de finanțare dintre Guvernul Republicii Moldova și Uniunea Europeană privind Programul de suport bugetar pentru reforma poliției în Republica Moldova pentru anii 2017-2020, Publicat: 18-11-2016 în Monitorul Oficial Nr. 399-404 art. 1348.
4. https://ipp.md/wp-content/uploads/2020/07/BOP_06.2020_anexa.pdf (accesat la 07.10.2021).
5. <https://politia.md/ro/content/acte-relevante> (accesat la 07.10.2021).
6. Dispoziția MAI nr. PI/55 din 20.03.2018 „Privind asigurarea vizibilității activităților realizate în vederea implementării Acordului de finanțare „Suport Bugetar pentru reforma Poliției”.
7. <https://politia.md/ro/advanced-page-type/evenimente?page=1> (accesat la 08.10.2021).
8. Hotărârea Guvernului nr. 100 din 30.01.2018 pentru aprobarea Concepției și a Planului de acțiuni pe anii 2018-2020 privind activitatea polițienească comunitară, publicat la 02.02.2018, în Monitorul Oficial Nr. 33-39, art. 116.
9. Hotărârea Guvernului nr. 748 din 20.09.2017 pentru aprobarea Planului de acțiuni privind reducerea rețelilor de tratamente, abuzului și discriminării față de persoanele aflate în custodia Poliției pentru anii 2017-2020, publicat la 22-09-2017 în Monitorul Oficial Nr. 340-351, art. 853.
10. Hotărârea Guvernului Nr. 53 din 17.01.2018 cu privire la Centrul integrat de pregătire pentru aplicarea legii al Ministerului Afacerilor Interne, Publicat: 19.01.2018 în Monitorul Oficial Nr. 18-26 art. 59.
11. Hotărârea Guvernului Nr. 429 din 24.06.2020 cu privire la organizarea și funcționarea unor instituții publice de învățământ din subordinea Ministerului Afacerilor Interne, Publicat: 10.07.2020 în Monitorul Oficial Nr. 165-176 art. 559.
12. https://politia.md/sites/default/files/ordinul_cu_privire_la_aprobarea_ghidului_carierei_politistului_0.pdf (accesat la 08.10.2021).
13. https://politia.md/sites/default/files/ord_igp_nr_521_din_21.12.2017_planul_de_actiuni_privind_rolul_femeilor_in_politie.pdf (accesat la 08.10.2021).
14. https://politia.md/sites/default/files/ordinul_mai_219_din_19.07.2017.pdf (accesat la 08.10.2021).
15. https://politia.md/sites/default/files/ord_mai_nr_401_planul_de_actiuni_tetra_0.pdf (accesat la 08.10.2021).
16. https://politia.md/sites/default/files/ord.351-17_concept_sigau.pdf (accesat la 08.10.2021).
17. https://politia.md/sites/default/files/ord.387-17_privind_prevenirea_coruptiei_in_cadrul_igp.pdf (accesat la 09.10.2021).
18. https://politia.md/sites/default/files/raport_final_privind_implementarea_sdp_ro.pdf, (accesat la 09.10.2021).
19. <https://www.mai.gov.md/ro/news/uniunea-europeana-va-oferi-suport-pentru-mai-lupta-cu-covid-19> (accesat la 08.10.2021).
20. <https://www.mai.gov.md/sites/default/files/COVID/PLAN%20covid.pdf> (accesat la 08.10.2021).
21. <https://www.mai.gov.md/sites/default/files/COVID/raport%20autoevaluare%20Plan%20covid%20final%2020.04.2021%20rom%20new.pdf> (accesat la 09.10.2021).
22. <https://eeas.europa.eu/delegations/moldova/104776/ue-ofer%C4%83-364-milioane-de-eu>

ro-pentru-combate-pandemia-covid-19-%C8%99i-pentru-srijini-reforma_ro (accesat la 08.10.2021).

23. <https://gov.md/ro/content/uniunea-europeana-de-bursat-republicii-moldova-cele-364-milioane-de-euro> (accesat la 12.10.2021).

24. <https://politia.md/ro/content/strategia-si-planul-de-actiuni> (accesat la 12.10.2021).

25. https://ipp.md/wp-content/uploads/2020/10/BOP_10.2020.pdf; https://ipp.md/wp-content/uploads/2020/10/BOP_10.2020_anexe.pdf (accesat la 12.10.2021).

26. https://politia.md/sites/default/files/raport_de_activitate_12_luni_2017_var_finala.pdf (accesat la 12.10.2021).

27. Hotărârea Guvernului Nr. 609 din 03-07-2018 cu privire la aprobarea Concepției Sistemului informațional automatizat „Registrul de stat al armelor”, Publicat la 06-07-2018 în Monitorul Oficial Nr. 246-254 art. 669.

28. Legea nr. 288/2016 privind funcționarul public cu statut special din cadrul Ministerului Afacerilor Interne, Publicat la 10-02-2017 în Monitorul Oficial Nr. 40-49 art. 85.

29. Hotărârea Guvernului Nr. 828 din 18-11-2020 cu privire la modificarea Hotărârii Guvernului nr. 460/2017 pentru punerea în aplicare a prevederilor Legii nr. 288/2016 privind funcționarul public cu statut special din cadrul Ministerului Afacerilor Interne, Publicat la 20-11-2020 în Monitorul Oficial Nr. 304-312 art. 975.

30. <https://politia.md/ro/content/rapoarte-de-monitorizare-civica-reformei-politiei> (accesat la 12.10.2021).

31. Legea nr. 320 din 27.12.2012 cu privire la activitatea Poliției și statutul polițistului, publicat la 01-03-2013, în Monitorul Oficial Nr. 42-47 art. 145.

32. <http://www.ccrm.md/hotariri-si-rapoarte-1-95?idh=998> (accesat la 12.10.2021).

PROBLEMATICA CALIFICĂRII OMORULUI INTENȚIONAT IMPLICÂND O PLURALITATE DE VICTIME

Vadim PRISACARI

Doctorand, Școala Doctorală în Drept,
Științe Politice și Administrative al Consorțiului instituțiilor de învățământ Academia de Studii
Economice din Moldova și Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”,
Chișinău, Republica Moldova
e-mail: prisacarivadim@yahoo.com
<https://orcid.org/0000-0001-5414-6943>

În prezentul demers științific sunt identificate reguli de calificare a infracțiunii de omor intenționat presupunând existența mai multor victime. Atenția noastră este îndreptată spre infracțiunea de omor, ca fiind una dintre cele mai grave fapte penale contra persoanei. Sunt trasate criteriile de delimitare a infracțiunii de omor intenționat în formă prelungită de cea în formă simplă și repetată. La fel, sunt punctate liniile de demarcare dintre omorul intenționat presupunând mai multe victime și concursul real între omor și omor. În fine, sunt evidențiate unele reguli de încadrare a omorului intenționat în formă prelungită și repetată. În cadrul demersului științific au fost folosite mai multe metode, inerente unei investigații de natura celei realizate: metoda logică – în planul argumentării soluțiilor de calificare propuse; metoda istorică – în planul deslușirii înțelesului circumstanței agravante prevăzute la lit.o) alin.(2) art.145 CP RM „de către o persoană care anterior a săvârșit un omor intenționat prevăzut la alin.(1)”; metoda comparativă – în planul delimitării omorului intenționat în formă simplă implicând o pluralitate de victime de forma prelungită a omorului, precum și al disocierii formei prelungite a omorului de forma repetată și de concursul real între aceste fapte.

Cuvinte-cheie: omor intenționat, pluralitate de victime, infracțiune unică, infracțiune prelungită, infracțiune repetată.

THE ISSUE OF QUALIFICATION OF THE INTENDED KILLING INVOLVING A PLURALITY OF VICTIMS

In this scientific approach, rules are identified to qualify the offense of intentional killing involving several victims. Our attention is focused on the crime of killing as one of the most serious criminal acts against the person. Criteria for the offense of intentional killing are drawn up in a form that is extended by that which is simple and repeated. Similarly, the demarcation lines between the intentional killing involving several victims and the real contest between killing and killing are scored. Finally, some rules are highlighted to place the intended killing in a prolonged and repeated form. Several methods, inherent in an investigation of the nature of the one carried out, have been used in the scientific process: the logical method – in the plan of reasoning for the proposed qualification solutions; historical method - in the plan of showing the meaning of the aggravating circumstance referred to in letter o, paragraph (2) Article 145 of the Criminal Code or the republic of Moldova "by a person who previously committed an intentional killing referred to in paragraph 1"; comparative method – in the plan to demarcate the intended killing in simple form involving a plurality of victims of the prolonged form of the killing, as well as the separation of the prolonged form of the killing from the repeated form and the real contest between these facts.

Keywords: intentional killing, plurality of victims, single crime, prolonged crime, repeated crime.

LA PROBLÉMATIQUE DE LA QUALIFICATION DE MEURTRE INTENTIONNEL IMPLIQUANT PLUSIEURS VICTIMES

Dans cette approche scientifique, il existe des règles identifiées pour la qualification du crime de meurtre intentionnel en supposant l'existence de plusieurs victimes. Notre attention est dirigée vers le crime de meurtre, comme l'un des actes criminels les plus graves contre la personne. Les critères de délimitation du crime de meurtre intentionnel sous forme prolongée de celui sous forme simple et répétée sont dessinés. De même, les lignes de démarcation entre le meurtre intentionnel supposant plusieurs victimes et la lutte réelle entre le meurtre et le meurtre sont pointillées. Enfin, certaines règles pour encadrer le meurtre intentionnel sous forme prolongée et répétée sont mises en évidence. Dans l'approche scientifique, plusieurs méthodes ont été utilisées, inhérentes à une enquête sur la nature de celle effectuée: la méthode logique – dans le plan d'argumentation des solutions de qualification proposées; la méthode historique – dans le plan de démêler le sens de la circonstance aggravante prévue dans lit.a) par.(2) art.145 CP RM "par une personne qui a déjà commis un meurtre intentionnel prévu à l'al.(1)"; méthode comparative - dans le plan de délimitation du meurtre intentionnel sous forme simple impliquant une pluralité de victimes de la forme prolongée du meurtre, ainsi que la dissociation de la forme prolongée du meurtre de la forme répétée et la contestation réelle entre ces actes.

Mots-clés: meurtre intentionnel, pluralité de victimes, infraction unique, infraction prolongée, infraction répétée.

ПРОБЛЕМАТИКА КВАЛИФИКАЦИИ УМЫШЛЕННОГО УБИЙСТВА СО МНОЖЕСТВОМ ЖЕРТВ

В рамках данного научного исследования обозначены правила квалификации преступления умышленного убийства при наличии нескольких потерпевших (жертв). Наше внимание сосредоточено на преступлении в виде убийства, как одном из наиболее тяжких преступных деяний против личности. Выделены также критерии разграничения преступления умышленного убийства в длительной форме от аналогичного преступления в простой и повторной форме. Также проведены разделительные линии между умышленным убийством со множеством жертв и реальной конкуренцией между одним способом убийства и другим. Наконец, существуют некоторые правила классификации умышленного и повторного убийства. При подготовке данной статьи использовались несколько методов, присущих подобному исследованию: логический метод - в части аргументации предлагаемых квалификационных решений; исторический метод - для понимания значения отягчающего ответственность обстоятельства, предусмотренного подпунктом о) пункта (2) статьи 145 Уголовного кодекса Республики Молдова, «лицом, ранее совершившим умышленное убийство, предусмотренное пунктом (1)»; сравнительный метод - в условиях разграничения умышленного убийства в простой форме с несколькими потерпевшими, затажной формы убийства, а также разграничения затажной формы убийства от повторного и фактического соперничества между этими деяниями.

Ключевые слова: умышленное убийство, множество жертв, единичное преступление, затажное преступление, повторное преступление.

Introducere

A.Mariș susține că „pentru ca o faptă concretă să atragă răspunderea penală, ea trebuie să poată fi încadrată în tiparul stabilit de norma de incriminare [1, p. 163]”.

Calificarea unor fapte ce lezează viața sau sănătatea persoanei, de asemenea, presupune, alegerea unei

norme exacte și încadrarea conduitei infracționale în tiparul acestei norme.

Tot mai multe dificultăți apar la încadrarea infracțiunilor contra vieții atunci când acestea îmbracă forma unor fapte complexe, prelungite sau repetate. Corespunzător, necesită clarificare multiple situații problematice vizând calificarea infracțiunilor contra vieții persoanei în tiparul mai multor norme

incriminătorii (*i.e.* conform regulilor concursului de infracțiuni).

În cadrul prezentului demers științific vom stărui să examinăm unele dintre aceste aspecte. La concret, vom încerca să extrapolăm regulile de calificare a unor forme concrete de infracțiuni unice (*e.g.* prelungită, repetată), precum și a celor privitoare la concursul de infracțiuni în contextul infracțiunii de omor intenționat.

Atenția noastră va fi îndreptată spre infracțiunea de omor, ca fiind una dintre cele mai grave fapte penale contra persoanei. Plus la aceasta, conținutul componentei de infracțiune de bază, înscrise la alin. (1) art. 145 din Codul penal al Republicii Moldova (în continuare – CP RM [2]), precum și al varianțelor agravate, raportat la practica judiciară în materie, permite identificarea unor ipoteze, în care se simt a fi prezente, din plin, unele sau alte forme ale infracțiunii unice naturale sau legale.

Totuși, efortul nostru va fi îndreptat, în cea mai mare parte, spre investigarea omorului intenționat implicând o pluralitate de victime.

Metodologia de cercetare folosită. În cadrul demersului științific au fost folosite mai multe metode, inerente unei investigații de natura celei realizate. La concret au fost folosite următoarele: metoda logică – în planul argumentării soluțiilor de calificare propuse; metoda istorică – în planul deslușirii înțelesului circumstanței agravante prevăzute la lit. o) alin. (2) art. 145 CP RM „de către o persoană care anterior a săvârșit un omor intenționat prevăzut la alin. (1)”; metoda comparativă – în planul delimitării omorului intenționat în formă simplă implicând o pluralitate de victime de forma prelungită a omorului, precum și al disocierii formei prelungite a omorului de forma repetată și de concursul real între aceste fapte.

Expunerea conținutului de bază

Ab initio, semnalăm că lit. g) alin. (2) art. 145 CP RM prevede răspunderea pentru omorul săvârșit

„asupra a două sau mai multor persoane [2]”. Iar la lit. o) alin. (2) art. 145 CP RM este incriminat omorul intenționat săvârșit „de către o persoană care anterior a săvârșit un omor intenționat prevăzut la alin. (1) [2]”. În fine, acțiunile făptuitorului pot forma un concurs între două sau mai multe infracțiuni de omor intenționat.

Aceste ipoteze trebuie disociate. Prezența uneia sau alteia permite efectuarea unei calificări corespunzătoare. Astfel, de exemplu, în cazul în care se atestă forma prelungită a omorului cele comise trebuie încadrate conform lit. g) alin. (2) art. 145 CP RM. În schimb, în cazul formei repetate a omorului cele săvârșite urmează a fi încadrate în baza lit. o) alin. (2) art. 145 CP RM. La rândul lor, acestea necesită deosebite de concursul între omorul intenționat și omorul intenționat, distincția între ele, în unele cazuri, fiind la limită.

În ceea ce privește circumstanța agravantă consemnată la lit. g) alin. (2) art. 145 CP RM, surprindem că, în acest caz, omorul poate lua o dublă formă (alternativă): a) simplă sau b) prelungită. Cele două ipoteze sunt desprinse din teza formulată de I. Macari: „Faptele sunt săvârșite, de regulă, concomitent sau într-un interval de timp cu circumstanțe ce întrunesc aceste omoruri și care mărturisesc despre o intenție unică a vinovatului [3, p. 49]”. Cu alte cuvinte, forma simplă a omorului este prezentă atunci când făptuitorul lipsește de viață victima printr-un act (*e.g.* detonarea unui explozibil (*i.e.* în baza unei singure acțiuni sunt lipsite de viață mai multe victime) sau în baza mai multor acte imediat succesive (*e.g.* tragea din armă (*i.e.* victimele sunt lipsite de viață prin acțiuni diferite)).

Cea din urmă ipoteză a omorului în formă simplă, implicând o pluralitate de victime, trebuie deosebită de forma prelungită a omorului. Sunt meritorii explicațiile aduse de A. Mariș: „Sub aspectul repetării unor acte materiale, infracțiunea continuată seamănă cu unitatea naturală, deosebirea constând în aceea

că, în timp ce la infracțiunea unică naturală actele se săvârșesc într-o succesiune imediată, neîntreruptă, în aceleași împrejurări, la infracțiunea unică continuată, între actele materiale se intercalează diferite perioade de timp [4, p. 150]”.

Deducem că forma simplă a omorului intenționat, implicând o succesiune de acte infracționale, ca și forma prelungită a omorului, se caracterizează prin prezența unor intervale de timp între actele materiale comise. Totuși, spre deosebire de forma simplă a omorului, cea prelungită cere prezența unor intervale mai mari între acte. Prezența unui interval prea mic poate exprima o continuitate firească a actelor materiale comise, fiind o trăsătură caracteristică infracțiunii unice simple. Pe bună dreptate menționează G.Sabău: „Din conceptul de infracțiune continuată face parte și cerința să existe un interval de timp între faptele componente. Acest interval nu trebuie să fie nici prea redus, deoarece s-ar confunda cu existența contextualității, iar în locul infracțiunii continuate ar fi o unitate naturală simplă de infracțiune [5, p. 79-80]”.

Desigur, delimitarea formei simple de cea prelungită a omorului comis asupra a două sau mai multor persoane nu are relevanță în planul calificării celor comise. În ambele ipoteze, la calificare trebuie reținută lit. g) alin. (2) art. 145 CP RM. Această disociere însă, poate contribui în planul individualizării judiciare a pedepsei penale.

Analizând practica judiciară a Federației Ruse în materia omorului comis asupra a două sau mai multor persoane N.N. Korotkih menționează: „Instanțele de judecată, de regulă, rețin acest semn calificativ atunci când lipsirea de viață a victimelor este realizată concomitent, fără o întrerupere ori succesiv, i.e. o victimă după alta [6, p. 88]”.

Studiul practicii judiciare autohtone în sfera ce vizează infracțiunea de omor săvârșită asupra a două sau mai multor persoane (lit. g) alin. (2) art. 145 CP RM) confirmă concluzia lansată de N.N. Korotkih.

Astfel, în cele mai dese cazuri, omorul intenționat implicând mai multe victime, prevăzut la lit. g) alin. (2) art. 145 CP RM, i-a forma unei infracțiuni simple constând în lipsirea de viață a victimelor prin acțiuni concomitente sau imediat succesive [7; 8; 9; 10; 11; 12]. Cu titlu de exemplu prezentăm următoarea speță: „P.S. pe parcursul nopții de 13 august 2017 spre 14 august 2017, fiind în stare de ebrietate, aflându-se la domiciliul tatălui său P.G., care concubina cu R.T., în rezultatul unui conflict cu ultimii, având intenția de a-i omori, cu o deosebită cruzime, le-a aplicat acestora din urmă multiple lovituri cu un obiect dur în rezultatul cărora victimele P.G. și R.T. au decedat[13]”.

În contrast, forma prelungită a omorului intenționat a fost identificată în următoarea speță: „R.C., la data de 02.09.2018, aproximativ la orele 06:00, acționând cu intenție, din interes material, profitând de faptul că N.S. și M.V. se aflau în imposibilitate de a se apăra, întrucât dormeau, fiind în stare de ebrietate, folosind un cuțit, a intrat în odaia în care dormea M.V. unde, cu deosebită cruzime, i-a aplicat ultimului multiple lovituri cu cuțitul în abdomen, cauzându-i leziuni corporale, în urma cărora a decedat. Ulterior, R.C. a intrat în odaia în care dormea N.S., l-a atacat pe ultimul, aplicându-i cu deosebită cruzime, multiple lovituri cu cuțitul în regiunea gâtului și abdomenului, cauzându-i leziuni corporale, în urma cărora acesta a decedat [14]”.

În unele cazuri [15; 16], forma prelungită a omorului coexistă cu infracțiunea săvârșită în participație. Se constată că, unul dintre participanți lipsește de viață o victimă, în timp ce celălalt participant lipsește de viață cealaltă victimă.

În altă privință, unii autori sunt de părere că infracțiunea de omor intenționat nu se poate exprima în formă prelungită. Bunăoară, G.-A. Vasile enunță: „Infracțiunea de omor este o infracțiune ce se realizează rapid și nu poate fi reluată împotriva aceleiași persoane, deci infracțiunea de omor nu poate fi execu-

tată în formă continuată [17, p. 440]”. La rândul său, G.Sabău afirmă: „Urmările imediate ale infracțiunilor continuate dacă se răsfrâng asupra unor persoane diferite (subiecți pasivi ai infracțiunii continuate) face imposibilă existența unui rezultat global unic [5, p. 163]”. I.Pascu prezintă următoarele argumente în acest sens: „În ipoteza infracțiunilor contra persoanei pluralitatea subiecților pasivi exclude forma continuată din următoarele două considerente: a) În primul rând, săvârșirea acțiunii tipice în cazul infracțiunilor contra persoanei este atât de strâns legată de persoana subiectului pasiv încât reprezentarea autorului cu privire la comiterea ei implică în mod necesar și reprezentarea unei anumite victime, și numai a acesteia. b) În al doilea rând, în cazul infracțiunilor contra persoanei fiecare subiect pasiv suportă, în mod distinct, câte un rezultat autonom al acțiunii săvârșite împotriva sa de către infractor. Autonomia rezultatelor diferitelor acțiuni, la această categorie de infracțiuni, este absolută și face imposibilă constituirea prin adăugare a unui singur rezultat. În lipsa unui asemenea rezultat global, imposibil de realizat, se înțelege că nici rezoluția infracțională nu poate fi unică (cerință fără de care este de neconceput infracțiunea continuată) [18, p. 51]”.

Nu putem susține aserțiunile doctrinare sus-evocate. Suntem de părere că orice infracțiune contra persoanei, în general, și omorul intenționat, în special, poate îmbrăca formă prelungită (cu excepția celor *a priori* incompatibile cu infracțiunea prelungită). Omorul intenționat nu constituie infracțiune incompatibilă cu forma prelungită. Pluralitatea de victime nu face imposibilă atestarea formei prelungite. Apropo, precizăm că, prin Decizia Curții Constituționale a României referitoare la excepția de neconstituționalitate a dispozițiilor art. 35 alin. (1) și ale art. 39 alin. (1) lit. b) din Codul penal, nr.368 din 30 mai 2017[19] a fost declarată neconstituțională sintagma „și împotriva aceluiași subiect pasiv”, înscrisă în dispoziția alin. (1) art. 35 din Codul penal

al României (normă ce cuprinde definiția infracțiunii continuate).

În orice caz, practica judiciară autohtonă îmbrățișează ideea posibilității luării omorului intenționat a unei forme prelungite, caz în care devine aplicabilă dispoziția lit. g) alin. (2) art. 145 CP RM. Demonstrative sunt alegațiile judiciare consfințite în textul hotărârii Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova „Cu privire la practica judiciară în cauzele penale referitoare la infracțiunile săvârșite prin omor (art. 145-148 CP RM)”, nr.11 din 24.12.2012 (în continuare – hotărârea Plenului CSJ nr.11/2012): „este posibil ca intenția de omor a două sau mai multor persoane să nu se realizeze simultan, ci etapizat, parcurgând mai multe episoade. În acest caz, va fi prezentă o infracțiune unică prelungită de omor, având la bază intenția unică de omor a două sau mai multor persoane [20]”.

Un alt aspect ce merită tratat în contextul circumstanței agravante analizate ține de problema calificării conduitei criminale în ipoteza în care urmarea prejudiciabilă sub forma pluralității de victime (*i*) nu este cauzată deloc (nu survine nici un deces), sau (*ii*) este cauzată parțial (*e.g.* survine decesul unei singure persoane din cele două vizate).

Soluția de calificare pentru prima ipoteză (atunci când nu survine nici un deces, deși făptuitorul a voit să lipsească de viață mai multe victime) este neîndoielnică: cele comise trebuie încadrate în baza art. 27, lit. g) alin. (2) art. 145 CP RM. Respectiva soluție este urmată de practicienii dreptului penal [21; 22; 23; 24; 25; 26].

Mai puțin neîndoielnică este soluția de calificare pentru ipoteza în care este cauzată o urmare prejudiciabilă parțială (*e.g.* survine decesul unei singure persoane din cele două vizate). Atât în doctrină, cât și în practica judiciară lipsește o unanimitate de păreri în ceea ce privește soluția de calificare. În principiu, chestiunea litigioasă se învârtă în jurul calificării

celor comise conform regulilor infracțiunii unice sau a celor privind concursul de infracțiuni.

În opinia lui I.Pascu și V.Lazăr „dacă făptuitorul a reușit săucidă doar o persoană va exista concurs de infracțiuni între un omor consumat (simplu, calificat sau deosebit de grav săvârșit în alte condiții decât cele descrise la lit. b) art. 176 din Codul penal) și o tentativă de omor deosebit de grav în condițiile lit. b) art. 176 din Codul penal [27, p. 87]”. În același făgaș, Gh.Diaconescu și C.Duvac punctează: „în ipoteza în care acțiunea-inacțiunea a provocat decesul unei singure persoane, din pluralitatea de persoane vizate, fapta se va încadra în infracțiunea de omor simplu (dacă nu este calificat datorită altor modalități normative) în concurs cu tentativa la infracțiunea de omor deosebit de grav [28, p. 97]”. La rândul său, S.Bogdan enunță: „Discuții interesante au fost generate de ipoteza în care, urmare a acțiunii de ucidere, o persoană decedează și una nu. Nu se poate reține o infracțiune consumată de omor, deoarece rezultatul acestei infracțiuni constă în uciderea a cel puțin două persoane. Nu se poate reține nici o tentativă la omor deosebit de grav, deoarece s-a produs jumătate din urmarea prevăzută de lege, și anume moartea unei persoane. Singura soluție acceptabilă constă în rupearea unității legale și încadrarea faptei într-un concurs de infracțiuni dintre o tentativă de omor și un omor consumat [29, p. 39-40]”.

Observăm că S.Bogdan recunoaște că în atare caz este produsă o jumătate de urmare (deși făptuitorul a voit să cauzeze întreaga urmare prejudiciabilă), dar, în același timp, de neînțeles, propune soluția concursului de infracțiuni.

Alți autori sunt de altă părere. De exemplu, N.Babii susține: „Semnul obligatoriu al laturii obiective al acestei infracțiuni îl formează urmarea prejudiciabilă: decesul a două sau mai multor persoane, adică cel puțin două decese. Prezența decesului unei singure persoane înseamnă că cele comise nu conțin toate semnele acestei componente de infracțiune, aceas-

ta nefiind consumată. În acest caz, cauzarea morții unei singure persoane reprezintă o tentativă de omor a două sau mai multor persoane [30, p. 38]”. Similar, S.Brînza și V.Stati consemnează: „în ipoteza în care făptuitorul a încercat să lipsească de viață două sau mai multe persoane, dar a decedat numai una singură, răspunderea trebuie aplicată în baza art. 27 și lit. g) alin. (2) art. 145 CP RM. Nu în baza alin. (1) art. 145 și art. 27 și lit. g) alin. (2) art. 145 CP RM. Nici în baza alin. (1) art. 145 și art. 27 și alin. (1) art. 145 CP RM [31, p. 6; 32, p. 211]”. Respectiva opinie este susținută și de I.Soroceanu [33, p. 62].

Potrivit autorului uzbek B.B. Matliubov „aprecierea juridică a unei infracțiuni în baza regulilor concursului contravine principiului echității, precum și regulilor generale de calificare a unei activități infracționale neconsumate [34, p. 46]”.

Merită atenție argumentele aduse de către S.Brînza și V.Stati: „nu-i putem incrimina făptuitorului concursul de infracțiuni, atunci când acesta a urmărit să săvârșească o singură infracțiune. Pluralitatea urmărilor prejudiciabile nu implică inevitabil pluralitatea de infracțiuni. Aceasta pentru că pluralitatea de urmări prejudiciabile este o consecință a pluralității de victime. Este extrem de important a înțelege că, în contextul infracțiunii prevăzute la lit. g) alin. (2) art. 145 CP RM, urmările prejudiciabile constau nu pur și simplu în moartea persoanei. Ele constau în moartea a două sau mai multor persoane. Iar infracțiunea, prevăzută la lit. g) alin. (2) art. 145 CP RM, se caracterizează prin unitatea intenției în raport cu pluralitatea de victime. Deci, și în raport cu pluralitatea de urmări prejudiciabile. Din aceste considerente, neconsumarea infracțiunii analizate din cauze independente de voința făptuitorului nu poate influența asupra construcției componente de infracțiune unică a omorului săvârșit asupra a două sau mai multor persoane, în sensul modificării acesteia. Orice altă soluție la acest caz ar însemna agravarea nejustificată și disproporționată a situației

făptuitorului, constituind o încălcare a principiului legalității [31, p. 6; 32, p. 211]”. S.Brînza mai enunță: „neconsumarea infracțiunii din cauze independente de voința făptuitorului nu ne dă motive să disjungem artificial activitatea lui infracțională. Să creăm pe hârtie două intenții infracționale. Când în realitate, în conștiința făptuitorului, nu a fost decât una singură [35, p. 3-4]”.

Totuși, practica judiciară [36; 37; 38] susține, cu precădere, prima dintre soluțiile de calificare propuse: potrivit regulilor concursului de infracțiuni. Tocmai această soluție este recomandată de Plenul Curții Supreme de Justiție: „În cazul în care făptuitorul a încercat să omoare două sau mai multe persoane, dar a decedat numai una singură, răspunderea trebuie aplicată în baza alin. (1) art. 145 (dacă nu sunt circumstanțe din alin. (2)), art. 27 și lit. g) alin. (2) art. 145 CP RM [19]” (pct.5.6. din hotărârea Plenului CSJ nr.11/2012).

O sugestie judiciară asemănătoare reiese din pct.5 al hotărârii Plenului Judecătoriai Supreme a Federației Ruse „Despre practica judiciară în cauzele penale privind omorul (art. 105 din Codul penal al Federației Ruse)”, nr.1 din 27 ianuarie 1999 [39], precum și din pct.5 al hotărârii Plenului Judecătoriai Supreme a Republicii Belarus „Despre practica judiciară în cauzele penale privind omorul (art. 139 din Codul penal al Republicii Belarus)”, nr.9 din 17 decembrie 2002 [40].

În ceea ce ne privește, ne facem părtașii celui deal doilea curent de opinii (care consideră că cele comise trebuie încadrate conform regulilor infracțiunii unice, ci nu potrivit regulilor privind concursul de infracțiuni).

În opinia autorilor A.L. Karasova și A.V. Gorbani „aplicarea pedepsei, în asemenea cazuri, nu corespunde caracterului și gradului de pericol social al celor comise [41]”.

Înțelegem că calificarea în concurs, propusă de adepții celui alt curent de opinii, este justificată de

inechitatea calificării celor comise doar ca tentativă la infracțiunea prevăzută la lit. g) alin. (2) art. 145 CP RM. În același timp, considerăm că tocmai această soluție corespunde conținutului intenției făptuitorului, constând în lipsirea de viață a două sau mai multor persoane, ci nu doar a uneia. Respectiva regulă de calificare nu poate fi ignorată, doar pentru a respecta principiul echității tragerii la răspundere penală.

De aceea, ne alăturăm soluției de calificare date în următoarea speță: „*M.R., la 14 aprilie 2014, aproximativ la ora 20.00, fiind în stare de ebrietate alcoolică, aflându-se în curtea gospodăriei sale, amplasată în or. F., str. C. Stere 24, având în mână un cuțit de bucătărie, în urma unor relații ostile apărute spontan, intenționat, i-a aplicat lui M.E. o lovitură cu cuțitul în regiunea abdomenului, pricinuindu-i leziuni corporale grave, periculoase pentru viață și lui V.A. o lovitură cu cuțitul în regiunea cutiei toracice, pricinuindu-i leziuni corporale grave, periculoase pentru viață, în rezultatul căreia aceasta, la scurt timp, a decedat în secția de reanimare a Spitalului raional F., fapt confirmat prin raportul de expertiză medico-legală nr. 38 din 15.04.2014, iar viața lui M.E. a fost salvată datorită intervenției personalului medical, motiv ce nu a permis realizarea intenției de omori două persoane din cauze independente de voința sa*[42]”. Subliniem că acțiunile inculpatului M.R. au fost încadrate în baza art. 27, lit. g) alin. (2) art. 145 CP RM. Și cel mai important: respectiva soluție de calificare a fost susținută atât de către instanța de apel [43], cât și de către cea de recurs [44].

În definitivă, pentru a nu ignora latura subiectivă în procesul calificării omorului intenționat săvârșit asupra a două sau mai multor persoane, venim cu propunerea de reformulare a explicației judiciare înscrise la pct.5.6. din hotărârea Plenului CSJ nr.11/2012 (sus-evocată): „În cazul în care făptuitorul a încercat să omoare două sau mai multe per-

soane, dar a decedat numai una singură, răspunderea trebuie aplicată în baza art. 27, lit. g) alin. (2) art. 145 CP RM [20]”.

În opinia lui I.Pascu și V.Lazăr pentru a se reține elementul circumstanțial agravant „asupra a două sau mai multe persoane” este necesară îndeplinirea condiției privind „unitatea intenției de a ucide două sau mai multe persoane [27, p. 87]”. S.Brînza relevă că „această condiție se exprimă în aceea că făptuitorul trebuie să manifeste o intenție unică (dublă de un scop unic) de a lipsi de viață două sau mai multe persoane [31, p. 6]”. În același plan, I.Macari afirmă: „Pentru un așa omor este necesar ca fapta săvârșită să fie cuprinsă de o unică intenție a vinovatului [3, p. 49]”.

În pct.5.6. din hotărârea Plenului CSJ nr.11/2012 sunt aduse următoarele sugestii practice: „Important este ca intenția de omor a două sau mai multor persoane să se formeze fie până la omorul a primei victime, fie în procesul de realizare a acțiunii (inacțiunii) de omor a primei victime. Nu însă după aceasta. În caz contrar, cele săvârșite vor forma concursul dintre două sau mai multe infracțiuni de omor [20]”.

Tot așa și N.N. Korotkih punctează că „semnul componente de infracțiune „asupra a două sau mai multor persoane” ar trebui să implice unitatea intenției, absența căreia demonstrează prezența unui concurs de infracțiuni [6, p. 90]”.

Nu s-a ținut cont de această regulă în speța ce urmează: „P.A., în comun cu P.S., la data de 14 august 2010, în jurul orei 22.10, sub pretextul procurării unui aparat de fotografiat de model „Nikon D 90”, au sosit pe XXX, unde în fața scării nr. 8 a blocului nominalizat erau așteptați de către S.A., care la acel moment realiza aparate de fotografiat și calculatoare. Ulterior, toți trei au urcat la etajul 7 și împreună cu S.A. au intrat în apartamentul nr.185, în care locuia mama ultimului S.C. și care, la acel moment, se afla acasă. În continuarea acțiunilor criminale, P.A. și P.S. împreună cu S.A.

au intrat în odaia cea mare a apartamentului nominalizat. Acolo, P.A. și P.S., folosind un cuțit și un lanț, cu o deosebită cruzime, i-au aplicat lui S.A. multiple lovituri în regiunea cutiei toracice, feței și a gâtului, în rezultatul cărora victima a decedat pe loc. Continuându-și acțiunile sale criminale, în scopul ascunderii omorului lui S.A. (sublinierea ne aparține – n.a.), în momentul când în odaie a intrat S.C., P.A. împreună cu P.S., cu o deosebită cruzime, i-au aplicat cu cuțitul multiple lovituri în regiunea gâtului, în rezultatul cărora, victima a decedat pe loc[45]”. De menționat că acțiunile inculpaților au fost calificate în baza lit. b), i), j), g) alin. (2) art. 145 CP RM (i.e., inclusiv cu circumstanța agravantă „asupra a două sau mai multor persoane”).

Remarcăm că, în speță, inculpații au acționat în baza unor intenții diferite în raport cu omorul celor două victime. Mai întâi a fost comis omorul victimei S.A. Ulterior, în baza unei noi intenții, apărute ulterior omorului primei victime, a fost lipsită de viață victima S.C. – mama primei victime. Omorul lui S.C. a fost realizat în vederea ascunderii omorului victimei S.A. Cel mai probabil, intenția de a omori victima S.C. a apărut spontan, în condițiile în care inculpații și-au dat seama că omorul inițial (al victimei S.A.) ar putea fi denunțat de către S.C.

În concluzie, acțiunile inculpaților, conțin semnele unui concurs de infracțiuni: dintre două omoruri intenționate (cu excepția lit. g) alin. (2) art. 145 CP RM).

Pentru a încadra în baza lit. g) alin. (2) art. 145 CP RM intenția de a lipsi de viață cea de-a doua victimă trebuie să apară nu mai târziu de momentul lipirii de viață a primei victime. În caz contrar, cele săvârșite formează concurs de infracțiuni. În speța de mai jos se atestă ipoteza apariției intenției de a lipsi de viață a doua victimă până la consumarea omorului primei victime: „G.V. de comun acord și împreună cu D.I., au elaborat un plan în vederea sustragerii unor bunuri. Ajungând în s. Z., r-nul S.,

staționând automobilul în apropierea gospodăriei lui C.S., au împărțit în prealabil între ei rolurile. Astfel, D.I. a rămas de pândă în automobil, iar G.V., în vederea realizării scopului său criminal, a pătruns în gospodăria lui C.S. În timp, ce G.V. s-a apropiat de ușa casei și cu ajutorul cuțitului pe care îl avea cu sine a încercat să deschidă lacătul, a fost observat de către C.S., care a încercat să-i curme acțiunile infracționale. Ca urmare, G.V., prin exces de autor, cunoscând că C.S. este de vârstă înaintată, intenționat, i-a aplicat multiple lovituri cu cuțitul în regiunea pieptului și abdomenului, în urma cărora, la scurt timp a decedat pe loc. Tot atunci, în timp ce G.V. a săvârșit omorul lui C.S., în vederea curmării acțiunilor infracționale ale acestuia (sublinierea ne aparține – n.a.), s-a implicat soția victimei, C.P. Atunci, G.V., cunoscând că ultima este de vârstă înaintată, intenționat, i-a aplicat ultimei cu cuțitul mai multe lovituri, în urma cărora ultima la scurt timp a decedat pe loc [46]”.

În exemplul de mai sus, lipsirea de viață a victimei C.P. a fost realizată până la consumarea primului omor. Din împrejurările de fapt, reiese că, intenția de a omori victima C.P. a apărut în momentul în care inculpatul G.V. îi aplica victimei C.S. multiple lovituri cu cuțitul (adică, până la survenirea decesului primei victime).

În concluzie, criteriul fundamental în delimitarea omorului intenționat în formă prelungită (implicând o pluralitate de victime) de concursul acestor fapte îl formează unitatea intenției. În prezența unei singure intenții cele comise constituie o singură infracțiune, urmând să fie calificate în baza lit. g) alin. (2) art. 145 CP RM. Acționarea în baza mai multor intenții face ca cele săvârșite să constituie un concurs de infracțiuni. În consecință, art. 145 CP RM trebuie reținut la calificare tot atâtea ori, câte intenții infracționale sunt prezente.

Totuși, cu titlu de excepție, art. 145 CP RM poate fi aplicat doar o singură dată (în pofida manifestării

de către făptuitor a unor intenții multiple). Este cazul formei repetate a omorului intenționat. Reiterăm că, la lit. o) alin. (2) art. 145 CP RM este prevăzută răspunderea penală pentru săvârșirea omorului în formă repetată. Ca și concursul de infracțiuni forma repetată a omorului cere ca făptuitorul să acționeze în baza unor intenții diferite față de omorurile comise. Însă, spre deosebire de concursul între faptele de omor intenționat forma repetată a omorului constituie infracțiune unică. Prin urmare, dacă în cazul concursului între mai multe fapte de omor la calificare sunt reținute mai multe norme incriminatorii, atunci, în cazul formei repetate a omorului este aplicată o singură normă incriminatorie (lit. o) alin. (2) art. 145 CP RM) indiferent de numărul de repetări. Totuși, pentru a opera prevederea de la lit. o) alin. (2) art. 145 CP RM este inevitabil ca omorurile ce se succed să i-a forma unor infracțiuni în varianta-tip. În caz contrar, omorurile ce se succed vor forma un concurs de infracțiuni.

I. Macari este de părere că „pentru calificarea infracțiunii conform semnului repetării este necesar a stabili dacă persoana a mai săvârșit înainte un omor, indiferent de faptul dacă a fost condamnată sau nu pentru primul omor [3, p. 52]”. Cu ocazia examinării infracțiunii repetate am punctat că, pentru a reține forma repetată a infracțiunii (inclusiv a celei de omor), este necesar ca făptuitorul să nu fi fost anterior condamnat pentru săvârșirea uneia dintre infracțiunile ce formează conținutul infracțiunii repetate.

Accentuăm repetat că, această cerință reiese din dispoziția alin. (1) art. 33 CP RM. La aceeași concluzie ajungem interpretând istoric instituția repetării infracțiunii. Or, norma de la alin. (1) art. 31 CP RM (normă ce cuprindea definiția infracțiunii repetate (la moment abrogată)) prevedea expres cerința neadmiterii existenței unei condamnări pentru vreuna dintre infracțiunile comise.

Astfel, lit. o) alin. (2) art. 145 CP RM devine aplicabilă doar dacă făptuitorul nu a fost condamnat

pentru cel puțin două dintre omorurile neagravate comise. Săvârșirea unui omor neagravat ulterior condamnării pentru comiterea unui alt omor neagravat nu îmbracă forma repetată a omorului, nefiind posibilă încadrarea în baza lit. o) alin. (2) art. 145 CP RM. Primul omor neagravat săvârșit poate conta doar în planul aplicării pedepsei, întrucât cea de-a doua infracțiune de omor neagravat este săvârșită în stare de recidivă. Deci, forma repetată a omorului trebuie deosebită de infracțiunea de omor săvârșită în stare de recidivă. Aceste două situații juridice nu se suprapun, deși se pot intersecta; or, nu este exclusă ipoteza săvârșirii unui omor repetat, infracțiunea fiind comisă în stare de recidivă (e.g. ulterior condamnării pentru săvârșirea unui omor făptuitorul comite alte două omoruri (neagravate), pentru ultimele două omoruri făptuitorul nefiind condamnat și neexpirând termenul de prescripție de tragere la răspundere penală).

Concluzii

Forma simplă a omorului intenționat, implicând o succesiune de acte infracționale, ca și forma prelungită a omorului, se caracterizează prin prezența unor intervale de timp între actele materiale comise. Totuși, spre deosebire de forma simplă a omorului, cea prelungită cere prezența unor intervale mai mari între acte. Prezența unui interval prea mic poate exprima o continuitate firească a actelor materiale comise, fiind o trăsătură caracteristică infracțiunii unice simple.

Orice infracțiune contra persoanei, în general, și omorul intenționat, în special, poate îmbrăca formă prelungită (cu excepția celor *a priori* incompatibile cu infracțiunea prelungită). Omorul intenționat nu constituie infracțiune incompatibilă cu forma prelungită. Pluralitatea de victime nu face imposibilă atestarea formei prelungite.

Atât în doctrină, cât și în practica judiciară lipsește o unanimitate de păreri în ceea ce privește

soluția de calificare pentru ipoteza în care este cauzată o urmare prejudiciabilă parțială (e.g. survine decesul unei singure persoane din cele două vizate). În principiu, chestiunea litigioasă se învârtă în jurul calificării celor comise conform regulilor infracțiunii unice sau a celor privind concursul de infracțiuni. Calificarea celor comise în baza regulilor infracțiunii unice (raportat la art. 27 CP RM) corespunde conținutului intenției făptuitorului, constând în lipsirea de viață a două sau mai multor persoane, ci nu doar a uneia. Respectiva regulă de calificare nu poate fi ignorată, doar pentru a respecta principiul echității tragerii la răspundere penală.

Pentru a încadra în baza lit. g) alin. (2) art. 145 CP RM intenția de a lipsi de viață cea de-a doua victimă trebuie să apară nu mai târziu de momentul lipirii de viață a primei victime. În caz contrar, cele săvârșite formează concurs de infracțiuni.

Criteriul fundamental în delimitarea omorului intenționat în formă prelungită (implicând o pluralitate de victime) de concursul acestor fapte îl formează unitatea intenției. În prezența unei singure intenții cele comise constituie o singură infracțiune, urmând să fie calificate în baza lit. g) alin. (2) art. 145 CP RM. Acționarea în baza mai multor intenții face ca cele săvârșite să constituie un concurs de infracțiuni. În consecință, art. 145 CP RM trebuie reținut la calificare tot atâtea ori, câte intenții infracționale sunt prezente.

Cu titlu de excepție, art. 145 CP RM poate fi aplicat doar o singură dată (în pofida manifestării de către făptuitor a unor intenții multiple). Este cazul formei repetate a omorului intenționat. Ca și concursul de infracțiuni forma repetată a omorului cere ca făptuitorul să acționeze în baza unor intenții diferite față de omorurile comise. Însă, spre deosebire de concursul între faptele de omor intenționat forma repetată a omorului constituie infracțiune unică. Prin urmare, dacă în cazul concursului între mai multe fapte de omor la calificare sunt reținute

mai multe norme incriminatorii, atunci, în cazul formei repetate a omorului este aplicată o singură normă incriminatorie (lit. o) alin. (2) art. 145 CP RM) indiferent de numărul de repetări.

Săvârșirea unui omor neagravat ulterior condamnării pentru comiterea unui alt omor neagravat nu îmbracă forma repetată a omorului, nefiind posibilă încadrarea în baza lit. o) alin. (2) art. 145 CP RM. Primul omor neagravat săvârșit poate conta doar în planul aplicării pedepsei, întrucât cea de-a doua infracțiune de omor neagravat este săvârșită în stare de recidivă.

Referințe bibliografice

1. MARIȚ, A. Evoluția conceptelor și a reglementărilor cu privire la vinovăția penală. Chișinău: Tipografia Centrală, 2005. 288 p. ISBN 9975-78-409-7.
2. Codul penal, adoptat de Parlamentul Republicii Moldova la 18.04.2002. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2002, nr.128-129, republicat în Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2009, nr.72-74.
3. MACARI, I. Dreptul penal al Republicii Moldova. Partea Specială. Chișinău: CE USM, 2003. 509 p. ISBN 9975-70-247-3.
4. MARIȚ, A. Calificarea infracțiunii: aspecte teoretico-normative și practice ale calificării infracțiunilor. Suport de curs. Chișinău: Centrul Editorial „Universitatea de Studii Europene din Moldova”, 2015, p. 150. ISBN 978-9975-3041-5-3.
5. SABĂU, G. Conceptul de infracțiune continuată. În: Revista de Drept Penal. 2008, nr.1, p. 74-80. ISSN 1223-0790.
6. КОРОТКИХ, Н.Н. Проблемы квалификаций преступлений, совершенных в отношении двух или более лиц. În: Юридическая наука. 2016. №1, p. 86-91. ISSN 2220-5500.
7. Decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova din 08 septembrie 2020. Dosarul nr.lra-755/2020. http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=16667
8. Sentința Judecătoriei Cahul din 28 decembrie 2016. Dosarul nr.1-292/16. https://jch.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/6d934ee8-74e4-e611-80d1-0050568b37b6
9. Decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova din 13 octombrie 2021. Dosarul nr.lra-1409/2021. http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=19627
10. Sentința Judecătoriei Hâncești, sediul Central din 30 octombrie 2019. Dosarul nr.1-87/19. https://jhn.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/f307c8d8-987d-458c-b655-7c813cb35c02
11. Decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova din 23 ianuarie 2019. Dosarul nr.lra-126/2019. http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=12848
12. Decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova din 13 iulie 2016. Dosarul nr.lra-987/2016. http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=6934
13. Decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova din 07 noiembrie 2018. Dosarul nr.lra-1963/2018. http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=12036
14. Decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova din 19 noiembrie 2019. Dosarul nr.lra-1320/2019. http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=14742
15. Decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova din 18 aprilie 2018. Dosarul nr.lra-662/2018. http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=10887
16. Sentința Judecătoriei Orhei, sediul Central din 14 noiembrie 2017. Dosarul nr.1-260/2017. https://jor.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/b1ef583b-83-e5-e711-80d5-0050568b7027
17. VASILE, G.-A. Infracțiunea continuată vs concursul real de infracțiuni. În: Materialele Conferinței științifice studentești anuale (București, 23-24 martie 2012, ediția a II-a), p. 436-446.
18. PASCU, I. Tâlharie. Infracțiune continuată sau concurs de infracțiuni. În: Revista de Drept penal. 2004, nr.4, p.49-52. ISSN 1223-0790.

19. Decizia Curții Constituționale a României referitoare la excepția de neconstituționalitate a dispozițiilor art. 35 alin. (1) și ale art. 39 alin. (1) lit. b) din Codul penal, nr.368 din 30 mai 2017. <http://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocumentAfis/191292>
20. Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova „Cu privire la practica judiciară în cauzele penale referitoare la infracțiunile săvârșite prin omor (art. 145-148 CP RM)”, nr.11 din 24.12.2012. http://jurisprudenta.csj.md/search_hot_expl.php?id=318
21. Decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova din 10 noiembrie 2021. Dosarul nr.1ra-1949/2021. http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=19940
22. Decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova din 19 mai 2020. Dosarul nr.1ra-61/2020. http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=16170
23. Decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova din 11 decembrie 2019. Dosarul nr.1ra-1780/2019. http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=14943
24. Decizia Colegiului penal al Curții de Apel Chișinău din 20 februarie 2018. Dosarul nr.1a-27/18. https://cac.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/b8456372-d437-e811-80d5-0050568b7027
25. Decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova din 30 ianuarie 2018. Dosarul nr.1ra-16/2018. http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=10327
26. Sentința Judecătoriei Anenii Noi, sediul Central din 26 aprilie 2017. Dosarul nr.1-172/16. https://jan.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/0a0a59b8-852-a-e711-80d3-0050568b4ab5
27. PASCU, I., LAZĂR, V. Drept penal. Partea specială. București: Lumina Lex, 2003. 704 p.
28. DIACONESCU, GH., DUVAC, C. Tratat de drept penal. Partea specială. București: C.H. Beck, 2009. ISBN 978-973-115-541-8.
29. BOGDAN, S. Drept penal. Partea specială. Vol.I. Ediția a 2-a revăzută și adăugită. Cluj-Napoca: Sfera Juridică, 2007. 378 p. ISBN 978-973-87831-9-5.
30. БАБИЙ, Н. Ответственность за убийство двух или более лиц. În: Законность, 2004, №8, с. 38. ISSN 0869-4486
31. BRÎNZA, S. Omorul săvârșit asupra a două sau mai multor persoane (lit. g) alin. (2) art. 145 CP RM): analiză de drept penal. În: Revista Națională de Drept. 2010, nr.11, p.2-10. ISSN 1811-0770
32. BRÎNZA, S., STATI, V. Tratat de drept penal. Partea Specială. Vol.I. Chișinău: Tipografia Centrală, 2015. 1328 p. ISBN 978-9975-53-469-7.
33. SOROCEANU, I. Omorul săvârșit asupra a două sau mai multor persoane. Abordări teoretice și drept comparat. În: Revista Națională de Drept. 2018, nr.1-3, p.58-62. ISSN 1811-0770
34. МАТЛЮБОВ, Б.Б. Совокупность преступлений: квалификация. Ташкент, 2008. 72 p.
35. BRÎNZA, S. Unele observații referitoare la Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție nr. 1 din 23.02.2015. În: Materialele Conferinței științifice naționale cu participare internațională „Integrare prin cercetare și inovare”, Științe juridice și economice, (Chișinău, 10-11 noiembrie 2015), p.3-5.
36. Decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova din 17 martie 2021. Dosarul nr.1ra-852/2021. http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=18288
37. Sentința Judecătoriei Edineț, sediul Briceni din 09 iulie 2020. Dosarul nr.1-110/2020. https://jed.instante.justice.md/pigd_integration/pdf/54e7c33a-edaf-4b85-8ca4-f884268ba23f
38. Decizia Colegiului penal al Curții de Apel Bălți din 04 noiembrie 2020. Dosarul nr.1a-520/2020. https://cab.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/80d1e9ca-417c-41ec-9bb4-443d7eab55ee
39. Постановление Пленума Верховного Суда Российской Федерации «О судебной практике по делам об убийстве (ст. 105 УК)», №1 от 27 января 1999. http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_21893/
40. Постановление Пленума Верховного Суда Республики Беларусь «О судебной практике по делам об убийстве (ст. 139 УК)», №9 от 17 декабря 2002. http://court.gov.by/ru/jurisprudence/post_plen/criminal/vsmen/9e3234b3ffac4bd5.html

41. КАРАСОВА, А.Л., ГОРБАНЬ, А.В. Теоретико-практические взгляды на квалификацию убийства двух и более лиц, при частичной реализации умысла. În: Вестник Юридического Факультета ЮФУ. 2019, №1, p.15-22. ISSN 2313-6138

42. Sentința Judecătorei Fălești din 03 februarie 2015. Dosarul nr.1-151/2014. https://jbl.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/dd51a693-a8c1-e411-8112-005056a5d154

43. Decizia Colegiului penal al Curții de Apel Bălți din 22 aprilie 2015. Dosarul nr.1a-576/2015. https://cab.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/0f572aa5-78e9-e411-a983-005056a5fb1a

44. Decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova din 28 octombrie 2015. Dosarul nr.1ra-823/2015. http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=5098

45. Decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova din 17 iulie 2019. Dosarul nr.1ra-990/2019. http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=14092

46. Decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova din 26 februarie 2014. Dosarul nr.1ra-392/2014. http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=1716

EVOLUȚIA OCROTIRII VIEȚII CORELATĂ CU NOȚIUNEA DE PARICID, FAMILICID ȘI CELE CONEXE ACESTORA

Mihai MIZDRAN

Doctorand, Universitatea Liberă Internațională din Moldova,
Chișinău, Republica Moldova
e-mail: mmizdranmihaita@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-1754-603X>

Alexandru MARIȚ

Doctor în drept, profesor universitar,
Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”,
Chișinău, Republica Moldova
e-mail: alexmarit123@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-3198-8398>

Accesul României la negocierile de aderare la Uniunea Europeană în anul 1997 și primirea efectivă a acestei țări în uniunea economică a Vechiului continent la 1 ianuarie 2007 au adus creșteri ale nivelului de trai a locuitorilor și, implicit, o scădere a ratei criminalității, atât la nivel macro-social, cât și la nivel familial. România reprezintă o “poartă către civilizație și bunăstare” pentru Republica Moldova, iar autoritățile publice din cele două țări speră ca schimbările benefice din cele două state să se materializeze și în scăderea ratei criminalității, la nivel macro-social, cât și la nivel intrafamiliar. Deoarece în ultimii ani, infracțiunile considerate “la modă” (corupția, contrabanda, traficul de ființe umane, delapidarea, bancruta frauduloasă, falsul și uzul de fals) au primit o mai largă atenție din partea cadrelor didactice universitare și a specialiștilor din domeniu (procurori, judecători, avocați etc.), considerăm că infracțiunile săvârșite cu violență extremă (omorurile) nu au mai fost cercetate pe cât de intens ar fi fost necesar în practică. De aceea, am considerat oportun de a discuta infracțiunea de omor, și în special cea săvârșită în mediul familial: “Omorul săvârșit asupra soțului, soției sau unei rude apropiate”. În ceea ce privește spațiul de cercetare ales, considerăm că majoritatea cauzelor și condițiilor pentru infracțiunile săvârșite în Republica Moldova pot fi explicate și analizate în raport cu aceeași categorie de infracțiuni săvârșite în țara vecină – România.

Cuvinte-cheie: *parricidium, filicid, infanticid, fratricid, sororicid, maritucid, uxoricid.*

EVOLUTION OF THE PROTECTION OF LIFE RELATED TO THE NOTION OF PARICIDE, FAMILICIDE AND RELATED THINGS

Romania's accession to the negotiations for accession to the European Union in 1997 and the effective reception of this country in the economic union of the old continent on January 1, 2007 brought increases in the living standards of the inhabitants and, implicitly, a decrease in the crime rate. macro-social as well as family level. Romania is a “gateway to civilization and well-being” for the Republic of Moldova, and the public authorities of the two countries hope that the beneficial changes in the two countries will materialize in the decrease of the crime rate, at macrosocial and intrafamiliar level. Because in recent years, crimes considered «fashionable» (corruption, smuggling, trafficking in human beings,

embezzlement, fraudulent bankruptcy, forgery and use of forgery) have received more attention from university teachers and experts in the field (prosecutors), judges, lawyers, etc.), we consider that the crimes committed with extreme violence (murders) have not been investigated as intensely as would have been necessary in practice. Therefore, I considered it appropriate to discuss the crime of murder, and especially that committed in the family environment: «Murder committed against a husband or wife or a close relative.» Regarding the chosen research space - we consider that most of the causes and conditions for crimes committed in the Republic of Moldova can be explained and analyzed in relation to the same category of crimes committed in the neighboring country - Romania.

Keywords: parricidium, filicide, infanticide, fratricide, sororicide, mariticide, uxoricide.

ÉVOLUTION DE LA PROTECTION DE LA VIE LIÉE À LA NOTION DE PARICIDE, DE FAMILICIDE ET DE CHOSES APPARENTÉES

L'adhésion de la Roumanie aux négociations d'adhésion à l'Union européenne en 1997 et l'accueil effectif de ce pays dans l'union économique du vieux continent le 1er janvier 2007 ont entraîné une augmentation du niveau de vie des habitants et, implicitement, une diminution du taux de criminalité, niveau macro-social et familial. La Roumanie est une "porte de la civilisation et du bien-être" pour la République de Moldavie, et les pouvoirs publics des deux pays espèrent que les changements bénéfiques dans les deux pays se matérialiseront par la baisse du taux de criminalité, au niveau macrosocial et intrafamilial. Car ces dernières années, les crimes jugés «à la mode» (corruption, contrebande, traite des êtres humains, détournement de fonds, banqueroute frauduleuse, faux et usage de faux) ont reçu davantage d'attention de la part des enseignants universitaires et des experts en la matière (procureurs, juges, avocats, etc.), nous considérons que les crimes commis avec une extrême violence (meurtres) n'ont pas fait l'objet d'enquêtes aussi intenses qu'il aurait été nécessaire en pratique. Dès lors, j'ai jugé opportun d'évoquer le crime de meurtre, et plus particulièrement celui commis dans le cadre familial : « Meurtre commis contre un mari ou une femme ou un proche parent ». En ce qui concerne l'espace de recherche choisi - nous considérons que la plupart des causes et des conditions des crimes commis en République de Moldova peuvent être expliquées et analysées par rapport à la même catégorie de crimes commis dans le pays voisin - la Roumanie.

Mots-clés: parricidium, filicide, infanticide, fratricide, sororicide, mariticide, uxoricide.

ЭВОЛЮЦИЯ ЗАЩИТЫ ЖИЗНИ, СВЯЗАННАЯ С ПОНЯТИЕМ ОТЦЕУБИЙСТВА, УБИЙСТВА СЕМЬИ И ДРУГИХ АНАЛОГИЧНЫХ ДЕЯНИЙ

Присоединение Румынии к переговорам о вступлении в Европейский союз в 1997 г. и фактическое вступление этой страны в экономический союз Старого континента 1 января 2007 г. привели к повышению уровня жизни населения и, косвенно, к снижению уровня преступности как на макросоциальном, так и на семейном уровне. Румыния является «воротами в цивилизацию и благополучие» для Республики Молдова, и власти двух стран надеются, что благотворные изменения в обоих государствах воплотятся в снижении уровня преступности на макросоциальном и внутрисемейном уровне. По причине того, что в последние годы преступления, считающиеся «модными» (коррупция, контрабанда, торговля людьми, растрата, фиктивное банкротство, подлог и использование подлога), привлекли большие внимания преподавателей вузов и специалистов в этой области (прокуроров, адвокатов и др.), мы считаем, что преступления, совершенные с особой жестокостью (убийства), не расследовались так интенсивно, как это было бы необходимо на практике. В этой связи, считаю уместным обсудить преступление в виде убийства, и особенно совершенного в семейной среде: «Убийство, совершенное в отношении мужа или жены или близкого родственника». Относительно выбранного исследовательского пространства, мы считаем, что большинство причин и условий совершения преступлений в Республике Молдова можно объяснить и проанализировать применительно к той же категории преступлений, совершенных в соседней стране - Румынии.

Ключевые слова: парцид, убийство семьи, детоубийство, братоубийство, сороцид, марицид, уxorцид.

Introducere

Pentru România și Republica Moldova, perioada anilor 1990-2018 a reprezentat una de declin socio-economic și moral, apoi de progres mai mult sau puțin avântat. Primele momente în cele două țări țin de trecerea la o nouă formă de sistem politic: democrația (în cazul României), respectiv obținerea independenței și ieșirea de sub tutela unei mari puteri mondiale (Uniunea Sovietică, în cazul Republicii Moldova). Ambele țări au avut și beneficii socio-economice, dar și costuri în aceste domenii, toate acestea reflectându-se în comportamentul cetățenilor fiecăreia dintre aceste țări. Astfel, moralul și starea de nervozitate a persoanelor afectate în mod direct sau indirect de către schimbările macro și micro-economice și social-culturale din fiecare dintre cele două țări au dat naștere unor valuri de delincvență și criminalitate nemaiîntâlnite în alte perioade ale istoriei.

Astfel, dacă criminalitatea și rata omorurilor (omuciderilor) în România și Republica Moldova a crescut în prima parte a perioadei 1990-2018 și are cauzele sale (șomaj, accesul la “viciile occidentale”, destrămările familiale, lipsa protecției legale efective a familiei din partea autorităților publice), creșterea ratei infracțiunilor săvârșite cu violență (deci, inclusiv a omorurilor săvârșite asupra soților și rudelor apropiate) are întocmai aceeași paletă de cauze și condiții favorabile, însă cu anumite particularități. Acesta este și unul din motivele pentru care în România, de exemplu, sancțiunea pentru infracțiunea de omor calificat (unde se încadrează modalitatea normativă a omorului săvârșit asupra soțului, soției sau a unei rude apropiate) a fost majorată spre finalul anilor '90 ai secolului trecut. În ceea ce privește Republica Moldova, caracteristici legate de existența a două limbi oficiale, apropierea de alte țări cu criminalitate ridicată (Ucraina și Rusia), cât și slaba industrializare, datorată dependenței de statele vecine, au

duș la probleme în sânul societății, de la ansamblul acesteia până la nucleul său – familia.

Avantajele de care a beneficiat România în ultimii ani (industrializarea, investițiile străine, scăderea șomajului, deschiderea granițelor către vest, creșterea nivelului de trai și implicit a bunăstării la nivel de familie ca nucleu al societății) au fost resimțite și în Republica Moldova.

Fiind în strânsă dependență de modul de producție, de condițiile economice și de clasă a societății, calitatea de subiect de drept a persoanei a cunoscut deosebiri de la o orânduire socială la alta. Altfel spus, noțiunea de subiect de drept a fost influențată în mod hotărâtor de acțiunea legilor obiective și, în general, de dezvoltarea societății. Istoria omenirii evidențiază faptul că modul în care a fost privit omul ca subiect de drept, poziția acestuia în societate și în ordinea de drept nu a fost întotdeauna aceeași, ci-s-a schimbat treptat, lărgindu-și sfera de cuprindere. Sub acțiunea legilor obiective, o astfel de lărgire a urmat dezvoltarea dreptului obiectiv, acesta, ca expresie a voinței clasei dominante, determinând drepturile subiective (aceste drepturi formează, de fapt, *conținutul capacității subiectului de drept*) [1, p. 24].

Omul este singura ființă superioară din universul cunoscut; el creează valorile și le transmite generațiilor viitoare, iar spiritul său continuu, neobosit tinde către perfecționare. Totodată, omul în exclusivitate, prin trăirea în adevăr a tot ce este bun, frumos și drept, se impune în plan etic și dă dovadă de personalitate, dominând și impulsurile inferioare. Astfel că viața omului apare ca valoare primară și absolută, indispensabilă manifestării în sine și, ceea ce este mai important, condiție a continuității biologice a grupului social [10, p. 1].

Viața este bunul cel mai de preț al omului, însuși omul. Pe oricare treaptă a dezvoltării sale, omul și-a apărât viața individual sau colectiv, prin toate mijloacele de care a dispus în acest scop. În această privință, în urmă cu două milenii, Titus Lucretius

afirma: “*Vitaque manicipio nulli datur, omnibus usu*” (“Viața nu este proprietatea nimănui, ci **uzufructul tuturor**”), atrăgând astfel atenția asupra importanței valorii vieții persoanei, sub aspectul succesiunii generațiilor și permanenței omului în lume.

Noțiunea de viață a ocupat un loc important în preocupările filosofilor din toate timpurile, aceștia încercând să definească **esența vieții**, valoarea ei **individuală, socială și spirituală, sensurile și scopurile ei**. Dacă viața sau mișcarea biologică, ca formă de mișcare a materiei, reprezintă un proces continuu, viața, ca formă de existență individuală are un sfârșit. Studiul morții, al fenomenelor și proceselor legate de moarte aparține **tanatologiei**, potrivit căreia moartea înseamnă încetarea definitivă a vieții prin oprirea funcțiilor ei vitale. Prin urmare, moartea este un fenomen natural, biologic și ireversibil: natural pentru că este conținut în înseși germenele vieții și acestei legi nu i se poate sustrage nici o viețuitoare; biologic întrucât se produce prin stingerea tuturor proceselor fiziologice vitale; ireversibil întrucât după moarte, o revenire la vreuna din formele de manifestare a vieții este de neconceput.

Materiale utilizate și metode aplicate. La elaborarea prezentei lucrări au fost studiat și utijizat cadrul normativ internațional, regional și național ce asigură protecția juridică a vieții omului care este bunul cel mai de preț al omului, însuși omul, respectiv a formelor și a istoricului evoluției omorului săvârșit asupra soțului, soției sau unei rude apropiate, lor Au fost folosite metodele: istoric, logică, comparativă, a analizei și sintezei, sistemică.

Rezultate obținute și discuții

Și totuși, deși nimeni nu contestă aceste adevăruri privind valoarea vieții umane, realitatea ne arată că în societate s-au produs și continuă să se producă **acte de suprimare cu vinovăție a vieții semenilor**. Ele ne apar vădit contrastante în prestigiul creator al omului și mândria pe care acesta o manifestă, fiind

totodată de maximă periculozitate, datorită caracterului lor ireparabil (nu există compensație în unități convenționale de schimb pentru pierderea vieții mamei, tatălui, fiului sau altor persoane din grup nici pentru investiția de ordin material și spiritual cuprinsă în această valoare socială care este și va fi viața omului) și incompatibil cu ordinea de drept.

Orice societate (colectivitate) implică în mod natural o viață de relație, iar omul, prin firea sa este predispus acțiunii, nevoile sale trupești și sufletești îl silesc să acționeze. Fiecare persoană fiind supusă acestui imperativ natural, este firesc și de neînlăturat ca acțiunile sale să se încrucișeze, armonizându-se sau ciocnindu-se cu acțiunile altor membrii ai grupului social, rezultând de aici practic punctul de plecare al vieții de relație într-o societate.

Problema ocrotirii vieții s-a pus încă din cele mai îndepărtate timpuri. Măsurile împotriva celor care ucideau persoane din aceeași colectivitate **nu erau însă axate pe ideea de vinovăție**, ci pe necesitatea de **apărare și conservare a echilibrului necesar supraviețuirii grupului**. Aceste măsuri constau în alungarea făptuitorului din comunitate și **numai atunci când nu era în joc securitatea tribului** se lăsa părților interesate posibilitatea **răzbunării**. Și într-un caz și în celălalt, făptuitorul era lipsit de protecția tribului și era practic supus pieirii. Treptat, **răzbu-narea nelimitată** a fost înlocuită cu **legea talionului** (“ochi pentru ochi și dinte pentru dinte”) care introducea în gândire **ideea de compensație sub forma incipientă** ca cel care face rău să sufere tot atâta rău, **aspect întâlnit și în poruncile pe care Dumnezeu le-a dat evreilor** prin intermediul lui Moise, pe Muntele Sinai. Bineînțeles că în această perioadă nu se poate vorbi de calitatea de subiect de drept a persoanei.

Și astfel, datorită **transgresării normelor moral-religioase către normele juridice**, au apărut legile scrise. Cea mai veche colecție de legi cunoscută este codul regelui Hammurabi din Babilon (1792-1750 î.e.n.) care are la bază legea talionului și conține

dispoziții cu caracter destul de evoluat, cum ar fi diferența între omorul intenționat și omorul din imprudență. Totuși o serie de norme contrastează cu raționamentul juridic corect, lăsând să se întrevadă că nu era cunoscută sau nu era înțeleasă la justa valoare noțiunea de vinovăție. Astfel, codul avea următoarele prevederi: dacă cineva omora pe femeia altuia, i se omora fiica; dacă o construcție se prăbușea dintr-un viciu de construcție și omora pe fiul proprietarului, era ucis fiul arhitectului etc. [6, p. 75-76].

În orânduirea sclavagistă, sclavii (considerați animale de muncă sau simple lucruri) nu aveau capacitatea de exercițiu a drepturilor, fiind doar obiecte ale dreptului de proprietate a stăpânilor de sclavi. Sclavia a însemnat negarea totală a libertății pentru o întreagă clasă socială, precum și dreptul de viață și de moarte al stăpânului asupra sclavilor săi. Uciderea unei persoane era pedepsită numai în cazul în care era săvârșită împotriva proprietarilor de sclavi sau a oamenilor liberi, în mod diferențiat, principalul criteriu fiind acela al apartenenței de clasă a făptuitorului.

În Grecia antică, înnoirea și sistematizarea legilor vechi aparține lui Lycurg (sec. al IX-lea î.e.n). Omorul era premeditat (*“fonos pronoias”*) sau involuntar (*“fonos akusios”*). Omorul premeditat consta în vătămarea sănătății persoanei făcută cu intenția de a-i provoca moartea (*“traumata ak.pronoias”*) și se judeca în Areopag, în complet alcătuit din mai mulți arhonți aleși pe viață, prezidat de arhonte-rege. Oratorii erau obligați să se rezume la expunerea faptelor și să nu apeleze la pasiuni sau milă, iar sentințele cuprindeau fie o soluție de condamnare la moarte, fie o soluție de achitare. În caz de paritate de voturi, președintele adăuga un vot în favoarea condamnatului. Omorul involuntar se judeca de un tribunal compus din 50 de cetățeni liberi, încercându-se în prealabil concilierea părților. În cazul acestei infracțiuni, partea vătămată putea să primească hypofonia, respectiv o despăgubire sau un preț al sângelui [12, p. 20].

La romani, prima lege scrisă este Legea celor XII Table care datează din secolul al V-lea î.e.n. și ea consacra în materie penală legea talionului (*“qui membrum supit ne cum eo pacit, talio est”*) și făcea distincție între *“crimen publica”* și *“delicta privata”*.

Omorul era considerat crimă publică și avea denumirea specială de *“parricidium”*, adică infracțiune care consta în *suprimarea vieții unei persoane libere din comunitate* (termen folosit în prezent pentru a indica *omorul săvârșit asupra soțului, soției sau unei rude apropiate*). Această faptă se judeca în complete speciale și se pedepsea în general cu moartea, putându-se totuși aplica și alte pedepse, cum ar fi amputarea mâinii condamnatului, flagelarea etc.

Paricidul reprezintă un concept modern, fiind definit ca acțiunea de *ucidere a tatălui* sau a oricărui *alt ascendent din familie*. Termenul de paricid a fost introdus în teorie de psihanalistul olandez Driek Van Der Sterren [13, p. 26], însă nu este un concept nou, el având o sorginte latină (*“parricida” – ucigașul unei rude apropiate*, de la *“parri”* – semen sau egal și de la *“caedere”, “cide”* – a tăia, a ucide). În timp, sensul termenului de paricid a fost extins, el fiind acum definit ca: *actul de ucidere a unei persoane (cum ar fi liderul unui ținut, regiuni), care ține locul vechiului “pater familias”*.

În științele socio-umane, s-au dat diferite *definiții termenului de paricid*, cea mai mare distincție făcându-se în privința catalogării sau nu a faptei ca fiind crimă (*omucidere, de obicei un act premeditat de extremă răutate*). Paricidul este de cele mai multe ori un act de *violență criminală săvârșit asupra unuia dintre părinți* [3, p. 306-312].

În Roma antică a existat *un caz singular de sancționare pentru paricid*, care este bazată pe notițele jurisconsultului Cicero de la un caz real de omucidere [14, p. 32]. Lucius Hostius a fost primul caz de paricid din Roma, undeva după primul război punic. Criminalul ucigaș a fost grav flagelat apoi a fost cusut într-un sac de piele groasă împreună cu un câi-

ne, un șarpe, un cocoș și o maimuță, iar sacul a fost aruncat în râul Tibru.

Jurisconsultul Tacitus a comentat această sancțiune ca fiind **“blestemul paricidului”** [7, p. 137]. De asemenea, Plutarh a lăsat scrieri în sensul că legile lui Romulus **nu aveau o sancțiune concretă pentru paricid**, deoarece era considerată **o infracțiune prea diabolică pentru a fi comisă în acele vremuri**.

De exemplu, pedeapsa *morții civile*, a cărei origine trebuie căutată în *“capitis deminutio maxima”*, era prevăzută mai ales în legiurile medievale, dar ea a existat în unele țări până în secolul al XIX-lea și izolat, chiar până în zilele noastre, ea bazându-se pe ficțiunea că cel condamnat era **“ca și mort”**, încetând a mai fi subiect de drepturi.

Cu privire la rolul pedepsei, anticii au formulat teoria utilitaristă potrivit căreia pedeapsa este necesară pentru apărarea societății.

Astfel, Platon considera esențial exemplul pe care-l oferă pedeapsa altor persoane; Aristotel vedea în pedeapsă “leacul” împotriva nedreptății și relelor (*“iniquitatis et malorum medicina est”*). Seneca aborda același caracter utilitarist al pedepsei invocând menirea ei de a face pe ceilalți mai buni (*“caeteros redat meliores”*), de a distruge pe cei răi (*“ut sublatis malis”*) și astfel a permite celor mulți să trăiască în siguranță (*“securiores caeter vivant”*).

În culturile **antice și medievale de tip patriarhal**, desigur, **uxoricidul** era privit ca o formă de infracțiune ușoară sau chiar ca o simplă faptă care va fi sancționată în afara tărâmului legii penale, mai ales în cazuri de **acuzății de adulter din partea soției**. Ba chiar, pentru soț era considerată ca fiind singura faptă onorabilă pe care o putea face pentru a-și spăla rușinea.

În Evul Mediu, legile erau dominate de caracterul *consuetudinar, feudal și economic*. Una dintre cele mai importante legi, *Corpus iuris canonici* (din anul 1140) a reglementat infracțiunile sub un dublu aspect: al nesocotirii ordinii divine și al leziunii aduse

ordinii umane. Omorul era pedepsit cu moartea, prin mijloacele cele mai crude. Pruncuciderea, de exemplu, se pedepsea cu îngroparea de vie a femeii vinovate. În general, nobilii se bucurau de privilegiu, în sensul că, în cazul lor pedeapsa pentru omor putea să fie convertită într-o pedeapsă mult mai ușoară, chiar o simplă amendă.

În Franța *medievală*, înaintea revoluției din 1789, multe cazuri de **crime domestice accidentale erau tratate ca paricide**, făptuitorii primind pedepse foarte grele destinate autorilor unor crime oribile, de genul omorului deosebit de grav.

În Japonia, paricidul odată adus în fața instanțelor era foarte grav pedepsit. Însă, după cazul Chiyo Aizawa, sancțiunea împotriva paricidului a fost abolită.

În anul 1764, apare lucrarea lui Cesare Beccaria, *“Despre delict și pedepse”*, prima lucrare de criminologie autentică, reprezentativă pentru evoluția ulterioară a științei penale. În ea au fost formulate pentru prima oară principiul legalității incriminării și principiul umanizării pedepsei; de asemenea, sunt examinate probleme de reeducare a infractorului și de morală. Dacă fundamentul dreptului de a pedepsi, se arată în lucrare, este interesul general, finalitatea represiunii nu poate fi niciodată în afara exigențelor moralei [5, p. 13].

Tot în secolul al XVIII-lea, este formulată teoria autonomiei pedepsei, potrivit căreia pedeapsa are valoare de sine stătătoare, este un imperativ categoric al rațiunii care derivă din ideea de dreptate, respectiv a ispășirii pentru orice faptă, binele să fie răsplătit cu bine, iar răul cu rău, *“malum passionis propter malum actionis”* [8, p. 5].

În secolul al XIX-lea apar școlile penale.

Școala clasică, avându-l ca reprezentat de seamă pe Francesco Carrara consideră că *fința umană dispune de voință autonomă* (liber arbitru) și deci infractorul răspunde pentru actul voluntar săvârșit de el și care încalcă dispoziția legii.

Școala pozitivistă, dimpotrivă stigmatizează încă de la naștere pe omul criminal considerat ca deținător al unor date biologice caracteristice. La început a purtat denumirea de școală antropologică [9, p. 5], apoi de școala italiană (Enrico Ferri). Pentru adepții ei, criminalul este o ființă anormală, deci nu liberul arbitru stă la baza actului criminal, ci anume factori de degenerescentă biologică. Pedepsa trebuie să aibă rol de vindecare a anomaliilor, adică să fie un mijloc de apărare socială. Viziunea acestei școli prezintă un factor periculos, în sensul că dacă se acceptă criminalul ca o persoană anormală s-ar putea isca controverse, iar pedeapsa ca mijloc de corecție, nu și-ar mai atinge scopul, ar fi practic nonsens.

Școala sociologică, reprezentată de Gabriel Tarde și Emile Durkheim, accentuează asupra naturii sociale a omului și încearcă să explice fenomenul criminalității prin factori sociali: șomajul, alcoolismul, lipsa de locuință etc. Și treptat sunt atrase în discuție noțiunile de societate, mediu, condiții materiale, cât și cele de personalitate și resocializare.

Secolul al XX-lea este caracterizat: printr-o multitudine de teze de ordin filosofic prin care se încearcă unele explicații atât pe făgașul liberului arbitru, cât și a determinismului. Existențialismul valorifică liberul arbitru într-un mod cu totul particular, în măsura în care acceptăm liberul arbitru ca fundament al acțiunilor noastre, trebuie să acceptăm și ideea absolvirii omului de orice îndatorire impusă din afară, adică libertatea lui deplină de a aprecia ce este bine și ce este rău. Omul are astfel menirea să-și definească scopurile și să-și aleagă acțiunile în mod absolut liber. De aici se înțelege că o asemenea teză privind libertatea și arbitrarul în viață și atitudini nu poate fi primită. Aici s-ar putea susține și ideea că omul, ca ființă dotată cu rațiune, simțuri poate face tot ceea ce vrea dar nu își poate alege consecințele.

Neopozitivismul etic consideră că judecata de valoare etică nu afirmă nimic, nu este nici adevărată dar

nici falsă și deci nu poate fi demonstrată sau respinsă. Calificativul “rău” pe care îl atribuim unor fapte este un simplu simbol, o pură expresie a emoției. Concepția este considerată ca metodologie empirică, atitudinile oamenilor despre bine și rău având condiționări mult mai adânci. Teoria apărării sociale ia în considerare ca element de bază infracțiunea, fapt uman. Acest fapt se apreciază numai după criteriul obiectiv, dar și în raport cu elementele subiective de personalitate, fiind relevant din punctul de vedere al apărării eficiente a societății. Judecătorul trebuie să aleagă măsura penală cea mai eficace pentru tratarea infractorului, indiferent dacă aceasta este o măsură de siguranță sau o pedeapsă [10, p. 1].

Teoriile menționate au meritul de a proceda la analize mai nuanțate și a scoate în evidență unele particularități ale actului infracțional dar ele omit un lucru esențial: inegalitatea socială ca izvor permanent de infracționalitate.

În secolul al XX-lea, în timp ce în statele socialiste se accentuează asupra necesității de apărare a intereselor întregului popor și a înlăturării oricărei forme de exploatare, în statele capitaliste este trecut sub tăcere tocmai acest element de inechitate socială cu profunde consecințe asupra relațiilor sociale.

Teoria materialist-istorică a statului și dreptului asigură un demers științific și o unitate de cercetare în științele sociale în general. Libertatea nu este opusă necesității, ci ea înseamnă înțelegerea valorilor sociale, a intereselor colectivității armonios îmbinate cu interesele individuale. Ceea ce se înțelege prin esența umană nu este o abstracție dedusă din noțiunea de individ, ci o realitate reprezentată de ansamblul relațiilor sociale. Sub acest aspect trebuie privite și normele de drept a căror finalitate este conviețuirea tuturor într-un climat lipsit de exploatare și axat pe respect și demnitate. “Declarația de independență a S.U.A.” (1776) precizează: “Oamenii au fost creați egali, ei fiind înzestrați de Creator cu anumite drepturi inalienabile”, printre ele, viața.

O atenție crescândă e acordată acestei problematice începând cu anii '30 ai secolului al XX-lea, perioada ascensiunii mișcărilor de tip totalitar și militarist. În timp, preocupările pentru promovarea și ocrotirea drepturilor cetățenilor au depășit limitele și granițele tradiționale, ca o consecință firească a cursului istoric în care omenirea s-a angajat, îndeosebi după cel de-al doilea război mondial, în stăruința de a pune capăt exploatării și violenței, genocidului, rasismului și inegalității între oameni.

De la crearea O.N.U., pe plan mondial s-au elaborat documente de o reală valoare în domeniu. Sub impresia exemplelor vândite de negare a drepturilor omului, Declarația Universală a Drepturilor Omului, adoptată în 1948, avea să deschidă noi perspective în întreaga perioadă postbelică, consacrand în categoria drepturilor esențiale, dreptul la viață în art. 3: "orice om are dreptul la viață, libertatea și securitatea sa. Toate ființele umane se nasc libere și egale în demnitate și drepturi, fiecare om se poate preleva de drepturile și libertățile fundamentale, fără nici un fel de deosebire de rasă, culoare, sex, limbă, religie, opinie politică, origine naturală sau socială, avere, naștere sau orice altă situație". Constituind primul document de mare prestigiu internațional de după adoptarea Cartei O.N.U, Declarația a inspirat întreaga dezvoltare a acestei problematice, ideile sale fiind amplu dezvoltate și fundamentate în numeroase documente ulterioare, dintre care unele au căpătat forma unor instrumente juridice obligatorii.

Dreptul la viață este reluat în "Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice" adoptat de Adunarea Generală a O.N.U ca urmare a unui îndelungat proces de elaborare care consfințește totodată obligația statelor de a recunoaște și garanta prin legislația lor internă gama de drepturi reglementate. Art. 6 din acest pact prevede:

"1. Dreptul la viață este inerent persoanei umane. Acest drept trebuie ocrotit prin lege. Nimeni nu poate fi privat de viața sa în mod arbitrar.

2. În țările în care pedeapsa cu moartea nu a fost abolită, o sentință de condamnare la moarte nu poate fi pronunțată decât pentru crimele cele mai grave în conformitate cu legislația în vigoare în momentul în care crima a fost comisă, legislația care nu trebuie să fie în contradicție cu dispozițiile prezentului Pact și nici cu cele ale Convenției pentru prevenirea și reprimarea crimei de genocid. Această pedeapsă nu poate fi aplicată decât în virtutea unei hotărâri definitive pronunțate de un tribunal competent".

Constituțiile din marile sisteme juridice de drept reglementează nuanțat **dreptul la viață** pentru că el are mai multe accepțiuni. Într-o accepțiune restrânsă, dreptul la viață privește viața persoanei numai în sensul ei fizic, iar într-o accepțiune mai largă este privită ca un univers de fenomene, fapte, cerințe și dorințe ce se adaugă, permit și îmbogățesc existența fizică. În această accepțiune largă, dreptul la viață este asigurat prin întreg sistemul constituțional.

Constituția României din 1991, republicată în 2003, consacră drepturile, libertățile și îndatoririle fundamentale ale cetățenilor în chiar Titlul al II-lea, imediat după "Principiile fundamentale". Legea fundamentală prevede că toți cetățenii României beneficiază de drepturile garantate de Constituție, că ei sunt egali în fața legii și a autorităților publice, fără privilegii și discriminări (art. 15 pct. 1, art. 16 pct. 1). Art. 22 cuprins în Cap. II al Titlului al II-lea se referă la accepțiunea restrânsă a dreptului la viață, această soluție fiind mai eficientă din punct de vedere juridic. Alin. 1 din art. 22 prevede: "Dreptul la viață, precum și dreptul la integritatea fizică și psihică a persoanei sunt garantate". Având în vedere că acest drept implică, în primul rând că nimeni nu poate fi privat de viața sa în mod arbitrar, alin. 3 interzice pedeapsa cu moartea, ca fiind contrară drepturilor naturale ale omului. De altfel, abolirea pedepsei cu moartea a făcut obiectul unuia dintre primele acte normative adoptate după evenimentele din decembrie 1989: Decretul-Lege nr. 6/1990. El a

creat premisele pentru ratificarea celui de-al doilea Protocol facultativ la “Pactul internațional relativ la drepturile civile și politice”, constituind încă o măsură pe linia integrării țării noastre în ordinea juridică internațională, vizând asigurarea principiilor umaniste care călăuzesc toate națiunile democratice ale lumii [10, p. 1].

Efortul guvernelor din statele democratice de pe întreg globul continuă și în prezent, astfel că sub egida O.N.U funcționează organisme de combatere și prevenire a criminalității, iar cercetătorii din toate țările își unesc forțele, în diferite congrese sau colocvii internaționale, pentru a stabili căile cele mai sigure în realizarea obiectivului menționat. De asemenea, organizații economice și juridice continentale sau locale au ca obiect reglementarea și ocrotirea vieții omului și a celorlalte valori sociale majore (de exemplu, Uniunea Europeană, Consiliul European, Organizația pentru Securitate și Cooperare Europeană).

Concluzii

O altă noțiune care interesează **demersul nostru academic** este cea de **familicid**, care denumește acea omucidere în care cel puțin unul dintre soți și unul sau mai mulți dintre copii sunt uciși. În practica judiciară, în S.U.A., de exemplu, au existat cazuri în care toți membrii familiei au fost uciși. În acest context, statisticile ne oferă următorul detaliu: din 909 crime în masă (definite ca fiind crime cu minim 4 victime ucise într-un interval de 24 ore) săvârșite în S.U.A. între anii 1900-2000, peste 55% au fost săvârșite în mediul familial [2], asupra soțului, soției sau unor rude apropiate. Așadar, deși cazurile de familicid sunt foarte rare, acestea reprezintă de obicei crime în masă, așadar cazuri de omor deosebit de grav (în S.U.A. – “*manslaughter*” sau “*mass killings*”).

Totuși, **familicidul** este un termen distinct de crimă în masă sau de crimele în serie, deoarece faptui-

torul își ucide membri de familie sau persoane iubite mult mai des decât ar ucide persoane necunoscute, cu care nu are rapoarte de rudenie. Aceasta este o distincție de importanță psihiatrică și psihodinamică, însă diferențele nu se fac întotdeauna la judecarea cazurilor de astfel de infracțiuni [11]. În statul federal Ohio, o cercetare efectuată pe 30 de cazuri de filicid a stabilit că marea majoritate a infracțiunilor au fost motivate de dorința părinților de a-și scăpa copiii de diverse suferințe, reale sau imaginare.

În Australia, un studiu efectuat pe 70 cazuri de filicid, urmate de sinucideri, a identificat printre cauze: sentințe de separare de patrimoniul sau de divorț și de custodie asupra copiilor ori existența unor litigii asupra unor proprietăți. În câteva cazuri, factori importanți au fost descoperiți, precum neînțelegeri conjugale, nefericire conjugală, violențe intrafamiliale, abuzuri sexuale, amenințări cu diferite violențe [4].

O altă noțiune care ne interesează este **filicidul**, care reprezintă **o faptă săvârșită de către unul din părinți de a-și ucide fiul sau fiica**. Termenul de filicid derivă din limba latină (de la “*filius*” – fiu). În unele culturi antice și medievale, ba chiar în unele zone ale globului, până în urmă cu cca un secol, a-ți ucide o fiică care a făcut de rușine familia era considerată o soluție și o ieșire din impas pentru familia “pătată” (aceste fapte erau denumite omucideri de onoare).

Corelativ cu noțiunea de **filicid**, cea de **infanticid** reprezintă uciderea unui copil nou-născut de către unul din părinții acestuia (în unele legislații în vârstă de până la 1 an, în altele în vârstă de până la 2 ani).

Noțiunea de **fratricid** are în vedere omuciderea săvârșită de un frate asupra altui frate sau a unei surori. Termenul provine din limba latină, unde “*frater*” însemna frate. Un concept înrudit, dar inexistent în limba română, este **sororicid** (în limba engleză – “*sorricide*”). De cele mai multe ori, termenul a fost utilizat în cazuri de descărcări accidentale de armă

sau de prezența eronată a victimei în raza de acțiune a armei unui militar din armata sau marina S.U.A., a Marii Britanii sau a Australiei.

În istorie există un caz, de fapt o regulă permisivă, care putea duce **la fratricid** și nu se considera o faptă penală sancționabilă. Astfel, în Imperiul Otoman politica de fratricid regal judecătorească a fost introdusă de sultanul Mehmet al II-lea. Când sultanul a urcat pe tron, se spune în documentele vremii că și-a încarcerat toți frații care erau în viață și i-a ucis pe aceștia prin strangulare cu un cordon de mătase în momentul în care a sultanul însuși a devenit tatălui unui băiat, potențial moștenitor al tronului. Cel mai masiv caz de fratricid a fost însă comis la succesiunea lui Mehmed al III-lea, când 16 dintre frații săi au fost uciși și au fost înmormântați împreună cu tatăl acestora. Scopul acestui fratricid în masă a fost pentru a preveni un război civil deoarece în culturile islamice nu existau reguli concrete pentru succesiunea la tron (cum ar fi, de exemplu, regula “primului născut”) și multe conflicte sângeroase ar fi erupt în cazul în care bătrânul sultan se apropia de sfârșitul vieții sale. Această practică criminală a fost abandonată în secolul al XVII-lea de către sultanul Ahmed I, și înlocuită cu încarcerarea la Kafes [15].

Pe de altă parte, trecând de la victimele-rude la categoria de victime-soți, noțiunea utilizată este cea de **maritucid** (nu apare în nici un dicționar din România sau Republica Moldova). Termenul este utilizat în limba engleză (“*mariticide*”) și provine din limba latină (de la “*maritus*” – căsătorit) și înseamnă uciderea unuia din partenerii de viață (soț/soție) de către celălalt.

Însă, cel mai des, termenul de **maritucid** este utilizat pentru uciderea soțului de către soție, deoarece pentru varianta opusă este utilizat termenul de **uxoricid** (uciderea soției de către soț). Această ultimă noțiune pe care o utilizăm provine din limba latină (“*uxor*” – soție). În cele mai multe astfel de cazuri,

în practică este vorba despre violențe duse la extrem, de neimaginat, la care soția a fost supusă înainte de a fi ucisă, foarte probabil reflectând starea emoțională deviantă a soțului ucigaș.

În anul 1999, un studiu efectuat în S.U.A., de către Departamentul de Justiție a concluzionat că între anii 1976-1997, mamele au fost responsabile pentru uciderea unui număr mult mai mare de fii, mai ales în perioada infanității (până la vârsta de 2 ani), pe când tații au avut înclinație spre a-și ucide fiii care împliniseră minimum vârsta de 8 ani. În plus, 52% dintre copiii uciși de mame erau băieți (flicid maternal), în timp ce 57% dintre copiii uciși de tați au fost băieți (flicid paternal). În rare cazuri, flicidul a fost o faptă săvârșită care a fost urmată de sinuciderea părintelui ucigaș.

Un număr larg de institute de psihologie academică, atât din secolul XXI, cât și din secolul XX, atribuie săvârșirea faptelor de flicid unor cauze de inabilitate de a-și crește copiii. Date mai recente sugerează că flicidul modern este o cauză psihologică a neajungerii părintelui la vârsta sau capacitatea mentală de a avea și crește copii. În unele cazuri, faptele au fost agravate datorită existenței unor diagnosticări de schizofrenie sau de dublă personalitate. În alte cazuri, însă, cauzalitatea este datorată unei dorințe a părinților unici, necăsătoriți și/sau minori, de a-și repara erorile actelor sexuale și de a evita responsabilitățile de părinte. În unele cazuri, faptele de flicid au fost săvârșite datorită unor sentimente de înstrăinare din sânul familiei sau unor afecțiuni emoționale genetice; în astfel de cazuri, copiii nu realizează gradul ridicat de pericol și își cresc singuri frații mai mari, mamele luând rolul taților.

Referințe bibliografice

1. BERGHRȘAN, Vasile. Metodologia investigării criminalistice a omorului. Ed. Paralela 45, Pitești, 2000.

2. BERTON, Justin. Familicide: Experts say family murder-suicides, though rare, are most common mass killing, in San Francisco Examiner, June 20/2007.
 3. BOURGET, Dominique, GAGNE, Pierre. Labelle Mary-Eve. Parricide: A comparative study of matricide versus patricide in „The American Academy of Psychiatry and the Law” nr. 35:3/2007.
 4. JOHNSON, Carolyn. Familicide and Custody Disputes. Dispelling The Myths. University of Western Australia, 2004.
 5. DOBRINESCU, Ion. Infracțiuni contra vieții. Ed. Academiei, București, 1987.
 6. HANGA, Vladimir. Mari legiuitori ai lumii. Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1977.
 7. HADAS, Moses. The annals & The histories. Modern Library Classics, New York, 2003.
 8. KANT, Immanuel. Metaphysische Anfangsgrunde der Rechtslehre (Principii metafizice de drept), 1797, apud POP Octavian, op. cit.
 9. LAMBROSO, Cesare. L'uomo delinquente. Milano, 1876.
 10. POP, Octavian. Omorul. Ed. Mirton, Timișoara, 2003.
 11. MALMQUIST, Carl P. Homicide: A Psychiatric Perspective. Arlington in American Psychiatric Publishing, Los Angeles, 1996.
 12. MARIN, Andrei. Pagini alese din oratorii grece. Ed. Politică, București, 1969.
 13. VAN DER STERREN, Driek. Psihanaliza literaturii. Oedip Rege. Ed. Trei, București, 1996.
 14. SAZLOR, Steven. Roman blood. St.Martin's Press, New York, 1991.
 15. <http://en.wikipedia.org/wiki/Parricide> (vizitat la 07.11.2021).
-

RESPECTAREA DREPTULUI LA APĂRARE LA DISPUNEREA EXPERTIZEI JUDICIARE

Iurie ODAGIU

Doctor în drept, conferențiar universitar, Academia „Ștefan cel Mare” a MAI,
Chișinău, Republica Moldova
e-mail: criminalistic@gmail.com
<https://.org/0000-0002-2474-5299>

Artiom PILAT

Doctorand, Academia „Ștefan cel Mare” a MAI,
Chișinău, Republica Moldova
e-mail: artiom92@yandex.ru
<https://orcid.org/0000-0002-6606-1952>.

Respectarea dreptului la apărare la dispunerea expertizei judiciare reprezintă o obligație pozitivă a organului de urmărire penală și constă din mai multe obligativități specificate la art. 142 – 153 a Codului de procedură penală. În vederea asigurării drepturilor persoanei la un proces echitabil, în conformitate cu prevederile art. 145 alin. (1) CPP, organul de urmărire penală, procurorul sau instanța de judecată, în cazul în care dispune efectuarea expertizei judiciare, informează în scris părțile despre obiectul expertizei și întrebările la care trebuie să dea răspunsuri expertul și le explică părților că au dreptul de a face observații cu privire la aceste întrebări și de a cere modificarea sau completarea lor, precum și dreptul de a cere numirea a câte un expert recomandat de fiecare dintre ele pentru a participa la efectuarea expertizei judiciare. Dacă din materialele cauzei nu rezultă că, părțile ar fi participat la efectuarea expertizei sau au avut posibilitatea de a pune întrebări specialistului, fapt ce denotă că, proba dată nu poate fi pusă la baza sentinței de condamnare, în situația în care părții acuzate i s-a îngrădit dreptul la apărător.

Cuvinte-cheie: expertiză judiciară, Curte Constituțională, organ de urmărire penală, Curtea Europeană a Drepturilor Omului, ordonanță, bănuț, învinuit.

RESPECT FOR THE RIGHT TO DEFENSE AT THE DISPOSAL OF JUDICIAL EXPERTISE

The observance of the right to defense at the disposal of the judicial expertise represents a positive obligation of the criminal investigation body and consists of several obligations specified in art. 142 - 153 of the Code of Criminal Procedure. In order to ensure the person's rights to a fair trial, in accordance with the provisions of art. 145 para. 1. The CPC, the criminal investigation body, the prosecutor or the court, if it orders the conduct of the forensic examination, shall inform the parties in writing of the subject matter of the forensic examination and the questions to be answered by the expert and explain to the parties that they have the right to comment on these questions and to request their amendment or completion, as well as the right to request the appointment of an expert recommended by each of them to participate in the conduct of the forensic examination. If it does not appear from the case-file that the parties par-

participated in the examination or had the opportunity to ask the specialist questions, which indicates that the evidence cannot be based on the conviction, if the accused party is restricted the right to defense.

Keywords: *judicial expertise, Constitutional Court, criminal prosecution body, European Court of Human Rights, ordinance, suspect, accused.*

RESPECT DU DROIT À LA DÉFENSE À LA DISPOSITION DE L'EXPERTISE JUDICIAIRE

Le respect du droit de la défense à la disposition de l'expertise judiciaire représente une obligation positive de l'organe de police judiciaire et consiste en plusieurs obligations précisées à l'art. 142 à 153 du Code de procédure pénale. Afin de garantir les droits de la personne à un procès équitable, conformément aux dispositions de l'art. 145 par. 1. Le CPP, l'organe de police judiciaire, le procureur ou le tribunal, s'il ordonne la tenue de l'expertise médico-légale, informe les parties par écrit de l'objet de l'expertise médico-légale et des questions auxquelles l'expert doit répondre et expliquer aux parties qu'elles ont le droit de formuler des observations sur ces questions et de demander leur modification ou leur complétion, ainsi que le droit de demander la désignation d'un expert recommandé par chacune d'elles pour participer à la conduite de l'expertise médico-légale. S'il ne ressort pas du dossier que les parties ont participé à l'interrogatoire ou ont eu l'occasion de poser des questions au spécialiste, ce qui indique que la preuve ne peut être fondée sur la condamnation, si l'accusé est limité dans ses droits de défense.

Mots-clés: *expertise judiciaire, Cour constitutionnelle, organe de poursuite pénale, Cour européenne des droits de l'homme, ordonnance, suspect, accusé.*

СОБЛЮДЕНИЕ ПРАВА НА ЗАЩИТУ ПРИ ВЫНЕСЕНИИ ПОСТАНОВЛЕНИЯ О ПРОВЕДЕНИИ СУДЕБНОЙ ЭКСПЕРТИЗЫ

Соблюдение права на защиту при постановлении о проведении судебной экспертизы представляет собой позитивную обязанность органа уголовного преследования и состоит из нескольких обязанностей, указанных в ст. 142 - 153 УПК. В целях обеспечения права человека на справедливое судебное разбирательство в соответствии с положениями ст. 145 п. 1. УПК, орган уголовного расследования, прокурор или суд, если постановляют о проведении судебно-медицинской экспертизы, письменно информируют стороны о предмете данной экспертизы и вопросах, на которые должен ответить эксперт, и объяснить сторонам, что они имеют право комментировать эти вопросы и требовать их изменения или дополнения, а также право требовать назначения эксперта, рекомендованного каждой из сторон для участия в проведении судебно-медицинской экспертизы. Если из материалов дела следует, что стороны участвовали в рассмотрении или имели возможность задать вопросы специалисту, это указывает на то, что доказательства не могут быть основаны в обвинительном приговоре, если обвиняемой стороне ограничено право на защиту.

Ключевые слова: *судебная экспертиза, Конституционный суд, орган уголовного преследования, Европейский суд по правам человека, постановление, подозреваемый, обвиняемый.*

Introducere

Probatoriul penal reprezintă totalitatea acțiunilor organelor competente ale statului în vederea stabilirii circumstanțelor cauzei. Expertiza judiciară, în cadrul probatoriului penal, reprezintă un procedeu probatoriu în cadrul căruia expertul judiciar efec-

tuează cercetări precum și formulează concluzii cu privire la anumite circumstanțe, fapte, obiecte etc. Rezultatele acestei activități sunt materializate de expert într-un raport de expertiză judiciară, care reprezintă un mijloc de probă în cadrul procesului penal.

Metode și materiale aplicate. În prezenta lucrare au fost aplicate un șir de metode de cercetare, printre care: metoda logică (bazată pe analiza inductivă și deductivă, interpretarea normelor juridice care reglementează activitatea de expertiză judiciară etc.), metoda comparativă, metoda sistemică (aplicabilă în scopul cercetării actelor juridice naționale și internaționale care conțin reglementări cu privire la instituția expertizei judiciare în cadrul procesului penal), metoda empirică (în procesul elaborării lucrării de către autor a fost examinată practica CtEDO, a Curții Constituționale, Colegiului Penal al CSJ precum și au fost consultate dosare penale).

Idei principale ale cercetării

Prin ratificarea Convenției Europene pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, Republica Moldova și-a asumat o obligație pozitivă de a respecta drepturile și libertățile fundamentale ale persoanelor care se află în jurisdicția sa.

Curtea Europeană a statuat în sensul că responsabilitatea unui stat pe temeiul Convenției poate să fie angajată pentru actele tuturor organelor, agenților sau funcționarilor săi, cu motivarea că, așa după cum se admite în general în dreptul internațional, nu interesează rangul acestora, pentru că actele persoanelor ce acționează în cadrul funcțiilor lor oficiale sunt, în orice caz, imputabile statului căruia ele aparțin, în special obligațiile care incumbă statelor pe temeiul Convenției pot să fie încălcate de persoane care exercită funcții oficiale ce le-au fost încredințate [10].

Apărării formulată de un guvern în sensul independenței autorităților aflate la originea măsurii incriminate de un reclamant pe terenul Convenției, Curtea i-a răspuns prin a arăta că guvernele naționale răspund pe temeiul acestui instrument internațional de protecție a drepturilor omului de actele autorităților lor pentru că, în orice cauză dedusă judecării Cur-

ții, în joc se află răspunderea internațională a statului contractant [8].

Reieșind din practica CtEDO, constatăm faptul că statul Republica Moldova ca subiect al dreptului internațional public poartă răspundere pentru încălcările comise de către reprezentanții organelor de urmărire penală, procuraturii precum și a instanțelor judecătorești în cazul încălcării drepturilor și libertăților fundamentale ale părților la proces.

Dreptul la apărare a bănuitului, învinuitului sau a inculpatului ca o parte inerentă a dreptului persoanei la un proces echitabil reprezintă totalitatea prerogativelor și a posibilităților pe care le au, potrivit legii, persoanele în vederea apărării intereselor lor. Atunci când persoana nu are posibilitatea de a-și prezenta probele și de a-și demonstra nevinovăția, ea nu poate utiliza toate mijloacele procedurale necesare pentru apărarea sa, așa cum garantează articolul 26 din Constituție [14].

Acuzatul trebuie să aibă posibilitatea să-și pregătească apărarea într-un mod adecvat și fără restricții în prezentarea tuturor argumentelor relevante pentru apărare în fața instanței de judecată și, astfel, să aibă posibilitatea să influențeze rezultatul procedurilor [14].

Mai mult, articolul 6 §1 din Convenție pretinde ca acuzarea să-i dezvăluie apărării toate probele materiale aflate în posesia sa, care pledează pentru sau împotriva acuzatului. Totuși, dreptul la divulgarea probelor relevante nu este un drept absolut. În orice procedură penală pot exista interese concurente, cum ar fi securitatea națională sau necesitatea protejării martorilor care riscă represalii sau a păstrării în secret a metodelor poliției de investigare a infracțiunilor, care trebuie puse în balanță cu drepturile acuzatului.

Curtea Constituțională notează că o problemă distinctă în contextul asigurării dreptului la apărare al acuzatului ține de accesul acestuia la toate probele care au legătură cu dosarul pentru a-și realiza dreptul la apărare, însă în unele situații statul ar avea dreptul

de a nu divulga unele elemente, garantând astfel respectarea altui drept fundamental, e.g., dreptul la viața privată. Ponderea drepturilor concurente se stabilește prin punerea lor în balanță de către instanțele de drept comun, în funcție de circumstanțele fiecărui caz particular [13].

În jurisprudența sa, Curtea Europeană a menționat că ingerința în dreptul la un proces echitabil poate lua naștere prin restricționarea totală a accesului la informații în cazul în care statul interzice cu bună-credință accesul reclamanților sau neagă, în mod fals, existența documentelor aflate în posesia sa, documente care le-ar fi fost de folos în procesul de judecată. În acest fel, le este negat dreptul la un proces echitabil [13].

În acest context, Curtea subliniază că, în conformitate cu prevederile articolului 54 din Constituție, orice limitare legală a dreptului la apărare trebuie justificată în mod convingător, prin urmărirea unui scop legitim. Ea trebuie să fie proporțională cu situația care a determinat-o și să nu poată atinge existența dreptului respectiv. Cu alte cuvinte, atunci când se limitează un drept, trebuie asigurat un echilibru corect între acesta și scopul legitim urmărit.

La fel în cauza *Bykov c. Rusiei* Curtea Europeană a menționat că pentru a se stabili dacă procedura în ansamblu a fost echitabilă, este necesar să se determine dacă a fost respectat dreptul la apărare. În special, trebuie verificat dacă reclamantul a avut posibilitatea de a contesta autenticitatea probelor și de a se opune folosirii acestora. Totodată, trebuie să se ia în considerare calitatea probelor, inclusiv să se clarifice dacă circumstanțele în care au fost obținute pun la îndoială credibilitatea sau exactitatea lor [5].

Credibilitatea și exactitatea a raportului de expertiză judiciară poate fi obținută doar în cazul respectării tuturor garanțiilor procesuale ale părților la dispunerea expertizei judiciare precum și la comunicarea rezultatelor acesteia. Ordonatorul expertizei judiciare este obligat să comunice părților

despre dispunerea expertizei precum și să comunice garanțiile de care beneficiază părțile în cazul dispunerii expertizei judiciare [1]. La fel și legiuitorul oferă dreptul bănuțului de a fi informat de către organul de urmărire penală despre toate hotărârile adoptate care se referă la drepturile și interesele sale, precum și să primească, la solicitarea sa, copii de pe aceste hotărâri [3].

Articolul 144 a CPP prevede că organul de urmărire penală „*va indica în ordonanță ... denumirea instituției de expertiză judiciară sau, după caz, numele și prenumele expertului căruia i se pune în sarcină efectuarea expertizei judiciare*”. Indicarea numelui expertului judiciară constituie cerința esențială pentru buna desfășurare a justiției penale, precum și încrederea deplină pe care justițiabilii trebuie să o aibă în experții judiciari. „Neîncrederea în felul de a-și îndeplini atribuțiile de către subiecți oficiali zdruncină autoritatea hotărârilor penale și subminează prestigiul organelor judiciare al justiției penale. De aceea, pentru situațiile în care prezumția de imparțialitate și obiectivitate ar fi pusă la îndoială, legiuitorul a prevăzut remediile procesuale adecvate precum: incompatibilitatea, recuzarea și abținerea” [16].

Cu privire la neîncrederea în procesul de îndeplinire a atribuțiilor sale de către subiecți oficiali în procesul penal s-a expus și CtEDO în cauza *Ciobanu c. Moldovei* [6], „reclamanta revendică încălcarea drepturilor sale garantate de prevederile articolului 2 din Convenție, dreptul la viață, invocând faptul că autoritățile naționale nu au investigat în modul corespunzător circumstanțele decesului soțului său. Reclamanta a depus cererea de a include în comisia experților un expert independent ales de către ea, persoana desemnată fiind inginer, conferențiar universitar precum și poseda grad științific. În pofida celor menționate, la 2 decembrie 2008 procurorul a respins cererea reclamantei deoarece persoana nu deținea act care atestă calificarea acesteia în calitate

de expert judiciar. Procurorul a dispus ca persoana propusă de către reclamantă să fie inclusă în comisia de experți în calitate de specialist, însă, acestuia nu i-a fost oferită posibilitatea să participe la efectuarea expertizei judiciare. La rândul său, Curtea a menționat cu îngrijorare că modul în care autoritățile naționale au investigat cauza ar putea crea unui observator independent impresia că acestea nu au încercat cu adevărat să elucideze circumstanțele cauzei și să descopere adevărul. Având în vedere multiplele neajunsuri ale investigației (declarațiile martorilor au fost respinse doar pentru faptul că nu erau consistente cu concluziile expertizei tehnice, considerate de Curte ca fiind ipotetice; nu au fost întreprinse eforturi reale pentru a determina care era viteza celuiilalt autoturism înainte de momentul producerii impactului; unul dintre martori a fost audiat abia după șase luni de la producerea accidentului, etc.), Curtea a constatat încălcarea procedurală a art. 2 din Convenție” [15].

De facto informarea bănuitului cu privire la instituția expertizei și numele expertului judiciar oferă posibilitatea acestuia de a cere recuzarea expertului, dar art. 64 a CPP care prevede drepturile și obligațiile bănuitului indică ca bănuitul este în drept „să ceară recuzarea persoanei care efectuează urmărirea penală, judecătorului de instrucție, interpretului, traducătorului”. Astfel, art. 64 care prevede drepturile și obligațiile bănuitului nu îi oferă acestuia dreptul de a cere recuzarea expertului judiciar.

În acest sens menționăm cauza *Sara Lind Eggertsdottir c. Iceland* [9], reclamanta a depus plângerea împotriva instituției medicale în privința acordării asistenței medicale necalitative. Plângerea depusă de către reclamantă era soluționată de către Agenția de expertiză judiciară islandeză, a cărei angajați erau și angajați în cadrul instituției medicale împotriva căreia era depusă plângerea. Curtea Europeană examinând circumstanțele cauzei a constatat încălcarea art. 6 din Convenție, deoarece angajații Agenției de

expertiză judiciară li s-a pus în sarcina să evalueze profesionalismul colegilor săi.

Lipsa experților de o anumită specialitate legiuitorul a încercat să o soluționeze, însă considerăm că soluția propusă nu este una cea mai perfectă și legală, care se contrazice cu anumite principii ale procesului penal. Așadar, conținutul articolului 82 al prezentei legi cu privire la expertiza judiciară oferă posibilitatea, în caz de necesitate, de a implica experți din alte țări în vederea efectuării expertizei. În baza celor analizate, putem concluziona că nu este necesar de a crea confuzii prin a recunoaște *ad-hoc* în calitate de expert judiciar o persoană competentă în specializarea solicitată pentru efectuarea expertizei atâta timp cât putem invita experți judiciari din alte țări. Susținem opinia autorului C. Rusnac care reiterează că ulterior recunoașterea *ad-hoc* în calitate de expert pe persoana care are cunoștințele de specializare goleşte problema:

- „lipsei cunoștințelor juridice (nu cunoaște statutul expertului);
- necunoașterii metodicii de realizare a expertizei;
- necunoașterii cerințelor tehnice de întocmire a unui raport de expertiză” [17, p. 157].

„Problemele enunțate afectează direct valoarea probantă a raportului de expertiză. Ele nu pot fi soluționate pe moment. Iradierea lor este posibilă numai prin elaborarea unei politici chibzuite în domeniul expertizei judiciare” [17, p. 158].

Apărătorul, care reprezintă interesele bănuitului este în drept să ceară recuzarea expertului judiciar, însă nu în toate cazurile participarea apărătorului este una obligatorie [4], dar participarea acestuia nu este obligatorie în unele cazuri. La rândul său învinuitului și inculpatului îi este conferit dreptul de a cere recuzarea expertului judiciar [4].

În practica judiciară organele competente comunică părților informația despre expert judiciar în urma efectuării cercetării. În cauza penală

202008041, la 12 octombrie 2020 a fost dispusă expertiza medico-legală, în aceeași zi apărătorul a semnat procesul verbal de notificare privind dispunerea expertizei medico-legale în sarcina CML. În procesul-verbal, apărătorul cât și bănuitul M.V. a solicitat a pune la dispoziția expertului acte medicale suplimentare cu caracter primar care au stat la baza Raportului de expertiză extrajudiciară nr. 202002P258 din 1 septembrie 2020 precum și numirea unui expert independent, conform art. 145 CPP, dar nu au primit nici un răspuns conform art. 246 CPP. Raportul de expertiză judiciară nr. 202002D1886 din 20 octombrie a fost adus la cunoștință părților la 6 noiembrie 2020, fiind perfectat și procesul verbal corespunzător în care este indicat că părțile au dreptul să ceară recuzarea expertului (*post factum*) [18].

În cazul în care părțile în legătură cu notificarea ordonanței de dispunerea expertizei judiciare, vor cere punerea la dispoziția expertului a documentelor suplimentare, modificarea sau completarea acestora, numirea unui expert recomandat pentru efectuarea expertizei judiciare precum și recuzarea expertului desemnat, ofițerul de urmărire penală trebuie să examineze cerințele conform art. 89, 244 – 247 CPP. Respingerea totală sau parțială a cerințelor părților, exprimate în legătură cu notificarea ordonanței de dispunere a expertizei judiciare se vor materializa prin emiterea obligatoriu a ordonanței în conformitate cu prevederile art. 247 alin. 2 CPP, care urmează a fi comunicată părților, cu indicarea motivelor de respingere și căilor de contestare.

În procesul dispunerii expertizei judiciare, părțile la proces, pe lângă faptul că au dreptul de a cunoaște de către cine va fi efectuată cercetarea, sunt în drept să cunoască și întrebările la care urmează să răspundă expertul judiciar. În această ordine de idei, menționăm că legiuitorul stabilește expres obligațiile ordonatorului în cazul dispunerii expertizei judiciare [2].

Însă, organele competente comit abateri de la regula stabilită de legislația procesual, instanța de judecată a constatat că ofițerul de urmărire penală nu a luat în calcul prevederile art. 145 alin. (1) CPP, s-a constatat că în procesul dispunerii expertizei judiciare a fost încălcat dreptul persoanei la apărare, dreptul de a înainta întrebările expertului, completarea sau modificarea acestor întrebări, precum și dreptul de a solicita desemnarea unui anumit expert” [12].

Cu privire la inadmisibilitatea raportului de expertiză judiciară și timpul invocării acesteia s-a expus Colegiul Penal al CSJ, așadar „avocatul a invocat inadmisibilitatea raportului de expertiză judiciară din motivul că s-a dispus efectuarea expertizei medico-legale fără a fi informat inculpatul prin ce i s-a îngădit dreptul procesual de a obiecta, de a solicita constatarea necesară în sine fiind îngădit dreptul său la apărare. Cu referire la argumentul apărării, privind inadmisibilitatea probelor, Colegiul lărgit ține să menționeze că, atât inculpatul cât și avocatul acestuia M.I., și care considerându-se afectați într-un drept prevăzut de lege, nu au contestat legalitatea actelor procedural îndeplinite de organul de urmărire penală în modul și termenul stabilit de lege, precum și, la finisarea urmăririi penale și luarea de cunoștință cu materialele cauzei, nu au avut nici o obiecție asupra actelor menționate, prezumându-se că au acceptat situația dată. La fel, conform alin.(4) al art.251 CPP, încălcarea oricărei altei prevederi legale decât cele prevăzute în alin.(2) atrage nulitatea actului dacă a fost invocată în cursul efectuării acțiunii - când partea este prezentă, sau la terminarea urmăririi penale - când partea ia cunoștință de materialele dosarului, sau în instanța de judecată când partea a fost absentă la efectuarea acțiunii procesuale, precum și în cazul în care proba este prezentată nemijlocit în instanță” [11].

Cu privire la obligația organului de urmărire penală de a comunica părților despre faptul dispunerii expertizei judiciare s-a expus și CtEDO în cauza

Cottin c. Belgiei [7]. Curtea Europeană a Drepturilor Omului a constatat că nu au fost create posibilități egale părților la dispunerea și efectuarea expertizei judiciare, astfel încât pârâtul avea posibilitatea de a participa la efectuarea expertizei judiciare, în reclamantului nu i-a fost oferită astfel de posibilitate. Totodată, pârâtului i-a fost oferită posibilitatea de a participa la dispunerea expertizei judiciare și înaintarea întrebărilor la care urmau să răspundă experții”.

Realizarea cerințelor prevăzute de art. 145 CPP reprezintă o obligație pozitivă a organului de urmărire penală în vederea respectării dreptului persoanei la apărare. Nici o normă a codului de procedură penală nu reglementează obligația ofițerului de urmărire penală sau a procurorului de a informa părțile la proces cu privire la numele, prenumele expertului judiciar, calificarea, și experiența profesională a acestuia în vederea asigurării reale a dreptului de a cere recuzarea expertului. Astfel dreptul și procedura de a cere recuzarea expertului în calitate de mijloc și pârghie procesuală de apărare a bănuțului și a învinuțului nu are o reglementare legală suficient de clară fiind de fapt declarative și iluzorii. Însă, procedura de comunicare a actului de dispunere a expertizei judiciare este reglementat la nivelul care ar asigura respectarea dreptului persoanei la apărare, însă reieșind din practica prezentată în prezenta lucrare deducem că acestea nu sunt respectate permanent de organele competente.

Concluzii

Dreptul la apărare reprezintă un drept fundamental, care este garantat fiecărui cetățean. Însă această garanție fundamentală nu este limitată doar la dreptul la avocat, ci și la alte prevederi, care în mod direct oferă posibilitatea de a-și apăra interese sale. Dreptul de a cere recuzarea unui participant la proces, oferă posibilitatea ca cauza să fie examinată de o persoană imparțială și care nu are interes personal în cauză. În

acest sens, pentru a oferi posibilitatea bănuțului de a cere recuzarea expertului judiciar, propunem modificarea art. 66 alin 2 pct. 14 în următoare redacție:

- *să ceară recuzarea persoanei care efectuează urmărirea penală, judecătorului de instrucție, interpretului, traducătorului, expertului judiciar.*

Referințe bibliografice

1. Cod de procedură penală al Republicii Moldova: nr. 122 din 14 martie 2003. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2003, nr. 104 – 110. Art. 144 alin. 1.
2. Cod de procedură penală al Republicii Moldova: nr. 122 din 14 martie 2003. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2003, nr. 104 – 110. Art. 145.
3. Cod de procedură penală al Republicii Moldova: nr. 122 din 14 martie 2003. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2003, nr. 104 – 110. Art. 64 alin. 2 pct. 17.
4. Cod de procedură penală al Republicii Moldova: nr. 122 din 14 martie 2003. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2003, nr. 104 – 110. Art. 69 CPP.
5. Cauza Bykov c. Rusiei. Hotărârea din 12.03.2009. Accesibil: <http://hudoc.echr.coe.int/rus?i=001-91704> [accesat la 19.09.2021].
6. Cauza Ciobanu c. Moldovei. Hotărârea din 24 mai 2015. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-152427> [accesat la 18.09.2021].
7. Cauza Cottin c. Belgiei. Hotărârea din 2.06.2005. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-69233> [accesat la 19.09.2021].
8. Cauza Loukanov c. Bulgariei. Hotărârea din 20.03.1997. Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22fulltext%22:%5B%22Loukanov%22%2C%22documentcollectionid%22:%5B%22GRANDCHAMBER%22%2C%22CHAMBER%22%2C%22itemid%22:%5B%22001-62581%22%5D%7D> [accesat la 21.09.2021].
9. Cauza Sara Lind Eggertsdottir c. Island. Hotărârea din 5.10.2007. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-81432> [accesat la 18.09.2021].
10. Cauza Wille c. Lichtenstein. Hotărârea din 28.10.1999. Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22fulltext%22:%5B%22Wille%22%2C%22documentcollectionid%22:%5B%22GRANDCHAMBER%22%2C%22CHAMBER%22%2C%22itemid%22:%5B%22001-62581%22%5D%7D>

ER%22],%22itemid%22:[%22001-62920%22]} [accesat la 18.09.2021].

11. Decizia Colegiului Penal al CSJ nr. 1ra-133/2021 din 26.01.2021. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=17902 [accesat la 18.09.2021].

12. Extras din Hotărârea Judecătorei Chișinău, sediul Buiucani din 30 iulie 2018. Cauza Nr. 1- 326/2018. Disponibil: https://jc.instante.justice.md/apps/pdf_generator/base64/create_pdf.php [accesat la 20.09.2021].

13. Hotărârea Curții Constituționale a RM nr. 22 din 06.08.2020 privind excepția de neconstituționalitate a unor prevederi a art. 226¹⁶ alin. (11) din Codul Fiscal, adoptat prin Legea nr. 1163 din 24 aprilie 1997 (prezentarea informației fiscale către instanțele judecătorești și organele de urmărire penală ca mijloc de probă). Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=122834&lang=ro [accesat la 18.09.2021].

14. Hotărârea Curții Constituționale a RM privind excepția de neconstituționalitate a art. 132⁹ alin.

(12) și alin. (15) din codul de procedură penală. Disponibil: https://constcourt.md/public/ccdoc/hotariri/h_31_2021_58g_2021_rou.pdf [accesat la 19.09.2021].

15. Neagu, Ion. *Tratat de procedură penală*, vol. I. București: Ed. „Global Lex”, 2004. p. 293. 487 p. ISBN 973-86207-4-0.

16. Sesizare privind excepția de neconstituționalitate al prevederilor art. 64,66,68 și 149 a CPP prezentată în conformitate cu art. 135 din Constituție. Disponibil: https://www.constcourt.md/public/ccdoc/sesizari/21g_2021.02.04.pdf [accesat la 20.09.2021].

17. Rusnac, Constantin. Aspecte ale prevenirii erorilor în procesul elaborării și realizării politicii în domeniul expertizei judiciare. În: *Analele Științifice a Academiei „Ștefan cel Mare”*, nr. 10/ 2019, pp. 157 – 166. ISSN 1857-0976

18. Ministerul Justiției al Republicii Moldova, © 2020 Disponibil: <http://www.justice.gov.md/libview.php?l=ro&idc=6&id=2463> [accesat la 18.08.2020].

MODELE CONCEPTUALE PRIVIND COMBATAREA CORUPȚIEI. INSTRUMENTE CONTEMPORANE ANTICORUPȚIE

Adriana CAZACU

Doctorandă, Universitatea Liberă Internațională din Moldova,

Chișinău, Republica Moldova

e-mail: adrianacazacu1012@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-6847-7943>

Primele organisme specializate anticorupție au apărut cu mult timp în urmă, înainte de înființarea comisiilor din Singapore și Hong Kong în anii 1950 și 1970. Exemplul acestor două agenții este cel care a dat naștere imaginii populare a agenției anticorupție multifuncționale, independente și de succes. Cu toate acestea, există mai multe tipuri de organisme anticorupție care sunt prezente și funcționează în diferite țări. Problema corupției a căpătat importanță internațională la sfârșitul anilor '90 și a fost însoțită de dezbateri tot mai largă referitor la rolul instituțiilor specializate anticorupție. Acest proces a fost strâns legat de procesul de democratizare politică și de liberalizare economică în multe părți ale lumii, inclusiv în regiuni din Europa de Est, Asia, America Latină și Africa. De asemenea, este legat de eforturile de creare a statului de drept și a bunei guvernări în multe medii postautoritare și post-conflict, deoarece tranzițiile economice și politice oferă teren fertil pentru corupție.

Cuvinte-cheie: corupție, forme de corupție, modele de combatere a corupției, instrumente anticorupție, mecanisme anticorupție, avertizare de integritate.

CONCEPTUAL MODELS ON COMBATING CORRUPTION. CONTEMPORARY ANTI-CORRUPTION TOOLS

The first specialized anti-corruption bodies appeared long before the establishment of the Singapore and Hong Kong commissions in the 1950s and 1970s. However, there are several types of anti-corruption bodies that exist and operate in different countries. The issue of corruption gained international importance in the late 1990s and was accompanied by a growing debate on the role of specialized anti-corruption institutions. This process has been closely linked to the process of political democratization and economic liberalization in many parts of the world, including parts of Eastern Europe, Asia, Latin America and Africa. It is also linked to efforts to build the rule of law and good governance in many post-authoritarian and post-conflict environments, as economic and political transitions provide fertile ground for corruption.

Keywords: corruption, conceptual models for combating corruption, anti-corruption tools, anti-corruption mechanisms, forms of corruption, integrity warning.

MODÈLES CONCEPTUELS DE LUTTE CONTRE LA CORRUPTION. INSTRUMENTS ANTI-CORRUPTION CONTEMPORAINS

Les premiers organes spécialisés de lutte contre la corruption sont apparus il y a longtemps, avant la création de commissions à Singapour et à Hong Kong dans les années 1950 et 1970. C'est l'exemple de ces deux agences qui a donné naissance à l'image populaire de l'agence anti-corruption multifonctionnelle, indépendante et performante. Cependant, il existe plusieurs types d'organismes de lutte contre la corruption qui existent et fonctionnent dans différents pays. La question de la corruption a pris une importance internationale à la fin des années 1990 et s'est accompagnée d'un débat

croissant sur le rôle des institutions spécialisées de lutte contre la corruption. Ce processus est étroitement lié au processus de démocratisation politique et de libéralisation économique dans de nombreuses régions du monde, notamment en Europe orientale, en Asie, en Amérique latine et en Afrique. Elle est également liée aux efforts visant à instaurer l'État de droit et la bonne gouvernance dans de nombreux environnements post-autoritaires et post-conflits, car les transitions économiques et politiques constituent un terrain fertile pour la corruption.

Mots-clés: *corruption, formes de corruption, modèles de lutte contre la corruption, instruments de lutte contre la corruption, mécanismes de lutte contre la corruption, avertissement d'intégrité.*

КОНЦЕПТУАЛЬНЫЕ МОДЕЛИ БОРЬБЫ С КОРРУПЦИЕЙ. СОВРЕМЕННЫЕ АНТИКОРРУПЦИОННЫЕ ИНСТРУМЕНТЫ

Первые специализированные антикоррупционные органы появились задолго до создания комиссий Сингапура и Гонконга в 1950-1970-х годах. Однако, известны несколько типов антикоррупционных органов, которые существуют и действуют в разных странах. Проблема коррупции приобрела международное значение в конце 1990-х годов и сопровождалась растущей дискуссией о роли специализированных антикоррупционных органов. Этот процесс был тесно связан с процессом политической демократизации и экономической либерализации во многих частях мира, включая регионы Восточной Европы, Азии, Латинской Америки и Африки. Это также связано с усилиями по установлению верховенства закона и надлежащего управления во многих поставторитарных и постконфликтных условиях, поскольку экономические и политические преобразования создают благодатную почву для коррупции.

Ключевые слова: *коррупция, концептуальные модели противодействия коррупции, антикоррупционные инструменты, антикоррупционные механизмы, формы коррупции, предупреждение о неподкупности.*

Introducere

Corupția ca fenomen prezintă un mare interes pentru societatea în care trăim, deoarece nu există o unitate de măsură care să determine amploarea acestui fenomen. Guvernarea lipsită de integritate duce la servicii publice de proastă calitate și nejustificat de scumpe, care sunt suportate de bugetul public. Pentru a combate corupția sistemică și a crește integritatea publică, sunt necesare demersuri constante, care ar consolida încrederea cetățenilor în actul de guvernare.¹

Secretarul General al ONU, Ban Ki-moon, consideră: „Corupția este o amenințare gravă la adresa dezvoltării, a democrației și a stabilității ale cărei consecințe dăunătoare sunt resimțite în întreaga lume”². În acest deceniu, țările, dezvoltate

și în curs de dezvoltare, sunt vulnerabile la corupție, de aceea, combaterea corupției este una dintre cele mai importante provocări cu care se confruntă multe state. Concomitent, acest fenomen a devenit și o amenințare pentru realizarea obiectivelor generale de dezvoltare ale guvernelor, programelor de dezvoltare, planurilor și proiectelor strategice, fapt ce poate agrava crizele economice la nivel global.

Metode de cercetare utilizate. În vederea realizării scopului trasat, în prezenta cercetare științifică au fost aplicate o serie de metode, printre care: metoda logică la clarificarea conținutului, sistemică, metoda deducției, inclusiv metoda istorică și comparativă a domeniului de cercetare prin aspectele globaliste ale temei de cercetare.

¹ Studiu analitic: cadru legislativ și instituțional național și internațional privind integritatea agenților publici Alianța Anticorupție, Chișinău 2016.

² Discursul lui Ban Ki-moon la reuniunea Convenției

ONU împotriva corupției (UNCAC) de la Sankt-Petersburg <http://www.caleaeuropeana.ro/ban-ki-moon-la-reuniunea-conventiei-onu-impotriva-coruptiei-de-lasanktpetersburg-nicio-tara-nu-este-ferita> (vizitat la 04.11.2021).

Idei principale ale cercetării

Corupția este un fenomen sociocultural și o maladie care erodează competitivitatea, dă naștere nedreptății sociale, sărăciei și alimentează crima organizată. Caracterul flexibil al corupției a condus la răspândirea diverselor ei forme, atât în cadrul organelor publice, cât și în societate în general. Aprecierile și măsurarea corupției au fost întotdeauna o provocare. Atâta timp cât avantajele tranzacției din cadrul actului de corupție satisfac ambele părți, infrațiunea concretă rămâne în afara oricăror bănuieli statistice oficiale.³

Există trei forme de corupție cotidiană:⁴

„*Corupția supraviețuirii*” - cea mai condamnată formă a corupției, care are impact direct asupra societății și anume asupra păturilor vulnerabile. În cazul dat ar putea fi vorba despre o bătrânică care decide să mulțumească cu o sumă nesemnificativă de bani asistenta medicală, care are un salariu mic în coraport cu responsabilitățile pe care le desfășoară și riscurile profesiei. De regulă, acest tip de corupție a încetat să mai existe în statele dezvoltate. Lupta împotriva acestei forme de corupție în lume s-a realizat printr-o creștere a nivelului de trai al populației și anume a sferei sociale, dezvoltarea unui sistem de feedback a cetățeanului cu entitățile publice prin implementarea liniilor telefonice specializate și anticorupție, care au ca scop promovarea intoleranței față de încălcarea normelor de etică și integritate.

„*Corupția confortului*” - în care sunt implicate „păturile mijlocii” ale societății. În cazul dat, corupția se produce în situația în care, de exemplu, cineva are nevoie să obțină un act/document în ter-

³ https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/01.Perceptia%20fenomenului%20coruptiei%20si%20politici%20anticoruptionale%20in%20Republica%20Moldova.pdf. (vizitat la 04.11.2021).

⁴ http://r34urypsk105.ucoz.ru/doc3/korrupcija-strategija_protivodejstvija.pdf (vizitat la 04.11.2021).

men mai restrâns decât prevede legea, pentru aceasta corupând funcționarii publici.

„*Corupția prestigiului*” este aferentă celor puternici și celor bogați. “Vreau ceea ce nu se permite, pentru bani buni.” Această formă de corupție, este una periculoasă deoarece dă naștere la percepția falsă de superioritate, inclusiv că banul este superior legii. Corespunzător, sumele propuse fiind destul de mari și promițătoare. Această situație generează inechitate socială, abuzuri și protecționism.

În contextul celor analizate, este esențial de specificat tipurile de instrumente privind combaterea corupției care s-au elaborat și implementat de-a lungul anilor în cadrul societăților dezvoltate și a celor în tranziție. Astfel, putem menționa o serie de modele conceptuale de combatere a corupției.⁵

Modelul totalitar de combatere a corupției. Acest model presupune un control de stat cuprinzător asupra comportamentului funcționarilor și sancționarea rigidă pentru orice abatere de la normele acceptate (scrise și nescrise). Această metodă anticorupție putea fi identificată în epoca stalinismului, unde s-a identificat în cea mai mare măsură cu regimul strict de guvernare din acea perioadă. Un dezavantaj al acestei metode de combatere a corupției este faptul că manierele sale încalcă drepturile omului, deoarece totalitarismul este incompatibil cu principiul democrației. O caracteristică pozitivă este că oferă o corelare strânsă între nivelul de autoritate al oficialilor și gradul de responsabilitate al acestora. Riscul de a fi judecat și pedepsit crește pentru persoanele fizice care sunt mai aproape de putere – cu cât ești mai influent, cu atât riscul de a comite infrațiuni coruptibile este mai mare. În așa fel, se respectă principiul responsabilității “de sus în jos”, care este un instrument ideal pentru optimizarea oricărui sistem social.

⁵ ГОРНЫЙ, А. Коррупция: препятствия к развитию. Москва, 1998. с. 135.

Modelul autoritar de combatere a corupției. Caracteristica principală a acestui model este punerea în aplicare a responsabilităților selectiv, în conformitate cu deciziile conducătorului. Pentru o lungă perioadă de timp aceste persoane au fost reprezentanți ai elitei de partid. Pentru a aduce exemple veridice privind acest model, putem menționa timpul domniei lui N. Hrușciiov, L. Brejnev. Modelul autoritar poate fi caracterizat prin următoarele condiții: activarea unui oficial la un anumit nivel de putere înseamnă, de fapt instituirea imunității sale juridice, banii, în acest model joacă un rol minor sau chiar nul. Modelul anticorupție examinat motivează tendința de a accede în structurile de putere din dorința de a-și asigura propria securitate și impunitate, astfel încât acesta presupune degradarea puterii și coruperea consecventă.

Modelul oligarhic de combatere a corupției. În conformitate cu modelul oligarhic anticorupție, realizarea responsabilității se efectuează în dependență de apartenența la un grup oligarhic sau clan - principiul de „*propriu - străin*”. Având în vedere că puterea este exercitată de către “echipe” care protejează membrii lor prin toate căile posibile, însă pentru străini adună materiale compromițătoare și încearcă să declanșeze cazuri penale. Pentru modelul oligarhic, banii reprezintă un element extrem de important, prin intermediul căruia se soluționează mai multe probleme, inclusiv cele de aplicare a legii. Prin urmare, modelul oligarhic s-a transformat în *modelul criminal* deoarece, după cum arată experiența, criminalii deseori scapă de răspunderea penală, ceea ce le permite să se ocupe mai departe cu mediul de afaceri criminale. Din moment ce clanurile oligarhice nu interacționează cu structurile publice și administrative, inclusiv de aplicare a legii, lupta împotriva corupției devine un instrument esențial și poate fi utilizat ca un instrument de luptă pentru putere între clanuri. Lipsa controlului creează condiții favorabile de activare a corupției în

autoritățile publice subordonate. Ca urmare a ignorării corupției de către structurile publice și administrative, modelul criminal poate activa pentru o perioadă scurtă de timp.

Modelul liberal de combatere a corupției este caracterizat de iresponsabilitate completă, impunitate și lipsa ordinii. O astfel de situație apare în perioadele de răsturnare revoluționară, în cazul în care noul guvern încă nu a stăpânit funcțiile de gestionare în cadrul statului, sau conștient inițiază procese distructive.

Aceste modele de combatere a corupției evidențiază cele mai dinamice și reale elemente a luptei împotriva corupției, care au tendința de a se transforma de la un tip la altul: există probabilitatea de modificare a modelului liberal în modelul autoritar, modelului autoritar în oligarhic și a modelului oligarhic în totalitar.

Toate aceste modele sunt instabile, din cauza instabilității statului și a societății, prin urmare este necesar să se identifice principalele caracteristici ale unui model ideal, conform căruia societatea civilizată ar putea elabora o strategie eficientă de combatere a corupției.

La momentul actual, un astfel de model de combatere a corupției este larg cunoscut în multe feluri și este încorporat în conceptul „statului de drept”. Acest concept este abstract și multidimensional, astfel încât necesită mai multe condiții pentru a fi consolidat, care să respecte tradițiile spirituale, culturale și istorice ale statului.

Cu toate acestea, indiferent de formele și modelele de combatere a corupției, există măsuri concrete pentru a elimina deficiențele evidente de funcționare a instituțiilor guvernamentale, contribuind direct la emanciparea actelor de corupție. Aceste măsuri trebuie să fie puse în aplicare în concordanță cu punerea în aplicare a măsurilor comune anticorupție. Doar în așa condiții, modifi-

cările efectuate nu ar conține doar o formă oficială sau declarativă.⁶

”Corupția este o amenințare gravă la adresa dezvoltării, a democrației și a stabilității ale cărei consecințe dăunătoare sunt resimțite în întreaga lume”, se sublinia în discursul Secretarului General al ONU, Ban Ki-moon la reuniunea Convenției ONU împotriva corupției (UNCAC) de la Sankt-Petersburg”.⁷

Integritatea, transparența și responsabilitatea administrației față de comunitate sunt elemente care fundamentează încrederea societății în instituții, în sistemul de organizare a societății pe principiile statului de drept și ale democrației reprezentative.⁸

Mai întâi de toate, este necesar de a reduce impactul corupției asupra procesului electoral. Lupta pentru legalitatea și transparența procedurilor electorale trebuie să se refere inițial la modalitățile de finanțare a campaniilor electorale, proces care este absolut pragmatic. Scopul acestor acțiuni anticorupție este de a preveni probabilitatea de șantaj a politicienilor după campaniile electorale și de a proteja, prin urmare, publicul de la deciziile corupte, care pot veni în conflict cu interesul public. Totodată, este necesară prevenirea și reducerea impactului corupției asupra activității organelor legislative. Pentru aceasta este necesar de a simplifica procedura de a supune deputații la răspundere penală. În acest context, este esențial de a întări controlul asupra părților de legiferare.

⁶ КОЛОДКИН, Л. Коррупция и деонтологические меры борьбы с продажностью. Материал научно-практической конференции. Вып. 2. Московский институт. Министерство Внутренних Дел. Москва, 1998. с. 12.

⁷ <https://www.caleaeuropeana.ro/ban-ki-moon-la-reuniunea-conventiei-onu-impotriva-coruptiei-de-la-sankt-petersburg-nicio-tara-nu-este-ferita/>, (vizitat la 16.09.2021).

⁸ Drumul spre integritate http://www.apd.ro/files/publicatii/drumul_spre_integritate.pdf, (vizitat la 16.09.2021).

O altă condiție a procesului de combatere a corupției este consolidarea controlului public asupra activității organelor legislative. Caracterul corupțional al organelor de drept, lipsa personalului calificat implicat în lupta împotriva corupției reprezintă impedimente majore pentru punerea în aplicare a programelor anticorupție. Prin urmare, îmbunătățirea activității lor, demiterea persoanelor incompetente și neintegre este una dintre prioritățile de bază. Actualmente, capacitatea anticorupție a instanțelor este puțin utilizată în cadrul reprimării cazurilor de corupție (nu există o specializare a judecătorilor pe domeniul corupției). În special, acest lucru este specific procedurilor civile, care în comparație cu procedurile penale, reprezintă un instrument mai eficient de a combate corupția. Le fel, este foarte important de a disemina practica de recepționare a cererilor de la societatea civilă împotriva funcționarilor implicați în corupție, și de la societățile private cu privire la concurenții lor, în cazul în care aceste practici corupte au cauzat un prejudiciu victimelor.⁹ Fiecare instituție elaborează și implementează diferite practici de eradicare a corupției și utilizează mai multe metode pentru punerea lor în aplicare. Toate aceste programe și politici ar trebui elaborate și implementate cu sprijinul experților externi, în vederea racordării acestora la standardele internaționale anticorupție.

Un mecanism anticorupțional important este dezvoltarea societății civile, așa cum o societate civilă slabă nu conștientizează până la capăt pagubele provocate de corupție și nemijlocit, nu este în stare să se împotrivescă minorității. Prin urmare, societatea civilă, cât și sectorul privat pot juca un rol determinant în conturarea reformei

⁹ ГУРОВА, А. Коррупция угрожает национальным интересам России. В: Борьба с коррупцией: актуальные проблемы законодательного обеспечения. Сборник статей и документов. Москва: Издание Государственной Думы РФ, 2002. с. 7.

instituționale în vederea consolidării transparenței și a responsabilității.

Alt mecanism eficient în prevenirea și diminuarea corupției îl reprezintă avertizarea de integritate. Aceasta presupune sesizarea organelor competente despre ilegalitate comise. Însă, dat fiind nivelul diferit al ilegalităților semnalate, persoanele care raportează despre acte de corupție au nevoie de un mecanism, care i-ar proteja de persecuții. Protecția avertizorilor de integritate este un mecanism internațional instituit și solicitat spre implementare în legislațiile naționale prin tratatele internaționale, la care Republica Moldova este parte. Astfel, RM în anul 2018 a aprobat Legea privind avertizorii de integritate, iar în anul 2020 HG nr. 23 din 22.01.2020 pentru aprobarea Regulamentului privind procedurile de examinare și raportare internă a dezvăluirilor practicilor ilegale. Potrivit normelor aprobate, în cazul avertizărilor de integritate interne, protecția avertizorilor de integritate este acordată de angajatorii din sectorul public și privat. În cazul avertizărilor de integritate externă publică, protecția este acordată de Avocatul Poporului.

În cazul devierii de la principiile bunei guvernări, o modalitate eficientă de a preveni corupția și lipsa de integritate profesională este avertizarea de integritate în interes public.

Avertizarea de integritate este recunoscută drept un sistem timpuriu eficace de prevenire și luptă împotriva corupției, a comportamentului imoral sau ilegal. În acest sens, un rol esențial în demascarea actelor de corupție, actelor conexe corupției și faptelor de comportament corecțional, a fraudelor și managementului defectuos sau neglijent revine avertizorilor de integritate.¹⁰

¹⁰ Conform noțiunilor de la *art.3 al Legii nr.122/2018 privind avertizorii de integritate* „avertizare de integritate – dezvăluire cu bună-credință de către un angajat a unei practici ilegale ce constituie o amenințare sau un prejudiciu adus interesului public; *avertizor de integritate* – angajat care face o avertizare de integritate; *dezvăluire a practicilor ilegale* – dezvăluire a manifestărilor de

Avertizorii de integritate sunt preponderent persoane din interiorul organizației, care, primele detectează o ilegalitate și ei sunt acei care își asumă riscuri personale pentru protecția interesului și bunului public. În majoritatea cazurilor, avertizorii rămân expuși pericolului persecuției, concedierii sau atentelor la integritatea fizică și psihică din partea celui pe care l-au denunțat. În alte cazuri, avertizorii se pot confrunța cu ignorarea avertizării depuse.¹¹

În UE, regulile de protejare a datelor personale impun protejarea identității atât a avertizorilor, cât și a persoanei incriminate.¹² În scopul de a proteja persoanele care raportează corupția și pentru a încuraja avertizările de integritate, angajații din sectorul public și cel privat trebuie să aibă acces la canale sigure de raportare a neregulilor și să fie protejați în mod efectiv împotriva oricărei forme de repercusiune. Avertizarea poate fi depusă în privința unei reale sau eventuale fapte ilegale, iar persoanele care denunță fapta ilegală trebuie să beneficieze cumulativ de 3 canale de comunicare prin care semnaleze faptele ilicite reale sau eventuale, precum și să prezinte probe despre fapta ilegală. Aceste canale sunt: *Intrainstituționale* – presupune subdiviziunile din interiorul entității în care activează avertizorul, precum: superiorul nemijlocit, șeful de direcție generală, subdiviziunii securitate internă, conducătorul autorității; *Interinstituționale* – presupune o entitate abilitată sau investită cu atribuții în domeniul primirii și examinării avertizărilor și aplicării protecției aver-

corupție, după cum sunt definite și enumerate în Legea integrității nr. 82/2017, a încălcărilor de mediu, a încălcărilor drepturilor și libertăților fundamentale ale persoanei, a celor ce țin de securitatea națională, precum și a altor încălcări, acțiuni sau inacțiuni care amenință sau prejudiciază interesul public”. https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=105486&lang=ro (vizitat la 22.09.2021).

¹¹ <http://www.avertizori.ro/> (vizitat la 22.09.2021).

¹² <http://www.timpul.md/articol/oamenii-care-demasca-actul-coruptiei-avertizorul-de-integritate-22529.html> (vizitat la 26.10.2021).

tizorilor; *Avertizări publice* – presupune denunțarea de către avertizor a unor fapte ilicite surselor mass-media sau ONG-urilor.

La etapa actuală, instituția avertizorilor de integritate devine una tot mai influentă pe arena internațională. Instituția avertizorului de integritate este funcțională în SUA, Canada, Marea Britanie, Australia, Noua Zeelandă.

Un exemplu pozitiv în acest sens, poate servi Comisia Europeană, care a adoptat ghidul de procedură elaborat de biroul Ombudsmanului UE. După cum a menționat ombudsmanul european, Emily O'Reilly "Instituțiile UE implementează măsurile necesare pentru a proteja avertizorii de integritate (*whistleblowers*)".¹³

Există prevederi relevante în multe acorduri și convenții regionale, precum: Convenția interamericană împotriva corupției (art.3), Convenția Uniunii Africane privind prevenirea și combaterea corupției (art.5), Planul de acțiune anticorupție pentru Asia și Pacific (pilonul 3), Protocolul împotriva corupției al comunității sud-africane pentru dezvoltare (art.4).¹⁴ În regiunea Europei de Sud-Est, la fel sunt întreprinse demersuri instituționale de protejare a persoanelor care denunță corupția. Un exemplu demn este Coaliția din Europa de Sud-Est pentru protecția avertizorilor de integritate¹⁵, care în prezent reunește 12 state membre.¹⁶

Protecția avertizorilor care semnalează manifestări de corupție reprezintă un standard internațional în domeniul prevenirii și combaterii corupției, an-

gajament pe care și l-a asumat să-l implementeze și Republica Moldova. Aceste mecanisme de protecție sunt prevăzute într-un set de convenții și acte normative internaționale, precum: art.9 al Convenției Civile privind corupția/1999, care prevede expres ca statele să adopte "în dreptul său intern o protecție adecvată împotriva oricărei sancțiuni nejustificate față de salariați care, de bună credință și pe baza unor suspiciuni rezonabile, denunță fapte de corupție persoanelor sau autorităților responsabile".¹⁷ Această clauză este aplicată angajaților atât în sectorul privat cât și în cel public. Un alt tratat internațional cu prevederi *whistleblowing* se conține în art.33 al Convenției ONU împotriva corupției/2003 și art.22 al Convenției penale contra corupției¹⁸, care prevăd adoptarea de către state a unor mecanisme eficiente de protecție a denunțătorilor în interes public. Cadrul legal poate fi esențial, cu condiția să asigure deplina protecție avertizorului de integritate.

Un rol important în lupta împotriva corupției aparține mass-mediei. Misiunea sa nu este numai de a informa publicul privind cazurile specifice de corupție, dar, și de a promova programele și politicile anticorupție și de a sensibiliza publicul vizavi de fenomenul corupției, de a promova în societate abilități de comportament anticorupție, de a contribui la formarea unei culturi civice cu noi norme de moralitate civică.

De menționat că absența unei mass-medii libere, atât online, cât și prin canalele tradiționale, nu doar că restrânge dreptul fundamental la libertatea de exprimare, ci și creează condiții favorabile pentru pro-

¹³ <http://europeanul.org/teme-europene/uniunea-europeana-vrea-mai-multa-protectie-pentru-avertizorii-deintegritate-afla-ce-cred-romanii-despre-turnatorii-de-profesie/> (vizitat la 26.10.2021).

¹⁴ <http://www.avertizori.ro/MATERIALE/Alternativa.pdf> (vizitat la 26.10.2021).

¹⁵ <https://see-whistleblowing.org/> și <http://rai-see.org/> (vizitat la 29.10.2021).

¹⁶ Coaliția pentru protecția avertizorilor de integritate din Europa de Sud-Est <http://aliana.md/?go=news&n=408> (vizitat la 29.10.2021).

¹⁷ <http://www.procuratura.md/file/Conventia%20europena%20civila%20privind%20coruptia.pdf> (vizitat la 02.11.2021).

¹⁸ Extras din Raportul General al activității GRECO în 2006, Privind protecția denunțătorilor (avertizorilor de integritate), adoptat la GRECO la cea de-a 32 ședință plenară (Strasbourg, 19-23 martie 2007) Direcția Generală I – Probleme Juridice Serviciul Probleme penale Strasbourg, 23 martie 2007 Greco (2007) <http://www.procuratura.md/file/Studiu%20privind%20avertizorii%20de%20integritate.pdf> (vizitat la 26.10.2021).

liferarea unor practici opace, corupție și comportament reprobabil, întrucât mass-media independentă și un peisaj mediatic divers și pluralist joacă un rol important în asigurarea transparenței și a controlului, prin investigarea și expunerea faptelor de corupție și prin sensibilizarea mai mare a publicului în ceea ce privește legătura dintre corupție și încălcările drepturilor omului. Prin urmare, pentru realizarea cu succes a acestor obiective este necesar de a sprijini mass-media, asigurând-i protecție prin lege.¹⁹

De-a lungul timpului, s-a stabilit că țările în stadiul de modernizare au experimentat o creștere acerbă a corupției, dar au reușit să depășească această situație prin eforturi deliberate. Dar există și alte exemple, în țările în care reformele au determinat o creștere a corupției, precum și la consolidarea corupției din lipsa unor scopuri cuprinzătoare/certe pentru a o eradica.

Lupta împotriva corupției trebuie să contribuie la asigurarea punerii în aplicare a principiului statului de drept, care presupune egalitatea în fața legii, în special, minimizarea sistemului de imunități juridice. Asemenea condiții pot fi îndeplinite doar prin modificarea legislației de rigoare, fapt care necesită mai multe eforturi. La momentul actual, justiția este tratată ca un mecanism de reglementare a relațiilor sociale, care poate fi modificat după placul celor aflați la putere, însă aceasta este o ipoteză extrem de greșită. În acest context, este important de a consolida statul de drept și de a respecta toate particularitățile acestuia ca, dreptul umanitar, care este menit să reglementeze relațiile interumane în societate.²⁰

¹⁹ Helping Prevent Corruption World-Wide. The World Bank. Press Back grounder. 1999 <http://web.worldbank.org/wbsite/external/topics/extpublicsectorandgovernance/extanticorruption/0,,contentmdk:20223723~menupk:384473~pagepk:148956~pipk:216618~thesitepk:384455~iscurl:y~iscurl:y,00.html> (vizitat la 26.10.2021).

²⁰ ГДЛЯН, Т.; ДОДОЛЕВ, Е. Мафия времен беззакония. Ереван, 1991. с. 81.

Potrivit teoreticianului în drept rus, Korcunov N., un sistem social durabil necesită consolidarea unui cadru juridic rigid și absolut care va supune înfracturii pedepselor, cu aceeași cruzime ca și natura.²¹ Astfel, putem susține că orice efort de luptă împotriva corupției, fie că este vorba de programe de reformă, de reorganizarea sistemului de administrare sau a instituțiilor de drept, este nevoie de sprijinul din partea întregii societăți pentru a obține rezultate eficiente.

Din perspectiva opiniei publice, soluțiile care se văd pentru eliminarea acestui rău social sunt legate direct de limitarea rolului statului în economie, pentru ca în acest fel să se elimine izvoarele de profituri ilicite provenite din corupție și creșterea responsabilității individuale pentru administrarea domeniilor aflate sub controlul statului. În ciuda opiniilor tradiționale cu privire la corupția administrativă sau birocratică, trebuie să luăm în considerație și acțiunea inversă, atunci când firmele private utilizează în calitate de strategii alternative practicarea unor mituiri ilicite și necontrolate a demnitarilor de stat sau a oamenilor politici pentru obținerea unor beneficii reciproce. Această strategie alternativă este calificată și drept formă de acaparare a statului de către firme, un fenomen care a devenit deosebit de caracteristic țărilor în tranziție. Beneficiile personale, obținute de către acestea sunt de regulă rezistente campaniilor anticorupție și pun piedici serioase împotriva schimbării modului de administrare în stat, pentru că tehnicile sale specifice sunt puțin elaborate și inaccesibile controlului normativ.

Gradul ridicat de pericol social pe care îl prezintă faptele de corupție impun controlarea și sancționarea acestora prin crearea unui cadru normativ adecvat, a unor organisme anticorupție eficiente la nivel instituțional și, nu în ultimul rând, prin luarea de măsuri de ordin educațional. Având în vedere ascensiunea fenomenului de corupție în prezent, se impune insti-

²¹ КОРКУНОВ, Н.; АШИН, Г.; ПОНЕДЕЛКОВ, А. Основы политической элитологии. Москва, 1999. с. 53.

tuirea unor măsuri adecvate de prevenire și combatere a tuturor faptelor ce se pot circumscrie noțiunii de corupție. De altfel, combaterea corupției presupune măsuri de ordin educațional, respectiv eliminarea mentalității de tip orientalo-balcanic și a toleranței față de mica corupție, percepută de opinia publică drept dovadă de bună creștere și recunoștință față de funcționarul care îndeplinește un act conform atribuțiilor sale.

O organizație publică pentru a minimiza corupția trebuie să întrunească anumite trăsături esențiale, în care se încadrează principiile transparenței decizionale, loialității instituționale și echității²². Prezența cadrului juridic instituțional eficient, a planurilor de integritate/anticorupție atât interne, cât și naționale, a motivațiilor de serviciu, pot contribui la sensibilizarea comunității și a funcționarilor vizavi de fenomenul corupției.

Astfel, în opinia economistului american, Rose-Ackerman S., corupția este simptomul, nu însăși boala.²³ Eliminarea corupției nu are nici-un sens dacă în rezultat ne alegem cu un stat rigid, inert și autoritar. Strategiile anticorupție trebuie să se orienteze în primul rând la îmbunătățirea eficienței economice, tehnice și operaționale a guvernului. În acest context, trebuie de menționat că în elaborarea și implementarea unor politici realiste, care ar ținti corupția, politicienii și executorii trebuie să țină cont de faptul că nivelul eficient sau optimal al mitei plătite nu este în mod obligatoriu nivelul zero. Poate fi extrem de costisitoare activitatea de monitorizare și control permanent al corupției, de aceea beneficiile marginale obținute pe parcurs nu trebuie să fie mai mici decât costurile marginale.

²² BANFIELD, E. Corruption as a feature of governmental organisation. In: *The Journal of Law and Economics*, Vol. 18, No. 3, 1975. p. 590.

²³ ROSE-ACKERMAN, S. *The Economics of Corruption*. In: *Journal of Public Economics*. Cambridge University Press, Vol. 6, No. 2, 1975. p. 187.

Corespunzător motivațiilor care stau la baza unui comportament corupt, strategiile anticorupție trebuie să se orienteze la diminuarea privilegiilor aflate sub controlul persoanelor oficiale, la diminuarea discreției birocratice, la sporirea transparenței în procesul decizional și la recrutare și promovare a personalului, inclusiv la consolidarea climatului de integritate profesională și instituțională, care implică promovarea și implementarea continuă a măsurilor anticorupție.

Corupția trebuie atacată atât din partea cererii, cât și din partea ofertei. Cel mai dificil este lansarea acestui proces de luptă anticorupție, deoarece există o puternică opoziție față de politicile anticorupție. Eforturile de eradicare a corupției pot să nu aibă succes până nu va fi atins un punct de inflexiune, o masă critică a reformelor, după care corupția va degrada da la sine.

Totuși, eradicarea corupției este imposibilă fără un complex de măsuri orientate spre perfecționarea aparatului public, spre ridicarea responsabilității funcționarilor, transparența activităților factorilor de decizie, informarea societății vizavi de cele mai importante probleme ce ating drepturile și interesele ei, crearea garanțiilor efective care i-ar apăra pe funcționarii publici de traficul de influență, precum și controlul eficient din partea organelor competente, mass-media și societății civile asupra activității aparatului public.

Și totuși unul dintre principalii factori în contracararea corupției rezidă în atitudinea societății față de această problemă. Atât timp cât populația va tolera corupția, aceasta din urmă va prospera în stat. Depinde de fiecare individual în ce tip de societate și sistem vom trăi, cine ne conduce și cum voi trăi în viitor²⁴.

Este larg răspândită opinia că existența corupției se datorează, în primul rând, greutăților economice.

²⁴ RĂDULESCU, S.; BANCIU, D. *Sociologia crimei și criminalității*. București: Literatura, 1996. p.32.

Astfel, o soluție imediată ar fi majorarea salariilor tuturor funcționarilor de stat și problema ar fi ca rezolvată, dar cu oarecare rezerve. Este cert că statul nu va putea asigura funcționarul cu profit mai mare decât le poate oferi crima organizată. Activitatea organelor de drept în combaterea corupției este dificilă, deoarece ele sunt supuse influenței din partea crimei organizate și sunt expuse corupției. O altă metodă eficientă de contracarare a corupției este crearea condițiilor care ar împiedica apariția și dezvoltarea fenomenului.

Studierea experienței internaționale în domeniul combaterii corupției denotă că, acest proces este împiedicat de anumiți factori stabili ca, răspândirea contravențiilor ce țin de corupție în condițiile alocării limitate a resurselor necesare pentru executarea justiției; limitarea anumită a posibilităților legislației penale privind definitivarea concretă a indicilor corupției și formelor concrete de comitere a acestor genuri de infracțiuni; dificultățile în depistarea operativă și demonstrarea penal-procesuală a faptelor de corupție; insuficiența influenței de preîntâmpinare a corupției prin metode tradiționale de constrângere penală²⁵. Diminuarea nivelului corupției se poate atinge prin reglementarea eficientizării activității organelor administrării publice la toate nivelele. Astfel, funcționarul de stat trebuie să asigure executarea legilor întocmai, el trebuie să fie limitat de condiții în care va putea să-și manifeste propriile doleanțe.

Printre cele mai răspândite modalități de combatere a corupției, se poate sublinia teoria rotației permanente a persoanelor cu funcții de răspundere, fapt ce ar împiedica stabilirea legăturilor ce tind spre corupere concretă. De asemenea, controlul permanent asupra dobândirii bunurilor de către funcționari ar

²⁵ NEGRESCU, S. Combaterea corupției în Republica Moldova sub aspectul combaterii crimei organizate. În: Prevenirea și combaterea corupției în Republica Moldova: aspecte teoretice și practice. Materialele conferinței internaționale. Chișinău, 2004. p.180.

servi drept condiție viabilă pentru a preveni răspândirea corupției. Este de menționat faptul că, nivelul corupției în țară depinde direct de nivelul de dezvoltare culturală a societății, care, la rândul său, este în strânsă conexiune cu situația social-economică.

Printre cele mai eficiente instrumente de luptă anticorupție, pot fi evidențiate anumite măsuri care sunt utilizate la nivel internațional, și care sunt prevăzute inclusiv în legislația Republicii Moldova, și anume de Legea integrității nr.82/2017²⁶:

Angajarea și promovarea în bază de merit și de integritate profesională

Articolul 11 din Legea integrității nr.82/2017 stabilește că angajarea, dar și promovarea în funcție a agenților în cadrul entității publice se efectuează prin concurs public, conform criteriilor transparente și obiective de selectare în bază de merit, calificare profesională, capacitate, competență și integritate profesională, fără a admite favorizarea intereselor private și a oricăror forme de discriminare pe motiv de sex, rasă, limbă, religie, opinii politice sau orice altă opinie, origine națională sau socială, altor forme de discriminare, în conformitate cu prevederile legislației speciale care reglementează activitatea diferitor categorii de entități și agenți publici.

Incompatibilități, restricții și limitare a publicității

Normele art.12 alin.(1) al Legii 82/2017 cu privire la respectarea regimului juridic al incompatibilităților, al restricțiilor în ierarhie și al limitărilor de publicitate, stipulează că pentru exercitarea eficientă și dezinteresată a atribuțiilor agentului public, desfășurarea activității sale profesionale este incompatibilă cu alte funcții, calități sau activități, cu excepția celor stabilite de Constituție sau legi organice. Întru evitarea promovării intereselor personale și asigurarea respectării interesului

²⁶https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=105688&lang=ro (vizitat la 27.10.2021).

public, agentul public care ocupă o funcție publică, inclusiv o funcție publică cu statut special, respectă restricția de desfășurare a activității profesionale în raporturi ierarhice nemijlocite cu o rudă directă sau cu o rudă prin afinitate în cadrul aceleiași entități publice. Conducătorul entității publice respectă regimul juridic al incompatibilităților, al restricțiilor în ierarhie și al limitărilor de publicitate, completat, după caz, cu reguli specifice fiecărei categorii de agenți publici, prevăzute de legislația specială care reglementează activitatea acesteia.

Influențe necorespunzătoare

Mecanismul de denunțare și tratare a influențelor necorespunzătoare este reglementat de art. 17 din Legea 82/2017 care stabilește un șir de obligații conducătorului entității publice, inclusiv: să adopte actele administrative de stabilire a regulilor de organizare a activităților de denunțare și tratare a influențelor necorespunzătoare de către agenții publici; să asigure evidența, într-un registru special, a cazurilor de influență necorespunzătoare exercitată asupra agenților publici; să desemneze subdiviziunea specializată sau să-și asume personal această atribuție; să tragă la răspundere disciplinară agenții publici care își desfășoară activitatea profesională fără a respinge influențele necorespunzătoare la care sunt supuși sau fără a denunța influențele necorespunzătoare pe care nu le pot respinge de sine stătător.

Declararea averii și intereselor personale/conflictul de interese/favoritism

Regimul declarării averii și intereselor personale, precum și conflictului de interese sunt reglementate de Legea nr.133/2016 privind declararea averii și a intereselor personale. Răspunderea și sancționarea pentru nedeclararea sau nesoluționarea conflictului de interese în termen este reglementată de art. 313² Cod Contravențional și se constată de către Autoritatea Națională de Integritate.

Regimul cadourilor

Articolul 16 din Legea 82/2017 interzice agenților publici să solicite sau să accepte cadouri (bunuri, servicii, favoruri, invitații sau orice alt avantaj) care le sunt destinate personal sau familiei lor, dacă oferirea sau acordarea lor este legată direct sau indirect de desfășurarea activității lor profesionale. Solicitarea sau acceptarea cadourilor inadmisibile constituie acte de corupție în sensul legislației penale și al legii prenotate.

Denunțarea/neadmiterea manifestărilor de corupție și protecția avertizorilor de integritate

Pentru buna funcționare a entității publice în conformitate cu mandatul său legal de servire a interesului public și pentru asigurarea neafectării drepturilor omului, a imaginii și reputației entității publice, conducătorul acesteia și agenții publici trebuie să nu admită și să denunțe neîntârziat încercările de implicare a lor în manifestări de corupție. În conformitate cu prevederile art.18 din Legea 82/2017, conducătorul entității publice are obligații atât în vederea neadmiterii manifestărilor de corupție și asigurării denunțării acestora, cât și în vederea asigurării protecției avertizorilor de integritate.

Intoleranța față de incidentele de integritate

În conformitate cu art.19 alin (1) al Legii integrității nr.82/2017, conducătorii entităților publice și agenții publici asigură credibilitatea și susținerea publică a mandatului entității din care fac parte sau, după caz, de a căror activitate sânt responsabili prin manifestarea spiritului de intoleranță față de incidentele de integritate în cadrul entităților publice [...].

Transparența decizională

Procesul de asigurare a transparenței decizionale presupune o serie de acțiuni care ar garanta desfășurarea activității entității publice în mod transparent,

responsabil în raport cu cetățenii și cu implicarea acestora, prin crearea posibilităților de participare a cetățenilor, a asociațiilor constituite în corespundere cu legea și a altor părți interesate la procesul decizional.

Suplimentar, de menționat că transparența proceselor care se desfășoară în administrația publică, în principal a celor prin care se iau decizii este crucială pentru păstrarea fenomenului corupției în limite acceptabile. Toate țările democratice au adoptat o legislație specifică a cărei scop este asigurarea accesului publicului la informații.

Accesul la informații de interes public

Articolul 21 al Legii nr.82/2017 prevede faptul că întru eficientizarea procesului de informare a populației și a controlului efectuat de către cetățeni asupra activității entităților publice, stimularea formării opiniilor și participării active a populației la procesul de luare a deciziilor, se garantează accesul la informații de interes public cu privire la activitatea entităților publice. În acest scop, conducătorul entității publice și agenții publici asigură accesul liber la informațiile oficiale, inclusiv informarea activă, corectă și la timp a cetățenilor asupra chestiunilor de interes public și asupra problemelor de interes personal pentru ei.

Gestionarea patrimoniului public, a finanțelor rambursabile și nerambursabile

În conformitate cu prevederile art.22 din Legea 82/2017, în vederea valorificării raționale, eficiente și durabile a resurselor publice, precum și a mijloacelor din fonduri externe, conducătorul entității publice și agenții publici asigură gestionarea alocațiilor bugetare și extrabugetare, administrează patrimoniul public în baza principiilor buneii guvernări, garantează transparența achizițiilor publice, implementarea sistemului de management financiar și control și organizarea auditului intern în sectorul public.

Norme de etică și integritate

Respectarea normelor de etică și integritate constituie un deziderat statuat de art.23 al Legii 82/2017, cu specificarea aplicării în mod complementar a legislației speciale care reglementează activitatea unor categorii de agenți publici.

În conformitate cu alin. (2) art.23 al Legii integrității, conducătorul entității publice are următoarele obligații:

- să instituie și să implementeze norme de etică și deontologie ținând cont de specificul activității, standardele naționale și internaționale în domeniu sau, dacă adoptarea acestor norme este dată în competența altei autorități responsabile, să elaboreze și să propună spre adoptare proiectul acestor norme de etică și deontologie;

- să asigure instruirea agenților publici cu privire la normele de etică și deontologie;

- să ofere agenților publici exemplul propriu de respectare a normelor de etică și deontologie în activitatea pe care o desfășoară;

- să publice pe pagina *web* a entității publice normele de etică și deontologie adoptate;

- să creeze sau, după caz, să desemneze subdiviziunea responsabilă de monitorizarea respectării de către agenții publici a normelor de etică și deontologie;

- să tragă la răspundere disciplinară agenții publici care încalcă normele de etică și deontologie, iar în cazul în care încălcările admise întrunesc elementele unor contravenții sau infracțiuni, să sesizeze autoritatea anticorupție responsabilă.

De menționat că *Codurile etice profesionale* s-au dovedit a fi o modalitate extrem de eficientă în combaterea corupției și pot fi create inclusiv de către asociațiile profesionale a celor care activează în administrație. Uneori aceste coduri sunt chiar mai severe decât legislația elaborată de stat în domeniu. Rolul lor este să asigure un anumit nivel de profesionalism și de corectitudine în cadrul profesiei.

Implementarea sistemului de control intern managerial

În conformitate cu art.15 din Legea 229/2010 privind controlul financiar public intern, managerul entității publice este responsabil de organizarea sistemului de management financiar și control în entitatea publică. În acest sens, în conformitate cu art.16 al aceleiași legi, managerul entității publice, în rezultatul autoevaluării, apreciază organizarea sistemului de control intern managerial și emite anual, pentru anul precedent, o declarație în acest sens.

În acest context, „*Managementul riscurilor*” care este parte componentă a sistemului de management financiar, implică evaluarea expunerii la riscuri, generată de posibile evenimente viitoare și determină nivelul acceptabil al riscurilor reziduale. Managerii asigură identificarea, înregistrarea, evaluarea, controlul, monitorizarea și raportarea sistematică a riscurilor, inclusiv a riscurilor de corupție, prin ținerea unui registru al riscurilor.

Respectiv, articolul 27 din Legea integrității nr.82/2017 reglementează că managementul riscurilor de corupție este procesul desfășurat în cadrul entității publice prin care are loc evaluarea internă a riscurilor de corupție în vederea identificării și gestionării riscurilor de corupție aferente activității profesionale.

Alte măsuri/practici eficiente:

Ierarhizarea responsabilităților și instanțelor de control

Prin acest procedeu se urmărește clarificarea responsabilităților care sunt deținute într-o instituție publică. De asemenea, o astfel de ierarhizare permite crearea unor agenții specializate de control, cu o dotare logistică foarte bună și cu un nivel adecvat de salarizare. De regulă, aceste agenții au în competență doar cazurile grave, ceea ce le asigură o mai mare eficiență.

Metodele manageriale

Probabil cele mai importante metode de combatere a corupției sunt cele manageriale. În primul rând, înlăturarea acelor elemente care pot conduce la comportamente ne etice este probabil modul cel mai eficient de limitare a fenomenului. Astfel, eliminarea unor documente inutile, a unor proceduri redundante sau a unor verigi intermediare inutile limitează posibilitățile celor care ar dori să acționeze într-un mod neetic. O selecție și promovare corespunzătoare a personalului poate să asigure o bună calitate a acestuia. De asemenea, adaptarea metodelor de control, pentru a permite depistarea eficientă a faptelor de corupție este de natură să contribuie la combaterea acestui fenomen.

Concluzii

Depășind faza acceptării fenomenului corupției ca pe o fatalitate, un rău necesar, normal în societate, comunitățile naționale și internaționale trebuie să-și pună problema găsirii unor tactici și strategii eficiente de prevenire și combatere a acestei tumori maligne, dar și de promovare continuă. Având în vedere că acest fenomen nu cunoaște granițe și că trebuie încurajată cooperarea între țări și regiuni, alături de activitatea organizațiilor societății civile în lupta împotriva corupției, se impune implicarea activă a statelor în cadrul forurilor internaționale, pentru a dezbate și a lua decizii comune privind bunele practici și politicile adaptate situației specifice din fiecare regiune, în vederea combaterii corupției ca fenomen complex, interconectat și orizontal, care creează obstacole în calea dezvoltării politice, economice și sociale și alimentează criminalitatea internațională, inclusiv activitățile legate de terorism.

Referințe bibliografice

1. BANFIELD, E. Corruption as a feature of governmental organisation. In: The Journal of Law and Economics, Vol. 18, No. 3, 1975.

2. Coaliția pentru protecția avertizorilor de integritate din Europa de Sud-Est. Disponibil: <http://alianta.md/?go=news&n=408>
3. Discursul lui Ban Ki-moon la reuniunea Convenției ONU împotriva corupției (UNCAC) de la Sankt-Petersburg. *Disponibil:* <http://www.caleaeuropeana.ro/ban-ki-moon-la-reuniuneacon-ventiei-onu-impotriva-coruptiei-de-lasanktpetersburg-nicio-tara-nu-este-ferita>
4. Helping Prevent Corruption World-Wide. The World Bank. Press Back grounder. 1999. Disponibil:<http://web.worldbank.org/wbsite/external/topics/extpublicsectorandgovernance/extanticorruption/0,,contentmdk:20223723~menupk:384473~pagepk:148956~pipk:216618~thesitepk:384455~isurl:y~isurl:y,00.html>
5. NEGRESCU, S. Combaterea corupției în Republica Moldova sub aspectul combaterii crimei organizate. În: Prevenirea și combaterea corupției în Republica Moldova: aspecte teoretice și practice. Materialele conferinței internaționale. Chișinău, 2004.
6. Program Național de Prevenire a corupției. Disponibil: <http://sna.just.ro/Portals/0/documente /documente%20SNA%20 site/pgnational-coruptie.pdf>
7. RĂDULESCU, S., BANCIU, D. Sociologia crimei și criminalității. București: Literatura, 1996.
8. ROSE-ACKERMAN, S. The Economics of Corruption. In: Journal of Public Economics. Cambridge University Press, Vol. 6, No. 2, 1975.
9. Studiu analitic: Cadru legislativ și instituțional național și internațional privind integritatea agenților publici Alianța Anticorupție, Chișinău 2016. Disponibil: http://aliana.md/ other_dox/Integritatea%20func%C8%9Bionarilor%20%C8%99i%20demnitarilor_0.pdf
10. ГДЛЯН, Т., ДОДОЛЕВ, Е. Мафия времен беззакония. Ереван, 1991.
11. ГОРНЫЙ, А. Коррупция: препятствия к развитию. Москва, 1998.
12. ГУРОВ, А. Коррупция угрожает национальным интересам России. В: Борьба с коррупцией: актуальные проблемы законодательного обеспечения. Сборник статей и документов. Москва: Издание Государственной Думы РФ, 2002.
13. КОРКУНОВ, Н., АШИН, Г., ПОНЕДЕЛКОВ, А. Основы политической элитологии. Москва, 1999.
14. Коррупция и основные элементы стратегии противодействия. Disponibil: http://r34 urypsk105.ucoz.ru/doc3/korrupcija-strategija_protivodejstvija.pdf
15. <https://www.legis.md/>
16. <http://www.avertizori.ro/>
17. <http://www.timpul.md/articol/oamenii-care-demasca-actul-coruptiei-avertizorul-deintegritate-22529.html>
18. <http://europeanul.org/teme-europene/uniunea-europeana-vrea-mai-multa-protectie-pentru-avertizorii-de-integritate-afla-ce-cred-romanii-despre-turnatorii-de-profesie/>
19. <http://www.avertizori.ro/MATERIALE/Alternativa.pdf>
20. <https://see-whistleblowing.org/> și <http://rai-see.org/>
21. <http://www.procuratura.md/file/Conventia%20europeana%20civila%20privind%20coruptia.pdf>
22. <http://www.procuratura.md/file/Studiu%20privind%20avertizorii%20de%20integritate.pdf>

CONCESIILE RECIPROCE - ELEMENT OBLIGATORIU AL TRANZACȚIEI DE ÎMPĂCARE

Alina GAJA

Doctorandă, Universitatea de Stat din Moldova,

Chișinău, Republica Moldova

e-mail: alina.gaja96@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-0748-8307>

Tranzacția de împăcare este un instrument de drept material, cu importante intercalații în dreptul procesual, având drept scop prevenirea în mod amiabil a unui potențial litigiu sau încetarea unui litigiu deja existent. În vederea calificării unui contract civil drept tranzacție de împăcare, legislația în vigoare și doctrina de profil prevăd câteva condiții prealabile și elemente obligatorii pe care trebuie să le prezinte un atare raport. Astfel, scopul prezentului articol este de a evidenția elementele obligatorii care formează conținutul unei tranzacții de împăcare. În vederea elaborării unui studiu detaliat, se va examina doar unul dintre aceste elemente, și anume concesiile reciproce făcute de părți în vederea soluționării disputei dintre acestea. Concesiile reciproce țin de esența tranzacției de împăcare, demonstrând că soluționând în mod amiabil conflictul de drept, ambele părți au de câștigat, economisind astfel timp, resurse și ajungând la o soluție mutual favorabilă. În articol se analizează conceptul de concesii reciproce, diferența dintre concesiile reciproce și alte instituții de drept, precum ar fi recunoașterea acțiunii sau renunțarea la acțiune. De asemenea, se vor prezenta exemple concrete de concesii reciproce, prin analiza jurisprudenței în acest domeniu.

Cuvinte-cheie: tranzacție de împăcare, concesii reciproce, conflict de drept, litigiu, contract civil, jurisprudență.

RECIPROCAL CONCESSIONS – COMPULSORY ELEMENT OF A SETTLEMENT AGREEMENT

The settlement agreement is an instrument of substantive law, with important intercalations in procedural law, with the aim of amicably preventing a potential dispute or terminating an existing dispute. In order to qualify a civil contract as a settlement agreement, the legislation in force and the doctrine provide certain preconditions and mandatory elements that such an instrument must present. Thus, the purpose of this article is to reveal the binding elements that represent the content of a settlement agreement. In order to elaborate an extensive study, only one of these elements shall be examined, namely the reciprocal concessions made by the parties in order to solve the dispute between them. Mutual concessions belong to the essence of the settlement agreement, as it shows that by solving the conflict amicably, both sides win, as they save time, resources and choose the actual way in which they settle the conflict. In this article we will analyze the concept of reciprocal concessions, the difference between reciprocal concessions and other legal institutions, such as recognition of the action or dismissing the case. Also, we will provide examples of concessions by analyzing the jurisprudence in this regard.

Keywords: settlement agreement, reciprocal concessions, conflict, dispute, civil contract, jurisprudence.

CONCESSIONS MUTUELLES - ÉLÉMENT OBLIGATOIRE D'UNE TRANSACTION DE RAPPROCHEMENT

L'opération de conciliation est un instrument de droit substantiel, avec d'importantes intercalations en droit procédural, dans le but de prévenir à l'amiable un litige potentiel ou de mettre fin à un litige existant. Afin de qualifier un contrat

civil d'opération de conciliation, la législation en vigueur et la doctrine du profil prévoient certaines conditions préalables et éléments obligatoires qu'un tel rapport doit présenter. Ainsi, le but de cet article est de mettre en évidence les éléments obligatoires qui forment le contenu d'une transaction. Afin d'élaborer une étude détaillée, un seul de ces éléments sera examiné, à savoir les concessions mutuelles faites par les parties en vue de résoudre leur différend. Les concessions mutuelles sont à l'essence même de la transaction, en démontrant qu'en réglant à l'amiable le conflit, toutes les parties ont à gagner, faisant économiser du temps et des ressources, en permettant de trouver un accord mutuellement avantageux. Dans cet article, il sera analysé le concept de concessions mutuelles, la différence entre les concessions mutuelles et autres institutions juridiques, comme la reconnaissance de l'action ou l'abandon de l'action. Aussi, des exemples concrets de concessions mutuelles seront présentés, en analysant la jurisprudence en la matière.

Mots-clés: transaction de rapprochement, concessions mutuelles, conflit, différend, contrat civil, jurisprudence.

ВЗАИМНЫЕ УСТУПКИ – ОБЯЗАТЕЛЬНЫЙ ЭЛЕМЕНТ МИРОВОГО СОГЛАШЕНИЯ

Мировое соглашение является инструментом материального права с важными составляющими в процессуальном праве с целью мирного предотвращения потенциального спора или прекращения существующего спора. Для квалификации гражданско-правового договора в качестве мирового соглашения действующее законодательство и доктрина предусматривают некоторые предпосылки и обязательные элементы, которые должен содержать такой акт. Таким образом, цель данной статьи - показать элементы, составляющие содержимое мирового соглашения. Для проведения подробного исследования будет рассмотрен только один из этих элементов, а именно взаимные уступки сторон для разрешения конфликта между ними. Взаимные уступки лежат в основе мирового соглашения, доказывая, что путем мирного разрешения конфликта обе стороны выигрывают, экономя время, ресурсы и достигая взаимовыгодного решения. В статье проанализирована также концепция взаимных уступок, разница между взаимными уступками и другими правовыми инструментами - таких, как признание иска или отказ от него. Представлены и конкретные примеры взаимных уступок, путем анализа судебной практики в данной области.

Ключевые слова: мировое соглашение, взаимные уступки, конфликт, спор, гражданско-правовой договор, судебная практика.

Introducere

În virtutea principiului libertății contractuale reglementat de art. 993 Cod Civil, părțile pot încheia în mod liber, în limitele dispozițiilor legale imperative, contracte și pot stabili conținutul lor. În acest sens, părțile contractante pot încheia un contract reglementat de prevederile Codului Civil și alte legi speciale, sau un contract nereglementat, clauzele căruia vor respecta prevederile imperative ale legislației în vigoare a Republicii Moldova.

Astfel, tranzacția este un contract civil reglementat de Codul Civil, dar care prezintă atât elemente de drept material, cât și elemente de drept procesual.

Tranzacția de împăcare este un instrument juridic de dinamizare a procesului civil, rolul acesteia fiind

nu doar de a preveni un potențial litigiu, ci și de a pune capăt unui proces existent între părți, precum și de a stinge orice posibilitate de litigiu pe viitor în legătură cu obiectul cauzei respective.

Importanța tranzacției ca instrument de soluționare rapidă, confidențială, flexibilă și cu costuri reduse a unui diferend nu poate fi pusă la îndoială. Cu toate acestea, în prezent, acest instrument de soluționare a disputelor este prea puțin folosit, din care cauză instanțele judecătorești și arbitrale sunt supraîncărcate, ceea ce duce adesea la încălcarea drepturilor justițiabililor prin nerespectarea principiului celerității.

În cadrul prezentului studiu s-a pus accentul pe analiza unuia dintre elementele obligatorii ale

tranzacției, și anume concesiile reciproce, care, așa cum se va vedea, reprezintă esența contractului de tranzacție.

Analizând doctrina și jurisprudența cu referire la acest aspect, se observă clar că anume concesiile reciproce făcute de părțile semnatare ale tranzacției sunt determinante pentru instanțele de judecată în momentul în care se solicită recunoașterea tranzacției de împăcare. Astfel, actualitatea temei rezidă în necesitatea familiarizării atât a profesioniștilor dreptului, cât și a justițiabililor despre posibilitatea și avantajele încheierii unei tranzacții de împăcare, precum și despre natura concesiilor reciproce de care depinde confirmarea sau respingerea confirmării unei tranzacții de împăcare.

La elaborarea prezentului studiu s-a utilizat metoda analitică, metoda logică, metoda comparativă și altele. Cercetarea are ca punct de pornire doctrina națională și doctrina românească, fiind cercetată inclusiv și jurisprudența națională și internațională cu privire la subiectul cercetat.

Definiția și elementele tranzacției de împăcare

Definiția legală a tranzacției de împăcare este consfințită în art. 1917 alin. (1) Cod Civil, care prevede că *“(1) Tranzacția este contractul prin care părțile previn un proces ce poate să înceapă, termină un proces început sau rezolvă dificultățile ce apar în procesul executării unei hotărâri judecătorești.”*

Din această definiție, rezultă cu claritate doar faptul că tranzacția are legătură directă cu un diferend / litigiu: în faza extrajudiciară, dacă părțile intenționează să prevină un eventual proces; în fază judiciară, dacă părțile vor să termine un proces deja început; în faza executării unei hotărâri judecătorești definitive, dacă apar careva dificultăți după soluționarea judiciară a litigiului.

Definiția dată de doctrinari este mai largă, cuprinzând și alte elemente obligatorii ale tranzacției de împăcare. Astfel, potrivit doctrinarilor români,

tranzacția este definită ca o convenție bilaterală prin intermediul căreia părțile convin să-și facă concesiile reciproce, în scopul de a pune capăt unui proces, sau de a-l evita [1, p. 301]. Într-o altă accepțiune, tranzacția este definită drept o formă de conciliere realizată în scopul de a rezolva diferendele unui litigiu pe cale amiabilă, făcând ca procesul să ia sfârșit, iar dacă procesul încă nu a început, să evite începerea lui [2, p. 6].

Doctrinarul Iurie Mihalache definește tranzacția ca o judecată privată a litigiului, făcută chiar de părțile implicate în conflict. Pe calea tranzacției, părțile au posibilitatea de a pune capăt conflictului până a ajunge în instanța de judecată, iar dacă procesul a început – posibilitatea de a-l înceta [3, p. 13].

Statuăm că o definiție completă a tranzacției judiciare trebuie să conțină toate elementele fără de care un act juridic nu poate fi calificat drept o tranzacție de împăcare.

În doctrina națională, se face referire la următoarele elemente obligatorii:

1. să existe un drept litigios, un drept încălcat sau nerecunoscut pe care să-l dispute părțile și care face obiectul unui proces, ceea ce determină ca tranzacția judiciară să se deosebească de orice alt contract încheiat în afara instanței de judecată. Dreptul litigios care face obiectul procesului și al tranzacției poate avea orice natură, spre deosebire de contractele obișnuite care, de regulă, nu pot avea ca obiect drepturi personale nepatrimoniale și nici drepturi patrimoniale care au caracter strict personal;

2. să existe dorința fermă și exprimată de părți în sensul de a pune, în acest mod (prin convenție) capăt litigiului dintre ele, ori de a evita pornirea unui proces civil;

3. ambele părți să facă, deopotrivă, concesiile în legătură cu pretențiile care constituie obiectul litigiului dintre ele;

4. existența unui proces în curs de desfășurare sau iminența declanșării unui litigiu în legătură cu

dreptul aflat în stare conflictuală pe care și-l dispută părțile [4, p. 96].

În doctrina românească s-a stipulat că, pentru a putea tranzacționa, trebuie să existe următoarele condiții prealabile:

1. existența unui drept litigios sau cel puțin îndoielnic, cu potențial de a general un proces;

2. intenția părților de a stinge procesul început ori de a preveni un proces pe cale să fie declanșat;

3. existența concesiilor reciproce, indiferent dacă acestea sunt sau nu de valoare egală [5, p. 336].

Observăm astfel că atât doctrina națională, cât și cea românească sunt în consens cu referire la elementele obligatorii ale tranzacției. În continuare, ne vom referi doar la unul dintre aceste elemente, și anume concesiile reciproce. În viziunea noastră, acest aspect este deficient reglementat în legislație și insuficient cercetat în doctrină. Totuși, după cum vom arăta, concesiile reciproce țin de esența contractului de tranzacție și au o importanță indiscutabilă la calificarea corectă a acestei operațiuni juridice.

Definiția și specificul concesiilor reciproce într-un contract de tranzacție

Reiterăm că în doctrină s-a ajuns la concluzia indubitabilă precum că unul dintre elementele obligatorii ale contractului de tranzacție îl reprezintă concesiile reciproce pe care le fac părțile în scopul soluționării diferendului apărut între ele. În pofida faptului că, în opinia noastră, fără acest element nu poate exista contractul de tranzacție, definiția legală a tranzacției, reglementată la art. 1917 alin. (1) Cod Civil, nu include concesiile reciproce. Considerăm această circumstanță drept o omisiune a legiuitorului, ori, chiar dacă ar putea părea că existența concesiilor reciproce într-o tranzacție este de la sine înțeleasă, în vederea respectării principiului clarității și transparenței legii, definiția legală a contractului de tranzacție urmează să includă în mod obligatoriu și acest element.

Cu titlu de exemplu, remarcăm că în Noul Cod Civil al României, definiția tranzacției este prevăzută la art. 2267 alin. (1): „*Tranzacția este contractul prin care părțile previn sau sting un litigiu, inclusiv în faza executării silite, prin concesi sau renunțări reciproce la drepturi ori prin transferul unor drepturi de la una la cealaltă.*”

Astfel, definiția tranzacției a fost completată în comparație cu reglementarea anterioară de la art. 1704 Cod Civil al României, care stipula: „*Tranzacția este un contract prin care părțile termină un proces început sau preîntâmpină un proces care poate să înceapă*”. Remarcăm că doctrina de la acea vreme accentua caracterul esențial al tranzacției, anume că, prin ea, părțile își fac una alteia sacrificii reciproce, renunțând la anumite drepturi sau stipulând chiar prestații noi, în schimbul unor renunțări făcute de partea cealaltă. S-a reținut că reciprocitatea concesiunilor este esențială pentru a diferenția tranzacția de simpla achiesare, cea din urmă reprezentând o recunoaștere necondiționată a pretențiilor formulate în justiție. Particularitatea tranzacției o constituie reciprocitatea cesiunilor dintre părți, fără a interesa dacă respectivele cesiuni au valoare echivalentă [6, p. 633].

În încercarea de a defini concesiile reciproce, menționăm că acestea reprezintă renunțări (cedări) din partea ambelor părți la anumite drepturi, și, uneori, asumarea unor noi obligații, făcute cu scopul de a evita / soluționa un litigiu potențial / existent.

Într-o altă accepțiune doctrinară, concesiile reciproce constau în renunțări reciproce sau în pretenții noi săvârșite ori promise de o parte în schimbul renunțării de către cealaltă parte la dreptul litigios [4, p. 96].

Considerăm această definiție ca fiind prea largă, ori în cazul în care condițiile tranzacției nu sunt respectate de o parte, cealaltă parte are oricând șansa de a se adresa în justiție în scopul recunoașterii și executării silite a tranzacției. Prin urmare, considerăm

prea largă exprimarea precum că o parte renunță la dreptul litigios. Mai mult, această definiție creează riscul confundării tranzacției cu o altă instituție, și anume renunțarea la acțiune.

În fond, concesiile reciproce sunt ceea ce deosebesc contractul de tranzacție de instituția renunțării la acțiune sau instituția recunoașterii acțiunii. Deși ambele cazuri finalizează cu încetarea procesului, totuși renunțarea și recunoașterea acțiunii sunt acte juridice unilaterale, pe când tranzacția reprezintă un contract întocmit în baza concesiilor (cedărilor) reciproce din partea părților [3, p. 13].

Un alt aspect acceptat unanim în doctrină constă în faptul că concesiile reciproce nu trebuie să fie egale, ci doar reciproce. În mod evident, reieșind din specificul fiecărui raport material litigios, este imposibil ca concesiile părților aflate în conflict să aibă aceeași valoare. Totuși, chiar dacă concesiile părților nu sunt egale, acestea trebuie să fie serioase. De cele mai multe ori, concesiile făcute de cel puțin una dintre părți este de a nu începe procesul sau de a consimți la încetarea procesului deja început, evident, în schimbul concesiilor făcute de cealaltă parte. Reciprocitatea constă în faptul că motivul renunțării / cedărilor făcute de către părți este dorința de a stinge procesul început ori de a preveni un proces pe cale să fie declanșat. Părțile, conștientizând toate dificultățile pe care le implică un proces judiciar civil, ajung la concluzia că soluționarea logică a diferendului apărut ar fi admiterea unor cedări reciproce în vederea soluționării amiabile a litigiului.

Concesiile făcute prin contractul de tranzacție ating și subiectul capacității părților. Astfel, întrucât tranzacția presupune concesiile și renunțări reciproce, urmează a fi aplicate regulile din materia actelor de dispoziție. Prin urmare, regula care se deduce este că părțile trebuie să aibă capacitate de exercițiu deplină pentru a încheia o tranzacție în mod valabil. Această concluzie este susținută și de prevederile legale în vigoare, și anume art. 1917 alin. (2) Cod Civil:

„Pentru încheierea tranzacției se cere capacitatea necesară de a dispune de obiectul tranzacției”.

Un alt subiect controversat care urmează a fi abordat ține de întinderea tranzacției și legătura concesiilor reciproce cu obiectul și cauza tranzacției. Astfel, problema practică care apare este de a determina dacă instanța de judecată va confirma o tranzacție în modul prevăzut de lege, în cazul în care, pe lângă concesiile reciproce care sunt în legătură directă cu litigiul în cauză, părțile au introdus și alte clauze care consacră drepturi și obligații care nu au vreo legătură cu litigiul inițial. Cu titlu de exemplu, menționăm că o astfel de situație ar putea fi în cazul în care în tranzacție se introduce un bun nelitigios ca obiect al concesiilor reciproce.

Această situație este des întâlnită datorită avantajelor consacrării unor obligații printr-un act jurisdicțional, părțile intenționând, pe lângă stingerea litigiului, și rezolvarea unor chestiuni mai mult sau mai puțin adiacente acestuia printr-un act autentic, acesta având forță executorie [7, p. 5].

La o analiză a legislației naționale, observăm că problematica posibilității introducerii în tranzacție a unor aspecte fără o legătură cel puțin directă cu litigiul nu este reglementată direct, din care cauză urmează să interpretăm prevederile legale existente în scopul găsirii răspunsului la această întrebare.

Potrivit art. 60 alin. (5) Cod de Procedură Civilă: *„(5) Instanța nu va admite renunțarea reclamantului la acțiune, nici recunoașterea acțiunii de către pârât, nu va confirma tranzacția dacă aceste acte contravin legii ori încalcă drepturile, libertățile și interesele legitime ale persoanei, interesele societății sau ale statului. Anterior confirmării tranzacției, instanța verifică respectarea prevederilor art. 32 alin. (3) din Legea nr. 137 din 3 iulie 2015 cu privire la mediere.”*

Totodată, potrivit art. 489 alin. (3) Cod de Procedură Civilă: *„(3) Judecătorul refuză confirmarea tranzacției dacă aceasta: a) contravine legii ori în-*

calcă drepturile, libertățile și interesele legitime ale persoanei, interesele societății sau ale statului; b) a fost încheiată cu încălcarea prevederilor Legii cu privire la mediere.”

Reieșind din normele citate, facem trimitere la *principiul tot ceea ce nu este interzis, este permis*. Astfel, s-ar părea că, atât timp cât clauzele contractuale ce consfințesc anumite concesi reciproc ce nu au legătură cu litigiul nu contravin legii, nu încalcă drepturile, libertățile sau interesele legitime ale persoanei, precum și nu încalcă interesele societății și ale statului vor fi confirmate de instanța de judecată, ori, nu există vreo cauză pentru care instanța ar refuza confirmarea.

În aspect comparativ, ținem să menționăm că art. 2267 alin. (2) Noul Cod Civil al României prevede că prin tranzacție se pot naște, modifica sau stinge raporturi juridice diferite de cele ce fac obiectul litigiului dintre părți.

Astfel, ar părea că legislația prevede expres dreptul părților de a stipula concesi reciproc cu un obiect distinct de litigiu.

Totuși, articolul 2270 Noul Cod Civil al României stabilește că tranzacția se limitează numai la **obiectul** ei; renunțarea făcută la toate drepturile, acțiunile și pretențiile nu se întinde decât asupra cauzei cu privire la care s-a făcut tranzacția. Tranzacția nu privește decât **cauza** cu privire la care a fost încheiată, fie că părțile și-au manifestat intenția prin expresii generale sau speciale, fie că intenția lor rezultă în mod necesar din ceea ce s-a prevăzut în cuprinsul tranzacției.

O interpretare a acestor norme este că legea civilă, în art. 2267, are în vedere ipoteza în care una dintre părți renunță la acțiunea în justiție în schimbul obligației pe care și-o asumă cealaltă parte de a da, a face, sau a nu face ceva cu privire la un drept subiectiv străin de litigiu, și nu de a permite crearea, modificarea ori stingerea de raporturi juridice fără a se ține cont de obiectul și mai ales, cauza tranzacției [7, p. 6].

Concluzionând asupra acestei probleme, menționăm că instanța de judecată, la confirmarea tranzacției și, implicit, a concesiilor reciproce admise de părți, urmează a aprecia, în primul rând, legalitatea fiecărei clauze în sensul prevăzut la art. 60 alin. (5) și art. 489 alin. (3) din Codul de Procedură Civilă. În al doilea rând, instanța trebuie să analizeze dacă concesiile reciproce au legătură nu doar cu dreptul litigios, ci și cu obiectul tranzacției, adică dacă părțile, în lipsa acestor concesi, nu ar mai fi tranzacționat deloc. Astfel, în cazul în care sunt respectate ambele condiții, considerăm că nu există temeiuri de refuz în confirmarea tranzacției.

Exemple de concesi reciproc. Jurisprudență

După cum am remarcat, părțile sunt libere să determine concesiile reciproce în temeiul principiului libertății contractuale, atât timp cât aceste clauze nu contravin legii și nu încalcă drepturile, libertățile și interesele legitime ale persoanei, interesele societății sau ale statului.

În cele ce urmează, în vederea explicării clare a conceptului cercetat, urmează să prezentăm câteva exemple care au fost introduse în mai multe tranzacții de împăcare. În funcție de admiterea cererilor de confirmare a tranzacțiilor sau respingerea acestora, vom observa tendința jurisprudențială de calificare a concesiilor reciproce drept corespunzătoare sau nu legislației.

În prima speță, reținem că între părți a fost încheiat un contract de împrumut, în care s-a consfințit că împrumutătorul se obligă să dea în proprietate împrumutatului suma de 24.000 euro, iar împrumutatul se obligă să întoarcă suma în cauză până la data de 01.07.2021. Mai mult, în scopul asigurării executării obligației contractuale, părțile au încheiat și un contract de ipotecă, prin care împrumutatul a grevat în folosul împrumutătorului un bun imobil.

Între cei doi contractanți a fost încheiat ulterior un contract de tranzacție extrajudiciar, prin care părțile au stabilit următoarele concesi reciproc:

- Împrumutatul recunoaște datoria și va achita suma de 24 000 euro până la data de 17 septembrie 2021;

- Împrumutătorul va accepta și primi suma de 24 000 euro, semnând și eliberând actul confirmativ;

- În cazul în care împrumutatul nu își va onora obligația prevăzută, în calitatea sa de debitor ipotecar, este de acord să transmită benevol în posesie bunul imobil ipotecat creditorului, pentru a fi comercializat în vederea stingerii datoriei scadente, penalității și dobânzilor aferente.

Examinând cererea de confirmare a tranzacției, instanța a statuat că tranzacția încheiată între părți nu contravine legii și nu încalcă drepturile, libertățile și interesele legitime ale persoanei, interesele societății sau ale statului, și prin urmare a fost confirmată, eliberând concomitent și titlul executoriu [8]. Totuși, reținem că instanța a omis să analizeze dacă drepturile debitorului nu vor fi încălcate, în cazul în care creditorul nu va comercializa bunul imobil ipotecat în vederea stingerii datoriei.

Într-o altă speță, între două persoane juridice a fost încheiată o tranzacție extrajudiciară cu privire la recunoașterea și rambursarea datoriilor. În calitate de concesi reciprocă, s-au stabilit următoarele:

- Debitorul recunoaște pe deplin existența unei datorii către creditor, datorie formată ca rezultat al dezvoltării relațiilor contractuale;

- Debitorul se obligă în fața creditorului să ramburseze datoria integral nu mai târziu de 28.06.2019;

- În cazul neîndeplinirii obligațiilor sale în termenul specificat, debitorul este obligat să plătească creditorului o penalitate în valoare de 10% din suma datoriei în ziua expirării perioadei specificare, precum și 0,1% pe zi pentru fiecare zi de întârziere.

Remarcăm că judecătorul a admis cererea cu privire la confirmarea tranzacției și eliberarea titlului executoriu. [9]

Observăm din cele două spețe că renunțarea din

partea creditorului a fost acordarea unui termen suplimentar debitorului pentru achitarea datoriei. În cea de-a doua speță, s-au introdus sancțiuni suplimentare pentru debitor în cazul în care acesta nu respectă nici termenul suplimentar de executare a obligațiilor.

În următoarea speță, între părți au fost încheiate trei contracte de împrumut, obiectul fiecăruia fiind suma de 100 000 lei, împrumuturile fiind acordate pe un termen nedeterminat. În urma somației creditorului prin care a solicitat restituirea împrumuturilor, debitorul nu a restituit sumele corespunzătoare. Astfel, în vederea prevenirii unui proces, a fost încheiată o tranzacție extrajudiciară.

În tranzacție, părțile au prevăzut un termen în care debitorul urma să își execute benevol obligațiile. De asemenea, s-a stabilit că, în caz că împrumutatul nu își execută obligațiile în termenul stabilit, în cererea de confirmare a tranzacției și eliberare a titlului executoriu, creditorul va solicita încasarea forțată a sumei de 100 000 lei ca datorie la corpul creditului pentru fiecare contract de împrumut în parte, iar pentru întreaga perioadă a neexecutării documentului executoriu cu privire la obligația de plată a sumei de 100 000 lei, ca datorie la corpul creditului, ce rezultă din fiecare contract de împrumut, debitorul va achita penalitate în mărime de 0,3% din suma restantă a datoriei, pentru fiecare zi de întârziere.

Judecătorul, la examinarea cererii cu privire la confirmarea contractului de tranzacție prin mediere și emiterea titlului executoriu, a refuzat confirmarea tranzacției, pe motiv că tranzacția contravine legii, încalcă drepturile, libertățile și interesele legitime ale persoanei și este în mod vădit inechitabilă. Instanța de judecată a notat că, în prezenta tranzacție sunt incluse clauze incerte care pot duce la un dezechilibru grav a raportului juridic obligațional, și anume clauzele cu privire la posibilitatea încasării penalității, fără stabilirea unor limite în privința perioadei și sumelor care pot fi încasate. Astfel, clauzele care prevăd că creditorul are dreptul la încasarea în mod

forțat unei penalități în mărime de 0,3% din suma restantă a datoriei, pentru fiecare zi de întârziere, sunt în mod evident inechitabile și încalcă normele imperative ale legii, drepturile, libertățile și interesele legitime ale persoanei. Forța obligatorie a contractului este incontestabilă, însă contractul nu are putere de lege dacă contravine normelor imperative și bunelor moravuri [10].

În încheierea acestui capitol, urmează să prezentăm cu caz neordinar din practica arbitrajului din Federația Rusă. Astfel, o biserică a contractat o persoană juridică în vederea întocmirii documentației de proiect pentru un sistem de încălzire. Costul acestui serviciu a fost de 916 000 de ruble. Având în vedere că biserica nu și-a executat obligația de a achita integral acest cost, compania s-a adresat în arbitraj. Până la începutul examinării cauzei, părțile au decis soluționarea amiabilă a acestui diferend, fiind încheiată o tranzacție de împăcare.

Drept concesi reciproc în tranzacția respectivă au fost prevăzute:

- Pârâtul se obligă să achite reclamantului o parte din datorie, și anume 200 000 de ruble în termenul prevăzut în tranzacție;

- Debitorul se obligă să citească rugăciuni pentru sănătatea mai multor persoane fizice și familiile lor și pentru bunăstarea în toate acțiunile lor;

- Reclamantul se obligă să renunțe la toate pretențiile sale material-juridice.

Curtea de Arbitraj, examinând cererea de confirmare a tranzacției, a statuat că aceasta nu încalcă prevederile legii și nu aduce atingere drepturilor și intereselor altor persoane, din care cauză a admis cererea de confirmare [11].

Din practica judiciară reliefată observăm că părțile pot introduce în tranzacțiile extrajudiciare orice concesi reciproc cu privire la care ajung la o înțelegere. Totuși, dacă una dintre părți nu execută benevol prevederile tranzacției, va fi în sarcina instanței de judecată / arbitrajului să determine dacă

clauzele sunt legale, în momentul examinării cererii de confirmare a tranzacției.

Concluzii

Cercetând unul dintre elementele obligatorii ale tranzacției de împăcare, și anume concesiile reciproce făcute de ambele părți, ajungem la concluzia că anume acest element reprezintă seva contractului de tranzacție și garantează respectarea principiului libertății contractuale. Cu alte cuvinte, părțile aflate într-un (potențial) conflict, pot alege să își soluționeze diferendul făcând anumite cedări ce reies strict din interesele pe care le urmăresc. Totuși, analizând atât specificul concesiilor reciproce, cât și practica judiciară de resort, observăm că acestea urmează să respecte strict prevederile legii și să nu aducă atingere drepturilor, libertăților și intereselor legitime ale persoanei, intereselor societății sau ale statului. Instanțele de judecată naționale sunt formaliste în aspectul confirmării tranzacțiilor de împăcare, sancționând cu refuzul cererii de confirmare a tranzacției în toate cazurile în care concesiile reciproce stabilite sunt dezavantajoase pentru una dintre părți și se creează un dezechilibru grav a raportului juridic obligațional.

Rata mare de refuz a cererilor de confirmare a tranzacțiilor duce la ideea că, cu toate că de cele mai multe ori tranzacțiile extrajudiciare se încheie în prezența unui mediator, părțile oricum stabilesc unele clauze care nu sunt conforme cu normele de drept sau sunt inechitabile pentru cel puțin una dintre ele.

În cele din urmă, reiterăm că concesiile reciproce țin de esența contractului de tranzacție, sunt introduse cu titlu obligatoriu în acest act juridic și contribuie la calificarea corectă a acestei operațiuni juridice. Astfel, pentru a fi sigure de succesul unei eventuale tranzacții – și anume posibilitatea executării silite a acesteia – contractanții urmează să respecte strict legislația în vigoare la stabilirea conținutului contractului de tranzacție.

De lege ferenda, subliniem că art. 1917 alin. (1) Cod Civil al Republicii Moldova urmează a fi completat cu faptul că părțile previn un proces ce poate să înceapă, termină un proces început sau rezolvă dificultățile ce apar în procesul executării unei hotărâri judecătorești *prin concesi reciprocă*, oferindu-se astfel atenția asupra acestui element determinant al contractului de tranzacție. Mai mult, considerăm că legea civilă ar trebui completată și cu reglementări ce vizează întinderea contractului de tranzacție, în vederea evitării interpretărilor arbitrare și unificării practicii judiciare în domeniu.

Referințe bibliografice

1. TOADER, Camelia. *Drept civil. Contracte speciale*, ed. a II-a, Ed. All Beck, București, 2005.
2. DURAC, Gheorghe. *Aspecte teoretice și practice ale tranzacției judiciare*, în *Analele Științifice ale Universității „Alexandru Ioan Cuza”*, Iași, Științe Juridice, 2005.
3. MIHALACHE, Iurie. *Teoria și practica aplicării contractului de tranzacție*, în *Revista Națională de Drept* nr. 11, 2012.

4. DANILOV, Aliona, CIOBANU, Olga. *Tranzacția de împăcare – actul de dispoziție ce contribuie la o disciplinare*, în *Revista Națională de Drept* nr. 4-6, 2018.

5. FLORESCU, Dumitru, C. *Contractele civile*, Ed. Universul Juridic, 2011.

6. HAMANGIU, Constantin, ROSSETI-BĂLĂNESCU, Ion, BĂICOIANU, Alexadru. *Tratat de drept civil român*, vol. 2, Ed. All, 1998.

7. CĂLIN, I., IONELA, Daniela. *Tranzacția judiciară: aspecte de noutate în Codul civil și Codul de procedură civilă actuale*, în *Revista Științifică a Studenților în drept*, 2013.

8. Încheierea Judecătoriei Chișinău, sediul Centru din 11 octombrie 2021, în dosarul 2-22009/21, *instante.justice.md* (accesat la 15.12.2021).

9. Încheierea Judecătoriei Chișinău, sediul Centru din 20 octombrie 2021, în dosarul nr. 2c-2725/21, *instante.justice.md* (accesat la 15.12.2021).

10. Încheierea Judecătoriei Chișinău, sediul Centru din 22 octombrie 2021, în dosarul nr. 2 – 20227/2021, *instante.justice.md* (accesat la 15.12.2021).

11. Încheierea Curții de Arbitraj din regiunea Nijnegorod din 15 octombrie 2015, în dosarul nr. A43-19656/2015, disponibilă la adresa web: <https://kad.arbitr.ru> (accesat la 15.12.2021).

RĂSPUNDEREA DISCIPLINARĂ A SALARIAȚILOR ÎN SFERA MUNCII. REFLECȚII CU PRIVIRE LA NATURA JURIDICĂ

Eduard GURIN

Doctorand, Universitatea de Studii Europene din Moldova,

Chișinău, Republica Moldova

e-mail: eduard_gurin@yahoo.com

<https://orcid.org/0000-0002-9448-4768>

Prezentul studiu analizează amply natura juridică a instituției privind răspunderea disciplinară a salariaților, evidențiindu-se elementele esențiale. Cercetarea naturii juridice a răspunderii disciplinare a salariaților constituie o necesitate, în special una de ordin juridic, pentru că asigură mediul științific, dar și cel practic, rezultate și idei de călăuză privind aplicarea corectă a instituției răspunderii disciplinare a salariaților în sfera muncii. În acest context, s-a făcut referire la doctrina dreptului muncii din Moldova, România, Rusia și s-a ajuns la concluzia că doar persoana care se află în raporturi juridice de muncă cu un angajator poate fi subiect al abaterii disciplinare. În calitate de metodologie în elaborarea articolului a constituit analiza legislativă și doctrinară ce conțin norme și interpretări asupra instituției răspunderii disciplinare a salariaților în sfera muncii. Nu s-a trecut cu vederea nici rolul contractului individual de muncă, Regulamentului intern al unității și a contractului colectiv de muncă, la determinarea răspunderii disciplinare a salariatului și, ca urmare, a sancțiunii disciplinare.

Cuvinte-cheie: *răspundere disciplinară, abatere disciplinară, natură juridică, contract individual de muncă, disciplină de muncă, regulament intern al unității, contract colectiv de muncă.*

DISCIPLINARY LIABILITY OF EMPLOYEES IN THE WORK FIELD. REFLECTIONS ON THE LEGAL NATURE

This study analyzes in detail the legal nature of the legal institution regarding the disciplinary liability of employees, highlighting the elements of the legal nature. Research into the legal nature of disciplinary liability of employees is a necessity, especially a legal one, because it provides the scientific and practical environment, results and guiding ideas on the correct application of the institution of disciplinary liability of employees in the field of work. In this context, reference was made to the doctrine of labor law in Moldova, Romania, Russia and it was concluded that only the person who is in a legal employment relationship with an employer can be subject to disciplinary misconduct. As a methodology in the elaboration of the article, it constituted the legislative and doctrinal analysis containing norms and interpretations on the institution of disciplinary liability of employees in the field of work. The role of the individual employment contract, the internal regulations of the unit and the collective labor contract, in determining the disciplinary liability of the employee and, as a result, the disciplinary sanction were also not overlooked.

Keywords: *disciplinary liability, disciplinary misconduct, legal nature, individual employment contract, employment discipline, internal regulations of the unit, collective labor contract.*

RESPONSABILITÉ DISCIPLINAIRE DES EMPLOYÉS DANS LE DOMAINE DU TRAVAIL. RÉFLEXIONS SUR LA NATURE JURIDIQUE

Cette étude analyse de manière approfondie la nature juridique de l'institution juridique concernant la responsabilité disciplinaire des employés, en mettant en évidence les éléments de la nature juridique. La recherche de la nature juridique de la responsabilité disciplinaire des employés est une nécessité, en particulier juridique, car elle garantit l'environnement scientifique et pratique, les résultats et les idées directrices sur l'application correcte de l'institution de la responsabilité disciplinaire des employés dans le domaine du travail. Dans ce contexte, il a été fait référence à la doctrine du droit du travail en Moldava, en Roumanie et en Russie et il a été conclu que seule la personne qui entretient des relations de travail légales avec un employeur peut faire l'objet d'une faute disciplinaire. L'analyse législative et doctrinale contenant des normes et des interprétations sur l'institution de la responsabilité disciplinaire des employés dans le domaine du travail était une méthodologie dans l'élaboration de l'article. Le rôle du contrat de travail individuel, du règlement intérieur de l'unité et du contrat de travail collectif dans la détermination de la responsabilité disciplinaire du salarié et, par conséquent, de la sanction disciplinaire n'a pas été négligé.

Mots-clés: responsabilité disciplinaire, faute disciplinaire, nature juridique, contrat de travail individuel, discipline du travail, règlement intérieur de l'unité, contrat de travail collectif.

ДИСЦИПЛИНАРНАЯ ОТВЕТСТВЕННОСТЬ РАБОТНИКОВ В СФЕРЕ ТРУДА. РАЗМЫШЛЕНИЯ О ПРАВОВОЙ ПРИРОДЕ

В данном исследовании подробно анализируется правовая природа института дисциплинарной ответственности работников. Исследование правовой природы дисциплинарной ответственности работников является необходимостью, поскольку дает научную и практическую базу, результаты и руководящие идеи по правильному применению института дисциплинарной ответственности работников в сфере труда. В данном контексте, была сделана ссылка на доктрину трудового права Молдовы, Румынии, России и сделан вывод о том, что дисциплинарному проступку может быть подвергнуто только лицо, состоящее в трудовых правоотношениях с работодателем. Методологией при разработке статьи послужил законодательный и доктринальный анализ, содержащий нормы и толкования об институте дисциплинарной ответственности работников в сфере труда. Не осталась без внимания и роль индивидуального трудового договора, правила внутреннего распорядка подразделения и коллективный трудовой договор в определении дисциплинарной ответственности работника и, как следствие, вынесение дисциплинарного взыскания.

Ключевые слова: дисциплинарная ответственность, дисциплинарный проступок, правовая природа, индивидуальный трудовой договор, трудовая дисциплина, правила внутреннего распорядка подразделения, коллективный трудовой договор.

Introducere

Cercetarea naturii juridice a răspunderii disciplinare a salariaților constituie o necesitate, în special una de ordin juridic, pentru că asigură mediul științific, dar și cel practic, rezultate și idei de călăuză privind aplicarea corectă a instituției răspunderii disciplinare a salariaților în sfera muncii.

În temeiul celor relatate, în scopul definirii naturii juridice a răspunderii disciplinare a salariaților, gă-

sim util să punem în discuție următoarele probleme: *în primul rând*, prezenta instituție juridică urmărește scopul de a combate faptele de natură distructivă comise de către salariații cu care unitatea economică are încheiate contracte individuale de muncă. *În al doilea rând*, prezenta instituție urmărește restabilirea ordinii prin intermediul aplicării prevederilor reglementate de legislația muncii.

Metodologia de cercetare. În calitate de metodologie în elaborarea articolului a constituit analiza

legislativă și doctrinară ce conțin norme și interpretări asupra instituției răspunderii disciplinare a salariaților în sfera muncii. În mod special, s-a folosit metoda analizei sistematice pentru a prezenta sistemul legislativ, prevederile cărui necesită a fi consultate de către angajator, în faza alegerii sancțiunii disciplinare posibile a fi aplicate salariatului ce a comis o abatere disciplinară;

Idei principale ale cercetării

Natura juridică a răspunderii disciplinare a salariaților este condiționată de o mulțime de factori juridici, cei mai importanți fiind prezentați în cele ce urmează. În cadrul dreptului muncii, materializarea relațiilor sau a înțelegerilor privind prestarea muncii se realizează prin încheierea contractului individual de muncă, conținutul acestuia fiind reglementat expres de prevederile art. 45 al Codului muncii al R. Moldova. Prin urmare, aplicarea instituției răspunderii disciplinare a salariaților asupra unui salariat poate fi realizată de către angajator doar dacă el are încheiat cu acesta un contract individual de muncă.

În doctrina dreptului muncii din România s-a expus o opinie identică celei propuse de noi, conform căreia „doar salariatul poate fi subiect al abaterii disciplinare”. Mai mult, în această ordine de idei autorul Alexandru Țiclea a adăugat că „într-adevăr, antrenarea răspunderii disciplinare poate avea loc numai dacă fapta socialmente periculoasă a fost săvârșită de o persoană care se află în raporturi de muncă cu un angajator, în baza unui contract de muncă; în lipsa acestui contract nu poate exista răspunderea disciplinară”. În această ordine de idei, autorul Ion Trăian Ștefănescu a oferit o apreciere, considerăm noi relevantă, a naturii juridice a răspunderii disciplinare a salariaților privind încheierea contractului individual de muncă, relatând că „numai încheierea contractului individual de muncă are ca urmare incidența obligației salariatului de a respecta toate regulile ce configurează disciplina muncii”.

Analizând opiniile prezentate, observăm că o condiție de bază a antrenării răspunderii disciplinare a salariaților în sfera muncii o constituie încheierea unui contract individual de muncă, conform rigorilor legislative stabilite de Codul muncii. Așadar, în baza acestor argumente, relatăm că un prim element al naturii juridice a instituției răspunderii disciplinare a salariaților este *contractual*, care capătă valabilitate juridică doar în urma încheierii contractului individual de muncă de către salariat și angajator, primul fiind obligat să presteze o muncă determinată în schimbul salariului oferit de către angajator.

Astfel, contractul individual de muncă, fiind prin natura sa un act juridic sinalagmatic, încheiat între angajator și salariat, constituie primul și, de fapt, singurul izvor de ordin juridic, în prezența cărui salariatul poate da naștere prin acțiunile sau inacțiunile sale obligației de a răspunde disciplinar față de angajator în urma periclitării ordinii disciplinare stabilite în unitate. În ceea ce privește obligația în cadrul relațiilor de muncă, menționăm că aceasta, ca și în cazul contractelor civile, la fel este una contractuală, doar că are anumite particularități: în cazul contractului de muncă sunt stabilite un șir de obligații necesare a fi respectate de către salariați. Termenul obligație își are originea în cuvântul *obligare* sau *obligatio*, care în latină însemna a lega (*ligare*) pe cineva „din pricină” (*ob.obs*) în vederea obținerii a ceva sau realizării unui anumit scop.

În această ordine de idei, merită a fi atrasă atenția asupra faptului că, în faza încheierii contractului individual de muncă, angajatorul este obligat să aducă la cunoștința viitorului salariat totalitatea actelor normative emise la nivelul unității, care i se vor aplica pe toată durata contractului individual de muncă. Din categoria unor asemenea acte ale unității, de regulă, fac parte: regulamentul intern al unității; contractul colectiv de muncă (în cazul existenței acestuia în unitate); regulamentul privind conduita disciplinară

la locul de muncă și altele. Familiarizarea salariatului cu asemenea acte este identică cu cea a încheierii contractului individual de muncă, fiind cunoscute de către salariat prin contrasemnarea acestora în bordereoul de încunoștințare.

În cadrul relațiilor de muncă reglementările contractuale au o importanță practică deosebit de valoroasă, pentru că prin încheierea unui asemenea act juridic de către angajator și salariat se materializează principalele efecte ale acestuia: achitarea contribuțiilor medicale și sociale, introducerea înscrisurilor în carnetul de muncă al salariatului, principalul efect fiind achitarea salariului de către angajator rezultat al îndeplinirii muncii stabilite de către părți în contractul de muncă.

Adaptarea contractului individual de muncă la reglementările interne ale unității, care stabilesc salariatului un volum de obligații ce urmează să fie respectate de către acesta, este proprie doar relațiilor de muncă, deoarece dreptul muncii este menit să supravegheze și să garanteze participanților la relațiile de muncă un confort individual și o reglementare cât mai adecvată climatului sociojuridic al unității. Așadar, relatăm că anume în cadrul unei asemenea categorii de acte se regăsește reglementarea instituției răspunderii disciplinare a salariaților, care se face aplicabilă doar în baza a încheierii contractului individual de muncă.

Conținutul unor asemenea acte, de regulă, este determinat de angajator, de sine stătător sau de comun acord cu reprezentanții salariaților, care stabilesc modul și condițiile de respectare a acestora de către salariați, ordinea disciplinară necesară în procesul de prestare a muncii în cadrul unității. Pentru a fi perceput adecvat de către salariat, conținutul actelor unității menționate trebuie să fie explicate, salariatul trebuie să cunoască permisiunile și restricțiile în cadrul relației de muncă, prezentate sub denumirea de *disciplină de muncă*, deoarece dacă salariatul nu este de acord cu unele condiții sau reguli de ordin

intern, el este în drept să refuze încheierea contractului individual de muncă.

În opinia noastră, aplicarea răspunderii disciplinare de către angajator este binevenită, întrucât reglementarea ordinii din unitate constituie un drept al angajatorului prevăzut în art. 10 alin. (1) lit. e) Codul muncii RM. Susținerea celor relatate se condiționează prin faptul că stabilirea unor reguli de comportament (în mod special al celui disciplinar) în cadrul unității de către angajator asigură și promovează un mecanism disciplinar, considerăm noi eficient, reflectat sub forma unei politici care se impune a fi respectată de către toți membrii colectivului de muncă prin efectul încheierii contractelor individuale de muncă cu unitatea angajatoare. Mai mult, existența unei asemenea politici în cadrul unității, odată aplicată în procesul de gestionare a muncii salariate, asigură la nivel psihologic un confort și un obstacol, la fel psihologic, pentru salariați pentru a evita comiterea abaterilor disciplinare.

Referindu-ne la prevederile contractului individual de muncă, la compartimentul ce vizează răspunderea disciplinară a salariatului, considerăm că ar fi deosebit de important ca în conținutul contractelor individuale de muncă să fie efectuată o detaliere a specificului și a situațiilor în care, potrivit legislației muncii, intervine răspunderea disciplinară a salariatului, precum și a celor reglementate de actele normative interne, adoptate de către angajator, sau măcar să fie introduse unele trimiteri la acestea. Referitor la răspunderea disciplinară a salariaților, în doctrina dreptului muncii român a fost exprimată opinia, potrivit căreia „pentru a fi deplin eficientă, disciplina muncii trebuie să fie liber consimțită”. Teza citată a fost susținută de renumiții autori autohtoni Eduard Boișteanu și Nicolae Romandaș, care în lucrarea lor au atras atenția asupra *consimțământului informat* al persoanei ce se angajează. Astfel, în sensul celor discutate, autorii au susținut că „grație acestui tip de consimțământ, persoana care se angajează și al cărei

consimțământ este cerut la angajare trebuie să primească toate informațiile cu privire la principalele clauze pe care le va cuprinde contractul individual de muncă, informații susceptibile de a-i influența voința și de a-i permite să ia o decizie în cunoștință de cauză”.

La etapa încheierii contractului individual de muncă, în opinia noastră, explicarea prevederilor referitoare la disciplina muncii și la răspunderea disciplinară a salariaților în cadrul unității au o valoare extrem de importantă, deoarece prin includerea acestor prevederi în conținutul contractului individual de muncă și aducerea la cunoștință a actelor interne ale unității salariatul în cauză nu va putea invoca necunoașterea unor asemenea reguli, în special a celor cu caracter disciplinar, în situația în care acesta va comite o abatere disciplinară. Includerea sau trimiterea la astfel de norme în conținutul contractului individual de muncă, în opinia noastră, ar reprezenta o nouă posibilitate de a spori cultura juridică a relațiilor de muncă, pentru că analiza practicii contemporane demonstrează deseori că textul contractelor individuale de muncă este unul standardizat, conținutul acestora în marea lor parte fiind preluat din Convenția colectivă (nivel național) nr. 4 din 25.07.2004 cu privire la modelul contractului individual de muncă.

Continuând tratarea ideii citate anterior, menționăm că modelul contractului individual de muncă propus de către partenerii sociali și recomandat spre utilizare în unitățile economice, trebuie să fie adaptat de către angajatori prin completările și modificările conforme specificului funcției ocupate de către salariat, precum și adaptarea acestuia la alte condiții din unitate.

În ceea ce privește reflectarea actelor interne ale unității în contractul individual de muncă, acestea urmează a fi analizate și negociate de către părți.

Principalul act juridic aplicabil raporturilor de muncă în cadrul unității, cu caracter de reglemen-

tare a disciplinei muncii și a răspunderii disciplinare a salariaților, îl constituie *regulamentul intern al unității*, elaborat în baza dispozițiilor art. 198-200 Codul muncii RM. Regulamentul intern constituie un adevărat fundament de norme interne, în temeiul cărora angajatorii își organizează atât procesele de muncă, cât și chestiunile care necesită reglementare în cadrul fiecărei unități într-o bună desfășurare a activităților preconizate. Referitor la acest act al unității, Ion Traian Ștefănescu a susținut că „regulamentul intern este un izvor specific al dreptului muncii care reglementează în mod concret, în baza legislației muncii, în principal, probleme de ordin disciplinar din cadrul unității respective”.

Cu siguranță, menirea regulamentului intern al unității servește drept ghid comportamental care trebuie urmat de toți salariații. Fiind un act cu putere de lege, evident internă, reglementat expres de lege, dispozițiile acestuia odată ignorate de către salariați, antrenează răspunderea disciplinară a acestora. În cazul unei fapte mai grave decât cea disciplinară, poate fi aplicată și o altă formă de răspundere juridică, de exemplu răspunderea contravențională sau, și mai grav, penală. Reieșind din cele invocate, menționăm că în scopul organizării unei munci eficiente, legiuitorul a stabilit în mod imperativ obligativitatea adoptării unui regulament intern în cadrul fiecărei unități prin prevederile art. 198 alin. (1) Codul muncii RM.

În afară de acest articol, în regulamentul intern al unității trebuie preluat și art. 49 Codul muncii RM alin. (1) literele: g), h), l), n) și alin. (2) care determină corectitudinea și corespunderea îndatoririlor angajatorului privind respectarea prevederilor legale în procesul încheierii și stabilirii condițiilor în contractele individuale de muncă.

Potrivit art. 199 alin. (1) lit. d) Codul muncii RM, în faza elaborării regulamentului intern al unității, angajatorul are obligația de a introduce în conținutul acestuia prevederi referitoare la disciplina muncii. În opinia noastră, disciplina de muncă stabilită de către

legiuitor ca obligație a angajatorului este și o prerogativă exclusivă a acestuia, deoarece angajatorul, fiind, de regulă, un agent economic, indiferent de formă de proprietate și organizare juridică, are un scop primordial: *profitul economic*, care, de regulă, poate fi realizat doar prin stabilirea și menținerea unui climat și ordine internă bine planificată și respectată de către toți subiecții implicați în asemenea activități. Referitor la organizarea corectă a proceselor de muncă de către angajator, un colectiv de autori economiști autohtoni au relatat că „organizarea corectă a proceselor menționate va facilita valabilitatea întreprinderii în condițiile concurențiale de piață, performanțele acesteia obținute în procesul desfășurării activității economico-financiare ce depind în mod esențial de oportunitatea și argumentarea deciziilor manageriale”. În sensul celor relatate, Ion Trăian Ștefănescu s-a pronunțat cu privire la asigurarea disciplinei de muncă, relatând că „asigurarea disciplinei muncii – condiție indispensabilă pentru realizarea obiectivelor oricărei activități desfășurate de un operator economic sau de o persoană juridică de altă natură – presupune utilizarea mijloacelor stimulative care se află într-un proces de dezvoltare și diversificare a lor, în condițiile privatizării și ale negocierii colective și individuale a condițiilor de muncă”.

Reieșind din argumentele invocate, legiuitorul moldovean a instituit, în afară de prevederile legislative menționate, și alte pârghii legislative referitoare la asigurarea disciplinei de muncă în unitate. Astfel, consultând textele legale stabilite în alin. (1) lit. e) și f) ale art. 199 din Codul muncii RM, observăm că potrivit lit. e) „regulamentul intern al unității trebuie să conțină prevederi privind abaterile disciplinare și sancțiunile aplicabile potrivit legislației în vigoare”. În conformitate cu acest text, considerăm oportun să precizăm că legiuitorul moldovean a lăsat la latitudinea angajatorilor posibilitatea de a trata de sine stătător instituția abaterilor disciplinare și răspunderea disciplinară a salariaților, cu unele excepții, in-

roducând în acest sens doar o listă de specificații ale faptelor de natură indisciplinară, la comiterea cărora salariații vor fi trași necondiționat la răspundere disciplinară.

Prin urmare, un al doilea element al naturii juridice a răspunderii disciplinare a salariaților în sfera muncii îl constituie *reglementarea internă*, dedus din reglementările acestuia prin prevederile art.10 alin. (1) lit. e) și art. 199 alin. (1) lit. d) Codul muncii RM.

În doctrina de specialitate autohtonă, reglementărilor interne ale unității nu li s-a acordat atenția cuvenită, unicul autor în acest sens fiind autorul Alexandru Gamureac care, prin cercetările sale, oferă unele idei cu privire la modul de elaborare și posibilitățile practice de aplicare a instituției actelor normative emise la nivelul unității de către angajator. Astfel, în opinia autorului citat, „elaborarea documentației interne aplicabile raporturilor juridice de muncă reprezintă prin sine un complex de operațiuni logico-juridice, care vor reflecta și indica comportamentul și condițiile aplicabile desfășurării procesului de muncă al salariaților, fiind stocate în actele adoptate de angajatori și implementate în activitatea curentă a unității”. Argumentarea celor menționate este condiționată, în opinia autorului, din considerentul că „necesitatea adoptării acestor acte este influențată, în primul rând, de insuficiența reglementărilor legislative privind înțelegerile părților soldate cu încheierea contractului individual de muncă, în al doilea rând, legislația muncii nu este în stare să înglobeze toate domeniile în care se utilizează munca salariată, deoarece domeniile, activitățile care se practică pe teritoriul Republicii Moldova sunt diverse și întotdeauna implică cunoștințe speciale care vor fi puse drept repere în organizarea unor procese de muncă în care se specializează întreprinderea”. Ne raliem întru totul opiniilor reflectate în literatura de specialitate autohtonă, pentru că ideile puse în discuție cu prilejul cercetării instituției actelor normative emise la

nivelul unității de către angajator reflectă realitățile cadrului legal al muncii din Republica Moldova. Tot în acest sens, găsim utilă opinia referitoare la faptul că legiuitorul a lăsat la discreția angajatorilor reglementarea chestiunilor ce apar în procesul activității de muncă al unității.

De exemplu, în anul 2016, a văzut lumina tiparului noul *Ghid al specialistului în sfera resurselor umane*, elaborat de către Eduard Boișteanu, Nicolae Romandaș și Felicia Păscăluță, acesta propunând o serie de modele de acte, necesare a fi perfectate de către angajator, pentru validarea din punct de vedere juridic a efectelor raporturilor juridice de muncă. Pentru a localiza reglementările de ordin intern privind disciplina de muncă, inclusiv răspunderea disciplinară a salariaților în sfera muncii, autorii menționați au propus un model al regulamentului intern al unității și un model cu privire la desfășurarea anchetei de serviciu în privința salariaților unității. Relatăm că textul actelor normative propuse în acest sens constituie o sursă de inspirație deosebit de valoroasă, în special pentru specialistul angajat în secția resurselor umane ale unității.

Un alt act juridic, care de asemenea se aplică în cadrul relațiilor de muncă și care la fel poate reglementa aspectele disciplinare în cadrul unității, îl constituie *contractul colectiv de muncă*, reglementat de prevederile art. 30-34 Codul muncii RM. Este de menționat că instituția contractului colectiv de muncă a fost de asemenea cercetată de autorii moldoveni Eduard Boișteanu și Nicolae Romandaș care au realizat un studiu deosebit de valoros în domeniul încheierii contractelor colective de muncă în Republica Moldova.

Cu referire la valoarea juridică a contractului colectiv de muncă în faza reglementării răspunderii disciplinare a salariaților, menționăm că acest act poate avea incluse în conținutul său norme privind stabilirea disciplinei muncii și privind răspunderea disciplinară a salariaților. Respectarea prevederilor

contractului colectiv de muncă se impune, în primul rând, prin faptul că acest act juridic constituie un act de parteneriat social în sfera muncii, la elaborarea căruia participă toți sau, cel puțin, majoritatea membrilor unității, prin intermediul reprezentanților lor, în scopul creării unor condiții de prestare a muncii confortabile, echitabile, cu armonizarea continuă a intereselor salariaților și ale angajatorilor. În opinia noastră, contractul colectiv de muncă, alături de alte acte interne ale unității, cum ar fi regulamentul intern al unității, nu urmăresc decât un singur scop: consolidarea activității de muncă și a comportamentului salariaților în cadrul unității.

Având caracter strict juridic, răspunderea disciplinară a salariaților constituie o relație de regres utilizată de către angajator în scopul organizării și menținerii adecvate a ordinii disciplinare în unitate. Încălcarea prevederilor privind disciplina muncii, instituite în unitate de regulamentul intern, poate da naștere unui raport juridic litigios în cadrul relațiilor de muncă. Sancționarea acțiunilor nelegitime ale salariaților se realizează de către angajator potrivit regulilor stabilite în regulamentul privind conduita disciplinară a salariaților unității adoptat în temeiul prevederilor art. 206 alin. (1) Codul muncii RM, care prevăd alte sancțiuni, în special cu caracter de amendă, fiind interzise să fie aplicate potrivit prevederilor art. 206 alin. (3) Codul muncii RM. Prin urmare, deducem că un alt element al naturii juridice a răspunderii disciplinare a salariaților îl constituie *reglementarea ambiguă a procedurii de sancționare disciplinară a salariaților*.

Referindu-ne la cadrul legislativ cu caracter de constrângere disciplinară a salariaților în sfera muncii, menționăm că legislația muncii moldovenească la capitolul sancțiunilor este una deosebit de superficială. Reglementarea sancțiunilor disciplinare, aplicabile salariaților în sfera muncii, este consfințită în prevederile art. 206 Codul muncii RM. Analizând prevederile textului legal menționat, observăm că

acestea pun la îndemâna angajatorului un complex de instrumente de ordin juridic, care, fiind aplicate, impun salariatul să suporte efectele nefavorabile ale restricțiilor de ordin juridic conform art. 201 Codul muncii RM.

Analizând prevederile legislației muncii la compartimentul răspunderea disciplinară a salariaților, am ajuns la concluzia că legislația muncii autohtonă la momentul actual, în special la capitolul răspunderii disciplinare și al sancțiunilor disciplinare posibile a fi aplicate salariaților, este o transpunere a legislațiilor sovietice. Un argument în acest sens ar constitui faptul că Republica Moldova, fiind o țară postsovietică, și-a continuat politica sovietică în domeniul dreptului muncii clasic, promovându-l fără a opera modernizări substanțiale, inclusiv cu privire la răspunderea disciplinară a salariaților. Cu titlu de drept comparat, în situația ce vizează răspunderea disciplinară a salariaților în legislația muncii a României observăm că legiuitorul român a progresat considerabil, propunând un spectru vast de reglementări, inclusiv la capitolul răspunderii disciplinare a salariaților. Astfel, angajatorul român are la îndemână mai multe posibilități de a sancționa salariații care încalcă regulile disciplinare în cadrul unității. Drept exemplu art. 248 alin. (1) Codul muncii al României, potrivit căruia „sancțiunile disciplinare pe care le poate aplica angajatorul în cazul în care salariatul săvârșește o abatere disciplinară sunt: a) avertismentul scris; b) retrogradarea din funcție, cu acordarea salariului corespunzător funcției în care s-a dispus retrogradarea, pentru o durată ce nu poate depăși 60 de zile; c) reducerea salariului de bază pe o durată de 1-3 luni cu 5-10%; d) reducerea salariului de bază și/sau, după caz, și a indemnizației de conducere pe o perioadă de 1-3 luni cu 5-10%; e) desfacerea disciplinară a contractului individual de muncă.”

După cum observăm, sancțiunile disciplinare reglementate de norma legislativă română diferă

substanțial de normele legislative ale Republicii Moldova, fiind bazate exclusiv pe aspectul economic al salariatului culpabil. Legislației muncii a Republicii Moldova îi sunt străine astfel de prevederi, din contra legiuitorul moldovean a interzis expres asemenea acțiuni prin prevederile art. 206 alin. (3) Codul muncii al R. Moldova potrivit căruia „se interzice aplicarea amenzilor și a altor sancțiuni pecuniare pentru încălcarea disciplinei de muncă”. Depășind forma restricțiilor pecuniare (după cum am arătat în legislația muncii române), am observat că legiuitorul român a trecut la o nouă etapă de gestionare a relațiilor de muncă, punând accentul pe dezvoltarea principiului conștiinței salariatului. Anume conștiința salariatului constituie acel element asupra căruia angajatorul, aplicând prevederile instituției răspunderii disciplinare, încearcă să influențeze sentimentul de responsabilitate în cadrul relațiilor de muncă. Totodată, considerăm, că acest mod de tratare a abaterilor disciplinare are un scop deosebit de important care constă în educarea membrilor societății, inclusiv a salariaților, bazată pe aprecierea adecvată a muncii încredințate acestora de către angajator și a rolului salariatului în cadrul unui colectiv de muncă în particular și ca membru al societății în general.

Având trăsături comune cu alte discipline din cadrul sistemului de drept, răspunderea disciplinară a salariaților antrenată în dreptul muncii poate fi considerată ca unica ramură a dreptului, care are menirea să restricționeze salariatul din punct de vedere moral, acțiune îndreptată spre educarea continuă a cetățenilor implicați în relații de muncă. Totodată, considerăm că aplicarea sancțiunilor disciplinare față de salariați nu are drept scop crearea unei stări psihologice nefavorabile, ci, dimpotrivă, urmărește dezvoltarea la salariat a calităților de responsabilitate și respect față de regimul de muncă instituit în cadrul unității.

Pe lângă ideile sus-menționate, în doctrina de specialitate românească s-a reliefat o opinie, con-

formă careia „totuși răspunderea disciplinară nu este o răspundere contractuală tipică: nu se angajează în condițiile și formele răspunderii contractuale de drept comun pentru neexecutarea totală sau parțială a obligațiilor contractuale sau executarea acestora cu întârziere” Astfel, un element următor, aferent definirii naturii juridice a răspunderii disciplinare a salariaților în sfera muncii, îl constituie *atipicitatea răspunderii disciplinare a salariaților*.

După părerea noastră, este necesar să oferim anumite explicații și precizări, care vor fi utile atât în tratarea problematicii răspunderii disciplinare a salariaților, cât și ca suport pentru buna înțelegere a specificului și unicității reglementării juridice a instituției răspunderii disciplinare a salariaților. Drept argument pentru confirmarea celor relatate servește faptul că dreptul muncii, fiind un drept mixt, implică în egală măsură atât norme din cadrul ramurilor de drept public, cât și al celui privat. În sfera relațiilor de muncă acționează un anumit principiu: în situația în care prevalează normelor din cadrul unei anumite ramuri de drept cu caracter de prestare a muncii, ele sunt cărmuite de specificul și influențele dreptului muncii, deoarece în cazul apariției unui conflict între părți, calificarea instanței de judecată se va face în baza prevederilor art. 2 alin. (3) Codul muncii al R. Moldova, potrivit căruia „în cazul în care instanța de judecată stabilește că, printr-un contract civil, se reglementează de fapt raporturile de muncă dintre salariat și angajator, acestor raporturi li se aplică prevederile legislației muncii”. Tot în acest sens, autorii Eduard Boișteanu și Nicolai Romandăș au oferit o precizare privind natura dreptului muncii, definindu-l în acest sens: „Ca ramură de drept mixt (privat/public), dreptul muncii constituie un ansamblu de norme și instituții juridice care reglementează raporturile juridice de muncă și alte raporturi juridice indisolubil legate de acestea (raporturi juridice conexe)”.

Un alt element cheie, atribuit componentei naturii juridice a răspunderii disciplinare a salariaților,

în opinia noastră, îl prezintă *abaterea disciplinară*, potrivit calificării atribuite de legislația muncii. Este lesne de înțeles că răspunderea nu se poate angaja, în special cea din cadrul relațiilor de muncă, fără întreprinderea unor acțiuni sau inacțiuni din partea salariatului, acestea, de regulă, având tentă ilegală, care potrivit reglementărilor legislației muncii, se sancționează disciplinar. În acest sens autoarea Irina Sorică a observat că „răspunderea disciplinară se angajează prin săvârșirea unei fapte ilicite – a unei abateri disciplinare – repercusiunile ei fiind întâlnite, în primul rând, în domeniul raporturilor de muncă dintr-o unitate”. Referindu-ne la categoria faptelor cu caracter de abatere disciplinară, comise eventual de către salariați în cadrul relațiilor de muncă, menționăm că cele mai frecvente sunt: încălcarea regimului de muncă (art. 95-106 Codul muncii al R. Moldova); nerespectarea regulilor și normelor stabilite domeniului securității și sănătății în muncă (art. 222-225 Codul muncii al R. Moldova) nerespectarea prevederilor cuprinse în art. 9 alin. (2) lit. (a-i) Codul muncii al R. Moldova etc.

Analizând importanța și rolul instituțiilor dreptului muncii enunțate, după părerea noastră, încălcarea de către salariat a prevederilor legislative prezentate mai sus, nu pot fi neglijate de către angajator deși cazul unei eventuale încălcări disciplinare, nesemnificative salariatul poate fi iertat. Dar în cazul unei abateri grave, dacă angajatorul îl va ierta, această atitudine ar demonstra o înechitate față de ceilalți salariați, aflați cu acesta în relații de muncă. În temeiul celor prezentate, menționăm că angajatorul, prin gestul de „iertare”, încălcă prevederile principiului stabilit în cuprinsul prevederilor art. 5 lit. e) Codul muncii al R. Moldova, care consfințește expres faptul că „tuturor salariaților li se asigură egalitatea în drepturi și în posibilități”. Considerăm că prevederile prezentului principiu, în practică, prezintă o valoare juridică extrem de importantă, în special în procesul aplicării sancțiunilor disciplinare față de salariații

unității, deoarece, indiferent de fapta comisă sau indiferent de poziția salariatului în structura organizatorică a unității, acesta trebuie tratat ca și toți ceilalți membri ai colectivului.

Mai mult, acest fapt ar putea să trezească în rândul lucrătorilor neîncredere față de angajator, ceea ce poate provoca dificultăți în procesul de administrare al unității și ar tulbura spiritul de colegialitate.

Un alt aspect, pe care îl considerăm relevant în faza cercetării naturii juridice a instituției răspunderii disciplinare a salariaților în sfera muncii, îl constituie angajarea acestei răspunderi juridice ca urmare a participării salariatului la raportul juridic de muncă în calitate de subiect. Astfel, un element important pentru antrenarea răspunderii juridice (cea disciplinară nefiind o excepție), este după părerea lui Dumitru Baltag „răspunderea pentru fapta săvârșită cu vinovăție, care are la bază concepția juridică a răspunderii subiective, conform căreia autorul faptei răspunde numai atunci când și-a dat seama sau trebuia să-și dea seama de rezultatele faptei sale și de semnificațiile sale social-juridice periculoase, fiind sancționat pentru comportamentul său antisocial”.

În opinia noastră, un asemenea element joacă un rol decisiv în cadrul procedurii de tragere la răspundere disciplinară a salariaților unității, pentru că „anume abaterea disciplinară, săvârșită cu vinovăție, constituie temeiul răspunderii disciplinare”. Această condiție subiectivă implică caracterul deliberat al acțiunii subiectului prin asumarea riscului ce decurge din comportamentul prin care s-a nesocotit prevederea legală. În doctrina teoriei generale a dreptului s-a apreciat că „*vinovăția* este atitudinea psihică a unei persoane față de fapta ilicită săvârșită, precum și față de consecințele acestei fapte”. În această ordine de idei, considerăm că, odată fiind încunoștințat salariatul despre limitele și permisele acțiuni de natură comportamentală în cadrul unității, de regulă aduse la cunoștința acestuia contra semnătură, acest fapt nu poate fi negat de el. Deci, în cazul constatării

acțiunilor de natură indisciplinară, angajatorul va fi pus în situația aplicării prevederilor reglementate de Codul muncii al R.Moldova față de salariatul culpabil.

Astfel, potrivit opiniilor prezentate, poate fi trasă o singură concluzie, aceasta constând în faptul că elementul vinovăției salariatului este primordial în faza aprecierii faptei comise de către salariat, aceasta fiind una de indisciplină, ca urmare a îndeplinirii sau neîndeplinirii obligațiilor sale de muncă prestabilite de angajator. Prin urmare, considerăm că anume intenția salariatului influențează în mod direct gradul de sancționare disciplinară aplicată de către angajator.

Spre deosebire de dreptul penal, în cadrul căruia diferențierea dintre formele și gradele vinovăției este de mare importanță pentru însăși incriminarea anumitor fapte, în conformitate cu principiul că majoritatea infracțiunilor sunt sancționate numai atunci când sunt săvârșite cu intenție, în materie disciplinară această diferențiere nu produce efecte atât de categorice. Drept argument întru susținerea celor prezentate, menționăm opinia autoarei Irina Sorică, care referitor la răspunderea disciplinară a salariaților a afirmat că „în cazul răspunderii disciplinare, vinovăția poate îmbrăca forma intenției – directă sau indirectă - fie forma culpei - cu ușurință sau neglijență”. În scopul definirii intenției, apelăm la unele idei din doctrina dreptului penal, care ne-au atras atenția asupra elementului cercetat prin opinia autorului Alexandru Boroi, care a constatat că „*intenția* constituie forma fundamentală, generală și originară a vinovăției”. Tot în acest sens, un colectiv de autori autohtoni, penaliști, au precizat că „*intenția directă* se caracterizează prin aceea că infractorul își dă seama de caracterul prejudiciabil al acțiunii sau inacțiunii sale, prevede urmările sale prejudiciabile și dorește survenirea acestor urmări”.

Luând în considerare ultima opinie, considerăm utilă o remarcă, pe care dorim s-o aducem în căm-

pul relațiilor de muncă: cuvântul infractor poate fi substituit cu cel de salariat la efectuarea cercetării instituției răspunderii disciplinare, dar acestea nu pot fi considerate identice ca sens. Referindu-se la sfera conștientului, înțelegerea caracterului prejudiciabil al faptei și prevederea urmării ei constituie elementul intelectual al intenției. Înțelegerea caracterului prejudiciabil al faptei săvârșite în timp e adresată prezentului și înseamnă că persoana în timpul săvârșirii infracțiunii conștientizează caracterul și gradul prejudiciabil al faptei pe care o săvârșește. Previziunea urmărilor prejudiciabile este adresată în timp viitorului și înseamnă că făptuitorul a avut reprezentarea posibilității survenirii lor.

Cu referire la esența intenției directe a salariatului, menționăm că aceasta îmbracă forma unei forțe de opunere, cu acțiune directă, manifestată de către salariat împotriva ordinii disciplinare stabilite în cadrul unității de către angajator cu ajutorul diferitelor acte juridice cu caracter de reglementare, care se aduc la cunoștința acestuia în faza încheierii contractului individual de muncă.

În sensul definirii intenției indirecte, în doctrina dreptului penal s-a apreciat că aceasta „se caracterizează prin faptul că infractorul își dă seama de caracterul prejudiciabil al acțiunii sau inacțiunii sale, prevede urmările sale prejudiciabile și admite, în mod conștient, survenirea acestor urmări”. La fel ca și în cazul intenției directe, subiectul infractorului trebuie substituit cu cel al salariatului doar la nivel conceptual, semnul egalității între aceste subiecte ar deveni unul abuziv.

Astfel, fiind stabilită intenția salariatului, de regulă, prin rezultatele anchetei de serviciu, organizate de către angajator conform art. 208 alin. (2) Codul muncii al R. Moldova, menționăm că angajatorul poate constata care anume tip de intenție a avut salariatul - directă sau indirectă. Pe această cale, menționăm că angajatorul va putea stabili trăsăturile vinovăției salariatului sau ale salariaților în cazul

unei fapte de indisciplină complexe, comise de către un grup de salariați. În ceea ce privește aprecierea promptă a rezultatelor anchetei de serviciu, angajatorul este singurul subiect care are dreptul de a stabili dacă salariatul este vinovat de comiterea faptei imputate. În final recunoașterea vinovăției de către salariat constituie un element component al caracteristicilor psihice ale persoanei, în cazul nostru, a unui subiect calificat numit *salariat*, conform art. 1 Codul muncii al R. Moldova. Prin urmare, pentru bună desfășurare a anchetei de serviciu și stabilirea tuturor circumstanțelor ce au legătură directă cu abaterea disciplinară comisă de salariat, considerăm că, în scopul respectării spiritului justeții în cadrul relațiilor de muncă, necesită respectarea, în mod obligatoriu, de către angajator a îndatoririi stabilite de prevederile art. 208 alin. (1) Codul muncii al R. Moldova conform căruia „până la aplicarea sancțiunii disciplinare, angajatorul este obligat să ceară salariatului o explicație scrisă privind fapta comisă”.

În doctrina dreptului muncii, în special în cea română, s-a pus în discuție problema prezentării de către salariat angajatorului a explicației scrise pe marginea faptei disciplinare comise. Drept temei de pornire a discuțiilor pe marginea acestui subiect, considerăm că ideea de relevanță îi aparține autorului român Ion Trăian Ștefănescu, care a precizat că „fiind subordonat, salariatul nu poate fără motiv să nu răspundă – și nici pe plan doctrinar nu trebuie să se accepte că ar putea să nu răspundă – la convocarea angajatorului său”. Numai formularea apărării cu prilejul convocării reprezintă un drept (o facultate), în timp ce prezentarea la convocare este o obligație. Mai mult, în această ordine de idei, autorul citat consideră că „cel în cauză (salariatul), neprezentându-se fără motiv la cercetarea disciplinară săvârșește o nouă abatere disciplinară care poate fi cercetată și sancționată distinct”.

Drept reacție la cele invocate de renumitul autor român, considerăm că autorul în cauză promovea-

ză ideea unui etalon de comportament al salariatului, care trebuie manifestat în cadrul raporturilor juridice de muncă, acesta fiind ghidat de principiul subordonării salariatului față de angajator, conform prevederilor Codului muncii. Altfel zis, autorul sugerează salariaților să respecte în totalitate procedurile stabilite de legislație, inclusiv pe cele referitoare la consecutivitatea stabilită de către angajator privind ordinea legală la cercetarea faptelor ce constituie abateri cu caracter disciplinar. Referindu-ne la faptul neprezentării salariatului la convocarea dispusă de angajator cu prilejul cercetării abaterii disciplinare, rămânem de acord cu opinia exprimată, deoarece salariatul odată încheind raportul de muncă, se obligă să se supună puterii economice a angajatorului, care se materializează în îndatoririle stabilite în regulile regulamentului intern al organizației în cauză.

Cadrul legislativ al Republicii Moldova în privința obligației salariatului de a se prezenta în fața angajatorului cu scopul de a stabili gradul său de vinovăție este lăsat sub tăcere de către legiuitor, precum și întregul capitol dedicat disciplinei de muncă și răspunderii disciplinare a salariaților, propunând un cadru foarte modest prin stabilirea unor elemente de reper ale acestui mecanism, care poate fi antrenat în cadrul relațiilor de muncă. Anterior, la realizarea obligației stipulate în lege, angajatorul se va asigura că sancțiunea disciplinară aplicată salariatului nu este un rezultat al subiectivismului manifestat față de persoana salariatului. Mai mult, în temeiul art. 206 alin. (5) din Codul muncii al R. Moldova, legiuitorul moldovean stabilește expres obligația angajatorului ca „la aplicarea sancțiunii disciplinare, angajatorul trebuie să țină cont de gravitatea abaterii disciplinare comise și de alte circumstanțe obiective”. Prin urmare, obiectivitatea este o argumentare a legalității acțiunilor întreprinse de către angajator la aplicarea unei anumite sancțiuni cu caracter disciplinar față de salariatul cu care are încheiat raportul juridic de

muncă și este vinovat de încălcarea disciplinei de muncă a unității.

Un alt element constitutiv al naturii juridice a răspunderii disciplinare a salariaților îl constituie *răspunderea personală a salariatului*, care denotă atitudinea salariatului și urmările suportate de salariat ca rezultat al încălcării disciplinei de muncă în unitate. Atribuirea acestui element la categoria elementelor constitutive ale naturii juridice a răspunderii disciplinare a salariaților nu este accidentală, deoarece în marea majoritate a lucrărilor de specialitate autorii o atribuie la categoria caracteristicilor, pe când, în opinia noastră, acest element are legături mai strânse cu temelia răspunderii juridice propriu-zise în cadrul relațiilor de muncă. Întemeindu-ne pe prevederile art. 45 Codul muncii al R. Moldova, considerăm că merită a fi atrasă atenția asupra definiției oferite de legiuitorul moldovean contractului individual de muncă, potrivit căreia „contractul individual de muncă este înțelegerea dintre salariat și angajator, prin care salariatul se obligă să presteze o muncă într-o anumită specialitate, calificare sau funcție, să respecte regulamentul intern al unității, iar angajatorul se obligă să-i asigure condițiile de muncă prevăzute de Codul muncii, de alte acte normative ce conțin norme ale dreptului muncii, de contractul colectiv de muncă, precum și să achite la timp și integral salariul.”

După cum observăm din definiția legală, legiuitorul a stabilit expres părțile acestui contract, prezentând concret prestațiile necesare să fie executate de părți, fără oferirea posibilităților de substituire a uneia dintre părți cu alta, în scopul executării prestațiilor asumate față de cealaltă parte contractantă. Totodată, este necesar de menționat că subordonarea personală a salariatului constituie a doua fază a relațiilor de muncă, care este strâns legată de instituția disciplinei de muncă în unitate, din conținutul căreia face parte însuși elementul răspunderii disciplinare a salariaților. Din aceste considerente, în doctrina de specialitate a Federației Ruse, autorii E.V. Magnițkaia și E. N. Ev-

stigineev au opinat că „... pentru fiecare salariat, care a încheiat contract individual de muncă, obligația de a respecta ordinea internă și disciplina muncii reiese din lege, și nu din înțelegerea părților”.

Luând în considerare prevederile legislației muncii, observăm că, potrivit definiției contractului individual de muncă, salariatul este lipsit de posibilitatea substituirii sale de către un alt subiect în cadrul relațiilor de muncă, doar salariatul fiind unicul subiect față de care se vor aplica prevederile contractului individual de muncă negociate și consimțite anterior cu angajatorul, răspunderea disciplinară nefiind o excepție.

Sub aspectul tragerii la răspundere disciplinară a salariaților, menționăm că este nevoie de a se lua în considerare și ideea relatată de către autorul Dumitru Baltag, care a susținut „principiul: o singură violare a normei, o singură răspundere”. Principiul răspunderii personale implică și regula că autorul faptei ilicite nu poate fi sancționat decât o singură dată pentru aceeași faptă (*non bis in idem*). Cu siguranță, salariatul nu poate fi sancționat decât o singură dată pentru o abatere disciplinară, deoarece o sancționare suplimentară riscă să fie neargumentată ca temei de facto, precum și din punct de vedere juridic ca lipsă de temei legal, întrucât sancționarea disciplinară se consumă odată cu aplicarea sancțiunii disciplinare de către angajator conform normelor sancționatorii reglementate de legislația muncii.

Concluzii

Rezumând cele expuse în conținutul prezentului articol, menționăm că am constatat că răspunderea disciplinară a salariaților în sfera muncii constituie o instituție juridică deosebit de complexă, având influențe de regres împotriva acțiunilor de indisciplină, cele din urmă realizate de către salariații contractați în cadrul unității. Totodată, am constatat că răspunderea disciplinară a salariaților, constituie un raport juridic de constrângere, realizat în mod exclusiv de către angajator, în temeiul contractului in-

dividual de muncă, încheiat în sensul prestării muncii de către salariat.

Referințe bibliografice

1. ȚICLEA, Alexandru. *Tratat de dreptul muncii. Legislație. Doctrină. Jurisprudență*. Ediția a VI-a, revizuită și adăugită. București, Universul Juridic, 2012, p.777.
2. *Ibidem*.
3. TRĂIAN ȘTEFĂNESCU, Ion. *Tratat de dreptul muncii*. București, Lumina Lex, 2003, p.641.
4. HANGA, VI. *Drept privat roman*. Ed. Didactică și Pedagogică, București, 1997, p.345, în: Liviu Pop, Ionuț-Florin Popa, Stelia Ioan Vidu. *Tratat elementar de drept civil. Obligațiile*. Ed. Universul Juridic, București, 2012, p.12
5. SORICĂ, Irina. *Răspunderea disciplinară a salariaților*. Wolters Kluwer, București, 2010, p.68.
6. Eduard Boișteanu, Nicolai Romandaș. *Dreptul muncii. Manual*, Editura “Tipografia Centrală”, Chișinău, 2015, p.344.
7. FLORIAN, Emese. *Discuții în legătură cu răspunderea civilă a personalului medical pentru neîndeplinirea obligației privitoare la consimțământul informat al pacientului*, în: *Dreptul nr.9/2008*, p.30-48; Cornelia Munteanu, *Drepturile personalității. Caractere și limite*, în: *Revista română de drept privat nr.6/2011*, p.134-135, în: Eduard Boișteanu, Nicolai Romandaș. *Dreptul muncii. Manual*, Editura “Tipografia Centrală”, Chișinău, 2015, p.344
8. BOIȘTEANU, Eduard, ROMANDAȘ, Nicolai. *Dreptul muncii. Manual*, Editura “Tipografia Centrală”, Chișinău, 2015, p.344.
9. Convenția colectivă (nivel național) nr.4 din 25.07.2004 cu privire la modelul contractului individual de muncă, Monitorul Oficial al Republicii Moldova Nr.101-103 din 29.07.2005.
10. TRĂIAN ȘTEFĂNESCU, Ion. *Tratat de dreptul muncii*. Wolters Kluwer, România, 2007, p.46.
11. ȚIRIULNICOVA, Natalia, PALADI, Valentina, GAVRILIUC, Liudmila, CHIRILOVA, Nelea, FURTUNĂ, Diana. *Analiza rapoartelor financiare. Manual*. - Ediția a II-a, revăzută. Chișinău: Asociația Obștească “ACAP RM”, 2011, p.5.
12. TRĂIAN ȘTEFĂNESCU, Ion. *Tratat de dreptul muncii*. Wolters Kluwer, România, 2007, p.451.
13. Vezi: A. Gamureac. *Aspecte teoretico - practice*

privind elaborarea actelor normative la nivel de unitate în domeniul raporturilor juridice de muncă. Publicat în culegerea „Teoria și practica administrării publice”. Materialele ale conferinței științifico-practice cu participare internațională, 19 mai 2017, p. 350-355, accesat on-line la 12-23 ianuarie 2022 pe adresa: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/350_355_Aspecte%20teoretico-practice%20privind%20elaborarea%20actelor%20normative.pdf.

14. *Ibidem*.

15. *Ibidem*.

16. BOIȘTEANU, Eduard, ROMANDAȘ, Nicolai, PĂSCĂLUȚĂ, Felicia. *Ghidul specialistului în resurse umane*. Univ.de Stat “Alec Russo” din Bălți, Acad.de Administrare Publică.-Chișinău: S.n.,2016 (F.E.-P. “Tipografia Centrală”), p.70-81

17. *Ibidem*.

18. *Ibidem*, p. 101-103.

19. BOIȘTEANU, Eduard, ROMANDAȘ, Nicolai. *Dreptul muncii. Manual*, Editura “Tipografia Centrală”, Chișinău, 2015, p.309.

20. Codul muncii al României, Monitorul Oficial al României Nr. 345 din 18.05.2011. Legea Nr. 53 din 24 ianuarie 2003 (*republicată*), accesat on-line 12-23 ianuarie 2022 pe adresa: <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/128647>

21. Dacian Dragoș (coord.), Remus Chiciudean, Gina Emrich, *Dreptul muncii. Suport de curs*, Ed. Pluribus Unum, Universitatea Babeș-Bolyai Cluj-Napoca, Facultatea de Științe Politice și Administrative, Departamentul de Administrație Publică. 2011-2012 p. 162, accesat on-line pe adresa: <https://www.apubb.ro/wp-content/uploads/2011/02/Dreptul-muncii-2011.pdf>

22. BOIȘTEANU, Eduard, ROMANDAȘ, Nicolai. *Dreptul muncii. Manual*, Editura “Tipografia Centrală”, Chișinău, 2015, p.23

23. SORICĂ, Irina. *Răspunderea disciplinară a salariaților*. Wolters Kluwer, București, 2010, p.112..

24. BALTAG, Dumitru. *Teoria generală a dreptului [pentru uzul studenților]*. Chișinău: ULIM, 2010. IFE “Tipografia Centrală”. p.427.

25. NEGRU, Teodor, SCORȚESCU, Cătălina. *Dreptul muncii. Curs universitar*, Labirint, Chișinău, 2010, p.244.

26. SORICĂ, Irina. *Răspunderea disciplinară a salariaților*. Wolters Kluwer, București, 2010. p.109.

27. BALTAG, Dumitru. *Teoria generală a dreptului*

[pentru uzul studenților]. Chișinău.: ULIM, 2010, IFE “Tipografia Centrală”, p.427.

28. SORICĂ, Irina. *Răspunderea disciplinară a salariaților*. Wolters Kluwer, București, 2010, p.110.

29. *Ibidem*.

30. BOROI, Alexandru. *Drept penal. Partea generală*, ALL BECK, București, 1999, p.92.

31. BOTNARU, Stela, ȘAVGA, Alina, GRAMA, Mariana, ... *Drept penal. Partea generală*: [man.] / – Chișinău: Cartier, 2005 (Combinatul Poligr.), (Col. Cartier juridic / coord. Viorel Frunză).p.204, accesat on-line - 01.03.2022 pe adresa: <http://drept.usm.md/public/files/Dreptpenalgeneral3acfb.pdf>

32. *Ibidem*.

33. *Ibidem*.

34. УТЕВСКИЙ, Б.С. *Вина в советском уголовном праве*, Москва, 1950, с. 187; I. Macari, *Drept penal al Republicii Moldova. Partea generală*, Chișinău, CE USM, 2002, p. 158-159 în *Drept penal. Partea generală*: [man.] / Stela Botnaru, Alina Șavga, Mariana Grama, op. cit., p. 204.

35. BOTNARU, Stela, ȘAVGA, Alina, GRAMA, Mariana, op. cit., p. 206.

36. TRAIAN ȘTEFĂNESCU, Ion. *Tratat de dreptul muncii*. Wolters Kluwer, România, 2007, p.461.

37. *Ibidem*.

38. *Ibidem*.

39. ТАЛЯ, Л. С. „Трудовой договор. Цивилистическое исследование” (*Подчинение хозяйственной власти работодателя как элемент трудового договора впервые подробно было проанализировано в работе ч. 2 : „Внутренний порядок хозяйственных предприятий”*) în М. В. Молодцов, С. Ю. Головина. *Трудовое право России. Учебник для вузов*. Москва.: Издательство НОРМА, 2003, p. 126-127.

40. МОЛОДЦОВ, М. В., ГОЛОВИНА, С. Ю. *Трудовое право России. Учебник для вузов*. Москва.: Издательство НОРМА, 2003, p. 126-127.

41. МАГНИЦКАЯ, Е. В, ЕВСТИГНЕЕВ, Е. Н. *Трудовое право. 2- е изд., перераб. изд.*- СПб, 2009,- 224 с.:-(Серия „Краткий курс”), p. 158.

42. BALTAG, Dumitru. *Teoria generală a dreptului [pentru uzul studenților]*. Chișinău.: ULIM, 2010, IFE “Tipografia Centrală”, p.428.

43. *Ibidem*.

SERVICIILE SOCIALE – O COMPONENTĂ ESENȚIALĂ A MODELULUI SOCIAL EUROPEAN

Ana SACARA

Doctorand, Universitatea de Stat din Comrat,

or. Comrat, Republica Moldova

e-mail: anisoara91@mail.ru

<https://orcid.org/0000-0002-3801-4665>

Serviciile sociale au un rol primordial în cadrul societății europene. În studiul efectuat, au fost identificate cele mai importante caracteristici și standarde ale serviciilor sociale instituite prin intermediul legislației Uniunii Europene, pe care statele se angajează să le transpună în cadrul politicilor sociale naționale în vederea dezvoltării și perfecționării sistemelor de servicii sociale naționale. Studiul efectuat ne-a permis să constatăm că acestea reprezintă un instrument important de realizare a obiectivelor de bază ale Uniunii Europene precum: coeziunea socială, economică și teritorială, ocuparea forței de muncă și incluziunea socială. Mai mult ca atât, serviciile sociale au un rol primordial în cadrul societății europene, promovând și asigurând creșterea capacității persoanelor vulnerabile de a participa activ la viața societății și garantează respectarea drepturilor fundamentale ale cetățenilor europeni proclamate de legislația comunitară.

Cuvinte-cheie: asistență socială, prestații sociale, model social european, servicii sociale, coeziune socială, legislație socială.

SOCIAL SERVICES - AN ESSENTIAL COMPONENT OF THE EUROPEAN SOCIAL MODEL

Social services play an essential role within the European society. In the realized study, there have been identified the most important characteristics and standards of the social services established through the European Union legislation, which states undertake to transpose within the national social policies in order to develop and improve the national social service systems. The study has allowed us to make them an important tool for achieving the basic objectives of the European Union such as: social, economic and territorial cohesion, employment and social inclusion. Moreover, social services have a primary role in European Society, promoting and ensuring the increase of the capacity of vulnerable people to participate actively in the life of society and guaranteeing respect for the fundamental rights of European citizens proclaimed by community law.

Keywords: social assistance, social benefits, european social model, social services, social cohesion, social legislation.

LES SERVICES SOCIAUX - UNE COMPOSANTE ESSENTIELLE DU MODÈLE SOCIAL EUROPÉEN

Les services sociaux jouent un rôle primordial dans la Société Européenne. Au cours de l'étude, les caractéristiques et normes les plus importantes des Services sociaux établies par la législation de l'Union Européenne ont été identifiées, que les États s'engagent à transposer dans le cadre des politiques sociales nationales afin de développer et d'améliorer les systèmes nationaux de services sociaux. L'étude a permis de constater qu'ils représentent un instrument important pour atteindre les objectifs fondamentaux de l'Union Européenne tels que: la cohésion sociale, économique et territoriale, l'emploi et l'inclusion sociale. En outre, les services sociaux jouent un rôle primordial dans la Société Européenne, en

promouvant et en assurant une augmentation de la capacité des personnes vulnérables à participer activement à la vie de la société et en garantissant le respect des droits fondamentaux des citoyens européens proclamés par la législation communautaire.

Mots-clés: *assistance sociale, prestations sociales, modèle social européen, services sociaux, cohésion sociale, législation sociale.*

СОЦИАЛЬНЫЕ УСЛУГИ - ВАЖНЫЙ КОМПОНЕНТ ЕВРОПЕЙСКОЙ СОЦИАЛЬНОЙ МОДЕЛИ

Социальные услуги играют важную роль в европейском обществе. В рамках проведенного исследования были выявлены наиболее важные особенности и стандарты социальных услуг, учрежденные в соответствии с законодательством Европейского Союза, которые государства члены ЕС обязуются внедрять в национальную социальную политику, в целях развития и совершенствования национальных систем социальных услуг. Проведенное исследование позволило нам констатировать, что социальные услуги в ЕС являются важным инструментом для достижения основных целей Европейского Союза, таких как социальная, экономическая и территориальная сплоченность, занятость и социальная интеграция. Более того, социальные услуги играют первостепенную роль в европейском обществе, продвигая и обеспечивая повышенную способность уязвимых лиц активно участвовать в жизни общества и гарантируя соблюдение основных прав европейских граждан, провозглашенных законодательством сообщества.

Ключевые слова: *социальная помощь, социальные выплаты, европейская социальная модель, социальные услуги, социальная сплоченность, социальное законодательство.*

Introducere

La jumătatea sec. al XIX-lea toate țările din Europa au recunoscut necesitatea intervenției statului pentru a garanta bunăstarea populației, drept pentru care atenția lor s-a îndreptat spre acordarea de servicii de asistență socială potrivit nevoilor individuale și colective, servicii de solidaritate socială la care au acces persoanele aflate în dificultate.

Serviciile sociale în Uniunea Europeană sunt parte a serviciilor sociale de interes general. Comisia Europeană clasifică serviciile sociale în două grupuri: din primul fac parte sistemele obligatorii și complementare de securitate socială, care acoperă principalele riscuri de viață, iar din al doilea alte servicii esențiale oferite direct persoanei prin asistență personalizată pentru a facilita incluziunea socială și a proteja drepturile fundamentale [2, p.2-3]. În studiul efectuat, ne vom referi la a doua categorie de servicii sociale. La nivel european nu există o definiție comună a serviciilor sociale pentru toate țările Uniunii

Europene. O definiție oficială a acestora o găsim în Concluziile Consiliului Europei din 2010 privind serviciile sociale de interes general „Centrul modelului social european”, în care a fost evidențiat faptul că serviciile sociale diferă de alte servicii de interes general, deoarece sunt orientate spre persoană și concepute pentru a răspunde nevoilor vitale ale omului. Fiind bazate pe principiul solidarității, ele contribuie la protejarea drepturilor fundamentale și a demnității umane, a nediscriminării și la asigurarea de șanse egale pentru toți, permițând indivizilor să joace un rol semnificativ în viața economică și socială a societății. Printre acestea se regăsesc servicii de asistență socială, îngrijire pe termen lung, îngrijirea copiilor, servicii de ocupare a forței de muncă și de instruire a asistenților sociali, dar și locuințe sociale. Principiile de organizare și funcționare, scopul și obiectivele serviciilor sociale sunt stabilite în Comunicarea Comisiei europene privind serviciile de interes general și serviciile sociale de interes general. Documentul menționat stabilește că servicii-

le sociale trebuie organizate în așa mod încât să fie „cuprinzătoare, personalizate, concepute și prestate într-o manieră integrativă”.

La nivel național, de regulă, acestea joacă un rol decisiv în lupta cu sărăcia și excluziunea socială. Importanța acestora constă atât în intervenția lor directă în comunități, cât și în facilitarea altor persoane și organizații de a interveni singure sau de a colabora, în același timp sau în paralel, și în interiorul comunității [12, p. 6]. În acest context, stabilim că serviciile sociale de interes general reprezintă instrumente importante în vederea implementării cu succes a politicilor sociale europene cu scopul de a crea oportunități pentru a lua parte la viața societății și de a combate orice formă de excluziune socială. Pentru a răspunde cât mai eficient problemelor și riscurilor sociale care afectează societatea europeană, acestea se află într-un proces permanent de adaptare la realitățile sociale.

Trăsăturile definitorii ale serviciilor sociale în Uniunea Europeană

Comisia europeană, prin intermediul legislației comunitare, coordonează politicile sociale privind implementarea eficientă a normelor comunitare referitoare la serviciile sociale de interes general, ba mai mult, oferă consultanță în vederea perfecționării și modernizării în funcție de realitățile sociale ale fiecărui stat membru. În acest sens, statele membre de comun acord cu instituțiile europene, prin aplicarea diferitelor metode deschise de coordonare, identifică cele mai bune practici sociale necesare furnizării unor servicii sociale adaptate la noile condiții sociale și la provocările aduse de globalizare, îmbătrânirea populației și a ratei mari de dizabilitate și morbiditate.

Analizând legislația europeană în domeniul social, constatăm că Uniunea Europeană vine cu recomandări clare în domeniul organizării, furnizării și dezvoltării acestui segment atât de important al vieții

societății. În acest sens, experții europeni recomandă statelor să adopte cele mai bune metode în scopul furnizării unor **servicii sociale personalizate**, în conformitate cu nevoile și trebuințele solicitanților. Prin abordarea individuală a fiecărui beneficiar, se urmărește să fie obținute cele mai bune rezultate în procesul depășirii stării de vulnerabilitate și al integrării lui în societate. Mai mult, legislația comunitară stabilește că serviciile sociale ar trebui să ia în considerare mediul fizic, intelectual și social al utilizatorilor și ar trebui să respecte particularitățile lor culturale [6, p.8]. În acest sens, observăm că asistenților sociali le revine un rol extrem de important, deoarece aceștia, în funcție de necesitățile solicitanților, trebuie să le acorde un suport personalizat/individual. Potrivit experților europeni, în procesul beneficierii de suport social, utilizatorii trebuie să-și conștientizeze potențialul, să obțină încredere în sine ca să poată independent să-și asigure un nivel adecvat de bunăstare și să participe activ la viața socială.

În majoritatea statelor europene, solicitanților de servicii sociale li se furnizează gratuit aceste servicii. În plus, Comisia Europeană stabilește: pentru a-și îndeplini rolul, serviciile sociale trebuie să fie **accesibile** nu doar persoanelor defavorizate și vulnerabile, ci tuturor persoanelor, indiferent de avere sau venit, asigurând totodată un acces echitabil persoanelor celor mai vulnerabile, în conformitate cu legile și practicile statelor membre [15, p.9]. Această normă este transpusă foarte bine în legislația națională a statului suedez, în care legislația cu privire la serviciile sociale nu instituie nici un fel de condiții referitoare la beneficierea de servicii sociale. Astfel, în Suedia dreptul la serviciile sociale este universal și nerestricționat, deoarece acestea sunt prevăzute pentru prevenirea cauzelor care duc la instalarea sărăciei, dar nu pentru anihilarea consecințelor riscurilor sociale, așa cum se întâmplă în cazul beneficiilor monetare. Serviciile sociale sunt complexe și se acordă în vederea consilierii persoa-

nelor cu privire la planificarea bugetară, repartizarea rațională a cheltuielilor etc.

În conformitate cu Recomandările Comitetului pentru protecție socială al Uniunii Europene, serviciile sociale trebuie să aibă un *rol preventiv*, fiind acordate și persoanelor care nu neapărat se încadrează în categoria persoanelor vulnerabile. În general, în țările dezvoltate precum Franța, Marea Britanie, Germania, Suedia serviciile sociale preventive sunt foarte răspândite și se adresează întregii societăți, indiferent de starea materială a acestora. De exemplu, în Franța, pe lângă programele sociale destinate persoanelor aflate în situații de dificultate, sunt prevăzute și servicii sociale care au drept scop întreținerea unui nivel adecvat de viață. Aici este vorba despre servicii de îngrijire a copiilor în timpul zilei: grădinițe, babysitter, locuri de joacă pentru copii, grupe pentru copii după închiderea grădiniței, centrele culturale pentru copii sau despre serviciile sociale care consultă cetățenii referitoare la planificarea familiei, adopția copiilor, planificarea cheltuielilor, educația financiară etc.

Indiferent dacă serviciile sociale sunt furnizate formal sau informal, instituțiile abilitate cu funcții sociale rămân responsabile de asigurarea unor fonduri suficiente care să asigure prestarea serviciilor calitative și accesibile. În conformitate cu ultimele statistici, finanțarea publică a serviciilor sociale în ultimii ani a scăzut considerabil practic în toate statele membre, deoarece anual numărul cererii de servicii diverse și complexe crește în mod dramatic. Astfel, investițiile modeste împiedică dezvoltarea și inovarea acestui segment atât de important pentru constituirea unei Europe sociale și unite. Finanțarea adecvată a serviciilor de asistență socială este esențială pentru consolidarea modelului social, din aceste considerente experții europeni îndeamnă statele să stabilească corect prioritățile, deoarece numai o societate egală, incluzivă și productivă poate asigura un progres economic.

Factorii de decizie de nivel european consideră că statele membre trebuie să-și organizeze sistemul serviciilor sociale într-un mod în care acestea să asigure *continuitate*. Astfel, un moment extrem de important în vederea obținerii rezultatelor pozitive în urma furnizării serviciilor sociale este abordarea în conformitate cu etapele vieții solicitanților. Acestea trebuie să acopere întreg ciclul de viață al individului, care să includă intervențiile de la o etapă incipientă până când persoana ajunge în stare de vulnerabilitate, iar în cazul în care persoana deja se află într-o stare de dificultate, să i se ofere sprijin nemijlocit. Dacă aceasta și-a recăpătat resursele psihologice și financiare, ea continuă să fie monitorizată pentru a evita impactul întreruperii prestării serviciilor sociale. Analizând legislația socială a mai multe state membre ale Uniunii Europene, am descoperit o practică bună în acest sens în Germania. Astfel, asistentul social este responsabil de furnizarea serviciilor sociale pe tot ciclul de viață al beneficiarului până când acesta este reintegrat pe piața muncii și nu mai este dependent de sistemul de asistență socială. În unele regiuni, administrația publică transmite aceste competențe organizațiilor neguvernamentale, care primesc chiar finanțare suplimentară pentru încadrarea cu succes în câmpul muncii a beneficiarilor de asistență socială.

Serviciile sociale trebuie stabilite și furnizate într-un mod integrat, care să reflecte necesitățile, capacitățile și preferințele multiple ale utilizatorilor și, atunci când este cazul, ale familiilor și îngrijitorilor acestora și care îmbunătățesc confortul acestora [6, p. 12]. La stabilirea tipului de serviciu social, este necesară o analiză de ansamblu a necesităților sociale, medicale, educaționale ale solicitanților pentru a le acorda un sprijin complex, astfel încât toate solicitările lor să fie satisfăcute. Pentru a furniza asistență socială durabilă, serviciile sociale trebuie organizate și furnizate într-o manieră *integrată*, iar pentru ca acestea să consti-

tuie un suport integrat este necesară combinarea lor cu alte servicii publice, de exemplu cu serviciile publice din educație, sănătate și ocuparea forței de muncă. Un exemplu de bună practică în acest sens întâlnim în Franța, unde serviciile sociale sunt integrate în multe sfere ale politicilor statului. În primul rând, vorbim despre **domeniul sănătății** (protecția sănătății mamei și copilului; serviciul de ajutor la domiciliu; instituțiile pentru persoanele cu dizabilități); **domeniul educației** (asistența socială în școli, surorile și asistentele, babysitter, lucrătorii sociali și psihologii, serviciile sociale în instituțiile superioare de învățământ); **domeniul justiției** (serviciile sociale prestate în instituțiile destinate pentru infractori; deținuții și familiile acestora); **domeniul tineretului și sportului** (centrele de agrement, tabere de vară organizate pentru copiii din familiile vulnerabile etc.); de asemenea și **domeniul muncii și formării profesionale**.

Un alt exemplu de bună practică în domeniul prestării serviciilor sociale integrate regăsim în orașul București, România. În anul 2003 au fuzionat mai multe departamente (Protecția copilului și Protecția Socială), formând un departament general pentru asistență socială, care cuprinde sistemul de plăți, sistemul serviciilor sociale, serviciile de sprijin psihosocial și de gestionare a asistenței. Această schimbare a fost menită să facă serviciile mai puțin fragmentate, să ofere posibilități de planificare individualizată a cazurilor, să îmbunătățească calitatea și eficiența și să îmbunătățească capacitatea de a monitoriza atât beneficiarii, cât și serviciile sociale disponibile [16, p. 125].

Conform practicilor europene, furnizarea unor servicii sociale integrate este posibilă doar în cazul existenței unei strânse colaborări intersectoriale și interinstituționale. Potrivit factorilor de decizie europeni, este necesară stabilirea unei *cooperări trainice între sectoare*. În vederea obținerii rezultatelor așteptate în urma furnizării serviciilor socia-

le este necesar să formăm echipe multidisciplinare cu specialiști din diverse domenii și organizații; administrația publică să colaboreze cu societatea civilă având structuri formale și neformale. Un exemplu demn de urmat sunt practicile statului francez, unde organizarea, dezvoltarea și coordonarea programelor sociale sunt îndeplinite de către Ministerul Afacerilor Sociale și Solidarității Naționale (*Ministere des Affaires Sociales et de la Solidarite Nationale*) și Ministerul Sănătății, Familiei și Persoanelor cu Dizabilități (*Ministere de la Sante, de la Famille et des Personnes Handicapees*). Mai mult, pentru a spori eficiența rezultatelor sunt formate comitete interministeriale. În acest sens, legislația comunitară prevede: stabilirea de sinergii între toate părțile interesate din comunitate, în ceea ce privește elaborarea politicilor, identificarea necesităților, planificarea, elaborarea, furnizarea, monitorizarea și evaluarea serviciilor, asigurarea continuității furnizării de servicii sociale pe durata necesității, facilitarea accesului utilizatorilor la o gamă cuprinzătoare de servicii sociale și contribuirea la realizarea unei societăți favorabile incluziunii [6,p.7]. Cooperarea interinstituțională a jucat un rol decisiv în managementul situației de criză generată de pandemie, deoarece instituțiile au fost nevoite să-și unească forțele în combaterea consecințelor negative ale acesteia și furnizarea unor servicii de ajutorare adecvate circumstanțelor create și nevoilor individuale ale utilizatorilor. Un exemplu de bună practică în acest sens a fost înregistrat în Italia, în care a fost creat un grup operativ de protecție civilă care a coordonat activitatea tuturor instituțiilor implicate în furnizarea serviciilor sociale, organizațiilor neguvernamentale și a voluntarilor, informându-i prompt despre deciziile luate la nivel național și alte informații relevante legate de activitățile îndreptate spre combaterea efectelor negative ale pandemiei.

Modele de sisteme de servicii sociale

Statele membre, în conformitate cu principiul subsidiarității, sunt responsabile de instituirea, organizarea și finanțarea sistemului de servicii sociale naționale, însă, conform principiului proporționalității, comunitatea europeană stabilește un set de obligații și responsabilități în vederea promovării unui nivel adecvat de bunăstare tuturor membrilor societății. În plus, recomandă statelor să-și organizeze sistemele de servicii sociale transparent, eficient, operativ și adaptate realităților sociale. Cadrul normativ în domeniu să fie ajustat la legislația europeană, națională, regională și locală, astfel încât să răspundă cât mai eficient problemelor și riscurilor sociale existente în țară. Chiar dacă, la nivel european, este fixat un cadru general de reglementare al acestor sisteme, statele înregistrează mari diferențe în ceea ce privește nivelul de dezvoltare al acestora datorită unor factori specifici fiecărei țări. La nivel european, în funcție de organizarea și funcționarea sistemelor de servicii sociale, teoreticienii au delimitat patru modele de servicii sociale [1, p. 7-8]:

✓ **Modelul scandinav** care este prezent în Finlanda, Suedia, Norvegia și Danemarca, fiind fundamentat pe principiul universalității. Astfel, în statele sus-menționate fiecare cetățean care consideră că se află în situație de dificultate are dreptul de a solicita servicii sociale din partea autorităților abilitate cu funcții sociale. Specific pentru acest sistem este faptul că instituțiile de stat joacă un rol major în organizarea și prestarea serviciilor sociale, iar implicarea organizațiilor neguvernamentale este minimă. Practicienii consideră că serviciile sociale furnizate în cadrul acestor state sunt eficiente și disponibile, întrucât ele cuprind o gamă largă de servicii calitative, focalizate pe drepturile utilizatorilor. Însă în ultimii ani, în consens cu tendințele europene, crește rolul organizațiilor neguvernamentale, ceea ce contribuie la dezvoltarea și modernizarea acestui segment.

✓ **Modelul îngrijirii de tip familial** (“*family care model*”), specific statelor mediteraneene precum Cipru, Italia, Malta, Portugalia și Grecia. În aceste state, un rol decisiv în îngrijirea persoanelor vulnerabile o au familia și organizațiile neguvernamentale, iar implicarea instituțiilor de stat este minimă. De regulă, în cadrul acestor state familiile cu venituri ridicate accesează serviciile sociale contra plată. La nivel european, sistemele de servicii sociale din cadrul acestor state sunt criticate aspru, deoarece este diminuat rolul femeii în societate, aceasta fiind împovărată cu îngrijirea membrilor familiei care se află în dificultate: persoane în etate, copii, persoane cu dizabilități etc.

✓ **Modelul testării mijloacelor**, specific Marii Britanii și Irlandei. Rolul primordial în prestarea serviciilor sociale îl au organizațiile neguvernamentale, iar statul doar contractează serviciile de îngrijire pentru persoanele vulnerabile. În general, instituțiile statului sunt concentrate pe intervenția în situațiile problemă: persoanele cu venituri mici și persoanele dependente de serviciile sociale.

✓ **Modelul subsidiar nord european**, specific statelor membre ale Uniunii Europene precum Germania, Olanda, Austria și mai puțin Franța sau Belgia. În Olanda și Germania serviciile sociale sunt furnizate de cultele religioase și organizațiile neguvernamentale, iar instituțiile statului sunt responsabile de finanțarea corespunzătoare și adecvată a acestora. Familia joacă un rol major în prestarea serviciilor de îngrijire. Specific acestor țări este că există multe diferențe chiar în interiorul aceluiași stat, deoarece la nivel regional autoritățile se implică suplimentar în funcție de problemele existente în regiune.

În linii generale, toate sistemele de servicii sociale furnizate de statele membre sunt organizate în conformitate cu principiile și valorile europene. Acestea în general sunt fundamentate pe o abordare individuală, planificare centrată orientate spre persoană și pe promovarea utilizatorilor și a familiilor acestora.

În prezent, aceste principii se regăsesc în cadrul politicilor de asistență socială a statelor membre, însă nu putem considera că în practică toți furnizorii de servicii sociale prestează serviciile de asistență socială conform standardelor sociale europene instituite. Dar îmbucurător este faptul că lucrurile au evoluat spre bine în ultimii ani în multe țări anume în ceea ce privește suportul individualizat și promovarea drepturilor marginalizate. Chiar dacă principiile de organizare și funcționare a sistemelor de servicii furnizate în statele membre diferă, este unanim recunoscută și în celelalte state importanța primordială a serviciilor sociale în vederea realizării cu succes a obiectivelor fundamentale ale Uniunii Europene, precum: coeziunea socială, economică și teritorială, promovarea ocupării forței de muncă, incluziunea socială și conexiunea acestora cu provocările sociale existente la nivel european. Statele membre se află în diferite etape de dezvoltare și sistemele lor actuale de servicii sociale reflectă tradițiile istorice și culturale, precum și dezvoltarea economică a acestora, și, în cele din urmă, ele împărtășesc aceeași preocupare pentru persoanele cele mai vulnerabile din societate și doresc ca serviciile sociale care îi protejează să fie de înaltă calitate. Astfel, ele s-au angajat să urmeze principiile stabilite la nivelul Uniunii Europene de către comisiile și Comitetul pentru protecție socială.

Serviciile sociale din Europa se caracterizează printr-un amestec de implicare a familiei, societății civile, bisericii, pieței și a prestațiilor de stat. Toate țările au o formă de asistență informală, completată cu diferite tipuri de servicii formale, finanțate prin impozitare, asigurări sociale și/sau asigurări private. Serviciile sunt din ce în ce mai mult prestate la domiciliu și în comunitate, cu o reducere a implicării instituționale. Astfel, în Uniunea Europeană furnizorii de asistență socială sunt constituiți sub forma unor: instituții nonprofit, instituții publice și private. Analizând majoritatea sistemelor de servicii sociale furnizate în spațiul european, constatăm că în gene-

ral autoritățile locale și cele regionale ale statelor membre contractează furnizarea serviciilor sociale unei instituții private. În Europa Centrală și de Est instituțiile locale și cele regionale organizează, monitorizează, finanțează și furnizează servicii sociale. Rolul sectoarelor nonprofit și cu profit s-au extins în ultimii 20 de ani în aproape toate țările Uniunii Europene, adesea din cauza restructurării rolului statului în prestarea serviciilor sociale. Acest lucru se caracterizează prin faptul că guvernele devin ordonatoare ale serviciilor de asistență mai degrabă decât prestatorii de servicii [10, p.10]. În acest sens, experții europeni încurajează statele membre să contracteze serviciile sociale de la instituțiile private și organizațiile nonguvernamentale, deoarece statisticele arată că instituțiile private nonprofit înregistrează rezultate notabile în vederea prestării unor servicii eficiente, calitative și durabile.

Cum am menționat anterior, documentul de referință în domeniul social în spațiul european este Pilonul European al Drepturilor Sociale. Astfel, serviciile de asistență socială reprezintă un instrument important în implementarea cu succes a celor zece principii proclamate de acest document important. În acest sens, experții europeni consideră că transpunerea în viață a acestor principii este imposibilă atâta timp cât lipsesc: servicii sociale de calitate, infrastructură socială bazată pe comunitate și resurse umane suficiente și bine instruite.

Art. 34 din Carta Drepturilor Fundamentale ale Uniunii Europene proclamă dreptul persoanelor la servicii sociale de calitate. Datorită faptului că societățile sunt într-o perioadă de transformări continue, serviciile sociale trebuie construite astfel încât să răspundă cât mai eficient nevoilor utilizatorilor. Factorii de decizie naționali trebuie să fie preocupați de căutarea de noi soluții pentru îmbunătățirea calității acestora, furnizându-le într-un mod cât mai efektiv, eficient și sustenabil. În literatura de specialitate, autorii au recunoscut unanim că principalul indicator

al calității serviciilor sociale este *eficiența* acestora. Eficiența serviciilor sociale este atinsă doar în cazul în care cu mijloace financiare reduse obținem rezultate notabile. Al doilea indicator al calității serviciilor sociale este evaluarea eficienței care include o serie de studii, cum ar fi stabilirea costurilor, schimbările suportate de persoanele care beneficiază de asistență socială, concepția pe care utilizatorul de servicii sociale o are despre asistenții sociali și chiar opiniile asistenților sociali cu privire la rezultatele muncii pe care o desfășoară [12, p.7]. În anul 2010, Comitetul pentru protecție socială, pentru a uniformiza indicatorii ce țin de asigurarea unor servicii sociale calitative, a adoptat Cadrul european voluntar al calității serviciilor sociale în Uniunea Europeană. Acesta reprezintă un document de referință în baza căruia statele membre se angajează să-și dezvolte propriile mecanisme de asigurare a calității în funcție de particularitățile naționale. Astfel, cadrul european de calitate stabilește principiile generale de calitate pentru furnizarea serviciilor sociale. Acesta cuprinde mai multe dimensiuni referitoare la organizarea, furnizarea și dezvoltarea serviciilor sociale, în special el reglementează: relația dintre furnizori și beneficiarii serviciilor; relația dintre furnizorii serviciilor, autoritățile publice și părțile interesate și capitalul uman și fizic.

Un impediment major în dezvoltarea serviciilor sociale la nivel european îl constituie infrastructura socială perimată, care în unele state mai este orientată spre plasarea persoanelor în instituții rezidențiale. Conform valorilor europene și în vederea dezvoltării unei societăți incluzive pentru toți, este necesar ca instituțiile abilitate cu funcții sociale să identifice cele mai bune metode pentru a acorda un suport eficient la nivelul comunității, alături de familie, iar în cazul în care persoanele sunt apte de muncă, chiar reintegrarea pe piața muncii. La nivelul Uniunii Europene au fost revelate mai multe practici sociale implementate cu succes, care au ajutat la integra-

rea pe piața muncii a persoanelor cu dizabilități și care și-au obținut independența față de sistemul de asistență socială, participă activ la viața societății, pe piața muncii, plătește impozite/taxe și contribuie la dezvoltarea economiei europene.

Actualmente, instituțiile europene îndeamnă statele membre să pună accent pe furnizarea unor servicii calitative și accesibile în cadrul familiei și comunității. Acest fapt s-a datorat ratificării Convenției ONU privind persoanele cu dizabilități de către Uniunea Europeană și statele membre. Normele acestea stabilesc că serviciile sociale trebuie organizate în așa mod încât să faciliteze participarea deplină a persoanelor cu dizabilități la evenimentele produse în cadrul societății. Deși serviciile sociale furnizate în instituții asigură toate condițiile unui trai decent: hrană, îmbrăcăminte, îngrijiri medicale etc., ele însă nu asigură sentimentul de bunăstare a beneficiarilor, care este obținut doar atunci când persoana se manifestă activ ca membru al societății, se află în sânul familiei, este iubit și apreciat. În ciuda faptului că în multe cazuri în familie aceștia nu beneficiază de o îngrijire atât de complexă ca în instituțiile rezidențiale, psihologic și fizic ei se simt mult mai bine acasă, cu atât mai mult cu cât în multe cazuri ei sunt incluși în societate, chiar și pe piața muncii.

Serviciile sociale trebuie să se bazeze pe comunitate, nu pe elementul instituțional și de segregare. Acestea trebuie să se adreseze nu numai persoanelor cu afecțiuni, ci și părților implicate. Acestea nu trebuie să le forțeze pe persoane să trăiască în centre, ci trebuie să le permită să trăiască - și să beneficieze de sprijin – acolo unde doresc. Finanțarea publică trebuie, de asemenea, să-i ajute pe indivizi să controleze tipul de asistență și suport de care au nevoie [17, p.7]. La nivel european, experții Comitetului de protecție socială recomandă statelor orientarea politicilor sociale spre dezvoltarea serviciilor de sociale în scopul abordării vieții independente. Astfel, furnizarea oricărui serviciu trebuie să aibă drept obiectiv

ajutorarea beneficiarilor și a familiilor acestora de a se întreține singuri și de a redeveni independenți de sistemul de asistență socială. În conformitate cu principiile internaționale, furnizarea asistenței sociale trebuie construită în modul în care să promoveze independența persoanelor și incluziunea socială a acestora, iar asistenții sociali, la specificarea metodelor de lucru cu utilizatorii, trebuie să ia în considerare particularitățile individuale, nevoile și preferințele solicitanților de servicii sociale. Doar în astfel de condiții va fi asigurată sporirea capacităților beneficiarilor de asistență socială.

În ultimii ani s-au înregistrat rezultate reale în ce privește prestarea unor servicii sociale centrate pe individ în cadrul familiei și al comunității. Însă din cauza diferențelor considerabile dintre statele membre sunt necesare mai multe inițiative care să contribuie la dezvoltarea unei societăți cu adevărat incluzive pentru toți. Pentru a susține statele membre în procesul dezvoltării politicilor sociale naționale și regionale cu scopul de a extinde cele mai bune practici sociale și a acorda unele servicii sociale eficiente la nivel comunitar, a fost creat un grup european de experți care are misiunea de a elabora unele direcții specifice prin care să asigure o tranziție avantajoasă de la serviciile sociale instituționalizate la serviciile sociale comunitare. Astfel, unii autori expun caracteristicile practicii asistenței sociale centrate pe familie: întreaga familie reprezintă unitatea atenției mai degrabă decât părinții sau copiii ca indivizi cu probleme; prioritățile și alegerile familiei ghidează furnizarea serviciilor sociale sau de alt tip; accentul se pune pe îmbunătățirea funcționării familiei, pe dezvoltarea și întărirea sprijinului și resurselor sale naturale [7, p.117]. În acest sens, statele membre în permanență sunt preocupate de descoperirea celor mai adecvate și eficiente servicii care ar ajuta nu doar beneficiarii, ci și membrii familiei lor să facă față îngrijirii membrilor familiei care necesită sprijin din partea familiei, societății și a autorităților de re-

sort. Anual la nivel european se organizează diverse conferințe și forumuri pentru a stabili cele mai relevante și inovatoare modele de îngrijire din comunitate care vin în susținerea furnizorilor și clienților serviciilor sociale. Instituțiile europene promovează în mod constant modalitățile de a găsi soluții noi în procesul rezolvării cu succes a problemelor sociale existente în societățile europene. Mai mult, factorii de decizie europeni își propun să asigure statele membre cu exemple care să incite la schimbare și la obținerea unor rezultate mai bune într-un domeniu atât de important precum serviciile sociale. Un program inovativ este furnizat în Spania, denumit „Okencasa”, care are drept scop susținerea îngrijitorilor la domiciliu care depun efort pentru a-și realiza cu succes responsabilitățile lor zilnice de îngrijire a persoanelor vârstnice. Asistenții personali folosesc o aplicație mobilă „Zaindoo” prin intermediul căreia aceștia înregistrează activitățile cotidiene de îngrijire. Aplicația analizează datele și propune sprijin psihoeucațional pentru fiecare îngrijitor individual, inclusiv recomandări organizaționale întru îmbunătățirea calității serviciilor prestate. Instituțiile de resort au acces la aplicație și pot furniza asistență suplimentară în caz de necesitate [8, p. 23].

În acest sens, legislația europeană prevede că dezvoltarea unor servicii de calitate în cadrul comunității echivalează cu obținerea respectului față de drepturile omului și asigurarea unei bune calități pentru toți cei ce necesită asistență sau sprijin. Astfel, toate țările europene au obligația de a garanta fiecărui copil posibilitatea de a se bucura de un standard de viață adecvat dezvoltării sale fizice, mentale, sociale, respectând principiul conform căruia toți copiii trebuie să crească în mediul familial, într-o atmosferă caracterizată de fericire, iubire și înțelegere. În conformitate cu art. 8 din Cartea Europeană a Drepturilor Omului, fiecare cetățean are dreptul la viață particulară și cea de familie, iar instituționalizarea, la orice vârstă, încalcă grav acest drept fundamen-

tal. Persoanele cu dizabilități au dreptul să trăiască independent și să fie incluse în cadrul comunității. Aceste documente de referință consfințesc dreptul tuturor membrilor societății oportunitatea de a trăi și a face parte din comunitatea pe care o aleg. Oamenii trebuie să fie implicați în deciziile referitoare la îngrijirile și/sau sprijinul pe care le primesc și să aibă capacitatea maximă de control asupra propriei vieți. Această viziune asupra lucrurilor pe care oamenii le pot înfăptui în viață dacă li se oferă sprijinul corespunzător ar trebui să se afle în centrul planurilor dezvoltate la nivel național, regional și local în vederea realizării tranziției de la îngrijirea instituțională către cea din cadrul comunității [11, p. 22]. În acest context, stabilim că majoritatea statelor s-au angajat în procesul de modernizare a serviciilor sociale în scopul înlocuirii parțiale sau în totalitate a furnizării serviciilor sociale la nivel comunitar sau în cadrul familiei și mai puțin în instituțiile specializate. În ultimii ani, statul român înregistrează rezultate esențiale în ceea ce privește dezinstituționalizarea copiilor, de exemplu abordarea coordonată care face legătura dintre modificările legislative, mecanismele de finanțare adecvate și sprijinul acordat autorităților locale dă primele rezultate. Tranziția către sprijinul în cadrul comunității este însoțită de o evaluare individualizată a nevoilor copiilor, iar municipalitățile beneficiază de activități de consolidare a capacităților [14, p. 52]. Un exemplu demn de urmat referitor la dezvoltarea serviciilor sociale comunitare este statul bulgar. Pentru a încuraja procesul de dezinstituționalizare, în Bulgaria sunt încurajate și finanțate preferențial de bugetul de stat serviciile sociale alternative oferite de comunitate. Spre exemplu, pentru evitarea instituționalizării persoanelor vârstnice, comunitățile locale sunt încurajate să dezvolte servicii alternative de genul îngrijire la domiciliu, asistent personal, asistent social, patronaj social, centre de zi, centre de reabilitare și integrare [9, p. 17].

În pofida faptului că în ultimii ani cererea de servicii sociale este în creștere, furnizorii serviciilor sociale atât din Republica Moldova, cât și din Uniunea Europeană se confruntă cu probleme majore ce țin de angajarea și menținerea pe piața muncii a personalului calificat și bine instruit. Conform opiniei experților europeni, asigurarea unui personal suficient și instruit din domeniul asistenței sociale reprezintă o prioritate pentru bunăstarea populației UE. Recrutarea și reținerea în sfera serviciilor reprezintă chestiuni care necesită un răspuns urgent, inclusiv prin dialog social la nivel național și european. În acest sens, instituțiile europene recomandă statelor să-și dezvolte politicile sociale naționale în vederea asigurării unei munci decente și siguranță la locul de muncă, îmbunătățirea imaginii profesiei de asistent social, asigurarea unor condiții de muncă echitabile și cel mai important este instruirea continuă a personalului, astfel încât aceștia să-și extindă competențele în vederea dezvoltării unei cariere de succes în domeniul social. În cadrul semestrului european din anul 2020, în urma analizei rapoartelor naționale, grupul de referință a menționat că pentru sporirea calității serviciilor sociale este necesară furnizarea mai multor investiții în forța de muncă. În acest sens, au fost stabilite trei direcții cheie asupra cărora trebuie concentrată atenția: *creșterea capacității de recrutare a personalului asistenței sociale; formarea profesională continuă și reducerea birocrăției în activitatea asistenților sociali; acordarea de timp suficient pentru relaționarea profesională a asistenților sociali cu utilizatorii asistenței sociale.* Astfel, pentru a răspunde la provocările în creștere cu care se confruntă serviciile sociale, este necesar ca statele membre ale Uniunii Europene să se angajeze să ofere servicii bune și garantate, precum și o muncă decentă. Aceasta înseamnă o finanțare și o dotare cu personal suficient/calificat, un parteneriat social real și o activitate sindicală liberă pentru îmbunătățirea condițiilor de muncă alături de accesul liber la ser-

viciile sociale pentru toți cetățenii Uniunii Europene [5, p. 2].

Concluzii

În final, deducem că serviciile sociale la nivel european reprezintă o componentă importantă a modelului social european care asigură cetățenilor o mai bună calitate a vieții. Experții europeni constată că, deși există diferențe între sistemele de servicii sociale, între ele există și multe asemănări: cererea tot mai mare de servicii sociale; transferul de la asistența socială instituțională la asistența socială la domiciliu sau bazată pe comunitate care se produce de peste două decenii. Totodată, există încă modificări de atitudine instituțională și socială necesare înainte ca oamenii cu diferite tipuri de dizabilități să poată duce o viață activă la domiciliile proprii; există o presiune tot mai mare pentru servicii individualizate și cu mai multe servicii de asistență la domiciliu. Anumite țări au introdus reforme în organizarea și finanțarea serviciilor sociale, dar sustenabilitatea pe termen lung a sectorului de servicii sociale nu este sigură în aceste țări.

Referințe bibliografice

1. MUNDAY, Brian. *Report European social services: a map of characteristics and trends*. p. 7-8 august 2012 www.coe.int/t/dg3/socialpolicies/socialrights/source/SocServEumap_en.doC (accesat: 01.09.2021)
2. Comunicarea Comisiei Europene privind *Punerea în aplicare a programului comunitar de la Lisabona: Serviciile sociale de interes general în cadrul Uniunii Europene*. Nr.177 din 26. 04. 2006. 17 p. <https://eur-lex.europa.eu/legalcontent/RO/TXT/HTML/?uri=CELEX:52007AE0426&from=EN> (accesat: 15.09.2021)
3. Convenția cu privire la drepturile persoanei cu dizabilități. *Adoptată de Adunarea generală a Națiunilor Unite la 13 decembrie 2006*.
4. Convenția cu privire la drepturile copilului. *Adoptată de Adunarea generală a Națiunilor Unite la 20 noiembrie 1989. Intrat în vigoare la 20 septembrie 1990*.
5. Document de poziție comun. *Recrutarea și reținerea în serviciile sociale din Europa. Starea de fapt, orientări de viitor și rolul dialogului social European* 2020. 27 http://socialemmployers.eu/files/doc/position%20paper_RO_v1.pdf (accesat: 01.08.2021)
6. Documentul Comitetului pentru Protecție Socială. *Un cadru European pe bază voluntară pentru serviciile sociale*.15 p., <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-5279-2012-INIT/ro/pd> (accesat: 21.07.2021)
7. BUZDUNCEA, Doru. *Asistența socială a grupurilor de risc*. Iași, Polirom, 2010, 896 p.
8. European Social Network. *Report of transforming Community Care. European Social Services Awards 2020*, 54 p.
9. Ghid de bune practici realizat în cadrul activității “Analiză nevoi privind domeniile de îmbunătățire a managementului beneficiilor sociale și Inspecției Sociale”, 86 p.
10. LETHBRIDGE, Jane. *Recruiting and retention in social services Unlocking the Sector s Job Creation Potential*. 35 p. https://80cf426a-4e57-48e6-a333-91-f4b1dbdd1a.filesusr.com/ugd/9f45fc_b0a369ff31e446-b284937a048fc82dd7.pdf (accesat: 15.10.2021)
11. Orientări europene comune asupra tranziției de la îngrijirea instituțională către cea din cadrul comunității, p. 22. https://deinstitutionalisationdotcom.files.wordpress.com/2018/04/common-european-guidelines_romanian-version_edited-with-photo.pdf accesat 13.08.2021 (accesat: 15.10.2021)
12. Raport privind indicatorii calitativi relevanți ce vor fi utilizați pentru monitorizarea și evaluarea serviciilor sociale din România. Comisia Europeană, 97 p. https://mmuncii.ro/j33/images/Documente/MMPS/Rapoarte_si_studii_MMPS/DPSS/2019_-_SRSS_-_Componenta2_-_Evaluarea_functionarii_si_eficacitatii_serviciilor_sociale_-_3.pdf (accesat: 15.10.2021)
13. Raport al Rețelei europene sociale. *Dezvoltarea îngrijirii comunitare*. Marea Britanie 2011, 125 p. http://www.esn-eu.org/sites/default/files/publications/2011_Developing_Community_Care_Report_RO.pdf (accesat: 23.10.2021)
14. Raportul de țară din 2019 privind România. *Se-*

mestru European 2019: evaluarea progreselor înregistrate în ceea ce privește reformele structura, prevenirea și corectarea dezichilibrelor macroeconomice, precum și rezultatele bilanșurilor aprofundate efectuate în temeiul Regulamentului UE nr. 1176 din 2011, p. 42 https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/file_import/2019-european-semester-country-report-romania_ro.pdf (accesat: 17.08.2021)

15. Rezoluția Parlamentului European din 5 iulie 2011 referitoare la viitorul serviciilor sociale de interes general nr. 2222 din anul 2009. 12 p. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:52011IP0319&from=IT> (accesat: 13.08.2021)

16. *Studiu privind cele mai critice probleme legate de furnizarea și accesul grupurilor vulnerabile la serviciile publice*. UNCEF 2020, p. 125.

17. BIGNAL, Thomas; VAUGHAN, Rachel. *Investiții în asistență și Suport Social – un imperativ european*. Bruxelles 2017, 45 p. https://www.easpd.eu/sites/default/files/sites/default/files/Publications/InvestinginSC/easpd_investing_in_social_care_and_support_ro.pdf (accesat: 13.08.2021)

DELIMITAREA CONTRACTULUI DE LOCAȚIUNE DE ALTE RAPORTURI CONTRACTUALE ASEMENĂTOARE

Grigore ARDELEAN

Doctor în drept, conferențiar universitar,
Academia „Ștefan cel Mare” a MAI,
Chișinău, Republica Moldova
e-mail: ardeleangrigore@mail.ru
<https://orcid.org/0000-0002-5203-358X>

În ultima perioadă de timp, mai ales odată cu dezvoltarea domeniului imobiliar, închirierea spațiului locativ a cunoscut o evoluție fără precedent, atât la nivel național, cât și pe plan mondial, fapt demonstrat de creșterea accelerată a categoriilor de servicii în discuție. Se atestă și o creștere a interesului statului față de impozitarea respectivelor surse de venit, dobândite atât de persoanele fizice, cât și de cele juridice. Realitatea dată o desprindem din faptul accentuării cerințelor de declarare a contractelor de locațiune la organul fiscal de stat în vederea impunerii fiscale a veniturilor dobândite din respectiva activitate, în condițiile în care, pentru mulți cetățeni ai Republicii Moldova, prestarea serviciilor de închiriere a spațiului locativ a devenit o îndeletnicire profitabilă. Actualmente, modernizarea Codului civil al Republicii Moldova aduce cu sine unele precizări și în materia locațiunii, fapt ce a contribuit esențial la îmbunătățirea cadrului juridic în domeniu, similar celui european, destul de necesar în context integraționist. În mod particular, studiul realizat în conținutul lucrării de față, poate incita la îndelungate și complexe dezbateri din partea doctrinei autohtone, dar și de cea străină în condițiile în care găsim reglementări diferite în legislația altor state, unele mult mai complexe, altele destul de lacunare, dar în același timp, pline de esență și actualitate. Evident, cercetarea subiectului nu se oprește aici, intenționând al dezvolta și în cadrul altor lucrări, din categoria celor didactice, monografice, articole științifice în reviste care ar asigura continuitatea cercetării și identificării de soluții noi în eventualitatea ulterioarelor provocări în materia delimitării contractului de locațiune de alte raporturi asemănătoare.

Cuvinte-cheie: contract, locațiune, impozite, imobil, concesiune, comodat, uzufruct.

THE DIFFERENCE OF THE LEASE AGREEMENT FROM OTHER SIMILAR CONTRACTUAL RELATIONSHIPS

In the last period of time, especially with the development of the real estate field, the rental of housing has experienced an unprecedented evolution, both nationally and globally, as evidenced by the accelerated growth of the categories of services in question. Consequently, there is also an increase in the state's interest in taxing those sources of income, acquired by both individuals and legal entities. We deduct this reality from the fact of emphasizing the requirements for declaring leases to the state tax body in order to tax the income obtained from that activity, given that, for many citizens of the Republic of Moldova, the provision of rental services become a profitable occupation. Currently, the modernization of the Civil Code of the Republic of Moldova brings with it some clarifications in terms of location, which has contributed significantly to improving the legal framework in the field, similar to the European one, quite necessary in an integrationist context. In particular, the study carried out in the content of this paper may incite long and com-

plex debates on the part of domestic and foreign doctrine, given that we find different regulations in the legislation of other states, some much more complex, others quite incomplete, but at the same time, full of essence and topicality. Obviously, the research of the subject does not stop here, intending to develop it in other works, from the category of didactic, monographic, scientific articles in journals that would ensure the continuity of research and identification of new solutions in the event of further challenges in delimiting the lease other similar reports.

Keywords: contract, lease, taxes, real estate, concession, loan, usufruct.

LA DIFFÉRENCE ENTRE LE CONTRAT DE LOCATION ET D'AUTRES RELATIONS CONTRACTUELLES SIMILAIRES

Dans la dernière période, notamment avec le développement du domaine immobilier, la location de logements a connu une évolution sans précédent, tant au niveau national que mondial, comme en témoigne la croissance accélérée des catégories de services en question. Par conséquent, il y a aussi une augmentation de l'intérêt de l'État à imposer ces sources de revenus, acquis à la fois par des personnes physiques et morales. Nous déduisons cette réalité du fait d'insister sur les exigences de déclaration des baux à l'organisme fiscal de l'État afin d'imposer les revenus tirés de cette activité, étant donné que, pour de nombreux citoyens de la République de Moldavie, la fourniture de services de location devient une activité rentable Occupation. Actuellement, la modernisation du Code civil de la République de Moldavie apporte quelques clarifications en termes de localisation, ce qui a contribué de manière significative à améliorer le cadre juridique en la matière, similaire à celui européen, bien nécessaire dans un contexte intégrationniste. En particulier, l'étude menée dans le contenu de cet article peut susciter des débats longs et complexes de la part de la doctrine nationale et étrangère, étant donné que l'on trouve des réglementations différentes dans la législation d'autres États, certaines beaucoup plus complexes, d'autres assez incomplètes, mais en même temps plein d'essence et d'actualité. Évidemment, la recherche du sujet ne s'arrête pas là, avec l'intention de le développer dans d'autres travaux, de la catégorie des articles didactiques, monographiques, scientifiques dans des revues qui assureraient la continuité de la recherche et l'identification de nouvelles solutions en cas de nouveaux défis en délimitant le bail autres rapports similaires.

Mots-clés: contrat, bail, impôts, immobilier, concession, prêt, usufruit.

ОТЛИЧИЕ ДОГОВОРА АРЕНДЫ ОТ ИНЫХ АНАЛОГИЧНЫХ ДОГОВОРНЫХ ОТНОШЕНИЙ

В последнее время, особенно с развитием сферы недвижимости, аренда жилья претерпела беспрецедентную эволюцию как на национальном уровне, так и в глобальном масштабе, о чем свидетельствует ускоренный рост рассматриваемых категорий услуг. Следовательно, возрастает и заинтересованность государства в налогообложении тех источников доходов, которые получены как физическими, так и юридическими лицами. Мы выводим эту реальность из факта подчеркивания требований по декларированию арендных договоров в государственный налоговый орган для обложения налогом доходов, полученных от данной деятельности, учитывая, что для многих граждан Республики Молдова предоставление арендных услуг становится выгодным занятием. В настоящее время модернизация Гражданского кодекса Республики Молдова вносит некоторые уточнения в отношении местонахождения, что в значительной степени способствовало совершенствованию правовой базы в этой области, аналогичной европейской, что весьма необходимо в интеграционном контексте. В частности, исследование, проведенное в рамках данной статьи, может вызвать долгие и сложные споры со стороны отечественной и зарубежной доктрины, учитывая, что в законодательстве других государств мы находим разные нормы, одни гораздо более сложные, другие не совсем полные, но в то же время полными сути и злободневности. Очевидно, что на этом исследовании темы не заканчивается, намечаясь

развить ее в других работах, из разряда дидактических, монографических, научных статей в журналах, что обеспечило бы преемственность исследований и выявление новых решений в случае возникновения дальнейших проблем в разграничении аренды от других аналогичных отношений.

Ключевые слова: договор, аренда, налоги, недвижимое имущество, концессия, ссуда, узуфрукт.

Introducere

Cercetarea contractului de locațiune, în special, deosebirea lui de alte contracte asemănătoare, astăzi, este determinată de necesitatea perpetuă a reglementării relațiilor contractuale constituite cu ocazia posedării și folosirii bunurilor altuia, gratuit sau în schimbul unei plăți numite chirie, a bunurilor imobile sau mobile, nelimitat sau temporar.

În respectivul context, dezvoltarea acestei sfere pe plan național tinde să devină o prioritate, iar în mod indirect, prin intensificarea relațiilor de prestare a serviciilor de închiriere vor fi facilitate și relațiile antreprenoriale, mai ales în cazul întreprinderilor noi create care nu dispun de suficiente resurse financiare pentru a cumpăra bunuri necesare activităților preconizate.

De altfel, relațiile de locațiune nu sunt generate în totdeauna de lipsa bunurilor de orice fel, ci și de necesitatea folosirii temporare a lor, creând pe cale de consecință oportunitatea deținătorilor acestora de a obține anumite venituri, desfășura activități antreprenoriale chiar. Or, astăzi s-a ajuns la împrejurări în care omul să devină mult mai pribeag, să dea mai multă mobilitate vieții sale, să nu se lege de un anumit imobil, să nu mai fie statornic și nici permanența să nu-l copleșească. De cealaltă parte, diversitatea bunurilor pe care și le-ar dori în posesie nu corespunde posibilităților sale de-a le dobândi în proprietate și întreținere. Așa se face că relațiile de locațiune să devină cele mai potrivite și avantajoase atât pentru proprietari, cât și pentru locatari.

Între timp, reglementările în materia locațiunii a cunoscut o dezvoltare continuă făcând necesară reglementarea distinctă a raporturilor de folosință în funcție de obiectul acesteia. Drept urmare, apa-

re contractul de arendă, de concesiune, de leasing de comodat, de uzufruct, toate având la bază ideea transmiterii folosinței diferitor bunuri, dar rămânând diferite în esența lor.

În consecutivitatea respectivă a expunerii, considerăm utilă și oportună cercetarea de față, intenționând a găsi răspuns la multe probleme care mai afectează buna funcționare a instituției locațiunii, mai ales în condițiile insistenței manifestate din partea statului nostru pe segmentul înregistrării și impunerii fiscale a beneficiarilor de pe urma raporturilor de locațiune. Or, noile condiții de existență a omului într-un stat democratic, bazat pe garantarea egalității în drepturi, nu pot scăpa din vedere tendințele ținerii instituției locațiunii în stare de perpetuă actualitate.

Metodologia de cercetare. Întru atingerea scopului prestabilit, în cadrul cercetării subiectului de față, au fost necesare și pe larg utilizarea diferite metode de cercetare dintre care menționăm pe cele mai relevante, cum ar fi: metoda analizei, metoda sintezei, metoda deducției, metoda istorică, metoda comparativă, metoda sistemică și metoda empirică.

Conținutul de bază al cercetării

Deși locațiunea se particularizează prin trăsăturile sale distincte, oricum aceasta are multe în comun cu multe alte contracte, fapt ce în anumite împrejurări o face confundabilă. De aceea, considerăm necesar ca în textul ce urmează să arătăm deosebirea contractului de locațiune de alte contracte asemănătoare ce au ca obiect transmiterea dreptului de folosință și posesie asupra bunului.

Deci, înainte de toate trebuie să precizăm că, contractul de locațiune (*locatio rei*) prezintă asemănări

izbitoare cu contractul de comodat, de arendă, de leasing, de concesiune, cu cel prin care constituie uzufructul, dar și de cel de depozit chiar. În privința ultimului, identificăm în literatura [6, p. 93] de specialitate ideea potrivit căreia delimitarea depozitului de locațiune poate fi uneori dificilă. Spre exemplu, lăsarea unui autoturism într-un garaj aparținând unei alte persoane poate însemna fie locațiune, dacă cheile garajului se află la conducătorul autoturismului și scopul închirierii este lipsa spațiului de parcare, fie depozit, în cazul în care scopul urmărit de proprietar este cel de supraveghere, păstrare și conservare a autoturismului.

După noi, contractul de locațiune nu are mari tangențe cu contractul de depozit, de aceea nu ne vom opri prea mult asupra respectivului aspect. Cu toate că au în comun transmiterea posesiei, scopul contractului de locațiune este pe departe obținerea posesiei, interesând pe locator mai mult folosirea bunului decât posedarea. Mai mult, și pentru depozit, posesiunea nu prea înseamnă nimic, decât fiind o coincidență cu faptul depozitării. Or, în cazul depozitului, depozitarul nu este interesat de posesia bunului, pentru el aceasta este o obligație constituită cu ocazia păstrării bunului altuia, iar pentru deponent, posesia transmisă constituie o condiție naturală fără efecte juridice față de el.

Acestea fiind arătate, cu detalii ne vom expune în privința asemănării și deosebirii contractului de locațiune în fața contractelor de comodat, de concesiune, de leasing, de constituire a uzufructului și alte raporturi contractuale asemănătoare, după cum urmează:

Delimitarea contractului de locațiune de contractul prin care se constituie și se exercită dreptul de uzufruct

Așadar, în una din lucrările noastre anterioare [5, p. 347], am realizat o delimitare sistematizată a locațiunii de uzufruct pornind de la ideea că deși între uzufruct și locațiune există foarte multe asemă-

nării, nu se poate de spus că sunt aceleași instituții, între ele existând și anumite deosebiri, dintre care enunțăm și analizăm pe următoarele:

- nudul proprietar nu are față de uzufructuar careva obligații pozitive (uzufructuarul preia bunul în starea în care se află), pe când în contractul de locațiune, proprietarului i se pot impune anumite condiții anterior predării bunului (să-l predea în stare corespunzătoare, conform destinației sale etc.);

- obiectul material al locațiunii îl constituie bunurile mobile și imobile, pe când obiectul uzufructului îl constituie nu numai bunurile mobile sau imobile corporale, dar și cele incorporale, o masă patrimonială, o universalitate de fapt, ori o cotă parte din acestea;

- durata locațiunii este de maximum 99 ani, fără distincție dacă locațiunea se referă la persoane fizice sau juridice, sub sancțiunea reducerii la termenul legal în cazul în care părțile stipulează un termen mai mare decât acesta, iar durata uzufructului în favoarea unei persoane fizice este viager, în timp ce uzufructul în favoarea unei persoane juridice este de cel mult 30 ani (art. 606 alin. 2 CC);

- locațiunea are ca obiect bunuri mobile sau imobile neconsumptibile, pe când poate avea ca obiect și bunuri consumptibile (art. 613 CC);

- uzufructuarul trage orice foloase din bunul ce constituie obiectul uzufructului, iar locatarul nu poate folosi bunul decât în concordanță cu destinația lui;

- uzufructuarul poate da în folosință bunul oricând, dacă nu există o interdicție în acest sens stabilită prin actul de constituire, iar locatarul poate da bunul în sublocațiune doar cu acordul proprietarului;

- uzufructul se stinge oricând dorește uzufructuarul prin renunțarea la dreptul său, pe când locatarul nu poate rezoluționa contractul înainte de termenul pentru care a fost încheiat;

- uzufructul este cu titlu gratuit dacă titlul oneros nu este stipulat expres în actul de constituire, pe

când contractul de locațiune este doar cu titlu oneros [7, p. 322-323];

▪ uzufructul se stinge odată cu decesul sau lichidarea uzufructuarului, iar locațiune nu încetează prin decesul locatarului (art. 1278 CC).

Delimitarea contractului de locațiune de contractul de leasing

Având în vedere că între contractul de leasing și cel de locațiune există destul de multe asemănări, părțile având chiar statul de locatar și locator în ambele categorii de raporturi, iar contractului de leasing i se aplică, în mod corespunzător, dispozițiile legale privind contractul de locațiune (art. 1315 alin. 2 CC), considerăm necesar a arăta distincția și între aceste două contracte, nu înainte de a prezenta prin noțiune esența și destinația contractului de leasing.

Deci, potrivit art. 1314 din Codul civil al Republicii Moldova, prin contractul de leasing, o parte (locator) se obligă să asigure celeilalte părți (locatar), în decursul unui termen convenit care depășește 1 an (termenul de leasing), posesia și folosința unui bun cumpărat de locator, precum și să acorde locatarului opțiunea de a dobândi în proprietate bunul, de a prelungi termenul de leasing ori de a restitui bunul la expirarea termenului de leasing, iar locatarul se obligă să efectueze plățile periodice convenite (rate de leasing).

Acestea fiind arătate, cunoscând și natura juridică a locațiunii, putem identifica cu ușurință principalele deosebiri între acestea și anume:

▪ după construcția și destinația sa juridică, contractul de leasing este considerat mai mult o operațiune comercială, fundamentată pe mai multe contracte, cu o finalitate comună, în timp ce contractul de locațiune are o construcție destul de simplă și unitară;

▪ în cazul locațiunii, locatorul asigură locatarului numai folosința bunului, pe când în temeiul contractului de leasing, finanțatorul (locatorul)

asigură utilizatorului (locatarului) folosința lucrului cumpărat sau realizat de finanțator, cu dreptul utilizatorului de a opta la sfârșitul perioadei de folosință, pentru dobândirea bunului în proprietate;

▪ dacă locațiunea este limitată prin lege în partea termenului maxim (99 ani), atunci contractul de leasing cunoaște o limitare legislativă în partea termenului minim, acesta fiind de un an de zile (art. 1314 CC);

▪ în contractul de leasing, locatorul trebuie să aibă calitatea de proprietar al bunului închiriat, condiție care nu este cerută și în cazul contractului de locațiune;

▪ atura prețului contractului de leasing este diferită de cea a chiriei în contractul de locațiune, prima include pe lângă plata folosinței bunului, cota-parte din valoarea de intrare a bunului și dobânda de leasing (art. 1314 alin. 2 CC);

▪ biectul contractului de locațiune se constituie doar din bunuri neconsumptibile, iar prin contractul de leasing pot fi transmise și bunuri consumptibile doar ca parte a unei universalități care conține predominant bunuri neconsumptibile;

▪ în contractul de leasing, vânzătorul (locatorul) poate întruni calitatea de locatar în cazul în care i-a în leasing bunul vândut de el (lease-back), iar în cazul locațiunii locatorul nu poate lua în nici un caz locul locatarului;

▪ contractul de leasing se încheie doar în formă scrisă, pe când contractul de locațiune poate fi încheiat și prin simplul acord de voință exprimat de părți verbal sau în mod tacit chiar.

Delimitarea contractului de locațiune de contractul de arendă

Deși sunt destul de apropiate, arenda constituind chiar o varietate a locațiunii, între acestea, de asemenea, există deosebiri și anume:

▪ obiectul material al contractului de arendă îl poate constitui doar terenurile agricole și/sau alte bunuri agricole, pe când bunurile transmise în

locațiune pot fi de diferite categorii de bunuri mobile și imobile;

▪ în privința locațiunii se impune doar termenul maxim de 99 ani, pe când contractul de arendă se încheia pe un termen minim de 1 an și maxim de 30 ani;

▪ condițiile prelungirii contractului de arendă sunt diferite de cele ale locațiunii. Dacă la expirarea contractului de locațiune raporturile contractuale continuă în mod tacit, acesta se consideră prelungit pe un termen nedeterminat, atunci în cazul arendei, contractul se consideră prelungit pentru un an agricol;

▪ în cazul în care contractul de arendă nu prevede altfel, partea care intenționează să nu prelungească contractul de arendă este obligată să avizeze cealaltă parte cu cel puțin 3 luni înainte de expirarea termenului contractului, ceea ce nu este specific și pentru locațiune;

▪ dacă contractul de locațiune este supus notării în registrul bunurilor imobile atunci când este încheiat pe o perioadă mai mare de 3 ani, atunci contractul de arendă se înregistrează în cazul în care este încheiat pe un termen de mai mult de 5 ani;

▪ contractul de locațiune încheiat pe un termen mai mic de 3 ani nu este supus înregistrării, în schimb, contractele de arendă încheiate pe un termen de până la 5 ani inclusiv, se înregistrează în registrul contractelor de arendă ținut de primăria localității în a cărei rază teritorială se află terenurile și alte bunuri agricole arendate;

▪ contractul de arendă se încheie doar în formă scrisă, pe când contractul de locațiune poate fi încheiat și prin simplul acord de voință exprimat de părți verbal sau în mod tacit chiar.

Delimitarea contractului de locațiune de contractul de comodat

Continuând analiza șirului contractelor înrudite cu locațiunea, urmează să ne oprim puțin și asupra contractului de comodat prin a arăta următoarele deosebiri:

▪ prima și cea mai esențială delimitare a locațiunii de comodat stă în scopul urmărit de subiectul ce transmite bunul în posesia și folosința altuia. Dacă în cazul locațiunii, transmitătorul urmărește obținerea unui avantaj patrimonial (chiria), atunci în cazul comodatului bunul este transmis cu titlu gratuit. Or, potrivit art. 1234 al Codului civil, prin contract de comodat o parte (comodant) se obligă să dea cu titlu gratuit un bun în folosință celeilalte părți (comodatar), iar aceasta se obligă să restituie bunul la expirarea termenului pentru care i-a fost dat;

▪ o altă deosebire ar consta în regulile aplicate diferit, atunci când contractul nu prevede un termen pentru care este încheiat. Or, în cazul contractului de locațiune, dacă nu este prevăzut un termen, oricare dintre părți are dreptul la rezoluțiunea locațiunii cu un preaviz de 3 luni pentru imobile și de o lună pentru bunurile mobile, iar în cazul comodatului fără termen, comodatarul este obligat să restituie bunul la sfârșitul valorificării lui în scopul menționat în contract (art. 1239 CC);

▪ cât privesc consecințele transmiterii în folosință a bunurilor cu vicii materiale sau juridice, acestea sunt diferite pentru ambele categorii de contracte. Dacă în cazul locațiunii, locatarul se obligă să înlătore aceste vicii, să reducă chiria sau să compenseze cheltuielile suportate de către locatar în legătură cu înlăturarea lor, atunci în cazul comodatului, existența viciilor impun comodantul doar la repararea prejudiciului cauzat de acestea (art. 1235 alin. 2 CC);

▪ garanțiile oferite de lege părților la executarea obligației de compensare a cheltuielilor pentru îmbunătățirea bunului sunt diferite în ambele categorii de raporturi. Dacă în cazul locațiunii, locatarul poate cere compensarea cheltuielilor suportate în legătură cu îmbunătățirea stării materiale a bunului sau separarea acestor îmbunătățiri, iar în cazul în care îmbunătățirile efectuate fără permisiunea locatorului nu pot fi separate fără a se deteriora bunul, ele

devin proprietate a locatorului, de aceleași garanții nu beneficiază și comodatarul. Mai mult, potrivit art. 1240 al Codului civil, comodatarul nu are măcar dreptul de retenție a bunului pentru creanțele față de comodant, cu excepția creanțelor privind cheltuielile extraordinare, necesare și urgente făcute pentru conservarea bunului;

■ și o ultimă deosebire dintre locațiune și comodat o găsim în dreptul locatarului de a da în sublocațiune bunul închiriat, ceea ce nu poate face comodatarul, chiar dacă ar exista acordul comodatarului, deoarece natura juridică a comodatului nu oferă posibilitatea constituirii și desfășurării unui asemenea subraport.

Delimitarea contractului de locațiune de contractul de concesiune

Între contractul de locațiune și cel de concesiune există numeroase similitudini, dat fiind faptul că ambele presupun transmiterea unui bun în posesia și folosința altuia, ambele sunt cu titlu oneros, și concesiune și locațiunea au menirea de a pune în valoare bunurile neîntrebuțate de proprietar, de asemenea, ambele au ca efect al încetării, restituirea bunurilor. Cu toate acestea, între contractele examinate, există și multe deosebiri care le face să fie distincte, și anume:

■ în primul rând, contractul de locațiune se încheie potrivit regulilor generale în materia contractelor, conținute în cuprinsul Codul civil, pe când concesiunea se încheie în baza unor reguli speciale prevăzute de legea specială [4];

■ potrivit stilului de reglementare, spre deosebire de contractul de locațiune, cel de concesiune cunoaște un dualism de abordare și aplicare, fiind împărțit în: contract de concesiune de lucrări și contract de concesiune de servicii;

■ consecutivă diferenței imediat anterioare, contractul de concesiune cunoaște și un dualism în definire cum ar fi:

- Contractul de concesiune de lucrări este un

contract cu titlu oneros, încheiat în scris, prin care una sau mai multe autorități contractante încredințează executarea lucrărilor unuia sau mai multor operatori economici, precum și exploatarea bunurilor accesorii lucrărilor ce fac obiectul concesiunii, în care contraprestația pentru lucrări este reprezentată fie exclusiv de dreptul de a exploata lucrările ce fac obiectul concesiunii, fie de dreptul respectiv însoțit de o plată, respectiv;

- Contract de concesiune de servicii este un contract cu titlu oneros, încheiat în scris, prin care una sau mai multe autorități contractante încredințează prestarea și gestionarea serviciilor, altele decât executarea lucrărilor prevăzute la noțiunea „contract de concesiune de lucrări”, unuia sau mai multor operatori economici, precum și exploatarea bunurilor accesorii serviciilor ce fac obiectul concesiunii, în care contraprestația pentru servicii este reprezentată fie exclusiv de dreptul de a exploata serviciile (art. 3 din Legea nr 121/2018);

■ în contractul de concesiune, partea contractantă care transmite bunul în posesie și folosință, în mod obligatoriu este o persoană juridică de drept public (autoritate publică), ceea ce nu este specific și pentru contractul de locațiune, locatorul fiind orice persoană fizică sau juridică de drept privat, indiferent de statului și forma juridică de organizare;

■ pot constitui obiect al contractului de concesiune doar bunurile domeniului public de interes public, pe când obiectul contractului de locațiune îl pot forma doar bunurile domeniului privat;

■ contractul de locațiune nu cunoaște un termen limită minim sau maxim pentru care poate fi încheiat, în timp ce, de regulă, contractul de concesiune se încheie pe un termen de cel puțin 5 ani și nu mai mare de 35 de ani. De asemenea, specific pentru concesiune este și faptul aplicării deosebite a normelor ce-l reglementează, în funcție de valoarea sa estimată;

■ încheierea contractului de locațiune este gu-

vernată de regulile generale ale încheierii contractului, pe când încheierea contractului de concesiune este precedată de un șir de activități premergătoare. Or, potrivit legii, (art. 12 alin. 1 din Legea nr. 121/2018), elaborarea propunerilor de concesiune include întocmirea listelor lucrărilor și serviciilor propuse pentru concesiune; efectuarea studiului de fezabilitate, care cuprinde și studiul de oportunitate, precum și stabilirea condițiilor concesiunii;

▪ în cazul contractului de locațiune, locatarul este obligat să asigure integritatea bunului, să-l întrețină și să-l restituie în starea pe care o avea la momentul primirii, iar în cazul concesiunii, concesionarul are obligația de a îmbunătăți și crește valoarea bunului primit;

▪ la încetarea contractului de concesiune, proprietarul își primește bunul în starea în care l-a transmis, fiind obligat să plătească locatorului pentru toate îmbunătățirile aduse, chiar să compenseze și cheltuielile legate de efectuarea reparațiilor mari, iar la încetarea concesiunii îmbunătățirile aduse obiectului concesiunii de către concesionar constituie proprietate publică a statului sau, după caz, a unității administrativ-teritoriale. La expirarea contractului de concesiune ori în cazul rezilierii acestuia, obiectul concesiunii, bunurile accesorii lucrărilor și serviciilor ce fac obiectul concesiunii și îmbunătățirile aduse acestora se transmit în proprietatea statului sau, după caz, a unității administrativ-teritoriale (art. 8 din Legea nr. 121/2018).

Concluzii

La final menționăm că, deși are multe în comun cu alte contracte, contractul de locațiune rămâne a fi un act juridic distinct prin destinația sa. Cel puțin,

o astfel de realitate devine evidentă din conținutul legislației civile a Republicii Moldova. Afirmăm aceasta, deoarece în sistemul *common law*, nu se face diferență între locațiune și leasing, iar în legislația țărilor CSI nu se distinge între locațiune și arendă, chestiune cu care nu putem fi de acord, în condițiile în care fiecare au obiecte diferite, fapt ce impune și un comportament diferit a părților la fiecare contract în parte.

În context, apreciem decizia legiuitorului moldav de a reglementat separat un șir de raporturi juridice care au în comun dobândirea unui drept de folosință asupra bunului altuia, dar în același timp, sunt diferite după destinație, complexitate și esență juridică.

Referințe bibliografice

1. Constituția Republicii Moldova din 29.07.1994. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 18.08.1994, nr. 1.
1. Codul Civil al Republicii al Moldova, adoptat prin Legea nr.1107-XV din 06.06.2002. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 22.06.2002, nr. 82-86.
2. Codul civil al României, aprobat prin Legea 71/2011, republicată. În: Monitorul oficial al României, 15.07.2011, nr. 505, art. 916 alin. 1.
3. Legea cu privire la concesiunile de lucrări și concesiunile de servicii, nr. 121 din 05.07.2018. Monitorul oficial al Republicii Moldova, nr. 309-320 din 17.07.2018.
4. ARDELEAN, Grigore. Drept civil. Drepturile reale. Teoria generală a obligațiilor. Editura Cartea militară. Chișinău, 2020.
5. VERMELLE, G. Droit civil. Les contrats speciaux, Dalloz, Paris, 2000.
6. MALAURIE, P., AYNÈS, L., și GAUTIER, P.Y. Dreptul civil. Contracte speciale, Ed. Wolters Kluwer.

SUBSISTEMUL JURIDIC ȘI ECONOMIC DE ASIGURARE A GESTIUNII FINANCIARE A ÎNTREPRINDERII

Georgeta MELNIC

Doctor în economie, conferențiar universitar,
Academia de Studii Economice din Moldova,
Chișinău, Republica Moldova
e-mail: melnicgeorgeta@mail.ru
<https://orcid.org/0000-0003-3876-5394>

Dat fiind rolul decisiv pe care îl joacă întreprinderea în destinul fiecărei țări, tratarea dimensiunii financiare a activității acesteia prezintă un interes de maximă actualitate. Finanțele asigură volumul necesar de resurse pentru utilizare curentă în întreprinderi și dezvoltarea lor în perspectivă. Astfel, în prezentul articol autorul va justifica importanța studierii aspectelor juridice și economice ce țin de gestiunea financiară a întreprinderii, în special a mecanismului financiar al întreprinderii, care presupune metode, pârghii, instrumente și proceduri de formare, colectare și gestionare a capitalurilor. Acest mecanism are o importanță deosebită în organizarea și gestionarea activității financiare și se pune în mișcare prin tehnici specifice, particulare, ce se utilizează în procesele de naștere și derulare a fluxurilor și ciclurilor financiare, capitalurilor; în constituirea și utilizarea surplusului monetar, în formarea și acoperirea necesarului global de finanțare a agentului economic etc. Astfel, vor fi prezentate abordări teoretice generale cu privire la mecanismul financiar al întreprinderii și incidența managementului financiar asupra stabilirii și realizării obiectivelor financiare ale întreprinderilor contemporane.

Cuvinte-cheie: antreprenoriat, întreprindere, cadru juridic, mecanism financiar, gestiune financiară.

THE LEGAL AND ECONOMIC SUBSYSTEM ENSURING THE FINANCIAL MANAGEMENT OF THE ENTERPRISE

Considering that companies play a decisive role in the destiny of every country, evaluating their financial dimension is of particular actuality. Funding ensures the necessary volume of resources for common use in the companies and for their development in perspective.

Thus, in this article, the author justifies the importance of studying the economic and legal aspects, pertaining to the financial management of the company, in particular, pertaining to the company's financial system, which involves methods, levers, tools and procedures for the creation, collection and management of capital. This system is of particular usefulness in the organization and management of financial activity and are moved using specific, particular techniques that are employed in the processes of creation and development of financial fluxes and cycles, of capital, in establishing and the deployment of monetary surplus, in forming and covering the necessary funding of the economic agent, etc. Thus, we will showcase general theoretical approaches referring to the company's financial system and the impact of financial management on the process of fixing and achieving the goals of contemporary companies.

Keywords: entrepreneurship, enterprise, legal framework, financial system, financial management.

LE SOUS-SYSTÈME JURIDIQUE ET ÉCONOMIQUE D'ASSURANCE DE LA GESTION FINANCIÈRE DE L'ENTREPRISE

Étant donné que l'entreprise joue un rôle décisif dans le destin de chaque pays, traiter la dimension financière de son activité présente un intérêt d'une actualité maximale. Les finances assurent le volume nécessaire de ressources pour l'utilisation courante par l'entreprise et leur développement dans la perspective.

Ainsi, dans cet article, l'auteur justifie l'importance de l'étude des aspects juridiques et économiques qui concernent la gestion financière de l'entreprise, en particulier, du mécanisme financier de l'entreprise, qui suppose l'emploi de méthodes, leviers, outils et procédés de formation, collection et gestion de capital. Ces mécanismes présentent une importance particulière dans l'organisation et la direction de l'activité financière et sont mouvementés à l'aide de techniques spécifiques, particulières, qui sont utilisés dans les processus de création et déroulement des flux et cycles financiers, des capitaux, dans la constitution et l'emploi du surplus monétaire, dans la formation et le couvrent du nécessaire global de financement de l'agent économique, etc. Ainsi, peuvent être présentées des approches théoriques générales, se référant au mécanisme financier de l'entreprise et à l'incidence du management financier sur la détermination et la réalisation des objectifs des entreprises contemporaines.

Mots-clés: *entrepreneuriat, entreprise, cadre juridique, mécanisme financier, gestion financière.*

ЮРИДИЧЕСКАЯ И ЭКОНОМИЧЕСКАЯ ПОДСИСТЕМА ОБЕСПЕЧЕНИЯ ФИНАНСОВОГО УПРАВЛЕНИЯ ПРЕДПРИЯТИЕМ

Учитывая решающую роль, которую предприятие играет в судьбе каждой страны, изучение финансовых аспектов его деятельности представляет интерес максимальной актуальности. Финансы обеспечивают необходимый объем ресурсов для текущего использования на предприятиях и перспективного их развития. Таким образом, в данной статье автор аргументирует значимость изучения юридических и экономических аспектов, связанных с финансовым управлением предприятия, в частности, финансового механизма предприятия, который предполагает методы, рычаги, инструменты и процедуры формирования и управления капиталом. Данной механизм имеет особое значение в организации и управлении финансовой деятельностью предприятия и приводится в действие конкретными методами, которые применяются в процессах рождения и движения финансовых потоков и капиталов, в создании и использовании денежного излишка, и т.д. Таким образом, будут представлены общие теоретические подходы относительно финансового механизма предприятия и влияния финансового менеджмента на постановку и достижение финансовых целей современных предприятий.

Ключевые слова: *предпринимательство, предприятие, правовые рамки, финансовый механизм, финансовый менеджмент.*

Introducere

Actualmente, antreprenorialul constituie un gen de activitate economică, care influențează considerabil ritmul și calitatea evoluției social-economice a unei țări, formând temelia pentru formarea unei valori noi, accelerează ocuparea forței de muncă și asigură satisfacerea necesităților populației acestei țări. Întreprinderile care produc joacă rol de catalizator al

dezvoltării businessului în alte domenii de activitate, precum și propulsionează tranziția la o economie inovatoare, accelerează dezvoltarea businessului mic și celui mijlociu.

Metodologia de cercetare folosită. În scopul prezentării materialelor studiate, autorul a folosit următoarele metode de cercetare cum ar fi: metoda analizei și sintezei, metoda cognitivă, metoda deducției, metoda empirică, etc.

Idei principale ale cercetării

Antreprenorialul, conform prevederilor Legii Nr. 845 din 03-01-1992 cu privire la antreprenariat și întreprinderi, este ”activitatea de fabricare a producției, executare a lucrărilor și prestare a serviciilor, desfășurată de cetățeni și de asociațiile acestora în mod independent, din proprie inițiativă, în numele lor, pe riscul propriu și sub răspunderea lor patrimonială cu scopul de a-și asigura o sursă permanentă de venituri”[5, art.1].

Condițiile de dezvoltare a businessului, precum și suportul de care dispune acesta, acordat, de regulă, de către stat, condiționează rezultatele și eficiența activității antreprenoriale. Acest suport poate fi acordat prin diverse forme și metode, depinzând de nivelul de dezvoltare economică a țării, de resursele aflate la dispoziția statului și de specificul național al fiecărei țări.

Potrivit prevederilor Legii Nr. 845 din 03-01-1992 cu privire la antreprenariat și întreprinderi, statul asigură tuturor unităților economice condiții economice și juridice egale de activitate, el fiind garantul respectării drepturilor și intereselor lor legale, de asemenea își aduce aportul la evoluția concurenței libere între aceștia, asigurându-le posibilități egale de utilizare a resurselor financiare, tehnico-materiale, de resurse umane și naturale, prin neadmiterea monopolizării piețelor acestor resurse, și, este necesar de menționat că statul reglementează activitatea antreprenorială prin utilizarea legislației în vigoare [5, art.1].

Analizând evoluția antreprenariatului în Republica Moldova, putem remarca că acesta a început să se dezvolte din primii ani de reforme ce au avut loc pe piață. Astfel, până la momentul actual fiind adoptată legislația de reglementare a dezvoltării antreprenariatului în Republica Moldova, de asemenea au fost formate o multitudine de instituții statale de susținere a acestuia.

Totuși, cu regret, rolul antreprenariatului în dezvoltarea social-economică a Republicii Moldova nu este semnificativ, cota acestuia în domeniul industriei fiind destul de redusă, iar condițiile formate, modalitățile și formele de suport utilizate în prezent, nu asigură rezultatele scontate.

Actualmente, este necesară existența unui cadru de reglementare cu privire la modul de organizare și efectuare a operațiilor economice pentru asigurarea cu acte de drept și normative, acesta are drept obiectiv principal de asigurare a unui cadru unitar din punct de vedere tehnic, normativ și legal, purtând un caracter obligatoriu pentru toți participanții implicați în desfășurarea afacerii.

Astfel, în opinia noastră, cadrul juridic include următoarele elemente (fig. 1).

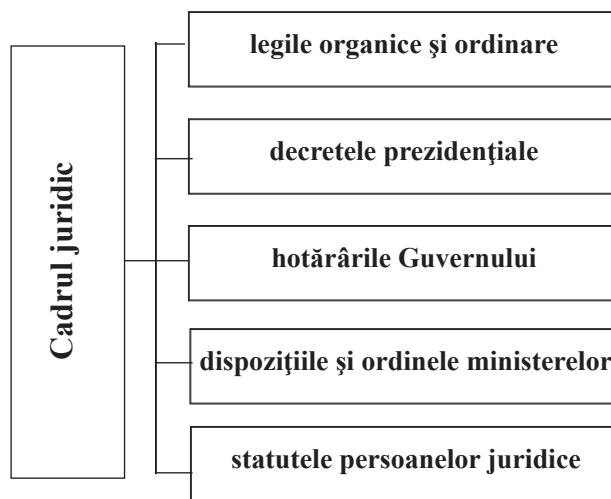

Figura 1. Compoziția cadrului juridic

Sursa: Elaborat de către autor

Este necesar de menționat, că o particularitate a cadrului juridic ce asigură mecanismul financiar al întreprinderii, este legată, în primul rând, de raportul juridic obligațional de achitare a obligațiilor fiscale.

În această ordine de idei, conform prevederilor Legii Nr. 845 din 03-01-1992 cu privire la antreprenoriat și întreprinderi, impunerea activității de antreprenoriat se face în modul stabilit de legislația fiscală [5, art.9].

Astfel, raportul juridic obligațional, ca orice alt raport juridic, deține elemente de structură specifice, și anume: subiecte, conținut, obiect, la care se adaugă un al patrulea, „constrângerea” sau sancțiunea [8, p. 86] – vezi figura 2.

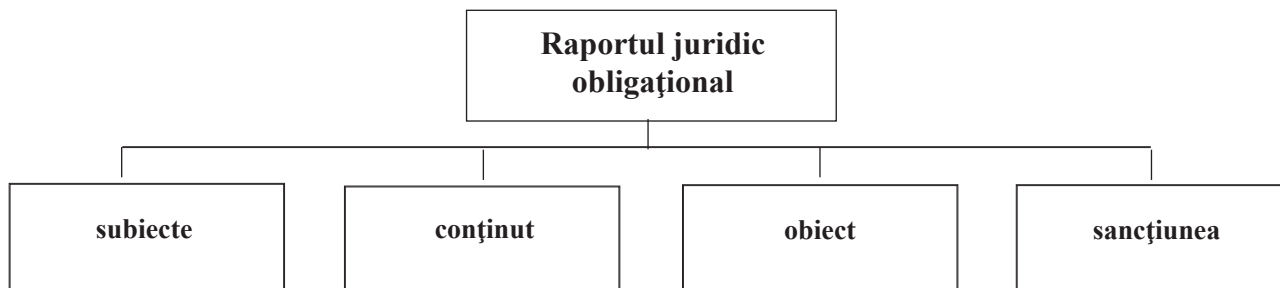

Figura 2. Structura raportului juridic obligațional

Sursa: Elaborat de către autor

1. *Ca subiecte ale raportului juridic obligațional* pot fi atât persoanele juridice, cât și cele fizice. Astfel, subiectul activ al raportului juridic respectiv poartă denumirea de „creditor”, fiind titularul unui drept subiectiv patrimonial, denumit „creanță”, iar subiectul pasiv - „debitorul”, deține o obligație față de subiectul activ. Reieșind din natura și complexitatea unor obligații, fiecare dintre subiecții acestui raportul juridic obligațional dețin, în același timp, dubla calitate de debitor și creditor.

Spre exemplu, vânzătorul, în raportul de vânzare-cumpărare, joacă rolul de subiect activ (creditor) în ceea ce privește încasarea prețului și concomitent, subiect pasiv (debitor) ce ține de obligația de a transmite dreptul de proprietate asupra lucrului vândut cumpărătorului, iar, cumpărătorul este debitor în ceea ce privește obligația de achitare a prețului și este creditor referitor la dreptul de a primi lucrul achiziționat.

În procesul examinării raporturilor de obligații se utilizează așa termeni ca: creditor și debitor, iar

dacă sunt analizate unele tipuri de obligații speciale este necesar de menționat că subiectele raporturilor respective obligaționale îmbracă așa denumiri specifice ca: vânzător-cumpărător; mandant-mandatar; locator-locatar; împrumutător-împrumutat; donator-donatar; etc.

2. *Conținutul raportului juridic obligațional* include dreptul de creanță al creditorului și obligația corelativă a debitorului; astfel creanța este componentă a *activului patrimoniului*, iar obligația a *pasivului acestuia*.

3. *Obiectul obligației civile* reprezintă o anumită acțiune concretă prin care este îndreptățit creditorul și este îndatorat debitorul. În această situație, prestația debitorului, în cazul când e pozitivă, îl impune pe acesta să dea ceva sau să îndeplinească ceva. Atenție: obligația de a da nu se egalează cu cea de a preda; reprezentând acea obligațiune de a transmite creditorului un drept real. Astfel, vânzătorul are obligația de a preda cumpărătorului dreptul de proprietate asupra bunului comercializat; această acțiune

efectuându-se, de obicei, la data încheierii contractului, la momentul când cumpărătorul obține dreptul de proprietate asupra acestui bun. Iar acțiunea de predare efectivă a lucrului reprezintă doar o prestație de a transmite acest bun cumpărătorului.

Autorul francez J. Bienvenue afirmă că aceste două obligațiuni: „obligația civilă” și „obligația fiscală” au o bază economică comună, acest fapt rezultând din aceea că atât normele dreptului fiscal, cât și normele dreptului civil au drept obiectiv reglementarea relațiilor juridice ce țin de distribuirea unor valori [1, pag.14]. Însă, este necesar de menționat că obiectivul folosirii în legislația fiscală a termenului

de „obligație fiscală” rezidă în formularea cât mai exactă a conținutului economic al obligației fiscale și al specificului acesteia.

Conform pct. 6 art 129 Codului Fiscal al Republicii Moldova, obligația fiscală reprezintă ”acea obligație a contribuabilului de a plăti la buget o anumită sumă ca impozit, taxă, prime de asigurare obligatorie de asistență medicală și contribuții de asigurări sociale de stat obligatorii stabilite în cotă procentuală, majorare de întârziere (penalitate) și/sau amendă” [2].

Astfel, distingem următoarele categorii de obligații ale contribuabilului (fig. 3).

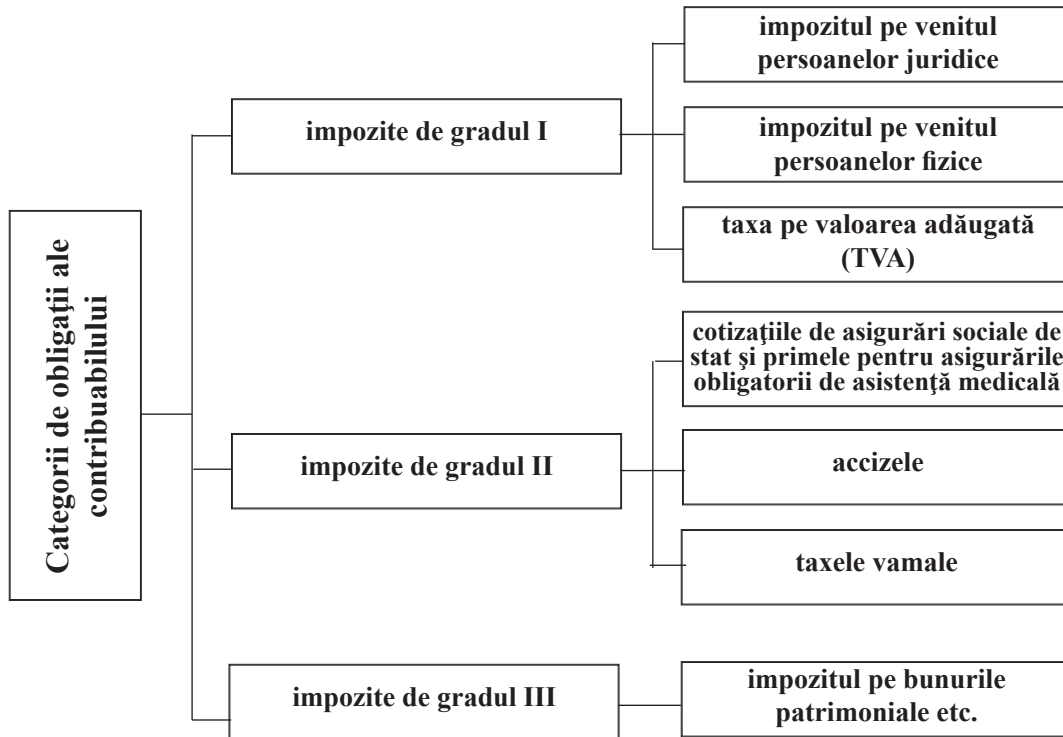

Figura 3. Categorii de obligații ale contribuabilului

Sursa: Elaborat de către autor

Caracteristic pentru categoria de *impozite de gradul I* este că tehnicile de așezare ale acestora lezează părțile componente ale relației complete de echilibru contabil al PIB.

Impozitul pe venitul persoanelor juridice, relevă echilibrul contabil: PIB-producție = PIB-venit (primar) [6, pag.81]. Astfel venitul impozabil reprezintă acea componenta reziduală ce provine din distribuirea între participanții la obținerea venitului realizat: salariați, proprietarii mijloacelor de producție și organele de stat. Determinarea venitului impozabil pornește de la încasările din vânzări, exprimând produsele vândute, deci, valoarea bunurilor economice și serviciilor comercializate.

Impozitul pe venitul persoanelor fizice, care reflectă echilibrul macroeconomic: PIB venit (redistribuit) = PIB cheltuieli (consum) [6, pag.81]. Astfel după efectuarea distribuției primare a venitului, are loc o redistribuire între agenții economici, statul intervenind în acest proces utilizând principiul “capacitatea de plată individuală”, influențând astfel, evaluarea venitului final disponibil, care este destinat cumpărării de bunuri economice și servicii destinate consumului final.

- taxa pe valoarea adăugată (TVA) reflectă echilibrul contabil: PIB producție = PIB cheltuieli (consum) [6, p. 81]. TVA pentru bunurilor vândute se achită de agenții economici producători, însă utilizând mecanismul deducerilor, suma respectivă fiind recuperată așa încât TVA se suportă de către consumatorii finali prin cumpărarea acelorași bunuri;

A doua categorie de impozite, cele de gradul II, prin tehnicile de așezare ale acesteia influențează o componentă separată a PIB, care este exprimată prin evidențierea unei echivalențe complete contabile cu utilizarea oricărei metode de calcul.

Astfel, aici se includ cotizațiile de asigurări sociale de stat și primele pentru asigurările obligatorii de asistență medicală, care sunt prelevate din veniturile salariale.

Accizele, o altă componentă a categoriei a 2, au o bază impozabilă selectivă, incluzând cantitatea sau valoarea unor bunuri economice destinate în principal, consumului final al persoanelor fizice;

Totodată, taxele vamale au ca bază impozabilă volumul importului, care reprezintă o componentă de bază a ofertei agregate [7, p. 115].

Categoria trei de impozite de gradul III include alte categorii de impozite și taxe necuprinse în alte grupe, unul din reprezentanții semnificativi ai acesteia fiind impozitul pe bunurile patrimoniale, care reprezintă un rezultat al acumulării din economia efectuată de-a lungul timpului [4, p. 14].

În concluzie, obligația fiscală reprezintă un element component important al conținutului raportului juridic-fiscal. Conform opiniei autorul Postolache R., obligația fiscală constituie: ”obligația de a declara bunurile și veniturile impozabile sau, după caz, impozitele, taxele, contribuțiile și alte sume datorate bugetului general consolidat; obligația de a calcula și de a înregistra în evidențele contabile și fiscale impozitele, taxele, contribuțiile și alte sume datorate bugetului general consolidat; obligația de a plăti, la termenele legale, impozitele, taxele, contribuțiile și alte sume datorate bugetului general consolidat; obligația de a plăti, la termenele legale, impozitele, taxele, contribuțiile și alte sume datorate bugetului general consolidat; obligația de a calcula, de a reține și de a înregistra în evidențele contabile și de plată, la termenele legale, impozitele și taxele care se realizează prin stopaj la sursă; orice alte obligații care revin contribuabililor, persoane fizice sau juridice, în aplicarea legilor fiscale” [10, p. 155].

Subsistemul juridic și economic ce asigură mecanismul financiar al întreprinderii influențează și gestiunea administrativ-financiară de conducere a acesteia.

Referindu-ne la metodele administrative de conducere ce sunt utilizate în domeniul finanțelor întreprinderii, este necesar să menționăm că obiectivul

primordial al fiecărui întreprinzător rezidă în obținerea de profit în coraport cu resursele folosite. După părerea autorului Răgălie Ș. ”managementul este nu altceva decât un mijloc de obținere a profitului legat de gestiunea economică, în speță, de gestiunea financiară” [11, p. 193].

Considerăm că gestiunea resurselor întreprinderii, și, primordial, a celor financiare, include pe de o parte, aprecierea valorii lor exacte, înțelegerea fundamentală a mediului juridic, economic, și financiar, cunoașterea particularităților procesului tehnologic al întreprinderii și, pe de altă parte, stabilirea necesităților, alocarea și folosirea resurselor conform obiectivelor întreprinderii și condițiile exterioare ei [9, p. 83].

Privită ca latură primordială a gestiunii economice, funcția financiară a întreprinderii reprezintă un principiu fundamental de funcționare a întreprinderilor, cuprinzând multitudinea de relații financiare ale agentului economic cu acumularea, repartizarea și folosirea resurselor disponibile cu eficiență maximă cu scopul de a realiza rezultate financiare scontate.

Deci, gestiunea financiară cuprinde totalitatea de decizii și activități care contribuie la dirijarea fluxurilor financiare și a capitalurilor întreprinderii, la utilizarea rațională a resurselor financiare ale întreprinderii și are ca obiective:

- de a asigura întreprinderea cu resursele necesare pentru întreținerea echipamentului și a utilizării curente, astfel cumpărând aceste resurse la necesitate și cu cele mai mici costuri, urmărind obiectivul de a nu se pierde independența față de terți și posibilitățile industriale și comerciale de acțiune;

- de a verifica utilizarea eficientă a resurselor și rentabilitatea operațiunilor pentru care sunt direcționate [3, p. 10].

Domeniul gestiunii financiare include aspectele principale ale gestiunii activelor imobilizate corporale, acumularea capitalurilor și deciziile de utilizare a acestora pe destinații anumite, promovarea unei politici bazate pe rezultate favorabile și ascensiuni

economică etc. Astfel, gestiunea financiară este o reprezentare operațională a funcției financiare a unității economice, totalizând multitudinea deciziilor și operațiunilor, care se referă la acumularea capitalurilor necesare, la folosirea lor, la înregistrarea rezultatelor financiare pozitive, la repartitia acestora, de asemenea și serviciile și personalul de implementare a acestor decizii.

Mărimea, durata de primire a rezultatelor financiare depinde de mărimea, structura și, în mod special, de modul de folosire a capitalurilor achiziționate, astfel orice schimbare în mărimea și componența surselor de acumulare a capitalurilor influențează în mod direct rezultatele finale, orice schimbare în modul de utilizare a capitalurilor achiziționate condiționează modificarea mărimii rezultatelor financiare totale și orice modificare a modalităților de decontare, de finanțare, de oferire a creditului comercial influențează semnificativ volumul întregii activități, deci și profitul brut realizat.

Ca componentă de bază a gestiunii financiare, deciziile financiare au drept consecință programarea viitoarelor evenimente, deoarece ele în mod obiectiv se referă la viitor și este esențial ca la etapa formulării și adoptării acestora să se țină cont de dimensiunile timpului și ale riscului.

Decizia financiară este jucător pe câmpul activității financiare ce ține de mecanismul concret de administrare, organizare și derulare a activității cerute de repartitia activității financiare, reprezentând produsul subsistemului financiar al întreprinderii, fiind în legătură strânsă cu celelalte subsisteme.

Deciziile financiare după criteriul timp pot fi clasificate în: decizii strategice și decizii tactice.

Deciziile financiare *strategice* țin de elaborarea strategiei de menținere a unității economice pe piață și de creștere a acesteia, referindu-se la formularea obiectivelor activității acesteia pe perioade de minim un an, într-un mod menit să asigure menținerea ei și apoi majorarea valorii întreprinderii.

Deciziile financiare *tactice* contribuie la asigurarea funcționării optime a unității economice în cadrul financiar, care este aprobat prin strategia adoptată anterior, acestea includ elemente ce vor ține cont de modificările apărute pe parcursul anului în anumite condiții de aprovizionare – producere - vânzare, în mărimea dobânzilor bancare, în situația financiară a întreprinderii, de asemenea și a clienților și a furnizorilor. Rolul deciziilor tactice rezidă în adaptarea politicii financiare a întreprinderii la noile condiții concrete astfel, încât să nu fie afectată strategia generală a întreprinderii.

Sub aspectul naturii acestora, deciziile financiare ale întreprinderii pot fi clasificate în: decizii de investiții și decizii de finanțare.

Deciziile de *investiții* reprezintă hotărâri de plasare a capitalului și constituie decizii strategice, referindu-se la: achiziționarea de active imobilizate corporale și necorporale; procurarea de active curente etc.

Deciziile de *finanțare* vizează modalitățile de finanțare a activelor, natura diferitor surse de achiziție a capitalurilor necesare pentru a finanța activele, incluzând și deciziile ce țin de calcularea dividendelor, fiind, de asemenea, decizii strategice.

Deciziile de investiții și finanțare se intercalează, astfel conducătorul întreprinderii trebuie să țină cont de specificul și promptitudinea acestora.

Un obiectiv specific al gestiunii financiare îl constituie menținerea echilibrului fluxurilor financiare și a nivelului de rentabilitate optim de folosire a resurselor financiare. Astfel, echilibrul financiar este direct influențat de multitudinea de fluxuri financiare, iar condițiile acestui echilibru condiționează gradul de autonomie și independență al unității economice față de terți.

O stare de echilibru îi dă posibilitate întreprinderii să fie capabilă să achite în orice moment datoriile sale și poate fi definită, în sens restrâns, ca lichiditate, și de aceasta depinde autonomia și însăși existența unității economice.

Deci, fluxurile financiare sunt condiționate de structura și de natura activelor și obligațiilor întreprinderii, care determină de asemenea și condițiile de echilibru financiar. Asupra păstrării lichidității întreprinderii exercită influență mărimea surplusului monetar care este generat în mare parte de rentabilitatea activității întreprinderii.

Orice decizie ce ține de utilizarea resurselor financiare trebuie să corespundă atât criteriului de lichiditate, cât și celui de rentabilitate, deoarece lipsa de rentabilitate sau o rentabilitate insuficientă reduce lichiditatea și posibilitatea de menținere a capitalului. Obiectivele primordiale ale gestiunii financiare, lichiditatea și rentabilitatea, reprezintă niște elemente care participă la formularea politicii generale a întreprinderii, iar obiectivele stabilite prin politica generală a întreprinderii guvernează activitățile care țin de gestiunea financiară a acesteia, incluzând soluționarea unor probleme de trezorerie, acumularea și folosirea resurselor pentru diverse categorii de investiții, verificarea efectuării investițiilor, prognoza și analizele indispensabile pregătirii deciziilor etc.

Concluzii

Totalizând, menționăm că gestiunea financiară are scopuri multiple, care pot fi legate de supraviețuire, obținere de profit și creștere economică a întreprinderii, acestea le putem sintetiza în modul următor:

- asigurarea echilibrului financiar și a rentabilității întreprinderii;
- creșterea activelor, a venitului din vânzări sau a patrimoniului întreprinderii;
- asigurarea flexibilității, care permite întreprinderii să se adapteze la condițiile dificile sau să sesizeze noi oportunități de profit sau de creștere.

Astfel scopurile gestiunii financiare, enumerate mai sus, pot fi verificate prin intermediul următorilor indicatori:

- coeficientul de îndatorare;
- rentabilitatea economică;

- capacitatea de autofinanțare, volumul lichidității;
- nivelul fondului de rulment în comparație cu necesarul;
- ratele de creștere a activelor și a venitului din vânzări; etc.

Deci, gestiunea financiară este încorporată într-un sistem de prognoză și verificare care are drept obiectiv asigurarea administrării relațiilor pe termen lung și scurt cu mediul extern al întreprinderii și, ca urmare, în întreprinderi este necesar să fie elaborate planuri strategice pe termen mediu și scurt privind resursele financiare și modul de utilizare a acestora.

Rezultă că controlul impus de desfășurarea activității întreprinderilor conform exigențelor gestiunii financiare urmărește:

- diagnosticarea timpurie a simptomelor problemelor financiare care ar putea afecta sau amenința întreprinderea;
- măsurarea diferențelor dintre prognozele financiare, pe de o parte, și rezultatele obținute prezentate în termeni de echilibru financiar și rentabilitate, pe de altă parte;
- sugerarea deciziilor corective necesare de a pentru modificarea disfuncționalităților apărute și, eventual, pentru a îmbunătăți o situație financiară delicată;
- revizuirea, la necesitate, a obiectivelor și prognozelor inițiale.

Considerăm că gestiunea financiară cuprinde un domeniu destul de vast, care cere soluționarea, în special, a două probleme de bază:

- echilibrarea totalității fluxurilor de încasări și plăți de numerar;
- asigurarea rentabilității utilizării resurselor financiare.

Astfel găsirea unor soluții optime pentru ambele probleme cere efectuarea unei verificări riguroase a întregii activități a întreprinderii, deoarece de măsura în care este asigurat echilibrul financiar depinde

gradul de autonomie sau independență a întreprinderii față de terți.

Referințe bibliografice

1. BIENVENU, J.J. *Droit fiscal*. Paris: Moncretien, 1987.
2. Codul fiscal al Republicii Moldova nr.1163 din 24.04.1997. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 18.09.1997, nr. 62.
3. COTELNIC A. *Necesitatea aplicării managementului strategic în vederea asigurării performanței firmei*. În: Analele Academiei de Studii Economice din Moldova, 2006, Vol. 4, p. 10.
4. GULCA, L. *Elementele și modalitățile de aplicare a taxei vamale asupra mărfurilor și serviciilor*. În: Legea și viața, 2017, nr. 12, p. 14.
5. Legea Nr. 845 din 03-01-1992 cu privire la antreprenoriat și întreprinderi. În: Monitorul Parlamentului, 28.02.1994, nr. 2.
6. МЕЛЬНИК, Е. Н. *Основные подходы к исследованию налогов в теориях экономического роста и развития государства и регионов*. Вестник ВГУ. Серия: Экономика и управление, 2013, № 1, p. 21.
7. НИКУЛИНА, О. М., КОСОВА, Ю. В. *К вопросу об оптимизации налогообложения в современной экономике России*. Вестник Томского государственного университета. Экономика. 2014. №1 (25), p. 115.
8. PAGONI, D. *Clasificarea obligațiilor civile*. În: Curier Judiciar, 2002, nr. 3-4, p. 86.
9. PERCIUN R. *Teoria financiară: incursiuni în istoria evoluției acesteia*. În: Economie și Sociologie nr.1, Chișinău, 2011, p. 83.
10. POSTOLACHE, R. *Declarația fiscală în reglementarea Codului de procedură fiscală*. În: Dreptul (România), 2012, nr. 6, p. 155.
11. RĂGĂLIE, Ș. *General și specific în managementul general al firmei*. În: Eficiență, legalitate, etică în economiile postaderare: lucrările celei de a 16-a sesiuni de comunicări științifice, Brașov, 13-14 mai 2006. Sibiu, 2006, p. 193.
12. ЗАХАРОВА И. А. *Формирование механизма роста финансовых ресурсов на предприятиях торговли: диссертация кандидата экономических наук*, Самара 2006.

Revista Națională de Drept

Publicație periodică științifico-practică

Nr. 4 (246), anul 22 (2021)

Formatul 60x80 $\frac{1}{12}$.
Coli de tipar 23,0. Coli editoriale 16,0.
Tirajul 100 ex.

Centrul Editorial-Poligrafic al USM
str. Al. Mateevici, 60, Chișinău, MD 2009

